BIDRAG TIL

DEN STORE NORDISKE KRIGS HISTORIE

UDGIVNE AF

GENERALSTABEN

TIENDE BIND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXIV

KRIGENS AFSLUTNING
1719—1720

UDARBEJDET AF

KAPTAJN K. C. ROCKSTROH

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXIV

COPYRIGHT 1934 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

OPLAG: 350 EKSEMPLARER

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

FORORD

Med dette Bind afsluttes Generalstabens „Bidrag til den store nordiske Krigs Historie".

I Overensstemmelse med Fortalen til Bd. IX behandles i nærværende Bind det dansk-norske Felttog mod Sverige 1719 til Lands og paa Søen samt den politiske Udvikling indtil Fredsslutningen 1720. Hertil er føjet Omtale af Sider af Krigsvæsenet til Lands og paa Søen ved den danske og norske Krigsmagt i den store nordiske Krig samt Person-, Sted- og Sagregister til hele Værket.

Ved Dateringer er fulgt den samme Plan som ved de foregaaende Bind.

Dette Bind er næsten udelukkende udarbejdet paa Grundlag af utrykte Kilder i de danske, norske og svenske Hovedarkiver. Undtagelse herfra er særlig den engelske Historiker J. F. Chances Arbejder om den storbrittannisk-hannoveranske Politik i disse Aar.

Oberstløjtnant J. Johansen har ogsaa her været Medarbejder og har bl. a. udarbejdet de meget omfattende Registre.

Nu ved Værkets Afslutning bringer Generalstaben sin bedste Tak til alle, der har bidraget til Arbejdets Fremme.

INDHOLD

Side

Fortale 5
Indholdsfortegnelse 7
Fortegnelse over Kort og Planer 9
Benyttede Forkortelser 10
1. *Virkninger i Udlandet af Kong Karls Død* 11
2. *Drøftelser i Danmark og Norge af Operationsplan for 1719* 13
3. *Forhold ved Hæren i Norge* 17
4. *Forhold ved norske Søarmatur* 21
5. *Forberedelser i Danmark til Felttoget* 22
6. *Göteborg blokeres* 25
7. *Forhold i Sverige efter Kong Karls Død* 28
Forhold ved Grænsen mod Norge 30. Forsvarsanstalter 32.
8. *Kong Georgs Arbejde for Fred mellem Sverige og dets Fjender — Rusland undtaget* 35
9. *Kong Frederik besluttet paa Krigens Fortsættelse* 37
Samtidigt Angreb fra den norske Grænse og mod Göteborg-Marstrand planlægges 38.
10. *Kongen rejser til Norge. Sverige sender en Forhandler* 43
En Søofficer sendes til Czaren 45. Forberedelser til Angreb paa Göteborg-Marstrand 47.
11. *Yderligere Forberedelser til Felttoget* 50
Forplejningsvæsen, Magasiner 50. Udrustning 55. Operationernes Ledelse 56. Adm. Gabel som Generalstabschef 60.
12. *Arnoldts Korps indskibes ved Larkollen* 62
13. *Hovedkorpset samles nord for Svinesund* 66
Oversigt over Hovedkorpset 68. Bedømmelse af Hovedkorpsets Kampdygtighed 69.
14. *Svenske Forberedelser til Forsvar mod Danmark-Norge* 71
Oversigt over de svenske Stridskræfter mod den norske Grænse 75.
15. *Den norske Hovedhær gaar over Svinesund og besætter Strømstad* ... 77
Svensk Transport i Strømstad indesluttes og ødelægges af Svenskerne 77. Forhold ved Hovedhæren 82. Bemærkninger om det udsete Operationsomraade 84.
16. *Arnoldts Korps føres ud fra Koster men standses af Modvind* 85

Side

17. *Eskadren udenfor Göteborg. Tordenskjold angriber den svenske Eskadre ved Marstrand. Marstrands Kastel overgiver sig* 87
Har Tordenskjold paa egen Haand fattet Beslutning om Angrebet? 90.
18. *Feltmarskal Rehnskölds Ledelse af Forsvaret* 99
19. *Tordenskjold angriber Ny Elfsborg* 102
Angrebet begynder d. 1. August 104. 2. Aug. Morg. Fortet har Overtaget 107. 2. Aug. Form. Angrebet sætter atter ind 108. 2. Aug. Eftm. Tordenskjold opfordrer til Overgivelse; Fortet beholder Overtaget 110. 3. Aug. Morg. Tordenskjold forlader Kampladsen; Næstkommanderende leder fornyet Angreb 112. 4. Aug. Morg. Krisis indtræder; Angriberen trækker sig tilbage 114. Bemærkninger til Angrebet paa Ny Elfsborg 115.
20. *Politiske Forhandlinger i Kjøbenhavn og Stockholm Juli—Aug. Kong Georg vil have Støtte af dansk-norsk Eskadre til Angreb paa Czaren* ... 117
Engelsk Eskadre kommer til Kjøbenhavn 120. Czaren affordrer Englænderne Oplysning om deres Hensigter 123.
21. *Kong Frederiks Sendefærd til Czaren* 127
22. *Felttoget i Bahus Len standses* 129
23. *Hvad var Aarsagerne til, at Felttoget saa pludselig standsedes?* 132
24. *Vingerkorpset.* 140
25. *Strømstadkorpset og Arnoldts Korps opløses* 142
26. *Eskadren i Østersøen* 145
27. *Oberst Adlerfelt i Kjøbenhavn. Fortsatte Forhandlinger med Englænderne om Tilslutning af dansk Eskadre. Den engelske Flaade løber op i Østersøen* 146
28. *Den engelske Flaade forener sig med den svenske* 150
29. *Facit af Felttoget 1719* 152
30. *Den dansk-norske Krigsmagt forberedes til Fredsfod* 153
31. *Tordenskjolds natlige Overfald paa Göteborgs Havn* 159
32. *Fredsforhandlinger under engelsk Ledelse. Vaabenstilstand. Fredsslutning* 162
33. *Krigsmagten sættes paa Fredsfod* 170
Flaaden afmobiliseres 173. Hæren i Danmark afmobiliseres 176. Hæren i Norge afmobiliseres 183.

Bemærkninger om Forhold ved Hær og Flaade i Danmark og Norge under den store nordiske Krig 187
1. Hærledelsen under Kamp 189
2. Vaabnene og deres Brug 193
3. Forplejningsvæsen 197
4. Beklædning 202
5. Jurisdiktionsvæsen. Disciplin 205
6. Sundhedstjenesten 214
7. Religiøse Forhold 219
8. Andre Forhold ved Hæren 223

Side
9. Særlige Forhold ved Flaaden 230
10. De vigtigste Begivenheder i Krigen 1709—1720 paa dansk-norsk Side 237
11. Fægtningstab 238
Navneregister til Bd. X 239
Hovedregister til hele Værket 245
Personnavne 247
De vigtigste Stednavne 279
Sagregister 287

Fortegnelse over Kort o. l.

1. Skitse over Landskabet Frederikstad-Göteborg.
2. Egnen om Strømstad.
3. Indløbet til Göteborg 1719.
4. Marstrand med Karlsten 1719.
5. Beskydningen af Marstrand og Karlsten 1719.
6. Göteborg—Marstrand—Bahus.

SLAGELSE
Garnisonsbibliotek

BENYTTEDE FORKORTELSER

Generalstabens „Bidrag til den store nord. Krigs Hist." : „Bidr.".
Prof. Edv. Holms Afhandl. i Hist. Tidsskr. 5 III: „Danmark-Norges Politik 1716—1720" : „Holm".
J. F. Chance: „The north. pacific. of 1719—20" i Engl. hist. review XXII og XXIII samt i Transact. of the Royal hist. soc. 3, Vol. I: „Chance".
O. Bergersen: „Viceadmiral Tordenskjold": „Bergersen".
Gehejmeregistraturen: „Geh. R.".
Konsejllets Relationer t. Kongen: „Kons. Rel.".
Refererede Sager t. Kongen: „Ref. S.".
Krigskancelliets kgl. udf. Expd.: „Expd.".
Indkomne Sager til Overkrigssekretæren: „Okr. I. S.".
Udgaaede Sager fra Overkrigssekretæren: „Okr. udg.".
Landetatens Generalkommissariats tyske Kopibog: „G. K. tyske Kop.".
Admiralitetets Kopibog: „Adm. Kop.".
Prins (Kong) Christian Frederiks Afskrifter: „Chr. Fr.".
Kommanderende Generals Arkiv (Norske Rigsark.): „Komm. Gen.".
Svenske Krigsexpd. Registr. (Svenske Rigsarkiv): „Krigsexpd. Registr.".
Svenske Krigskolleg. Brevbog (Svenske Krigsark.): „K. K. Br.".

1. Virkninger i Udlandet af Kong Karls Død.

STRAX efter Modtagelsen af sikre Efterretninger om Kong Karls Død udsendte Regeringen i Kjøbenhavn Rundskrivelse til en Række Fyrster om Forløbet af det svenske Felttog i Norge samt om Kong Karls Død. Skrivelsen endte med Opfordring til Fyrsterne om at udtale sig om, hvorledes man burde benytte sig af den formentlige Splittelse i Sverige med Hensyn til Tronfølgen: om man skulde genoptage kraftig Krigsføring, eller om man ved Forhandling skulde søge at opnaa en ræsonnabel Fred.

I fuldstændig Miskendelse af de indrepolitiske Forhold i Sverige fik den udsendte Minister i London, Søhlenthal, samt den extraordinære Afsending dèr, Grev Holstein-Holsteinborg, Ordre til at søge at formaa den storbrittanniske og den hannoveranske Regering til Medarbejde paa at faa Hertugen af Gottorp paa Sveriges Trone, hvorved man i Kjøbenhavn haabede, at Hertugen vilde give Afkald paa sine Arvelande[1]). De to nævnte Regeringer holdt imidlertid paa Ulrikka Eleonora og hendes Gemal, Arveprinsen af Hessen, og allerede den 18. Januar var Spørgsmaalet bleven afgjort med den først nævntes Tronbestigelse under Opgivelse af den af Kong Karl indførte absolutte Regeringsform.

For at skaffe Oplysning om, hvorledes Czaren, hvis Forhandlinger med Sverige endnu ikke var afbrudt, saa paa Forholdene efter Kong Karls Død, fik Afsendingen i St. Petersborg, Westphalen, sidst i Januar Paalæg om snarest at indberette, hvad man ved Czarhoffet mente og tilsigtede med Hensyn til Sverige: om Czaren agtede at fortsætte sine Underhandlinger med Sverige, eller om han agtede at rette et Angreb mod dette Land. Kong Frederik vilde dog selv i sidste Tilfælde under ingen Omstændigheder lade sin Flaade slutte sig til Czarens[2]).

---

[1]) Geh. R. $^{3}/_{1}$ og $^{14}/_{1}$. Holm 638 f.

[2]) Geh. R. $^{14}/_{1}$ og $^{28}/_{1}$.

Med Undtagelse af at det i Januar strængelig indskærpedes den norske Hærledelse, at Regimenterne skulde være i fuldt komplet Stand til Foraaret[1]), skete der foreløbig ingen militære Forberedelser, hverken i Norge eller i Danmark, og Overkrigssekretær Gabel udtalte til Admiralitetet, at en mulig Kampagne i ethvert Fald kun vilde blive kortvarig, samt at der ikke skulde udrustes saa stærk en Flaade som de foregaaende Aar.

Efter Aftale med Kong Frederik praktiserede den engelske Minister i Kjøbenhavn, Lord Polwarth, i Januar en betroet Mand til Sverige for at forhøre om Udsigterne for Fred og i Almindelighed at skaffe Oplysninger. Disse gik ud paa, at man i Sverige var gunstigt stemt for Fredsforhandlinger med Kong Georg, hvad Polwarth meldte denne[2]). Om Oplysninger vedrørende Danmark-Norge vides intet.

Samtidig beordrede Regeringen i Kjøbenhavn den norske Hærledelse til energiske Forsøg paa at skaffe udførlige Efterretninger om Forholdene i Sverige ved at sende Efterretningskommandoer, navnlig Skiløbere, ind over Grænseomraadet. Et Antal Spørgsmaal skulde besvares: 1) For hvem der blev bedt fra Prædikestolene; 2) Regeringsformen. Om en ny Konge var proklameret — eventuelt hvem der regnedes mest med. Om de politiske Partier i Landet. Yderligere om Oplysninger om militære Forhold, særlig i Omraadet Sundsborg-Gøteborg. Skulde Svenskerne ønske at forhandle om Vaabenstilstand eller endog om Fred, skulde Cicignon eller Arnoldt eller Trampe som Kommitterede indlede Forhandling og opfordre til at sende Forhandlere med Fuldmagt til Hveen, der var i dansk Besiddelse[3]).

Denne Ordre er naturligvis udfærdiget gennem Krigskancelliet og synes efter den optimistiske Form at vise hen til den initiativrige Overkrigssekretær Gabel selv. Nogen samlet Besvarelse af de mange Spørgsmaal er ikke forefunden men kun en Del i Løbet af Vinteren indløbne Desertør- og andre Efterretninger af den sædvanlige Art. De gik gennemgaaende ud paa, at Sygdomme og Død rasede saavel blandt Civilbefolkningen som blandt Militæret, at der i Grænsedistrikterne kun var tynd Besætning, at der herskede Dyrtid osv. I een Efterretning hed det, at Kong Karl ved en Lejlighed havde udtalt, at den unge Hertug af Gottorp engang skulde arve Tronen — det skyldte Kong Karl hans Fader, der var falden i Sveriges Tjeneste. Men en anden Efterretning

[1]) Expd. $^{12}/_{1}$ Nr. 28.
[2]) Prot. conf. $^{9}/_{10}$ 1719.
[3]) Expd. $^{12}/_{1}$ Nr. 27; Ref. S. $^{8}/_{2}$ Nr. 15.

udsagde, at den i Bahus Len m. m. Øverstbefalende, Feltmarskal Mörner, var skarp Modstander af Hertugens Tronbestigelse[1]).

Et Punkt i General Scholtens Erklæring den 30. December og det kgl. Reskript af 31. Dec. 1718 om det meget ønskelige i, at den norske Hær iagttog Lejlighed til at erobre, ruinere og rasere Sundsborg og Strømstad[2]), hvis det uden stor Hasard kunde lade sig gøre, havde strax foranlediget Generalløjtn. Lützow til at sammenkalde hele Generalitetet til Krigsraad: Om man med „saadan Præcaution, at intet risikeres derved", kunde bemægtige sig de to nævnte Steder. Krigsraadet vedtog enstemmigt, energisk og under Opregning af mangehaande Vanskeligheder — ikke at foretage noget. Generalerne har været krigstrætte. Deres Stemning har været paavirket af Stemninger og Tilstande i Befolkningen og blandt deres Undergivne — og omvendt. Kommandanten i Frederiksten (Frederikshald), Oberst Landsberg, var vel af en anden Mening og berettede til Gabel, at Sundsborg med Lethed kunde erobres, og han var den, der bedst kendte Forholdene dèr; men ved samme Tid bad Statholder Krag, der repræsenterede Civilbefolkningen og bedst kendte Stemningen i denne, paa det mest indtrængende Gabel fraraade Kongen et Angreb paa Sverige, da det norske Folk i allerhøjeste Grad trængte til Fred. Krags Udtalelse er saamegetmere betydningsfuld, som han hidtil havde virket for energisk Optræden af Hæren, hvor der var Grund dertil[3]).

---

2. Drøftelser i Danmark og Norge af Operationsplan for 1719.

Da der i Løbet af de første Uger efter Nytaar ikke havde viist sig selv det ringeste Tegn til Fredsforslag fra svensk Side, bestemte man sig i Kjøbenhavn til at sende en af Kongens Generaladjutanter, Oberst Løvenørn, til Sverige. Officielt skulde han vel kun forhandle om Fangeudvexlinger, Fornyelse af det tidligere Kartel herom, et Hverv der ellers besørgedes af Generalauditørerne, men hans egentlige Hverv var at skaffe Oplysning om de indrepolitiske Forhold i Sverige, sondere om

[1]) Ref. S. $^{27}/_{2}$; Okr. I. S. $^{6}/_{2}$, $^{15}/_{2}$, $^{15}/_{3}$, $^{5}/_{4}$.
[2]) Eidr. IX 371 f.
[3]) Komm. Gen. Pakke IX, Lützow $^{24}/_{1}$; Okr. I. S. $^{8}/_{2}$, $^{11}/_{2}$.

der var Stemning for Fredsunderhandlinger med Danmark-Norge og i bekræftende Fald indlede saadanne[1]).

Samtidig forelagdes der i Kongens Navn Konseillet og Generalitetet ɔ: de to højeste Generaler, Scholten og Dewitz, en Række „Propositiones" til Udtalelser om, hvorledes Sverige kunde tvinges til Fred. Propositionerne lød paa

1) Om ikke Göteborg snarest muligt burde blokeres?

Konseillet mente Jo. Det maatte notificeres England, der burde opfordres til at hjælpe med nogle Skibe. Generalerne samstemmede heri, og det burde iværksættes jo før, jo bedre.

2) og 3) Om der ikke ved Fladstrand burde samles en saa stor Transportflaade, at den paa een Gang kunde overføre 14000 Md. Infanteri og 3000 Ryttere?

Det bifaldes saavel af Konseillet som af Generalerne.

4) Om ikke Hæren i Norge kunde samles omkring Midten af April, falde ind i Bahus Len, gaa lige løs paa Göteborg og søge at udsulte denne Stad?

Konseillet havde ikke noget at indvende herimod; men Generalerne opponerede meget skarpt: Det var ganske umuligt at udsulte denne Stad — snarere vilde Indeslutningshæren blive udsultet. Derimod kunde den norske Hær nok rykke over Grænsen og tage Opstilling mellem Uddevalla og Venersborg[2]); men naar enten Mangel paa Underholdsmidler eller en fjendtlig Hær nødte til Tilbagetog, maatte een Del af Hæren [de i Norge allerede værende danske Regimenter] indskibes og føres til Danmark, medens den anden Del marscherede tilbage til Norge.

5) Om ikke samtlige øvrige Tropper i Danmark [hvad der ikke skulde indgaa i de 14000 + 3000] burde samles ved Humlebæk for at vildlede Fjenden med Hensyn til Angrebspunktet?

Konseillet og Generalerne: Det kunde nok være godt.

6) Om Samvirken af Hær og Flaade mod Göteborg.

Konseillet bifalder, men Generalerne henviser til deres Svar under 4).

7) . . .

8) Om man ikke, naar Vigen og Bahus Len var bleven ganske udspist af Invasionshæren og Sundsborg og Strømstad ruineret, havde sikret Norge tilstrækkeligt og derefter kunde landsætte de danske Trop-

[1]) Holm 643 ff.; Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn 93 ff.

[2]) Kortskitse Nr. 1.

per [fra Norge] ved Råå [Helsingborg] og samtidig føre det ved Humlebæk samlede Korps over?

Konseillet: Jo. Generalerne henviser atter til deres Svar ad 4). Landsætning ved Råå som foreslaaet anser de ikke for „praktikabelt"; men der bør samles en formidabel Armee paa Sjælland til Overgang til Skaane for at tvinge Fjenden til Ræson. Hvis Fjenden samler alle sine Kræfter herimod, bliver Forholdene gunstige for en Indrykning af den norske Hær. Efter Aftaler med de Allierede og Støtte fra disse med Tropper og Skibe bør det tilstræbes, med Kaarden i Haand at tvinge Fjenden til Fred.

9) Der er Mulighed for, at en af de to „Factioner" i Syerige vil slutte sig til os, og for en saadan Mulighed er en Indrykning fra Norge mere hensigtsmæssig.

Konseillet: Ja. Generalerne derimod: Man kan ikke forlade sig paa Tilslutning fra en Faktion. Et Indbrud fra Norge alene skønner de udsigtsløst. Hovedstødet bør rettes mod Skaane[1]).

Der kan ikke være Tvivl om, at Gabel personlig staar bagved „Propositionerne".

Bemærkelsesværdig er Konseillets Medgørlighed, Føjelighed i denne betydningsfulde Raadslagning. Ligesaa bemærkelsesværdig er de to høje Generalers skarpe Afvisning af et egentligt Felttog med den norske Hær og deres ligesaa stærke Opfordring til Landgangsforetagende i Skaane med hele den danske Hær, hvis Føring selvfølgelig maatte tilfalde dem. Det fejlslagne Felttog i Skaane 1709—10 har altsaa ikke virket afskrækkende paa dem, skønt Ansvaret for en jo dog altid mulig ny Fejlslagen vilde falde paa dem. Men den Hær, der nu var til Raadighed i Danmark, stod ikke alene i Krigserfaring men ogsaa i Organisation og Styrke langt over den, man raadede over 1709—10, og der kunde forventes mere Støtte af den norske Hær nu end dengang. Og Sverige havde nu ikke Førere som Karl den Tolvte og Feltmarskal Stenbock.

Selvfølgelig maatte de to Generalers stærke Indvendinger virke afsvalende, nedslaaende paa den eller dem, der paatænkte et virkeligt Felttog fra den norske Grænse. *Alligevel blev Propositionerne til en vis Grad Programmet for Aarets Felttog.*

I Modsætning til Forholdet i 1717, da Planer mod Gøteborg og Karlskrona drøftedes, blev Admiralitetets Skøn ikke krævet 1719, og det har ikke af eget Initiativ udtalt sig. Det falder dog ganske i Traad med Gabels almindelige Tilsidesættelse af denne Institution.

[1]) Krigskanc. Forskell. Vota 1717—22.

I de samme Dage havde Gabel afæsket de norske Generaler m. fl. hver for sig Udtalelser om Mulighederne for et Felttog med den norske Hær ind i Bahus Len og Blokade, eventuelt formal Belejring af Göteborg. Opnaaedes der ikke andet, hed det i Gabels Skrivelser herom, vilde man dog kunne opnaa at ruinere Sundsborg, Strømstad og Bahus Len saaledes, at Norge opnaaede Sikkerhed.

Af Udtalelserne, der alle er dateret omkring den 11. Februar, er Generalkvartermester Scheels kvantitativt men navnlig kvalitativt det mest bemærkelsesværdige. Scheel fremhæver først de store Vanskeligheder for de to Foretagender og fremsætter derefter sine Tanker om, hvad der med Rimelighed for et gunstigt Udfald kan udføres. Göteborgs Fæstning, som han havde besøgt 1704, og i det hele Sveriges Vestkyst, var ham „temmelig vel bekendt", og Göteborg er „sandelig den stærkeste og bedst til Defension anlagte [Fæstning], jeg endnu har set". En Blokade, tillands som tilvands, til Udhungring af Staden vil kunne trække ud et helt Aar, og en fuldstændig Indeslutningslinie over Hisingen m. m. vil faa en Længde af mindst 30 Kilometer. Af Hensyn til Passagen over Göta Elven maa man først erobre Bahus Slot eller Venersborg ved en „formal" Belejring, der dog er lettest gennemførlig sidst nævnte Sted. Der vil lettelig hengaa en hel Sommer, inden Hærene kan naa frem til Göteborg. De bør være saa stærke, at de kan „slaa den svenske Hær af Marken", før Belejringen aabnes. Han advarer mod at sætte nogen større Tillid til, at en af de svenske Faktioner vil slutte sig til Angrebshæren, og vel har det svenske Fodfolk, der var i Norge, lidt en Del Afgang, men denne kan hurtigt erstattes, og det svenske Rytteri har saagodtsom intet Tab lidt. Et fremtvunget Tilbagetog med den norske Hær vil kunne blive meget skæbnesvangert. Han tilraader derimod ligesom Scholten og Dewitz at foretage Landgang i Skaane med en Hær paa 25.000 Md., hvoraf 10.000 Ryttere, samtidig med at Hovedstyrken af Hæren i Norge over Venersborg trænger frem mod Vestergötland, medens et mindre Korps deraf dækker de norske Oplande ved Fremrykning over Vinger ind i Dalsland.

Generalløjtn. Lützow betoner de store Forplejningsvanskeligheder. Han advarer ligesom Scheel mod at stole paa en af Faktionerne eller paa, at den svenske Hær er væsentlig svækket af Felttoget i Norge, og fremhæver Svenskernes store Nøjsomhed, der tillod dem i sidste Felttog at lade Hæren leve fem Uger af Havremel og Vand.

Sponeck vil hverken til- eller fraraade en Blokade af Göteborg — her maa Kongens Villie være det afgørende. Arnoldt er stemt for en

kombineret Diversion, ved at et Korps fra Danmark landsættes paa den store Ø Orust nord for Marstrand for dèrfra i Egnen om Uddevalla at forene sig med et Korps af den norske Hær. Noget lignende foreslaar Cicignon, Trampe og Rosenpalm. Ogsaa Trampe foreslaar et Angreb paa Skaane. Kruse udtaler flere gode Tanker om Felttogets Gennemførelse men fremhæver stærkt den norske Hærs svækkede Tilstand[1]).

Det samlede Resultat af Drøftelserne i Kjøbenhavn og i Norge blev saaledes, at Konseillet var gunstigt stemt for et Angreb fra Norge under Samvirken med et fra Jylland overført Korps, medens Scholten og Dewitz afviste dette sidste og Angreb paa Göteborg men tilraadede Angreb paa Skaane. Det norske Generalitet indtog et Standpunkt derimellem men vurderede Udsigterne til væsentlige Resultater af Angreb fra Norge køligt. Gabels Plan havde saaledes ikke opnaaet den ønskede landmilitære Støtte.

---

3. Forhold ved Hæren i Norge.

I det Nordenfjældske havde man i Spænding fulgt Fjendens Udmarsch og indskrænket sig til at konstatere denne. Generalmajor Budde var nu bleven sig selv igen. Paa en Udtalelse af Gabel den 24. December, altsaa inden Efterretningen om Kong Karls Død var naaet til Kjøbenhavn, om at man i Kjøbenhavn havde gjort mange Væddemaal om, hvorlænge Trondhjem vel kunde holde sig mod Armfelt, svarede Budde muntert, at Gabel roligt havde kunnet vædde paa, at Byen vilde have klaret sig til St. Hansdag, og til den Tid vilde tilstrækkelig Hjælp af Tropper og Proviant forlængst være naaet frem[2]).

Den 12. Januar havde der været holdt Krigsraad i Trondhjem med ikke mindre end 19 Deltagere, hvori var vedtaget, at naar man var bleven sikker paa, at Fjenden havde forladt Landet, kunde samtlige nordenfjældske regulære Tropper og Landdragonerne hjemsendes til Lægene, medens Sølimiter og „Mand af Husinger" strax kunde gaa

[1]) Krigskanc. Forskell. Vota 1717—22. I Christian Frederiks Afskrifter Nr. 37 (58) findes et Dokument uden Underskrift vedrørende samme Sag og ganske sammenfaldende med Arnoldts her refererede Votum.

[2]) Okr. I. S. $^{14}/_{1}$.

hjem[1]). Inden Maanedens Udgang blev saa de af Sygdomme og Død haardt medtagne nordenfjældske Afdelinger hjemsendt, og ogsaa de opsendte søndenfjældske Hjælpetropper gik til Hjemmene.

For det søndenfjældske Norges Vedkommende havde Lützow faaet Ordre til, at hvis det ikke alt var sket ifølge Ordren af 31. December[2]), skulde han ufortøvet hjemsende samtlige udskrevne Regimenter undtagen de to Bergenhusiske, saaledes at Landets Forsvar overtoges af samtlige norske og danske Kavalleri-, [geworbne] Infanteri- og Dragonregimenter med Hjælp af de to nævnte udskrevne[3]). Slotsloven og norske Generalkommissariat beordredes til nøje at undersøge, om Nyordningen af de udskrevne Infanteriregimenter, herunder den nye Lægsinddeling, var gennemført i Overensstemmelse med den kgl. Ordre af 24. December 1717 — eventuelt gennemføre den og indsende udførlig Beretning derom. Herefter skulde, hedder det videre i denne Ordre, Norske Kommission være afsluttet og de to Generalmajorer Cicignon og Arnoldt komme til Kjøbenhavn[4]).

I Slutningen af Marts befaledes, at de tre norske egentlige Dragonregimenter (Kruse, Øtken og Motzfelt) skulde inddeles i fire paa ensartet Fod og ligesom Dragonregimenterne i Danmark paa otte Kompagnier. Herefter skulde de tre gamle Regimenter bestaa alene af „nationale", d. v. s. af udskrevet Mandskab, medens det fjerde, der gaves til Oberst Chr. Henr. v. Paulsen, der havde været Oberstløjtnant ved Wests Kyrasserregiment i Norge, fik alt det hvervede Mandskab i de tre gamle Regimenter. Det hidtidige Landdragonregiment regnedes nu for Infanteriregiment. Skiløberne skulde udvikles til to Kompagnier[5]). Samtlige Regimenter skulde kompletteres for den store Afgang ved Sygdom og Død — for nogle Regimenter 150—160 døde — hvad der stødte paa store Vanskeligheder, navnlig ved de Vesterlenske Regimenter og i Trøndelagen, dels fordi mange af de bedst egnede Karle absenterede sig fra Hjemegnen eller søgte Tjeneste og Beskyttelse hos formaaende Personer, dels paa Grund af den store Dødelighed ogsaa blandt Civilbefolkningen. Trøndelagen anbefaledes formedelst den

---

[1]) Okr. I. S. $^{12}/_{1}$.

[2]) Bidr. IX 371.

[3]) Expd. $^{4}/_{2}$ Nr. 122; Komm. Gen. Ark. Pakke IX, Dislokationslister af Scheel $^{27}/_{2}$.

[4]) Bidr. IX 191; Expd. $^{10}/_{2}$ Nr. 134—35. Beretning med talrige Bilag indført ved Exp. $^{25}/_{8}$ s. A. Nr. 1148. Endvidere Dnk. Bilag QQ til Protokollen.

[5]) Expd. $^{26}/_{3}$ Nr. 347—49; Komm. Gen. Indk. Br. $^{12}/_{5}$.

„slette og armselige Tilstand" blandt Bønderne til Udsættelse med Udredning af Mandskab, skønt over Halvdelen af Regimenternes Mandskab sagdes at ligge syge i Lægene og var ude af Stand til at møde. Ved samtlige Regimenter havde et betydeligt Antal Folk allerede tjent 10—12 Aar og mere, uden at det havde været muligt at skaffe dem Afløsere[1]).

De i Hamburg bestilte Uniformer var endnu ikke leveret, og først naar dette var sket, kunde Regimenterne betragtes som forsaavidt feltdygtige.

Ved de geworbne danske Regimenter i Norge havde Tilstanden forværret sig meget i Løbet af Vinteren 1718—19, navnlig efter at de nationale norske Regimenter var bleven forlagt til deres Hjem. Daarlig Forplejning men navnlig elendige Indkvarteringsforhold enten sammentrængt i tomme Barakker eller hele og halve Kompagnier i en Bondegaard; uden Senge, Sengetøj — ja endog uden Halm laa de paa den bare Jord i den strænge Vintertid. Cheferne klagede selvfølgelig højlydt over de mange Desertioner og Dødsfald, der maatte blive Følgen af de daarlige Anstalter, og for hvilke de skulde skaffe Erstatning for de normerede Rekrutpenge[2]).

Som Følge af Scholtens foran nævnte Udtalelser i Slutningen af December[3]) om bestemte Rendez-vous Steder for Hæren i Vinterkvartererne samledes norske Generalitet i Begyndelsen af Februar i Kristiania til Raadslagning om et Projekt af Scheel over Garnisoneringen samt Inddeling „en campagne". For dette sidste Formaal inddeltes de til Felten bestemte Afdelinger i to Korps: „Første eller Smaalenske" under Sponeck, „Andet eller Oplandske" under Gaffron, med Angivelse af Regimenterne i hvert og Fordeling af Generaler dertil. Efter Afgivelse af Besætning til Fæstningerne og Flotillen, ialt 14 Bataillioner, skulde Smaalenske Korps have det meste af Rytteriet og godt Halvdelen af Infanteriet — Oplandske Korps Resten. Første Korps skulde have Rendez-vous ved Tune (bag Glommen, i Nærheden af Sarps-

[1]) Komm. Gen. Breve fra Statholderen m. fl. 1717—19; Do. fra Gen. Krigskomm. 1719.

[2]) Okr. I. S. Oberstltn. Bording $^{2}/_{5}$.

[3]) Bidr. IX 371.

borg), Andet Korps „mellem Vormen og Blakersund", altsaa ogsaa bag den store Vandhindring[1]).

Ifølge Scheels Indberetning til Overkrigssekretæren blev Inddelingen i de to Korps og Samlingsstederne glat vedtaget, medens derimod nogle holdt paa, at Besætningstropperne ikke skulde bestaa af sluttede Afdelinger men paa gammeldags Vis af Styrker udtagne af forskellige Regimenter, hvad Scheel modsatte sig. Scheel var meget misfornøjet med Ledelsen af den norske Hær og vilde helst bort fra Norge. Han skriver, at „den gamle norske Vane endnu her vedholder: At enhver sørger for sig mere end som [for] det gemene Bedste", og opfordrer Gabel til at indfordre Kopier af de Ordrer og Breve, som Lützow udstedte, da Fjenden stod i Landet. Denne Opfordring maa vel opfattes til Gunst for Lützow, til Ugunst for Sponeck. Mærkeligt nok bad Lützow, samme Dag som Scheel skrev dette, selv Gabel om at referere for Kongen den mellem ham (Lützow) og Sponeck førte Korrespondance. „Jeg har Anledning til at tro, at han (Sponeck) ikke har ladet mig gaa Ram forbi". Samtidig skrev Arnoldt til Gabel, at han glædede sig til at komme til Danmark igen, samt at det berettes, at Generalløjtn. Rodsteen skulde beordres op til Norge, Sponeck ned til Danmark, og tilføjer, at over det sidste græmmer sig ingen her, og til det første glæder sig ingen. Rodsteen, der var Kommandant i Rendsborg, var vel en tapper Soldat men var bekendt for altid at ligge i Strid med sine Undergivne[2]).

Sponeck havde kort i Forvejen forsikret sin gode Ven og Velynder Gabel, at han, inden han i November 1718 gik tilbage over Glommen havde ødelagt Magasinerne og opbrændt Furagen[3]). Havde Gud ej gjort et Mirakel[4]), vilde vi have faaet slemme Piller at sluge. Rapporterne herfra vil være meget forskellige. Mange ræsonnerer som den blinde om Farverne. Mange gode Mænd maa finde sig i, at deres Navn og Reputation bliver smædet . . .

Med Forstaaelsen og Samarbejdet mellem de Ledende, navnlig de to højeste Generaler, var det altsaa ligesaa slet bevendt nu, som det havde været i 1718 efter Wedels Afgang.

---

[1]) Komm. Gen. IX. Endvidere udførlig Oversigt i Chr. Fr. Nr. 32 (62). Se Kort Nr. 1 i Bidr. IX.

[2]) Okr. I. S. Scheel $^{3}/_{2}$, $^{27}/_{2}$, $^{14}/_{3}$, $^{18}/_{3}$ (med forskell. Projekter); Lützow $^{18}/_{3}$; Arnoldt $^{19}/_{3}$; Sponeck $^{7}/_{1}$.

[3]) Dette var jo urigtigt.

[4]) Kong Karls Fald og den valne svenske Krigsføring.

4. Forhold ved norske Søarmatur.

Efter det forholdsvis milde Vejr i Slutningen af 1718 var der fulgt en langvarig og meget skarp Kuldeperiode. Admiral Rosenpalm naaede ikke forinden at faa sine Pramme og Galejer over til Vestsiden af Kristianiafjord, og de frøs inde ved Frederikstad, hvor Besætningerne blev lagt i Land[1]). Rosenpalm vedligeholdt en meget livlig Korrespondance med Gabel og var stærkt optaget af den kommende Opgave for norske Søarmatur ved et muligt Felttog ind i Sverige til Foraaret. Han tilraadede, at man med første aabne Vande iværksatte en skarp Blokade af hele den svenske Kattegatskyst, navnlig Göteborg, hvad der formentlig lettest og med de færreste Midler kunde tvinge Sverige til Fred. Under alle Omstændigheder gjaldt det om „til Foraaret at tage vores Avantage, førend Czaren gør sig for mægtig over Sverige, da han ellers gaar af med Fløden og under os da, hvad han vil, af Vallen". Han raader ivrigt til, at „vi af denne Guds givne Fordel til Kongens og Landets sande Nytte vil profitere". Han skønner dog, „at mange Diffikulteter skal hæves, førend Armeen kan komme i Marsch"; men naar han maa faa 6 Orlogsskibe og 2 Fregatter samt et godt Antal Galejer, 2 Pramme og nogle Bombardérskibe, kunde han mulig se „Kans"[2]) til at angribe Svenskerne i Marstrand. Til Næstkommanderende ønsker han Kommandør Gude, men for Guds Skyld ikke nogen Flagmand [Admiralsperson], naar ikke [Schoutbynacht] Paulsen vil komme, „som ellers havde vaaren vel": For mange Kokke fordærve Suppen, „helst naar En vil alene se til Kongens og Landets Nytte og ej til sin egen Pungs Spækkelse og Navns Udbredelse". Senere beder han atter om Gude; „thi mon frère veed selv, hvad chagrin jeg med Tordenskjold vilde faa, ifald han skulde komme"[3]).

Sidst i Marts modtog Rosenpalm Kongens Befaling om, at norske Søarmatur skulde være sejlklar til Udgangen af April, bl. a. for at assistere den norske Hær ved Transporter af Artilleri og Proviant — hvorhen sagdes ikke — samt om at træffe Forberedelser til Sammendragning fra hele det sydligste Norge af Baade og andre Smaafartøjer. Den 8. April var Isen ved Kragerø (udenfor Frederikstad) imidlertid

[1]) Bidr. IX 338.

[2]) Et dengang hyppigt forekommende Sømandsudtryk = Lejlighed, Chance.

[3]) I. S. til Krigskanc. (Søetaten) fra Rosenpalm $^{14}/_{1}$, $^{21}/_{1}$, $^{4}/_{2}$, $^{18}/_{2}$, $^{25}/_{2}$, $^{20}/_{3}$, $^{25}/_{3}$ og $^{31}/_{3}$; Rosenpalms Kopibog $^{7}/_{1}$.

endnu saa tyk, at man kunde køre med Vogne over en halv Fjerdingvej ud paa den, og det tykke Snelag paa Isen gjorde Forholdene endnu vanskeligere. Endnu ved Midten af April laa Isen fast undtagen ved Udhavnene.

---

5. Forberedelser i Danmark til Felttoget.

Mod Slutningen af Januar havde samtlige Regimentschefer i Danmark og Holsten m. m. ligesom de i Norge faaet Befaling til at være i fuldt marschdygtig Stand til Slutningen af April. Holstenske Artillerikorps særlig skulde komplettere de til Norge i 1717 opsendte to Kompagnier til et „komplet Felt-Artilleri". — Der maatte ikke findes svenske Krigsfanger ved Regimenterne; hvad der havdes af saadanne skulde enten bruges til Arbejde eller fordeles paa Landet hos Bønderne. De Regimenter, der skulde rykke i Felten, skulde komplettere, respektive anskaffe af nyt de saakaldte „Feltrekvisitter": Telte til Underofficerer og Menige, Teltvogne, Forplejningsredskaber, Ammunitions- og Patronkarrer, Seletøj, Kuskemunderinger og Heste. Til den norske Hær, hvor saadanne Sager kun undtagelsesvis fandtes, bevilgedes der hertil 74.000 Rdl. — til den danske, hvor kun Mangler skulde erstattes, omtrent 21.000 Rdl.[2]).

Det blev dog ikke før end i Slutningen af Marts, at Landetatens Generalkommissariat beordredes til at beregne, hvad der til midt i Maj kunde tilvejebringes af haardt Brød for den Eventualitet, at det vilde komme til en „virkelig Campagne". Spørgsmaalet om egentlig Krigsføring til Lands stod altsaa endnu da hen i det uvisse — maaske ikke for de faa Indviede men i ethvert Fald for alle de andre[3]).

Løsningen af Flaadens sædvanlige, særdeles betydningsfulde Opgaver: Beherskelsen af det nærmere Søterritorium, Sikring af egne, Forhindring af Fjendens Troppetransporter, Sikring af egen og Forhindring af Fjendens Søhandel osv. dette Aar maatte kunne forudses at kræve mindre Udrustning end sædvanligt, da den svenske Flaade var meget

---

[1]) I. S. til Krigskanc. (Søetaten) fra P. Jonsen $^{8}/_{4}$.
[2]) Expd. $^{21}/_{1}$ (62), $^{20}/_{3}$ (336), $^{27}/_{3}$ (354).
[3]) G. K. tyske Kop. $^{27}/_{3}$ (466), $^{20}/_{4}$ (582).

forsømt. Desuagtet havde Admiralitetet allerede i Januar opsat en Liste over en Østersøflaade paa 20 Orlogsskibe og et Antal mindre Fartøjer samt en „Nordsø" Eskadre paa 4 Orlogsskibe, 5 Skytspramme (Skytsskibe), 4 Bombarderer og 7 Fregatter. Den særlige norske Flotille foresloges sat til 11 Hel- og 3 Halvgalejer, 4 Brigantiner m. m. Endelig et betydeligt Antal Fregatter og mindre, armerede Fartøjer til Konvojering. Altsaa et meget omfattende Program, til hvis Realisering man formentlig har regnet med de engelske Subsidier, hvorom Gabel havde udtalt sig saa optimistisk det foregaaende Aar[1]).

Sidst i Januar beordredes Tordenskjold til at tage Kommandoen over en Eskadre paa 6 Orlogsskibe m. m., der snarest skulde gøres klar til at gaa til Østersøen (Christiansø) og dèrfra krydse for at observere Fjendens Bevægelser og hindre Tilførsler til det fjendtlige Land. Tordenskjold indsendte strax Forslag om Chefer for Orlogsskibene og bad Kongen om at godkende dette; „thi naar Enighed og Kærlighed følger hinanden", fremmer det bedst Kongens Tjeneste. Approbationen paafulgte kort efter. I den anden Uge af Marts blev Antallet af Tordenskjolds Orlogsskibe nedsat til 4, og samtidig befaledes, at Hovedeskadren skulde bestaa af 8 Orlogsskibe foruden en Reserve af yderligere 4[2]). Denne Reduktion tyder paa, at der var indtraadt en Ændring i Planerne om Flaadens Anvendelse dette Aar — antagelig som Følge af den engelske Regerings Utilbøjelighed til Foretagender mod Sverige. Dette bestyrkes af en Ordre i Midten af Marts: At da der ikke skal udsendes saa mange Orlogsskibe som det foregaaende Aar, maa Flaaden nøjes med det Krudt, den har; der ventes ingen „Bataille", hedder det.

Dette er kommen meget paatværs af Admiralitetets Forventninger. Det havde foretaget et Fremstød for at faa Antallet af Flagmænd forøget noget og særlig for at faa disses Gager sat op til, hvad der svarede til deres Charge. Gyldenløve anbefalede navnlig Viceadmiral Trojel til Forfremmelse og skriver, at Trojel er den bedste Admiral, Kongen har i sin Tjeneste. Trojel havde nogen Tid af Sygdom været forhindret i at gaa i Søen, men nu var han sund og frisk igen[3]).

Indtil henimod Midten af Marts havde der været sat Kraft paa at faa Tordenskjolds Eskadre afsted til Østersøen, men derefter synes der at være indtraadt en Standsning i Forberedelserne hertil, og paa

---

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.) Jan. udat.; Bidr. IX 249 f.; Expd. $^{27}/_{1}$ (80).
[2]) Expd. $^{3}/_{2}$; $^{17}/_{3}$ (319).
[3]) Ref. S. $^{17}/_{3}$ Nr. 1 og 2.

Maanedens sidste Dag udfærdigedes der Instrux for Tordenskjold som Chef eller rettere kun som stedfortrædende Chef for den til „*Nordsøen*" gaaende Eskadre fra Kjøbenhavn, uden at der samtidig var Tale om nogen Eskadre, endsige nogen Flaade til Østersøen.

Hvad der har bevirket denne overraskende Vending vides ikke, men det tør antages, at det skyldes pludselig indtraadte ydrepolitiske Forhold. Man vilde først gætte paa Efterretninger fra England; men hverken fra Kong Georgs Repræsentanter i Kjøbenhavn eller de danske i London synes der at foreligge noget af Betydning i saa Henseende. Derimod er det muligt, at den fra Stockholm til Paris tilbagevendende Ambassadør de la Marck ved to Sammenkomster, han havde i Kjøbenhavn med Konseillet den 17. og 26. Marts, har fremsat Udtalelser af politisk Betydning. Om Mødet den 17. haves der ingen Optegnelser i Konferenceprotokollen, men i Referatet om Mødet den 26. hedder det, efter at nogle Forhold af mindre Betydning har været omtalt, at Kongen er glad over de la Marcks Udtalelse om ogsaa at ville sætte „de vigtigere Sager" i Gang. At disse har drejet sig om politiske Forhold kan næppe betvivles. Det er dog ogsaa muligt, at de en Tid omløbende Rygter om paatænkte svenske Troppeoverførsler til Pommern netop nu havde viist sig grundløse.

Dagen efter det andet Møde med de la Marck udfærdigedes der Gehejme-Ordre til Holmens Chef Admiral Judichær om ufortøvet at opgive, hvormange Snauer, Skibsbaade, Chalupper o. l., der i en Hast kunde tilvejebringes og færdiggøres: „Dog haver Du alligevel didhen at se, at sligt bedst muligt vorder cacheret og uden at gøre deraf bruit"[1]).

Umiddelbart efter har Tordenskjold faaet Ordre til at gaa til Nordsøen (Skagerrak-Kattegat). Hans Instrux lød paa, at han med 4 Orlogsskibe og en Fregat snarest skulde gaa under Sejl „og lige hen gaa at holde Göteborg besat". Strax efter Ankomsten foran Göteborg skal han underrette Rosenpalm. Al Passage til og fra Göteborg, Marstrand osv. af Skibe med Provisions de guerre et de bouche, ligegyldig hvad Nation de tilhører, skal forhindres. Vil Skipperne ikke rette sig efter Henstillinger, opbringes Fartøjerne og sendes til Kjøbenhavn. Naar han er bleven forstærket fra Rosenpalm med Pramme eller Galejer, skal han helst sende nogle af Orlogsskibene tilbage til Kjøbenhavn. Naar Rosenpalm kommer tilstede, skal de to holde Krigsraad angaaende den

---

[1]) Gehejme-Protokol 1699 —, $^{27}/_{3}$ 1719.

stillede Opgaves Gennemførelse, hvorefter Rosenpalm overtager Hvervet med Blokaden, medens Tordenskjold med sit Skib skal komme til Kjøbenhavn. Rosenpalm fik Kopi af Instruxen og Ordre om hans Opgave i Almindelighed ved Göteborg[1]).

Midt i April fik Admiralitetet Ordre angaaende de danske og norske Kaperes Forhold over for engelske og hollandske „eller andre" Fartøjer, hvorved henvistes til, at de tilsvarende Ordrer fra 1717 ogsaa gjaldt nu, da de ikke stred mod Handelstraktaterne med fremmede Magter. Kontrebande, svenske Effekter o. l. kunde udtages af Fartøjerne, hvorefter disse skulde løsgives. — Det skulde imidlertid snart vise sig, at navnlig Englænderne ikke vilde finde sig i Blokadereglementet eller i Standsning og Undersøgelse af Kaperne, hverken for deres eget Vedkommende eller for de nordtyske Søstæders[2]).

Samtidig med Afsendelsen af Tordenskjolds Eskadre fik Grev Holstein-Holsteinborg i London Ordre til at give det engelske Hof Underretning om Blokaden samt gentagen Ordre om at opnaa engelsk Hjælp til Blokadens Gennemførelse og til Udstedelse af Forbud mod Handel paa Sverige ligesom i 1717. Tilsvarende Forbud skulde søges opnaaet ved Generalstaterne. Det gjordes gældende, at saalænge Svenskerne ikke for Alvor søgte Fred, maatte al Tilførsel til dem spærres. Kort efter fik Holstein-Holsteinborg yderligere Ordre til indtrængende at forestille den storbrittanniske Regering Ønskeligheden af „med samlet Magt" snarest at angribe Sverige enten i Skaane eller fra Norge for at komme Czaren i Forkøbet, inden denne ved sit planlagte Angreb tvang Sverige til en for Czaren alene gunstig Fred[3]).

---

6. Göteborg blokeres.

Efter at have faaet Soldateske af de sjællandske Nationale lettede Tordenskjold den 4. April og ankrede den 7. om Aftenen paa Rivø Fjord, en halv Mil udenfor Ny Elfsborg, og *hermed var Felttoget 1719 indledet.*

Strax efter Ankomsten begyndte Tordenskjold at parlamentere med

[1]) Gehejmeprotokol $^{31}/_{3}$; Expd. $^{17}/_{4}$ (498).
[2]) Expd. $^{14}/_{4}$ (470).
[3]) Geh. R. $^{4}/_{4}$ og $^{18}/_{4}$.

Fjenden og skrev bl. a. til Feltmarskal Mörner et meget omtalt Brev, der skaffede Løvenørn saa meget Besvær paa Halsen under hans i Forvejen yderst vanskelige Forsøg paa i Stockholm at indlede Fredsforhandlinger[1]). Udover at et Antal nevtrale Handelsskibe dels afvistes, dels sendtes til Kjøbenhavn, skete der iøvrigt intet ved Göteborg, og Fjenden rørte sig ikke. — Det vil erindres, at Göteborg Eskadren forlængst var forlagt til Marstrand.

Foranlediget ved en Skrivelse og Rapport fra Tordenskjold af 22. April[2]) fik han omgaaende Svar fra Overkrigssekretæren, at Kongen havde befalet, at alt ved Eskadren skulde forblive in statu quo, indtil Rosenpalm kom og overtog Kommandoen. Før den Tid maatte intet entrepreneres, og Tordenskjold skulde alene forholde sig efter sin Instrux, „som I Eder efter Hans Kgl. Majestæts . . . Befaling udi alle Punkter haver at holde efterrettelig. Og desforuden fandt Hans Majestæt saavelsom jeg den Entreprise paa Gottenborg med at ruinere dèr nogle Skibe og Huse af ingen Importance. Og sagde Hans Majestæt derhos, at han hellere vilde miste tyve Koffardiskibe, end at een Matros derfor skulde ihjelskydes, og at man ej skulde exponere nogle Folk, uden at man var assuré af sin Coup". Gabel anbefaler Tordenskjold Paapasselighed, for at Fjenden ikke skal overraske ham. De svenske Galejer, føjer Gabel til, er ikke værd al den Blæst, der gøres ad dem: „Naar de for en god Lag vel ere appliceret, saa er de expederet; og saadan Machiner skal mer slaaes med en ferm Contenance end som med en stor Ild"[3]).

En af Kongens Lakajer var i de samme Dage kommen tilbage til Kjøbenhavn efter et Ærinde hos Rosenpalm og berettede, at Isen endnu laa tre Kvarter tyk ved Frederikstad; men Flotillen var omtrent sejlklar, og Orlogsskibet Oldenborg var alt gaaet ud fra Larvik for at slutte sig til Blokadeeskadren foran Göteborg. Rosenpalm havde lige faaet en skarp Paamindelse om, snarest at faa Flotillen sejlklar og afsted til Göteborg[4]).

Fra Rosenpalm fik Tordenskjold Meddelelse om, at Søstyrken i Göteborg kun var ringe, men at der ved Marstrand laa 4 Skibe paa 36 til 48 Kanoner samt 8 Galejer, i Strømstad nogle Galejer, Galeaser og Pramme. Saasnart Isen tillod det, skulde Tordenskjold faa tilsendt For-

[1]) Holm 645; Tuxen Løvenørn 97; Bergersen 907 f.

[2]) Aabenbart om et eller andet Foretagende mod Göteborgs Havn.

[3]) Okr. udg. $^{26}/_{4}$ (145).

[4]) Expd. $^{29}/_{4}$ (523).

stærkning, men Rosenpalm selv kunde ikke komme endnu. Med den Styrke, Tordenskjold havde, var der intet at frygte. Samtidig berettede Rosenpalm til Gabel, at den fjendtlige Eskadre ved Marstrand, „Göteborg Eskadren", endnu ikke var ekviperet, altsaa ikke havde Mandskab. Til en Ordre, som Rosenpalm havde faaet, om paa sin Vej til Göteborg at opsøge alle fjendtlige Fartøjer paa Kysten og ruinere, forbrænde, spolere eller borttage dem, udtalte han til Gabel, at da der var Landbatterier ved Strømstad og Marstrand, maatte han have Landtropper med hertil. At overraske Marstrand var næppe muligt, før en Hærafdeling var rykket ind i Bahus Len. Dog, hvis det var Kongens Villie, maatte man samle den størst mulige Fartøjsstyrke hertil og saa gaa paa med „en ferm surprise" — koste hvad det vilde. Herefter vilde tillige den fjendtlige Styrke ved Strømstad være afskaaren.

Ved Slutningen af April var Rosenpalm endelig saa vidt, at det meste af den norske Flotille kunde sendes til Göteborg; men Søfolkene nægtede at gaa ombord, før de fik en Del af deres Tilgodehavende udbetalt, hvad der yderligere forsinkede, og derefter hindrede Modvind Afsejlingen. Men endelig, den 22. Maj, ankom Flotillen til Eskadren ved Göteborg[1]).

Tordenskjold havde saaledes allerede nu en meget betydelig Styrke samlet: 5 Linieskibe, 4 Fregatter, 4 Skytsskibe og 5 Galejer. Men det var jo strængelig forbudt ham at foretage noget aktivt, og Fjenden rørte sig saagodtsom ikke, da hans søgaaende Skibe næsten var blottet for Mandskab, og han ved Göteborg kun havde en Fregat og nogle smaa Galejer. Nu kunde Rosenpalm formentlig snart ventes til Göteborg for at overtage Kommandoen, hvorfor Tordenskjold bad Gabel om Tilladelse til at gaa paa Kryds med to Orlogsskibe og 2 Fregatter. Men Rosenpalm kom stadig ikke. Han skulde endnu have en lille Flotille ud under Vossbein til Observation af Strømstad, og da dette endelig var besørget, fik han i Begyndelsen af Juni Ordre fra Kjøbenhavn til at træffe Forberedelser til store Troppetransporter, der skulde indlede de nu fastslaaede Foretagender mod Bahus Len m. m. Tanken om Angreb paa Marstrand og den dèr liggende Eskadre optog ham dog vedblivende stærkt[2]).

---

[1]) Rosenpalms Kop. $^{13}/_{4}$, $^{14}/_{4}$, $^{24}/_{4}$, $^{6}/_{5}$ og $^{7}/_{5}$; Laalands, Fyens og Hjælperindens Journaler.

[2]) Rosenpalms Kop. $^{27}/_{5}$, $^{2}/_{6}$, $^{4}/_{6}$, $^{6}/_{6}$, $^{9}/_{6}$.

Midt i April var Søetatens Generalkommissariat endelig bleven underrettet om, at der dette Aar „kun" skulde udrustes ialt 18 Orlogsskibe — Fregatter og den norske Flotille derimod i samme Antal som 1718. Da 6 af de 18 Orlogsskibe var bestemt for „Nordsøen", blev der til Hovedflaaden i Østersøen kun 12, hvoraf endda nogle foreløbig kun skulde ligge i Reserve, altsaa kun delvis bemandet. Nævnte Kommissariat skulde drage Omsorg for Oprettelse af de fornødne Magasiner paa forskellige Punkter til hele Søudrustningens Underhold. En Eskadre paa to Orlogsskibe og to Fregatter blev klargjort for under Schoutbynacht Paulsen at gaa til Østersøen. Kort efter forstærkedes denne Eskadre med yderligere to Linieskibe[1]).

---

7. Forhold i Sverige efter Kong Karls Død.

En svensk Historiker[2]) har udtalt, at „Om nogensinde en enkelt Tildragelse kan siges at danne et afgørende Vendepunkt i et Lands Historie, saa var Karl den Tolvtes Død en saadan." Saa kategorisk end denne Udtalelse er, er den alligevel kun tildels rigtig. Den afgørende Vending begyndte med Kong Karls fuldstændige Nederlag ved Poltava 1709, der efterfulgtes af Czar Peters Erobring af Østersøprovinserne indtil og med Finland, de Allieredes Erobring af Pommern, Wismar, Bremen og Verden — og hermed var Sveriges Østersøvælde gaaet tabt. Selv om Kong Karl havde levet endnu nogle Aar og søgt at fortsætte Krigen, vilde han næppe have opnaaet at generobre eller generhverve, hvad Czaren og Kong Georg havde lagt Haanden paa og vilde fastholde. Naar disse to mægtige Fyrster allerede før Kong Karls Død, hver for sig, havde indledet Fredsunderhandlinger med Sverige, skete det kun paa Basis af, at hver af dem vilde beholde, hvad han havde i Hænde. Og selv om det kunde være lykkedes Görtz' Statskunst at faa Fred med den ene af sine Modstandere paa Betingelse af Alliance og Hjælp til at tilbageerobre, hvad den anden holdt besat, skønnes det lidet sandsynligt, at saadanne Kombinationer kunde have medført det af Sverige ønskede; thi Begivenhederne i Østersøen Efter-

[1]) Expd. $^{14}/_{4}$ (471), $^{17}/_{4}$ (476), $^{20}/_{4}$ (518).
[2]) S. J. Boëthius i Sv. hist. T. 1891, 233.

aaret 1719 viste, at den forenede svensk-engelske Flaade med megen Betænkelighed imødesaa en Kamp med den russiske. Den engelske Landmagt var højst ubetydelig; den kunde vel tænkes at blive forstærket med hannoveranske Tropper, men disse var uden Krigserfaring for en saa fjærn og vanskelig Krigsskueplads som den, der her vilde blive Tale om, og de allerede i 1717 løselig behandlede forskellige Allianceplaner[1]) havde kun ringe Sandsynlighed for sig. Paa den anden Side vilde Russerne næppe for anden Gang faa Lejlighed til at marschere ind i det Tyske Rige.

Ændringen i Sveriges Magtstilling var Resultatet af en niaarig Tilbagegang paa Krigsskuepladserne, for hvilken Karl den Tolvtes Død kun satte et Punktum, blev en dramatisk Afslutning. De i den allernyeste Tid yderligere fremsatte Muligheder for, at Kong Karl, hvis han havde levet endnu nogle Aar, atter kunde optræde paa den gamle Krigsskueplads syd for Østersøen og foreskrive sine Fjender Loven, kan anses for Fantasier uden tilstrækkelig Grund i de foreliggende Forhold.

I det General-Krigsraad, som afholdtes i Feltmarskal Grev Mörners Kammer i Tistedalen Dagen efter Karl den Tolvtes Død, var der almindelig Enighed om, at Hensynet til Hærens og Rigets Vel fordrede Felttogets Standsning samt Opgivelse af Belejringen af Frederiksten. Særlig Vægt synes man at have tillagt Generalmajor Cronstedts Udtalelse: At Fremskaffelsen af det til denne Belejring yderligere nødvendige Artilleri med Ammunition vilde kræve tre Uger, samt at saavel Artilleriet som Ammunitionen var taget ud fra Rigets Fæstninger, hvilke, i Tilfælde af Angreb paa Sverige, ikke vilde være i Stand til at forsvare sig.

Medens Generalerne iøvrigt udtalte sig korporationsvis, fremsatte Arveprinsen og Hertugen af Gottorp hver for sig sin Anskuelse — Hertugen sidst. Man bemærker herved noget af den Rivalitet, der herskede og længe havde hersket mellem de to fyrstelige Herrer. Arveprinsen beder, paa Tysk, Generalerne vise ham den Ære at støtte ham med deres gode Raad, medens Hertugen, paa Svensk, beder Generalerne gribe Riget og det kongelige Hus under Armene til Opnaaelse af indvortes Enighed og Afvisning af fjendtlige Anfald.

---

[1]) Hartman i Acta academia aboensis, hum. VII, 124 ff., 165.

Hvorefter man skred til at dele Krigskassen imellem sig[1]).

Det i foregaaende Bind S. 356 omtalte Brev fra Arveprinsen til Faderen med Underretning om Kong Karls Fald synes at være udfærdiget strax efter, at Prinsen var vendt tilbage fra General-Krigsraadet til sit Hovedkvarter i Torpum. Prinsen henstillede heri til Faderen, der alt tidligere med Iver og Dygtighed havde arbejdet for Sveriges Sag, at gribe ind som Mægler mellem Sverige og dets Fjender for at tilvejebringe den saa haardt tiltrængte Fred. Han foreslaar Henvendelse først til Kejseren, dernæst til England, Preussen og Danmark, medens Russerne, „so sich mit der Gegenpartei ziemlich weit eingelassen, den Bogen allzuhoch spannen werden". Ved „Gegenpartei" mener Prinsen naturligvis Görtz og Hertugen af Holstein Gottorp m. fl. Som bekendt blev det strax besluttet at fængsle Görtz og indlede den Proces imod ham, der endte med hans Domfældelse og Henrettelse. Hermed var i Virkeligheden Hertugens Udsigter som Tronfølger i Sverige reduceret til Nul.

Af de to vigtigste indrepolitiske Spørgsmaal i Sverige efter Kong Karls Død: Tronfølgen og Rigsforfatningen var det første hurtig bleven afgjort, idet Ulrikka Eleonora, strax ved Efterretningen om Broderens Død, den 18. December havde erklæret sig for Dronning. Men hvorvel Hærens Officerer var gunstigt stemt for hende, vilde de ikke aflægge Troskabsed til hende, før det var bleven foreskrevet af Stænderne. Efter disses Sammentræden vedtoges det, at Dronningen skulde modtage Kronen af deres Haand, og hun maatte forpligte sig til at underskrive den Regeringsform, de maatte vedtage. Resultatet blev Ophævelse af Suveræniteten og Tilbagevenden til den tidligere, men af Kong Karl faktisk ophævede Forfatning. Da Hær og Stænder var enige, gik det hele i Orden uden Blodsudgydelse, og det viste sig, at Hertugen af Gottorp kun havde ringe Støtte. De Forhaabninger, som man i Kjøbenhavn havde sat til Stridigheder, maaske Kampe, mellem „Faktionerne", var saaledes ganske uden Tilknytning til Virkeligheden.

Var Indkvarterings-, Forplejnings- og Sundhedsforhold ved Militære og Civile nord for Svinesund meget slette, var de dog langt værre syd for. Ganske vist var Regimenterne af Felthæren hurtigst afmarscheret

---

[1]) Strödda handl, 1719—21, vol. 150; uden Sted, Dato eller Underskrift. (Dansk) Nyt hist. Tidsskr. 2, I.

til deres hjemlige Egne og havde medført de flest mulige af deres syge, men de havde maattet efterlade de haardest medtagne i det tyndt befolkede Grænseomraade. De fornemste, mest formaaende Officerer var ilet til Stockholm for at tage Del i eller dog overvære de betydningsfulde politiske Begivenheder dèr, og de tilbageblevne savnede tilstrækkelig Myndighed og Indflydelse til at udrette for deres Undergivne, hvad de gerne vilde.

Generalmajor Hans Henr. v. Essen, der havde faaet Overkommandoen i Egnene syd for Svinesund, skrev til Arveprinsen, at Soldaterne havde ligget spredt overalt omkring i Landet her, syge og døde i Skove, „Träsk" og Moradser, Bjærg og Bakker, paa Vejene og i Husene ... Den bedste Medicin for de endnu levende vilde være, at de blev nødtørftig beklædt og „indvortes med Mad og Drikke forsynet". „Det kan ej være andet, end at det arme Folk maatte krepere af den store Fatigue samt Nøgenhed, Væde og Kulde og Sult, som de under Kampagnen samt paa Tilbagemarschen har udstaaet". Nu har Sygdommen ogsaa bredt sig i Landbefolkningen, saa at hele „Sogne" allerede er uddøde. Mod Slutningen af Februar var der af Besætningerne i Sundsborg og Strømstad kun 700 Md. tilbage, hvoraf de 400 var syge, og Sygeligheden var saa stor, „att den ena intet kan skiötta den andra".

Derimod var Skaane overfyldt med Tropper, hvis Underhold voldte saa store Vanskeligheder, at Generalguvernøren frygtede Provinsens „Undergang"[1]).

Foranlediget ved Essens Klager over Tilstandene i hans Grænsedistrikt beordrede Dronningen Generalitetet i Stockholm til at træde sammen i Begyndelsen af Marts for at overveje, hvorvidt Besætningerne i Sundsborg og Strømstad burde afløses af andre Tropper. Generalitetet udtalte sig bestemt imod at opretholde de to Pladser som Befæstninger under de ændrede Forhold. De havde haft deres Betydning for Planlæggelsen af Angrebet paa Norge: Strømstad til Beskyttelse af Magasinerne og Støttepunkt for Eskadren, Sundsborg navnlig ved at spærre Passagen gennem Svinesund til Frederikshald. Begge Anlæg var svage, navnlig overfor Angreb i Ryggen, og det havde viist sig, at Besætningerne var meget udsat for Sygdomme. Da endvidere fjendtligt Anfald ikke syntes forestaaende, „helst som hele Landet i Norge fra Glommen

[1]) Svenske Krigsark. St. nord. Kr. III c, Essen til Arveprinsen $^{3}/_{1}$, $^{10}/_{1}$ og $^{20}/_{1}$. Svenske Rigsark. krigshist. handl., nord. Kr., Sverige, Prinsen af Hessens Brevvexl. 1715—19, Essen $^{31}/_{1}$ og $^{10}/_{2}$ 19; Krigsexpd. Registr. (før benævnt Riksreg.) $^{12}/_{2}$ og $^{16}/_{2}$.

til Sundsborg aldeles er ruineret", var det unyttigt at opretholde dem. Skyts, Ammunition og Proviant m. m. burde føres bort derfra; men indtil dette var sket, maatte de der værende Afdelinger forblive paa Stedet[1]).

General Essen, der selv opholdt sig i Strømstad, havde dog efterhaanden gennem sine „Espioner" faaet det Indtryk, at skønt alt hinsides Grænsen saa meget fredeligt ud, vil „de dog vistnok have sig noget særdeles forbeholdt" mod Bahus Len. Det var lykkedes den ved Sundsborg overvintrede svenske Flotille fra Iddefjord uden Hinder fra norsk Side at løbe ud gennem Svinesund og komme ind til Strømstad. I Overensstemmelse med Generalitetets Forslag beordrede Generalissimus (Prinsgemalen) Essen, at med første aabne Vande skulde Skyts, Ammunition og andet Krigsmateriel føres fra Sundsborg og Strømstad til Göteborg. Da Göteborg imidlertid fra Begyndelsen af April var blokeret af Tordenskjolds Eskadre, kunde en saadan Udrømning antagelig kun med største Vanskelighed ske tilvands, og Transporter tillands var ganske uoverkommelige. I Begyndelsen af Maj var Essen dog i fuld Gang med at transportere Materiellet indenskærs til Uddevalla, Marstrand ja endog ad Elvefjord over Bahus til Göteborg uden at hindres væsentlig af Blokadeeskadren, og endnu var den nordlige Afdeling af den norske Flotille ikke saavidt klar, at den kunde hindre dette[2]).

I Begyndelsen af Marts tilstillede Dronning Ulrikka Krigskollegiet en Memorial om „Defensionsværket", hvilken Kollegiet sammen med Generalitetet m. fl. skulde gennemgaa og derefter indgive Betænkning om. Dokumentet var udarbejdet af Stænderne, der ogsaa herigennem viste, at den gamle Forfatning var traadt i Kraft. Et forefundet udførligt Dokument uden Dato eller Underskrift[3]) gengiver formentlig Generalitetets Udtalelser. Det hedder heri, at da det nu maa anses for sandsynligt, at Fjenderne iaar vil angribe Riget, maa man sætte sig kraftigt til

[1]) Sv. Rigsarkiv. Ulrikka El. og Frederik I Tid, Skr. t. kgl. Maj., C. Rehnsköld.

[2]) Ulrikka El. og Fr. I Tid, Skr. t. kgl. Maj., Magn. Gabr. de la Gardie, udat. [April], Essen $^{14}/_{3}$, $^{7}/_{4}$, $^{18}/_{4}$ osv.; Krigskoll. Brevbog 1719 S. 1829; Krigshist. handl., St. nord. Krig, Sverige, Strødda handl. Essen $^{4}/_{1}$.

[3]) Krigshist. handl. ..., Strödda handl. Generalitetets betänkande ang. försvarsväsendet 1718 [!].

Modværge, og samtlige Regimenter bør bibeholdes. Dog kan der gennemføres visse midlertidige Reduktioner blandt Mandskab og Befalingsmænd. Regimenterne foreslaas inddelt under „visse" Armeer, hvortil der bør indrettes Magasiner, navnlig til Anvendelse ved Transporter fra Marstrand og Göteborg til Skaane samt ved Stockholm. Flaadens [ved Karlskrona] og Eskadrernes Udredning anses for højt nødvendig, og der bør betimeligt sørges for Proviant og andre Fornødenheder dertil.

Sidst i Marts gav Dronningen Resolution paa Krigskollegiets m. fl.s Memorial og Betænkning (Forslag) af 24. samme Maaned samt nogle af Hans kgl. Højhed Generalissimus vedføjede „Paamindelser" — altsammen angaaende Forsvarsværkets „tidiga" Foranstaltninger. Resolutionen indledes med, at Krigskollegiet skulde foranstalte, hvad der vedrørte „Økonomien", altsaa det administrative, og at Prinsen skulde anordne, hvad Kollegiet ansaa for nødvendigt af Kommandosager. Forslagets Hovedpunkter var:

1) Krigsmagtens Inddeling i fem „visse" Armeer: i Jæmteland, i Værmland, i Bahus Len, i Skaane og ved Stockholm. Dette samt ogsaa Instruxen til hver Armee især godkendtes med enkelte Ændringer og med gentagen Fremhævelse af, at Hans kgl. Højhed Generalissimus skulde adspørges.
2) At Magasinerne for hver Armee skulde forsynes for 6 Maaneder. Det godkendtes.
3) Om overtallige Officerers og Underofficerers Afgang samt Underholdet af de paa geworben Fod staaende Regimenter skulde Prinsen bestemme. Dog godkendtes for denne Gang de af Kollegiet m. fl. (Generalerne) i saa Henseende allerede trufne Anordninger.
4) og 5) Forslaget om den nye Indkvarterings- og Forplejningsordning bifaldtes.

. . .

16) Artilleriregimentets Forstærkning ved Afgivelser af et bestemt Antal Mandskab fra de extraordinære Infanteriregimenter bifaldtes.

Endelig gentoges i bestemtere Form Befalingen om, at Kollegiet skulde anordne alt vedrørende Økonomien, medens Prinsen, Generalissimus, drog Omsorg for Kommandosagerne.

Samtidig befaledes, at de saakaldte Vargeringskarle, d. v. s. de til de

extraordinære Regimenters Forstærkning særlig udskrevne Folk, skulde afgaa. Denne Befaling blev dog tilbagekaldt om Sommeren, da Sverige blev angrebet baade fra Norge og fra øst, fra Rusland[1]).

Admiralitetskollegiet havde kort i Forvejen afgivet Forslag for Hovedflaaden i Karlskrona og Eskadrerne ved Stockholm og Vestkysten om Anstalter til at „defensiva agera" i dette Aar. Dronningen godkendte, at Stockholmseskadren, hvis Skibe var i god Stand og forstærket med et Antal Galejer og mindre Fartøjer, burde løbe ud, saasnart Isforholdene tillod det, og denne Eskadre skulde yderligere forstærkes med Skibe fra Hovedflaaden. Til Klargøring af Krydsere fra Karlskrona og Ekvipering af Hovedflaaden dèr bevilgedes en Del Penge, og Beredstilling af Søfolk og Soldater befaledes[2]). Samtidig hermed befaledes, at Overadmiral Claes Sparre skulde tiltræde Kommandoen over Hovedflaaden, Viceadmiral Taube over Stockholmseskadren, Viceadmiral Ørnfelt over den saakaldte Göteborgeskadre i Marstrand.

Bortset fra de foran nævnte, rent foreløbige Forsvarsanstalter synes man i Sverige vedblivende at have ment, at det mere tegnede til Fredsforhandlinger over hele Linien end til fortsatte Krigsforetagender. Forhandlingerne med Czaren var ikke afbrudt, og den franske Ambassadør de la Marck har antagelig inden sin Bortrejse i Marts kunnet forsikre om sin Regerings Samarbejde med den engelske og hannoveranske paa forholdsvis gunstige Fredsbetingelser for Sverige. Endelig havde Kong Georg som Kurfyrste af Hannover alt nu indledet Forhandlinger ved en særlig Afsending, Oberst Bassewitz.

Den danske Eskadres Ankomst foran Göteborg i Begyndelsen af April viste imidlertid, at Regeringen i Kjøbenhavn ikke først og fremmest tænkte paa Fredsforhandlinger, og mod Slutningen af April befalede Dronningen derfor Krigskollegiet at foranstalte Rekruttering af de „ständiga" (gamle) Regimenter, hvis Chefer havde indberettet, at Regimenterne stadig var i den mangelfulde Forfatning, i hvilken de var vendt hjem fra Felttoget i Norge. I de nærmest følgende Dage bevilgedes der atter Pengesummer til Udrustningen af Flaaden i Karlskrona og Eskadren ved Marstrand, og Kommandanten i Göteborg, Ge-

---

[1]) Krigsexpd. Registr. $^{4}/_{3}$ og $^{28}/_{3}$.
[2]) Do. $^{28}/_{2}$.

neralmajor Mentzer, fik Befaling om kraftigt Afværge af fjendtlige Foretagender i denne Egn[1]).

Bemandingen af Skibene og Fartøjerne ved Marstrand og Göteborg med Søfolk voldte uoverstigelige Vanskeligheder, og man maatte gribe til den Nødhjælp at forberede Afgivelse af Landmilits dertil i Stedet for egentlige Søfolk. Viceadmiral Ørnfelt haabede at kunne skaffe Forplejning til saadanne Reservestyrker i Göteborg, Ny Elfsborg, Marstrand og Bahus. Men hertil indskrænkede man sig foreløbig, og om Sammendragning af et Korps, en Armee, i denne Egn var der ikke Tale. I Begyndelsen af Juni gav Regeringen endog efter for en Henstilling fra Stændernes secrete Utskott om betydelige Reduktioner blandt Befalingspersonalet og Reducering af nogle Regimenter[2]). Derimod opretholdtes „af vigtige Aarsager" det meget talstærke Livregiment til Fods og de andre Livregimenter.

---

8. Kong Georgs Arbejde for Fred mellem Sverige og dets Fjender — Rusland undtaget.

I England havde Efterretningen om Karl den Tolvtes Død hurtig vakt en Stemning for ad Forhandlingens Vej at fremkalde en almindelig Fred mellem Sverige og dettes Fjender — Rusland undtaget. Baade Kong Georg og hans Ministre i England og Hannover var i Begyndelsen stemt for, at Grundlaget for Freden skulde være, at Sveriges tyske Provinser skulde afstaas til de Magter, der nu havde dem i Hænde, hvorved Rügen og Forpommern skulde afstaas til Danmark-Norge. Dette stødte imidlertid paa stærk Modstand i Frankrig, der ligesom i næsten hele det foregaaende Aarhundrede støttede Sverige og holdt fast ved, at dette Land som dets Forbundne skulde beholde fast Fod paa tysk Jordbund, og Kong Frederik skulde nøjes med at faa den gottorpske Del af Slesvig. Den i April fra Sverige tilbage vendte franske Ambassadør Grev de la Marck hævdede i Paris kraftigt Sveriges Sag. Som foran[3]) omtalt

[1]) Krigsexpd. Reg. $^{18}/_{4}$.
[2]) Do. $^{22}/_{5}$ Fol. 357—87.
[3]) S. 24.

havde de la Marck, paa Hjemrejsen, med Konseillet i Kjøbenhavn ført nogle Forhandlinger, hvorom dog intet væsentligt kan oplyses. Han har uden Tvivl samtidig forhandlet med Kong Georgs Repræsentanter her[1]).

Hvorvel Kong Georg personlig nødig vilde svigte Kong Frederik, der havde været en saa ærlig og trofast Allieret, kunde han ikke i Længden overfor sit engelske Ministerium, særlig den indflydelsesrige og energiske Statssekretær Lord Stanhope, hævde sit Standpunkt med Hensyn til Kong Frederiks Erobringer. Det virkede yderligere til Ugunst for Kong Frederik og vakte en meget stærk Misstemning overalt i England, at han ved en effektiv Blokade af Göteborg i Forbindelse med et Angreb ud fra Norge vilde tvinge Sverige til Fred — paa samme Tid som Kong Georg ved Forhandlinger søgte at tilvejebringe Freden. En Henstilling fra Kong Frederik om Genoptagelse i 1719 af den engelske Blokade af de svenske Havne blev afslaaet, og de dansk-norske Krigsskibes og Kaperes Optræden i Kattegat med at standse Handelsfartøjerne medførte øjeblikkelig højst ubehagelige Forhandlinger med Kong Georgs Ministre i Kjøbenhavn.

Det er en Selvfølge, at det under saadanne Forhold faldt overordentlig vanskeligt for Grev Holstein-Holsteinborg at faa den engelske Regering til at laane Øre for de ønskede Forbundstraktater med England og Hannover[2]). Hans Forhandlinger herom vanskeliggjordes yderligere ved de Antydninger af Fredsbetingelser, der fremkom fra Kong Frederik, nemlig ikke alene Fordring paa de besatte Dele af Pommern, den gottorpske Del af Slesvig, Ophævelse af Sveriges Toldfrihed i Øresund men endog Tilbagegivelse af de Landsdele, som Danmark-Norge ved tidligere Fredsslutninger havde maattet afstaa til Sverige. Ligesom Söhlenthals Forhandlinger i 1717 trak Holsteins Forhandlinger nu i Langdrag, samtidig med at han erfarede, at Hannover og England gjorde Skridt til at aabne Fredsforhandlinger med Sverige. Til at føre disse afsendtes først Hannoveraneren Oberst Bassewitz og senere Lord Carteret[3]).

I Konseillet i Kjøbenhavn havde Stemningen hidtil overvejende været mod Tilnærmelse til Czaren; men i Løbet af de første Maaneder af 1719 skete der nogen Ændring i saa Henseende, da det var en Selvfølge, at et dansk-norsk Angreb paa Sveriges Vestkyst meget væ-

---

[1]) Protocollum conf. $^{26}/_{3}$ 19; Chance i Royal hist. society transact. 3, I 99 f.

[2]) Bidr. IX 249.

[3]) Holm 640; Chance hist. review 487 og Transactions 102.

sentlig vilde støttes ved et samtidigt russisk Angreb mod Sveriges Østkyst. To af Gehejmeraaderne, Sehested og Vibe, der mentes ogsaa tidligere at have været gunstigt stemt for Tilnærmelse til Czaren, fik nu Støtte af General Dewitz, og hertil sluttede sig ogsaa Løvenørn, da han i Stockholm blev mødt med Afvisning af Fredsunderhandlinger[1]). Men da det var umuligt at opnaa Samarbejde med og Hjælp fra baade Kong Georg og fra Czaren, og Kong Frederik nu engang havde truffet sit Valg for den første, var egentlige Aftaler om Optræden i Fællesskab med den sidste udelukket — man havde kun Forventningen om, at fælles Interesse, fælles Fjende vilde medføre et russisk Angreb. Kong Frederik vilde dog vedblivende under ingen Omstændigheder lade sin Flaade eller nogen Del deraf slutte sig til den russiske[2]).

---

9. Kong Frederik besluttet paa Krigens Fortsættelse.

Den 19. Maj var Kommandør Heyer bleven beordret til med Orlogsskibet Ebenezer snarest at afgaa fra Kjøbenhavn til „Nordsøen", d. v. s. til Göteborg. Her skulde han bytte Skib med Tordenskjold og som Næstkommanderende træde ind under Rosenpalms Kommando, medens Tordenskjold „snarest mulig" skulde gaa til Østersøen, hvad der formentlig var en Indrømmelse til Rosenpalm[3]). Men inden Heyer var kommen afsted, fik han Ordre til med et Orlogsskib og to — senere forøget til fire — Fregatter at holde sig parat for et særligt Hverv, som dog foreløbig holdtes hemmelig — det var Overførelsen af Kongen, Kronprinsen, Vibe og Gabel m. fl. til Norge. Fra den 12. Juni ventede Heyer udfor Sæby paa nærmere Ordre.

Det synes, som om Kongen den 19. Maj — sandsynligvis som Følge af Løvenørns Depecher fra Stockholm om Afvisning af Fredsforhandlinger — endelig og pludselig har taget Beslutning om, at nu skulde der handles; thi Landetatens og Søetatens Generalkommissariater beordredes til at træde sammen og overveje, hvorledes det størst mulige Kvan-

---

[1]) Holm 648.
[2]) Smlgn. S. 11.
[3]) S. 21.

tum Haardtbrød kunde skaffes tilveje: et sikkert Tegn paa et planlagt Felttog, lange Marscher. Endvidere beordredes Chefen for Artilleriet og Holmens Chef til til midt i Juni at tilvejebringe en betydelig Mængde Skanseredskaber samt Artillerisager. Dagen efter sendtes Generalmajor Arnoldt til Norge for at „paadrive", at de otte dèr værende danske geworbne Infanteriregimenter snarest kunde indskibes, føres ned til Kronborg og udskibes dèr. Disse Regimenters Chefer skulde averteres om, at de ved Ankomsten i Sundet skulde være rede til Anvendelse. Denne Ordre om Udskibning ved Kronborg af otte Regimenter synes uforstaaelig og i Modstrid med, hvad der skønnes at være aftalt mundtlig med Arnoldt ved dennes Afrejse fra Kjøbenhavn; men den har alene været bestemt til at sætte falske Rygter i Omløb for at skuffe Fjenden med Hensyn til Regimenternes Anvendelse. Ved sin Afrejse fra Kjøbenhavn fik Arnoldt Ordre til, at han ved sin Ankomst til Norge skulde lade de otte Regimenter afbestille de af dem bestilte Karrer trods det dermed forbundne betydelige Pengetab. Dette tyder paa, at der i sidste Øjeblik er truffet Bestemmelse om en anden Anvendelse af dem end først bestemt[1]).

Et Bevis paa, hvor hemmelighedsfuldt Gabel gik tilværks med sine Forberedelser, er at den vigtige kongelige Fuldmagt til Arnoldt om at rejse til Norge og overtage Kommandoen over de otte Regimenter m. m., „Paritionspatentet" for ham, hverken er indført i Gehejmeprotokollen eller i Krigskancelliets kongelige Expeditioner eller i Gabels egen Korrespondance[2]). Patentet siger iøvrigt kun, at Arnoldt er bleven betroet Kommandoen over de otte geworbne Infanteriregimenter, „som nu fra Norge skal transporteres"; at alle og enhver skal efterkomme „det udi Værk stillede, som han anordner", og navnlig skal Admiral Rosenpalm og andre Søofficerer rette sig derefter.

Men endnu var der ikke officielt givet nogen Antydning af, hvor Angrebshæren skulde samles, og hvorledes Felttoget tænktes ført. Siden Forelæggelsen af „Propositionerne" i Februar har Konseillet været holdt ganske udenfor, og det samme synes at have været Tilfældet med Ge-

[1]) Scholtens I. S., Arnoldt $^{17}/_{6}$.

[2]) Det er kun forefunden indført i Kommandør Heyers Protokol paa Ebenezer S. 119 og er øjensynlig først bleven forevist Heyer, da denne paa Indskibningsdagen, den 19. Juli ved Larkollen, overfor Arnoldt fremsatte sin Tvivl om, hvorvidt Heyer skulde efterkomme en Ordre af Admiral Rosenpalm eller Ordrer af Arnoldt. — Afskriften har Datoen 29. Maj, hvad der maa antages at være en Fejltagelse for 19. Maj, Dagen før Arnoldt sendtes afsted fra Kjøbenhavn.

neralkommissariatet (Scholten), saa at Planerne alene har været drøftet mellem Kongen og Gabel. Gabel har dernæst mest muligt indskrænket sig til at give meget fortrolige, mundtlige Ordrer og halve Antydninger til de Mænd, bl. a. Admiral Judichær, han havde udset til Rollehavende ved det store Foretagende. Af skriftlige Ordrer er der kun udstedt ganske faa, og disse kunde pege baade paa Foretagender landværts ud fra Norge, paa Søexpeditioner mod Marstrand og videre dèrfra og mod Skaane. Der var tidligere i Maj bevilget Penge til Opstilling af et meget betydeligt Feltartilleri i Norge[1]; men senere befaledes det, at de to i Norge værende holstenske Artillerikompagnier skulde gaa med de geworbne Regimenter til Danmark (Kronborg). En samtidig Ordre om, at norske Generalitet skulde „overveje", hvilke af de udskrevne Regimenter, der burde indkaldes, naar de geworbne overførtes til Danmark, bidrager ikke til at klare Begreberne.

Den 20. og 23. Maj fik Admiral Judichær, der skulde have Ledelsen af „den bevidste Expedition", Ordre til at indberette, hvormange Fartøjer han vilde behøve til Transporten af en stor Artilleriudrustning fra Kjøbenhavn[2]), og det fremgaar af Judichærs Korrespondance, at han veed — og andet var ejheller tænkeligt — at Expeditionen gælder Marstrand og Egnen ved Göteborg.

Ved sin Ankomst til Norge modtog Arnoldt den nedslaaende Meddelelse af General Lützow, at det havde været umuligt at faa de norske Regimenter komplet og i fuldt marschdygtig Stand til den befalede Tid nemlig Slutningen af April[3]), og navnlig var de i Hamburg bestilte Uniformer endnu ikke kommen. En god Fred var det bedste for vort arme Land, erklærede Lützow. Den 6. Juni udstedtes der Ordre til Lützow og Slotsloven om snarest at sammendrage den norske Hær saaledes, at den senest den 3. Juli kunde staa operationsberedt omkring Frederikstad, og samtidig fik Generalmajor Budde Ordre til med to nordenfjældske Infanteriregimenter (Storm og Haxthausen) og Dragonregimentet at bryde op, marschere til Egnen ved Vinger og dèr formere et særligt Korps[4]). Budde selv skulde snarest indfinde sig i Kristiania. Inden disse Ordrer var udstedt, havde Lützow holdt Krigsraad, hvori ogsaa de højeste civile Embedsmænd deltog. Da Krigsraadet skønnede, at Norge ikke vilde blive „incommoderet" denne Sommer, og at det af de hidtil mod-

---

[1]) Expd. $^{12}/_{5}$ (602).
[2]) Expd. Nr. 707 og 723.
[3]) Okr. I. S. Lützow $^{27}/_{6}$; Komm. Gen., Breve fra Gen. Krigskomm. $^{9}/_{5}$.
[4]) Expd. $^{8}/_{6}$ 781—83.

tagne kongelige Ordrer snarere syntes at fremgaa, at man „fra denne Side noget imod Fjenden maatte foretage", vedtog man som foreløbig Foranstaltning en jævn Spredning af den søndenfjældske Hær over den sydlige og sydøstlige Del af Landet og forberedte til Oprettelse af Magasiner paa Syd- og Østgrænsen[1]).

I Begyndelsen af Juni havde Løvenørn meldt sig tilbage efter sin Sendelse til Stockholm. Kartellet om Fangeudvexling var vel bleven ordnet; men det langt mere betydningsfulde Hverv, Underhandlinger om Fred, henstod fuldstændig uløst, da der var en Afgrund imellem, hvad man fra dansk-norsk Side opstillede som Fredsbetingelser, og hvad Svenskerne vilde yde. Løvenørn havde i Stockholm faaet nogen Forbindelse med Hertugen af Gottorp, der i Maj forlod Sverige og rejste til Tyskland, hvorhen Løvenørn sendtes senere i Juni med Fuldmagt til at forhandle med Hertugen om et „accommodement" med Hensyn til de gottorpske Landsdele. Løvenørns Forsøg paa i Stockholm at komme til Forhandling med Hertugen foretoges vel i Overensstemmelse med hans Instrux men havde viist sig som et afgjort Misgreb, da der i Stockholm kun var ringe Sympati for Hertugen, og Løvenørn vakte en almindelig Mistro mod sig, som hans friske, muntre Optræden overfor de fornemme, stive svenske Herrer og hans Gæstebud for disse ingenlunde kunde bøde paa[2]). Det tør som ovenfor nævnt antages, at det er Løvenørns mundtlige Beretninger efter Hjemkomsten, der endelig har modnet Kongens og Gabels Beslutning om med Vaabenmagt at fremtvinge Freden, thi fra den 11. Juni udstedtes der Ordrer, der pegede paa et bestemt om end kun foreløbigt, indledende Angrebsobjekt: Det er først og fremmest Marstrand, den dèr liggende Eskadre, det gælder.

Under Drøftelserne i 1717 af Planer om Angreb paa de svenske Orlogshavne havde jo navnlig Judichær taget kraftigt til Orde for, at man bemægtigede sig den store Ø Hisingen ved Göteborg og dèrfra foretog et Bombardement af Staden[3]), ruinerede Skibene i Havnen og spærrede Udløbet fra denne. Men, udtalte han, man maatte „først og

---

[1]) Okr. I. S. Lützow udat.; Komm. Gen. Pk. IX, Krigsraad $^{10}/_{3}$ og $^{17}/_{5}$.

[2]) Holm 644 ff.; Tuxen Poul Vendelbo Løvenørn 92 ff., 106 f. Om de mærkelige Ejendele, Hertugen af Gottorp førte med fra Sverige, se I. S. t. Krigskanc. (Søetaten), Skrivelse fra Admiralitetet $^{22}/_{9}$ 19.

[3]) Bidr. IX 71.

for alting . . . erobre Marstrand — ikke for at ruinere Havnen" men for at bemægtige sig og fastholde denne og hvad der laa deri. Ligesom det var sket i den Skaanske Krig for 40 Aar siden, maatte man uden større Vanskelighed kunne erobre Karlstens Kastel.

Det faldt derfor som af sig selv, at Judichær, der skulde træffe de meget omfattende Forberedelser til Opstillingen af Angrebsmateriel af enhver Art, blev betroet dette Hverv, „Expeditionen".

Efter en første, foreløbig Samtale med Kongen herom havde Judichær den 21. Maj haft en Konference med Gabel i Kongens Navn, hvori han udtalte sin sikre Forventning om, at den svenske Flotille i Marstrand „skal vorde ruineret: som er mit metié". Angrebet paa Kastellet maatte gennemføres af Landetaten, men Judichær vilde være istand til kraftig at støtte det. Han glædede sig meget til Foretagendet.

Samme Dag skrev Judichær til Tordenskjold og bad denne foretage indgaaende Rekognosceringer ved Marstrand, hvorved han særlig fremhævede Betydningen af Koøen for Batterianlæg. Den følgende Dag skrev han til Gabel, at han vilde lade indrette tre store „Skibsflaader" (Skytspramme), hvormed den væsentligste Del af Angrebet paa Marstrands Havn skulde føres. Da han ikke endnu havde modtaget en „positiv kongelig Ordre" om at overtage Ledelsen, udbad han sig en saadan. Yderligere traadte Judichær i Forbindelse med Generalmajor Arnoldt, der den 20. Maj var rejst til Norge, og henledede Generalens Opmærksomhed paa den store Ø Orust nord for Marstrand som vel egnet til Udskibningssted for de 8 Regimenter m. m. Som foran nævnt havde Arnoldt selv givet Anvisning paa dette Sted ved den foreslaaede kombinerede Diversion mod Uddevalla m. m.[1]). Alle ved norske Flotille værende armerede Fartøjer bør følge med Tropperne, og der bør medtages saamange Rofartøjer, at der paa een Gang kan landsættes 2000 Md.

Efter at Judichær paa Anmodning havde modtaget et Kort fra Tordenskjold over Kysten ved Marstrand-Göteborg, skrev han den 9. Juni til Tordenskjold og takkede for Kortet. Han maa herefter „holde ham [Tordenskjold] for saa stor Spaamand som Soldat, efterdi han ved sin Afsked spaaede mig, at jeg skulde komme efter, som jeg vel den Tid lo ad og mente utrolig". Men nu har Hans Majestæt „determineret mig til en vis Expedition", ved hvis Udførelse han stoler paa Tordenskjolds bekendte Bravour. Og da de nu er bleven kombineret udi eet Arbejd, haaber han paa gensidig Fortrolighed og „at alle Passioner

[1]) Marineministeriets Afl. Indk. S. til Adm. Judichær under Marstrandexpd. 1719, Judichærs Koncepter, udat. og $^{21}/_{5}$, $^{22}/_{5}$ og $^{25}/_{5}$.

sættes tilside". Endnu mangler Kongens endelige Resolution til Desseinet, men Judichær har alt indskibet det svære Artilleri til en Belejring og vil være sejlklar om otte Dage. Han beder Tordenskjold lade en Fregat krydse ved Indløbet til Göteborg med det størst mulige Antal bekendte Lodser ombord — „in specie" for at hjælpe til at indslæbe „et Colombi Æg". Tordenskjold anbefales flittig at lade rekognoscere ved Kongsbacka [omtr. 30 Kil. syd for Göteborg] „og lade bruiten løbe, som Attaken og Landingen dèr skulde ske". At Grev Mörner har Kommandoen i Göteborg er Judichær meget kært, „da vi siden Anno 1700 har special Kendskab til ham: Han er sandelig en aktiv og ræsonnabel Mand". Admiral Ørnfelt er Judichær ubekendt, men han faar nu staa sin Prøve[1]).

Med Tordenskjolds Kort til Judichær fulgte Afskrift af et Forhør den 4. Juni over to engelske Skippere, der i lang Tid havde opholdt sig i Göteborg og Egnen deromkring, og som meddelte udmærkede Efterretninger om Besætninger, Skyts, Skibe m. m. i Göteborg med Forter og Batterier samt om Forholdene i Marstrand, Bahus osv.

Efter at Kongen med Gabel undervejs havde mønstret en Del Regimenter, var de den 11. Juni kommen til Skanderborg, hvorfra Gabel samme Dag skrev til Landetatens Generalkommissariat, at Kongen som Følge af den foreliggende Tilstand i Norge[2]) fandt det nødvendigt, at de otte danske geworbne Infanteriregimenter dèr samt Lüttichaus Kyrasserregiment ikke strax skulde føres tilbage til Sundet (Kronborg). 4 Batailloner fra Jylland og Holsten — to udskrevne, to geworbne — skulde snarest samles ved Fladstrand, og Generalkommissariatet skulde ufortøvet træffe Anstalt til, at der paa et Sted i Jylland, der laa bekvemt for Videretransport til Marstrand, oprettedes Magasiner til Underhold for 10.000 Md.[3]) i tre Maaneder. Generalmajorerne Møsting og Rosenauer skulde selv følge med deres [jyske] Batailloner til Norge for at deltage i den „projekterede Expedition", da Kongen nærede særlig Tillid til dem. Samme Dag sendtes en Expres over Kristiania med Ordre

---

[1]) Viceadmiral Ørnfelt havde, som foran nævnt, Kommandoen over Søstyrkerne paa Kattegatskysten. Feltmarskal Rehnsköld havde ikke endnu faaet Overkommandoen i det sydvestlige Sverige.

[2]) Muligvis Lützows mistrøstige Udtalelser til Arnoldt S. 39.

[3]) Det var den beregnede Styrke af Arnoldts Korps.

til Generalmajor Budde og en anden til Rendsborg til Chefen for Holstenske Artilleri, Oberst Arentskjold, at de to Mænd skulde melde sig hos Kongen [i Kristiania][1]). Iøvrigt udstedtes der ingen skriftlige Ordrer af militær Natur, og om Beredstilling af Dele af Hær og Flaade for mulige yderligere Operationer var der ikke Tale.

---

10. Kongen rejser til Norge. Sverige sender en Forhandler.

Den 19. Juni afrejste Kongen og Kronprinsen sammen med Gehejmeraad Vibe og Gabel i Stilhed og største Hast fra Clausholm over Fladstrand og ankom Dagen efter til Skagen. Kongen rejste ud til det afgørende Krigstog med Gabel som Generalstabschef.

Som den erfarne Sømand, Gabel var, havde han omhyggeligt instrueret „mon ami" Kommandør Heyer, der med sin lille Eskadre nu laa og ventede[2]) ved Skagen, om Kongens Overførelse til Norge. Saasnart Kongen var kommen ombord, skulde Kongens Vimpel og Flag straxens hejses paa Orlogsskibets Stortop — „dog derfor ikke nedtage Eders Bramsejl og ej skiude uden først at fornemme Hans Majestæts Villie og Befaling". De ledsagende Fregatter skulde hilse Flaghejsningen med „alt deres Skydt, som de haver", hvilket Orlogsskibet skulde betakke med ni Skud. Naar Skibene var gaaet under Sejl, skulde Fregatterne efter Tur løbe agten om Orlogsskibet „vel nær" og raabe ni Gange, hvad der skulde besvares fra Orlogsskibet med tre, hvorefter Fregatterne skulde skyde ni Skud, der betakkedes med tre. Under Sejladsen skulde Fregatterne holde sig to om styrbord, to om bagbord, en Kabellængde agten for Orlogsskibet. Yderligere Instrux vilde Gabel give Heyer mundtlig.

Den 21. Juni Kl. 5 Eftm. gik Herskaberne, fra Stranden ved Gammel Skagen, ombord paa Ebenezer[3]), og Kl. 7 var man sejlklar. Det

---

[1]) Expd. $^{11}/_{6}$ Nr. 808, 811 og 812; Okr. udg. $^{12}/_{6}$ 198; G. K. tyske Kop. $^{15}/_{6}$ 949.

[2]) S. 37

[3]) Pommerns Journal.

faldt hurtigt ind med Vindstille, saa at Skibene maatte bugseres. Derefter afvexlende Bramsejlskuling af V. t. N. og Vindstille med Regn; men den 22. Kl. 11 Aften var man kun en halv Mil fra Larkollen, hvor Kongen strax lod sig sætte i Land. Ved Middagen den 22. var Kongens, Dronningens, Kronprinsens og det ganske kongelige Hus' Velstands Skaal bleven udbragt, hvortil affyredes fem Gange ni Skud. Traktementet bestod alene i, hvad Herskaberne selv havde ført med sig. Besætningerne fik ikke noget extra Traktement, men senere fik de udbetalt et betydeligt Gratiale[1]). Forberedelserne til de høje Herskabers Indlogering havde alene bestaaet i, at der blev spenderet godt med grøn Sæbe til „den øverste Cajute, som blev toet reen langs Borde paa begge Sider" [2]).

Nogle Dage før Afrejsen fra Clausholm var der bleven udfærdiget Pas for den engelske Ambassadør til Sverige, Lord Carterets, Heste og Tjenerskab gennem Danmark, medens Ambassadøren selv overførtes med et Krigsskib direkte til Göteborg. Ved et mærkeligt Træf havde det Skib, der overførte Carterets Sekretær og Residenten Jackson m. fl., og som var et Par Dage forud for Carterets Skib, passeret Eskadren med Kongen ombord, saa at Sekretæren ved sin Ankomst til Göteborg kunde melde til Feltmarskal Rehnsköld, der nylig havde overtaget Guvernementet over Sydvestsverige, at Kongen af Danmark var observeret paa Vej til Norge. Den erfarne Feltherre drog de rigtige Slutninger heraf og paabegyndte strax af al Kraft hensigtsmæssige Forsvarsanstalter[3]).

Umiddelbart før Kongens Afrejse fra Clausholm var der indløbet en Skrivelse af 24. Maj gl. Stil fra General C. G. Hårdh til Gabel om, at Dronning Ulrikka af Erkendtlighed for de venlige Intentioner, som Kong Frederik havde tilkendegivet gennem Oberst Løvenørn, til Gengæld ønskede at sende Oberst Adlerfelt til Kjøbenhavn. Adlerfelt havde i Stockholm forhandlet med Løvenørn om Kartellet, og man udbad sig nu Pas for ham uden at nævne noget om, hvorvidt han havde særlige Hverv at løse.

Paa Kongens Befaling svarede Gabel[4]) med at udstede det ønskede

---

[1]) 4000 Rdl. (Rosenpalms Kopibog $^{20}/_{7}$ 19).

[2]) Ebenezers Journ.

[3]) Ulr. El. Fr. I Tid, Skr. t. kgl. M., C. Rehnsköld $^{11}/_{6}$ 19.

[4]) Okr. udg. $^{14}/_{6}$, hvorved Hårdhs' Skrivelse; Tuxen Løvenørn 105 f. Da disse interessante politiske Aktstykker ikke tidligere har været fremdraget, gengives Gabels Svar omtrent fuldstændigt. Begge Breve er affattet paa Fransk.

Pas og meddelte, at Adlerfelt kunde henvende sig til Konseillet i Kjøbenhavn. Hvis Adlerfelt havde betydningsfulde Hverv, Fredsforslag, var Konseillet instrueret om at udfærdige Pas for ham til at indfinde sig hos Kongen, „efter al Sandsynlighed i Norge". Hvis Hårdh selv vilde sætte sig i Forbindelse med Gabel, kunde Brev sendes til Frederikshald eller til Admiral Rosenpalm, der kunde træffes i Egnen om Göteborg.

De vil stedse se, skriver Gabel videre, at hvis det her drejer sig om Fred, vil jeg arbejde med derpaa af al Kraft, da det fælles Vel, for den ene Part som for den anden, afhænger heraf, og saa vil Sagerne hurtigt antage et andet Udseende til vore Herrers og vore Landes Gavn. Lad os derfor, hvis det er muligt, søge at genoprette den gode Forstaaelse mellem os. — Hvis ikke, saa lad os fortsætte Krigen indtil den yderste Grænse. — Jeg havde næret det Haab, at Kongen af Sveriges Død hurtigt vilde have medført Fred; men jeg frygter, at i Stedet for den skønne Fred vil den grusomme Krig begynde med forøget Kraft, og at den kommende Tid kun vil medføre nye blodige og grusomme Begivenheder. — Det er endda en Lykke, at man har med en Fjende at gøre, der absolut ikke er barbarisk. Men endnu lykkeligere er den, der har den gode Gud til at føre sig, hvad jeg sætter min Lid til.

Det maa antages for givet, at Gabels Svar til General Hårdh, af denne strax er afgivet til Dronningen; men der er ikke forefundet noget om, at den saaledes paabegyndte Brevvexling er bleven fortsat. Den 25. Juli (5. August), medens Kong Frederik opholdt sig i Strømstad, indtraf Oberst Adlerfelt i Kjøbenhavn, hvor han forblev.

Af Konseillets fire Medlemmer fulgte som nævnt alene Vibe med Kongen, og den meget gamle Gehejmeraad Otto Krabbe, der kort efter døde, deltog ikke mere i Forretningerne. De to Gehejmeraader i Kjøbenhavn havde, som foran omtalt, intet vidst om Kongens Rejse paa Krigstog men fik nu Underretning om den forestaaende Rejse til Norge for at „udnytte Konjunkturerne" samt Instrux for deres Forhold under Kongens Fravær. Sager vedrørende Søetaten skulde behandles i Forbindelse med Generaladmiralen — Landetatens med General Scholten. Det paalagdes Gehejmeraaderne at meddele den russiske Ambassadør, at en Fregat vilde blive afsendt til Czaren med et Brev fra Kongen samt for at indhente Oplysning om, naar Czaren begyndte sine Operationer.

De fik endvidere Meddelelse om General Hårdhs Skrivelse til Gabel men ingen Oplysning om Gabels Svar[1]).

I Brevet til Czaren meddelte Kongen kortelig, at han gennem Czarens Afsendinge havde erfaret, at Czaren i Sommer med en tilstrækkelig Magt vilde aabne et Felttog mod Sverige. Kongen havde nu truffet de nødvendige Forberedelser til Felttog og ventede, at naar Fjenden blev angrebet fra to Sider, kunde han bringes til Fred.

Den interessante Sendelse til Czaren blev betroet til Kaptainløjtnant Peperlow paa Fregatten Løvendals Galej, hvormed fulgte en Snav, ført af et „dygtigt Subjektum", Løjtnant Dreesen, som Peperlow kunde bruge til at bringe Efterretning tilbage til Kongen. Peperlows Instrux, som han fik af Generaladmiralen efter Kongens Ordre, lød paa, at han strax skulde begive sig til Czaren, aflevere Kongens Brev til denne og derefter forblive ved Czarens Flaade og Galejflotille for at udforske Czarens „Dessein": Om Russernes „store Armement" gaar til Riga, Danzig eller Pommern[2]), og hurtigst melde derom. Hvis Czaren vendte sig mod Sverige, skulde Peperlow følge med og forblive ved Flaaden, indtil Czarens Tropper var udskibet. Hvis Czaren ikke vilde tillade ham at følge med Flaaden eller Galejerne men gav ham et Brev og lod ham sige, at han kunde sejle bort igen, skulde han svare, at han havde Ordre af sin Konge til at blive ved Czarens Flaade, indtil denne var kommen til Landgangsstedet, samt at han strax vilde sende det lille Fartøj (Dreesen) afsted med Brevet og haabede, at Czaren ikke vilde forbyde ham at efterleve sin Konges Ordre. Men skulde Czaren absolut paalægge ham at sejle bort, skulde han søge paa alle mulige Maader at forblive der alligevel eller ogsaa opholde sig „noget krydsende fra Czarens Flaade" og anstille sig, som om han havde tabt sit Anker og søgte at opfiske det — eller hvad han nu bedst kunde finde paa for at forblive der, indtil han sikkert kunde melde om Czarens Styrke af Soldateske og Fartøjer, samt hvor Descenten skulde foregaa.

Gyldenløve fik samtidig Ordre til sammen med Konseillet at sørge for, at der holdtes et vaagent Øje med Flaaden i Karlskrona. Skulde denne forsøge paa at gaa op gennem Sundet, skulde Gyldenløve beordre

---

[1]) Orig. kgl. Ordrer til Konseillet $^{16}/_{6}$; Geh. R. $^{12}/_{6}$ til Westphalen i St. Petersborg; Gehejme Prot. $^{16}/_{6}$ til Gyldenløve.

[2]) Pommern var for en Del besat af danske Tropper. Gyldenløve har altsaa ikke anset det for umuligt, at Czaren kunde vende sig herimod.

Schoutbynacht Paulsen til med det størst mulige Antal Skibe at forene sig med Rosenpalm ved Göteborg[1]).

Af Instruxen til Kaptainløjtnant Peperlow ligesom ogsaa af samtidige Forhandlinger med Czarens Repræsentanter i Kjøbenhavn fremgaar, at Kongen ingenlunde var sikker paa, om Czaren vedblivende var hans Allierede, eller om muligvis Russernes stadig svævende Forhandlinger med Svenskerne vilde føre til Fred og Samarbejde mellem disse to. Samtidig fulgte den engelske Regering og dens Repræsentanter i Kjøbenhavn med den stærkeste Misbilligelse Danmark-Norges Forberedelser til Angreb paa Sverige i formentlig Forstaaelse, Aftale med Czaren, og Afsendelsen af Fregatten til denne blev strax opfattet som et Bevis paa nært Samarbejde mellem Kong Frederik og Czaren, en Krydsen af Englands Bestræbelser for at faa en Fred, saaledes som det passede den engelske Politik.

Som bekendt kom Judichær ikke til at lede Angrebet paa Marstrand m. m. (Göteborg). Den 8. Juni skrev Tordenskjold udførligt til Kongen og fremsatte Forslag om Angreb paa selveste Göteborg, som med de Angrebsmidler, han nu raadede over, og de fra Kjøbenhavn yderligere forventede ifølge Judichærs Antydninger, let kunde erobres, naar der samtidig med Angreb af Søstyrken landsattes et Angrebskorps (Arnoldts). Ligesom Judichær m. fl. allerede tidligere havde gjort det, peger nu ogsaa Tordenskjold hen paa Øen Hisingen som det afgørende Punkt, og naar Göteborg var erobret, vilde Marstrand m. m. falde af sig selv[2]).

Den 11. Juni, medens Kongen var i Jylland sammen med Gabel, udfærdigedes der Reskript til Judichær om, at han var „dispenseret" fra „Expeditionen". Han skulde aflevere hele det af ham sammenstillede store Materiel til Generaladjutant Oberst Møsting, der skulde føre det op til Göteborg til Tordenskjold og derefter selv rejse videre til Kongen i Norge. Judichær skulde fortsætte med Udrustning af Orlogsskibe, bygge endnu en svær Skytspram (Skytsskib) af Frederikshald Typen og sende alle de disponible Dæksbaade ved Værftet til

---

[1]) Prot. conf. $^{21}/_{6}$ (Konference med de russiske Ministre); Konsrel. $^{20}/_{6}$ og $^{21}/_{6}$; Holm 649 ff. Chance hist. review 486 f.

[2]) Brevet indtaget i Rothe Tordenskj. Kbh. 1750, III 119, Bergersen 918 ff.

Göteborg[1]). Der nævntes intet i Reskriptet om, hvem der nu skulde lede Expeditionen; men det synes, at Judichær har ment, at den skulde ledes af General Arnoldt, der vedblivende var i Norge. Dette var rigtigt nok, hvad Ledelsen af Landgangskorpset angik, men Ledelsen af Søstridskræfterne var atter tiltænkt Rosenpalm. Faktisk var Rosenpalm jo vedblivende Leder af, Chef for Søstyrkerne paa Kysterne deroppe; hans Tanker kredsede stadig om Marstrand, men han vilde have en positiv Befaling af Kongen til at angribe. Forøvrigt var han ifærd med at forberede til Transporten af Arnoldts Korps. Det kan ikke antages, at Tordenskjolds Forslag om Angreb paa Göteborg har bevirket det meget paafaldende Skridt overfor Judichær, thi da Kongen var i Skanderborg, kan nævnte Forslag, der er dateret 8. Juni, ikke være naaet ham paa et Par Dage. Det kan heller ikke antages, at Kongen og Gabel har tillagt dette Forslag synderlig Betydning.

Judichær tog sig selvfølgelig nær, at han var bleven vraget, og bad og bønfaldt Gabel om at meddele, hvad Grunden var. Selvfølgelig tilskrev han det sine Misundere og Fjender — og dem havde han rigeligt af, bl. a. Gabel. Til Kongen selv vovede han ikke at rette Spørgsmaal.

Den 20. Juni afgik Oberst Møsting fra Kjøbenhavn med en Eskadre af forskellige Krigsfartøjer og en talrig Flaade Koffardiskibe — Islandsfarere og Ostindiefarere — belæssede med Skyts, Ammunition og allehaande Angrebsredskaber som til en stor Belejring. Den 22. kom han med Størstedelen af Transporten til Göteborg Fjord[2]) og afleverede til Tordenskjold, hvorefter han med et Par Skibe sejlede videre til Norge, til Kongen.

Til Expeditionen havde Judichær bygget to Specialskibe „Lange Maren" og „Spydstagen", af hvilke det første afgik med Møstings Transport, medens det andet først den 19. Juli kom til Göteborg. Endvidere medfulgte tre lette Transportpramme, der kunde gaa ind paa to Fod Vand og var bygget særlig til Landsætning af Tropper. Lange Maren var 160 Fod lang, 19 Fod bred, bygget af meget svært Tømmer, brandfrit og stak kun 5—5½ Fod men var alligevel nogenlunde vel sejlende. Fartøjet var indrettet til at føre 10 100 Punds Morterer men fik 4 saadanne og 6 200 Punds Morterer. Spydstagen var indrettet til at føre 14 36 Punds Kanoner. Af andet Skyts opsendtes der 20 24 Punds og

[1]) Expd. 809; Judichær $^{24}/_{6}$ til Arnoldt.
[2]) Judichær til Gabel $^{24}/_{6}$.

10 18 Punds Kanoner, 12 100 Punds Morterer og 60 10 Punds Haandmorterer. Hertil 12000 Granater, 6000 „Haandgranater", 1000 Jærnkugler og 1800 Centner Krudt. 18000 Sandsække; endvidere store Uldsække, Stormstiger, riflede „Studsere" (korte, storkalibrede Haandskydevaaben) samt Masser af Materiel til Brug ved Angreb og Forsvar[1]). Til at betjene dette Skyts havde man de to Kompagnier af Holstenske Artilleri, der fra 1717 havde været i Norge, og som indgik i Arnoldts Korps.

Det lykkedes ikke at hemmeligholde disse storartede Forberedelser. Allerede den 19. Juni kunde en svensk Efterretningsmand i Helsingborg melde Feltmarskal Rehnsköld, at der i Kjøbenhavn var indskibet store Masser af Ammunition og bygget „ofantelig store machiner" samt „Broer" — alt som til et Angreb paa en Søfæstning, vistnok Göteborg. Det hed sig, at den Admiral, der kommanderede Eskadren ved Göteborg, var kaldt tilbage, og at Admiral Sehested skulde have Befalingen dèr. Den følgende Dag havde man ved Helsingborg observeret den af Møsting ledede Transport, 25 Sejlere stærk, hvoriblandt en „ofantelig lång machin med tre Master, mycket lång bygd" osv.[2]). Disse Efterretninger indtraf hos Rehnsköld omtrent samtidig med den engelske Sekretærs Melding om Kong Frederiks Overrejse til Norge, saa at Feltmarskallen nu kunde skønne, at noget meget betydningsfuldt var under Udvikling.

Den 24. Juni skrev Møsting udenfor Göteborg til Gabel, at nu var ogsaa Lange Maren, der var bleven forsinket en Dag undervejs, ankommen. „Hun venter flitteligen paa hendes Mand Spiudstagen". Dagen efter skrev Lange Marens Chef, Løjtnant Elius Brun til Judichær, at han er glad for „min trolovede Fæstemø; hun haver holdt sig som ærlig godt Søfartøj"[3]).

---

[1]) En Række Aktstykker i Judichærs I. S.; I. S. til Krigskanc. (Søetaten) Judichær $^{15}/_{6}$ og $^{24}/_{6}$; Andr. Rotwitts Regnsk. over Ammunition og Artillerisager til „den forehafte Dessein for Marstrand og Elfsborg" (Milt. Regnsk.).

[2]) Bilag til Rehnskölds Skr. t. kgl. Maj. fra Jac. Rickardson $^{8}/_{6}$, Lannerstjerna $^{9}/_{6}$.

[3]) Ved Judichærs I. S. under Marstrand Expd.

11. Yderligere Forberedelser til Felttoget.

Man var kommen et godt Stykke ind i Juni, inden afgørende Bestemmelse var bleven truffen om Felttoget, og der skulde store Forberedelser til, før en Hær paa 30.000 Md. kunde sættes i Bevægelse fra et Land med saa begrænsede Hjælpekilder som Norge ind i det udpinte Landskab Vigen-Bahus Len. Med kun omtrent tre Ugers Varsel var Lützow beordret til, at den norske Hær senest den 3. Juli skulde staa operationsberedt omkring Frederikstad, hvad der allerede var vanskeligt nok. Men endnu vanskeligere, næsten umuligt, var det med saa kort Varsel rettidig at fremskaffe de store Mængder af Forplejningsmidler til Mand og Hest. Norge kunde i Forvejen ikke brødføde sin egen Befolkning, allermindst paa denne Tid af Aaret, endmindre tilvejebringe de store Masser af Brød og andre Fornødenheder til saa stor en Hær. Generalkommissariatet i Kjøbenhavn havde i Løbet af 1718 sendt Forsyninger op til Norge for Tiden omtrent til Udgangen af Juni 1719, men nu var der kun omtrent 10.000 Tønder Rug og Byg tilbage deraf i de norske Magasiner, nemlig hvad der behøvedes til den norske Hær for en Maaned paa Feltfod.

Det var imidlertid ikke nok at skaffe Kornet tilveje. Det skulde males til Mel, Melet bages til Brød, og baade i Norge og i Danmark havde Sommeren og Efteraaret 1718 været usædvanlig tørre, saa at Vandmøllerne savnede Vand, medens Vindstille hindrede Vindmøllernes Virksomhed, og den hidtil forløbne Del af Aaret 1719 tegnede paa samme Maade.

Myndighederne i Kjøbenhavn havde derfor allerede Vinteren 1718—19 sluttet Kontrakter med „Proveditører", navnlig udenlandske, jødiske Købmænd, om Leverancer af Mel og havde desuden selv bestilt Mel fra den tyske Østersøkyst, Hamburg og England. Endnu var der dog ikke kommen noget heraf, men i Fladstrand laa der allerede ved Midten af April 43.000 Tønder Rug, Byg og Havre parat til Overførelse til Norge, saasnart Isen var borte fra de norske Havne. I Begyndelsen af Maj var alt dette indskibet, klart til Afgang, saasnart norsk Konvoj indtraf. Ogsaa Eskadren foran Göteborg med en meget betydelig Forplejningsstyrke skulde have sine Forsyninger fra Danmark.

Dette Forplejningsspørgsmaal væltede nu pludseligt ind over den

norske Generalkrigskommissær Oberst Bertouch. Han havde strax efter Svenskernes Udmarsch af Landet henvendt sig til Generalkommissariatet i Kjøbenhavn om at faa sendt Kornet for Aaret 1719—20, 140.000 Tønder, men ved Midten af Juni var der kun kommen 20.000 Tønder deraf, og endnu paa dette Tidspunkt kunde Bertouch ikke faa Besked af norske Generalitet om, hvorvidt der blev Krig eller Fred dette Aar, eller hvor de forventede store Mængder Korn skulde oplægges. Myndighederne i Kjøbenhavn holdt fast ved, at Bertouch først skulde bruge, hvad der fandtes i de norske Magasiner og lade bage deraf, inden han begyndte at bruge af de nye Forsyninger.

Paa Grund af de særlige Vanskeligheder for Fremstillingen af Mel i Norge havde Generalkommissariatet i Kjøbenhavn lovet at fremskaffe 40.000 Tønder Mel, men Bagningen deraf maatte ske i Norge. Bertouch havde saa foreslaaet Generalitetet, at Bagningen skulde besørges dels af de norske Søkøbstæder efter en vis Fordeling, dels af de militære Magasinembedsmænd; men han stødte herved paa den sædvanlige passive Modstand hos Befolkningen og Mangelen paa Støtte fra civile og militære Myndigheder. Der klagedes allevegne: Brændsel kunde ikke skaffes, de nødvendige Kørsler til Kornets og Melets Transport ejheller, og Købstæderne nægtede ganske at bage for Militæret. Bertouch udtalte i den Anledning, at han hidtil, med en kongelig Ordre i Hænde, havde formaaet at bringe Købstæder og Fogder til „Lydighed" — efterkom de ikke Rekvisitionerne, fik de militær Exekution ligesom i Danmark, men det kunde han nu ikke sætte igennem. Generalkommissariatet i Kjøbenhavn maatte derfor lade jyske og fyenske Købstæder bage Haardtbrød, senere ogsaa Blødtbrød, og sende det over til Norge.

Ogsaa paa andre Omraader viste sig de norske Myndigheders Afmagt, saaledes med Hensyn til Sygeforplejning. Den meget dygtige og samvittighedsfulde Stabskirurg Gunnerus havde i 1718 faaet Tilladelse til i Kristiania m. fl. Byer at indrette et Antal mindre Lasaretter for „saadanne som kunde blevet blesseret, hvis det havde kommet til Aktion eller Bataille"; men da han 1719 ønskede at faa Lasaretterne udvidet noget, nægtede Bystyrelsen i Kristiania Tilladelse dertil, og han kunde ikke sætte det igennem.

---

[1]) Komm. Gen. Breve fra norske Gen. Krigskomm. $^{20}/_{4}$, $^{11}/_{5}$; smst. Gen. Krigskomm. indk. Breve 1719 $^{26}/_{6}$; smst. Slotslovens Ordres til Genltn. Lützøw 1719.

Bertouch fortvivlede overfor Spørgsmaalet om, hvorledes de med et Felttog i stor Stil forbundne store Transporter skulde kunne gennemføres. Hele det Omraade af det sydlige Norge, der havde været besat af Fjenden, var næsten ganske ude af Stand til at yde Befordringsmidler, og han vidste, at i Bahus Len var Forholdene i saa Henseende endnu værre.

Ogsaa Forplejningen af Felthærens Heste, der beregnedes til 6000, vilde støde paa store Vanskeligheder under Felttog ind i det fjendtlige Land. Ifølge Reglementet skulde Hestene ganske vist i Sommertiden nøjes med Græs alene, uden Tilskud af Havre eller Hø, men om dette kunde gennemføres i et saa udpint Landskab som Bahus Len uden fuldstændigt Sammenbrud af Rytteriet og Afdelingernes Transporttjeneste maa meget betvivles.

Inden Afrejsen fra Jylland havde Gabel erindret General Scholten om den kongelige Ordre af 6. Juni[1]) om Oprettelse af et Magasin for 10.000 Md. i tre Maaneder [Arnoldts Korps] og indstændigt bedt Scholten sørge for Tilførsler af Forplejning og Lønning til Hæren i Norge, saa at Kongens Villie „so vihl wie immer möglich geschehen möge und all chagrin und verhindernüs" forekommet.

Generalkommissariatet var imidlertid en Myndighed, der vel arbejdede hurtigt og energisk indenfor sit eget tilvante Omraade, men som ved extraordinære Lejligheder først vilde have fast Grund under Fødderne, bestemte Ordrer, inden det satte sig i Bevægelse. Det opsatte strax Forslag til Kongen om, hvorvidt de af det alt beregnede Forsyninger a) skulde indkøbes i Jylland og føres til Fladstrand, eller b) om det ikke var mere hensigtsmæssigt, at der sluttedes Kontrakt med „visse Undersaatter" om at føre Forsyninger — dog bortset fra Brød — ind under Marstrand for dèr at sælges til Soldaterne som almindelig Købmandsvare til en billig Pris, eller c) om ikke de norske Magasiners Beholdninger burde tages i Brug.

Da der efter en passende Tids Forløb ikke var indløben Resolution paa denne Forespørgsel, disse Forslag, beordrede Generalkommissariatet Embedsmændene i de nordligste jyske Distrikter til at paabegynde Indsamling af Fødevarer m. m. og Transport til Fladstrand og lod foreløbig Spørgsmaalet om Betalingen henstaa. Dernæst samledes Generalkommissariatet med Konseillet og Rentekamrets Embedsmænd til Raadslagning og hurtig Beslutning, for at Kongens „Dessein" ikke

[1]) S. 42.

skulde lide unødvendigt Ophold. Herrerne fra Rentekamret, der eventuelt skulde skaffe Pengene til Indkøbene, var nærmest stemt for at tømme de norske Magasiner, om hvis Beholdninger man dog ikke vidste rigtig Besked; men Generalkommissariatets Opfattelse, at der strax skulde gøres kontante Indkøb i Jylland, trængte igennem, hvorom Kongen blev underrettet, og de civil-militære Embedsmænd omkring i Landet fik tildelt Ordrer af Kommissariatet[1]).

Det viste sig, at der var Korn nok at faa i Jylland, og de saakaldte „Sulevarer": Flæsk, Smør, Ost, Gryn, Brændevin, Tobak, Salt m. m. tilvejebragtes ogsaa i Jylland, en Del fra Flensborg. De engelske Skibe med Mel skulde komme sammen med en engelsk Eskadre under Admiral Norris. Omtrent 7000 Telte og et Antal „Skræpper" (Ransler) til den norske Hær var inden Udgangen af Juni indskibet i Hamburg og Lübeck samt Altona og afgaaet under kongelig Lakaj Wilkens' Forvaltning[2]). For hvert Rytterregiment var der beregnet 160 Telte; for et Infanteriregiment 288 til Menige — et Telt pr. 5 Md. —, 24 til Underofficererne og 24 Geværtelte. Ogsaa den Maaneds Avance, der efter gammel Skik udbetaltes umiddelbart forud for et Felttog, var afsendt inden Udgangen af Juni. Krigskommissær Dreesen og den norske Feltkasserer Weybye var betimelig bleven forberedt paa, at de, hver medførende yderligere en Maaneds Avance, skulde følge henholdsvis med Arnoldts Korps og Hovedhæren.

Med Kongens Ankomst til Norge tegnede det til, at fra Juli skulde betydningsfulde Operationer tage deres Begyndelse: Fra Vinger med Buddes lille Korps mod sydøst, med den søndenfjældske Hær over Landegrænsen mod syd, med Arnoldts Korps mod Egnen Marstrand-Göteborg, foruden at Göteborgeskadren og den norske Søekvipage vel ogsaa skulde træde i Virksomhed. Endelig var det ikke udelukket, at der for Østersøeskadren kunde indtræde Begivenheder af Betydning.

Fra den 24. Juni til nogle Dage ind i Juli opholdt Kongen sig i Kristiania, og efter et Besøg i Kongsberg vendte han tilbage til Kristiania, hvor han forblev til midt i Juli. Den 27. Juni kunde Lützow

---

[1]) Expd. $^{12}/_{7}$ (947); Okr. I. S. $^{1}/_{7}$ fra Konseillet, $^{20}/_{6}$ fra Scholten, $^{27}/_{6}$ fra Krigs- og Landkommissær Krigsraad Hauch, $^{17}/_{6}$ fra Krigskomm. Dreesen; G. K. tyske Kop. $^{23}/_{6}$ (999), $^{24}/_{6}$ (1005), $^{10}/_{7}$ (1087).

[2]) G. K. tyske Kop. $^{2}/_{3}$ 1720 (314).

underrette Slotsloven om, at de otte danske Infanteriregimenter under Arnoldts Kommando „nu med første" skulde transporteres fra Larkollen til „deres destinerede Steder", og anmodede om, at der blev leveret Brød til et Kampement med den søndenfjældske Hær ved Frederikstad[1]). Samme Dag udfærdigedes der kongelig Gehejme-Ordre til Generalkommissariatet i Kjøbenhavn, at det vel alt tidligere var befalet, at samtlige Regimenter [i Danmark] skulde være i marschfærdig Stand[2]), men alligevel havde Kongen paa sin Rejse [i Danmark] nu set, at adskillige Regimenter paa Grund af Mangel paa Telte og andre Feltrekvisiter ikke var marschfærdige. Generalkommissariatet skulde besørge dette kompletteret, saaledes at Regimenterne midt i September kunde være marschfærdige. Generalkommissariatet skulde endvidere opsætte Forslag om Opstillingen af, d. v. s. Bekostningen ved, en Hær paa 36.000 Md. i 6 Maaneder samt angive det bedste og tjenligste Sted mellem Kjøbenhavn og Helsingør, hvor en saadan Hær kunde kampere, „indtil man Transporten over til Skaane udi Enden af September Maaned kunde entreprenere". Man veed ikke strax, hvad man skal tro om denne Ordre. Den er indført i Gehejme-Protokollen, hvor kun meget faa og særlig fortrolige Skrivelser optoges. Men man kan vanskelig tro, at det kunde være alvorligt tilsigtet at foretage Overgang til Skaane paa saa sen en Tid og ligesom i 1709 med Udsigt til et Vinterfelttog. Forøvrigt var Udtalelsen om Mangel paa Telte og andre Feltrekvisitter ikke rigtig; men man har skullet have et Paaskud, et Grundlag for denne besynderlige Ordre, der sandsynligvis skal ses i Forbindelse med Ordren af 19. Maj til General Arnoldt om Transporten af de otte geworbne Regimenter fra Norge til Kronborg[3]). Noget Overslag fra Generalkommissariatet er heller ikke forefundet.

Den 29. Juni udstedtes der til samtlige Fogder i Norge en Slags Proklamation om, at Kongen var kommen til Norge for med Guds Hjælp at søge at tvinge Fjenden til en ønskelig Fred, hvortil hele Hæren nu skulde samles. Da dette vilde kræve store Udgifter, skulde samtlige Undersaatter „anbefales" at betale deres skyldige Restancer m. m., medens forsømmelige Fogder truedes med at blive suspenderet. Stiftamtmændene i Bergen og Trondhjem beordredes til personlig at levere Toldkassernes Penge i Kristiania[4]).

---

[1]) Komm. Gen., Breve fra Gen. Krigskomm.
[2]) Til Slutning af April, S. 22.
[3]) Geh. Prot. 1719 Nr. 6; smlgn. S. 38.
[4]) Okr. udg. Nr. 217; Expd. $^1/_7$ Nr. 909.

Samtidig med General Arnoldts Opsendelse til Norge i Maj havde Cheferne for Ingeniørkorpset og Artilleriet i Norge, henholdsvis Oberst Scheel (Generalkvartermesteren) og Oberst Mushardt, faaet Ordre til at gaa Arnoldt til Haande ved Planlæggelsen af hans Tog. Ved Slutningen af Juni havde de to Herrer derfor hver udarbejdet en Oversigt over, hvad der behøvedes af Personel og Materiel til „forestaaende Belejring", hvorved de dels regnede med det meget betydelige Materiel, som Judichær alt havde afsendt til Eskadren ved Göteborg, dels vedføjede Krav om yderligere meget betydelige Mængder fra de norske og danske Tøjhuse. Navnlig Scheel har forberedt til et meget omfattende Foretagende. Blandt andet ønskede han „Spitzbjælker eller smaa spanske Ryttere, saamange som til 12 Batailloner bruges"[1]), altsaa til Anvendelse overfor Rytteri; 3000 „Trætruer til at bære Jord med i Skantz Korrerne"; 200 store Uldsække, hver 8 Fod lang, 5 Fod tyk; Masser af Tømmer til Batteribygning osv. Saa omfattende Forberedelser tyder paa mere end et Angreb paa det ubetydelige Karlstens Kastel; snarere peger det mod selve Göteborg.

Til at lede det af Judichær opsendte Artilleri medfulgte yderligere en Kaptajn m. fl. af Holstenske Artilleri samt Ingeniørpersonale. Dette sidste ønskede Scheel forøget med en Major, to Kaptajner og nogle Over- og Underkonduktører. Denne Forøgelse befaledes samme Dag, og det foreslaaede Personel skulde snarest muligt sendes fra Kjøbenhavn til Eskadren udenfor Göteborg[2]).

Det er tidligere omtalt, at der var bevilget Penge til Opstilling af et Feltartilleri i Norge, og Chefen for Holstenske Artilleri, Oberst Arentskjold, var i den Anledning bleven beordret til at melde sig hos Kongen i Kristiania. Arentskjold erklærede, at han til enhver Tid, blot med en Uges Varsel, kunde stille det fornødne, da Forarbejder dertil var udført allerede i 1716, og han indleverede strax sit Forslag. Dette lød paa 8 6-Punds og 10 4-Punds Metalkanoner foruden de ved Regimenterne værende hurtigskydende Kanoner — en pr. Bataillon. Til hver Kanon var beregnet 80 Kugleskud eller Granater, 20 Skud Skraasække og Kardæsker. Til at fremføre dette krævedes et meget betydeligt Træn, bestaaende af 58 Rustvogne, 7 Granat- og 4 Kuglevogne, 2 Smedevogne, 12 store Karrer samt store Mængder af alle-

---

[1]) Tallet 12 synes at vise, at det allerede da var bestemt, at Arnoldt kun skulde have 6 af de 8 Regtr.

[2]) Komm. Gen. Pakke IX; Expd. $^{29}/_{6}$ (870).

haande Artillerimateriel. Til dette Artilleri hørte endvidere et Brotræn paa 18 Pontonvogne, Træ-Løbebroer paa 50 Kasser, hvortil 13 Løbebro-Vogne. Alt dette krævede 606 Heste[1]). Pengene dertil, navnlig til Indkøb af Heste og Seletøj, Hvervning af Kuske osv., var altsaa bevilget; men foreløbig saa man det an, inden Ordren om Opstillingen blev givet. Denne Ordre udeblev, og man nøjedes med det lille Feltartilleri, der kunde sammenbringes fra de norske Artillerikompagnier, der dog nærmest var Fæstningsartilleri. Man har vel indset Vanskelighederne ved at føre et saadant stort Artilleri frem paa den udsete Krigsskueplads.

Et Forhold af største Interesse at kende er, hvorledes Overkommandoen over Hæren var tænkt ordnet under Felttoget. Kong Frederik selv havde ved mange Lejligheder viist, at han besad baade fysisk og moralsk Mod, at han havde et godt Blik for militære Forhold og særdeles Interesse for disse. Han havde imidlertid, hvor han fulgte Hæren i Felten, stedse ligesom holdt sig i Baggrunden og kun i ringe Grad grebet direkte ind i Kommandoforhold men overladt til de egentlige Fagmænd, Generalitetet, efter forudgaaende Drøftelse, hvori han personlig deltog, at iværksætte, hvad der var bleven vedtaget. Bortset fra 1710, da han efter Slaget ved Helsingborg en kort Tid omgikkes med Tanken om at nedsætte en Kommission til Undersøgelse af de overordnede Føreres Forhold, samt efter Slaget ved Gadebusch, da en saadan Kommission blev nedsat, ses han stedse at være gaaet ud fra, at de høje Officerer havde gjort deres Pligt efter bedste Evne. Noget lignende kan siges for Flaadens Vedkommende, efter at Undersøgelseskommissioner havde behandlet Sager mod nogle af de høje Søofficerer efter stedfundne Kampe. Der er ikke forefunden noget, der kunde tyde paa, at han nu, i 1719, vilde øve Indflydelse paa anden Maade end i de tidligere Felttog, hvor han havde været tilstede. Den nu omtrent tyveaarige Kronprins Christian blev vel ikke nogen uvirksom Tilskuer under dette Felttog og var utvivlsomt i Besiddelse af Mod og Selvstændighed, men hans Anlæg og Uddannelse skønnes ikke at være gaaet i Retning af det egentlig soldatermæssige.

Overkrigssekretær Gabel havde viist sig som en dygtig og handlekraftig Sømand og gik heller ikke af Vejen for operative Problemer paa

[1]) Expd. $^{12}/_{5}$ (602 m. Bilag).

Landjorden. Som den intelligente Mand han var, har han dog indset sin Begrænsning paa dette Omraade, hvad ogsaa hans ivrige Forsøg i 1718 paa at faa General Scholten til at gaa med til Norge viser. Han har herefter, og efter at Scholten og Dewitz bestemt havde fraraadet en egentlig Belejring af Göteborg, opgivet at faa Scholten til at gaa med i 1719, og i de faa Breve, som i Maj—Juli dette Aar udvexledes mellem de to Mænd, udtaler Gabel sig kun lidt om de forestaaende Operationer, kun om Forsyningstjenesten, og Scholten indskrænker sig udelukkende til, hvad der vedrører denne og til at ønske Kongen og Gabel al Lykke til Felttoget. Forinden det andet Medlem af det egentlige, snævre „Generalitet", General Dewitz, i Maj rejste til en haardt tiltrængt Badekur i Tyskland, havde Gabel i sit Hjem haft en Sammenkomst med ham, hvorved antagelig det forestaaende Felttog er bleven drøftet. I Begyndelsen af Juli skrev Dewitz fra Wiesbaden til Gabel, at han efter en Forværrelse af sin Tilstand nu er i Bedring og efter Midten af Juli vil være i sit Hjem paa Fyen, hvor han vil afvente Kongens Ordre[1]). Dette kan tyde paa, at Dewitz ikke har stillet sig helt afvisende med Hensyn til en Deltagelse i Operationerne under en eller anden Form. Da Dewitz naaede hjem, var imidlertid Begivenhederne paa Krigsskuepladsen i Gang, og det ses ikke, at Gabel har henvendt sig til ham. — Dewitz døde iøvrigt samme Aar.

Med Lützow synes Gabel ikke at have regnet synderlig, hvad Operationerne angaar, uden dog paafaldende at negligere ham. Som i foregaaende Bind[2]) omtalt nærede Gabel i 1717 megen Tillid til General Sponecks Dygtighed, da Generalen under Kampen ved Moss i 1716 med Raskhed og Held havde ledet Landgangsstyrken under Gabels Øjne, saa at Gabel indstillede, at Sponeck blev forfremmet til Generalløjtnant, ja endog til General af Infanteriet, samme Grad som Scholten.

Gabels Tillid til Sponeck som Leder i større Stil skønnes dog at være bleven rokket, allerede inden Sponecks Ledelse under Felttoget November—December 1718 gav Anledning til Kritik, thi det ses, at Gabel, formentlig om Sommeren 1718, gennem daværende Oberstløjtnant Chr. Lerche, den senere General og Greve, der med Orlov var i kejserlig Tjeneste, har indledet Forhandlinger med den østrigske Feltmarskalløjtnant, den senere Generalfeltmarskal Rigsgreve Secken-

---

[1]) Okr. I. S. Dewitz $^{26}/_{5}$ og $^{3}/_{7}$.
[2]) S. 175.

dorf om at træde i dansk Tjeneste. Ham kendte Kongen fra Belejringen af Stralsund 1715, da Seckendorf var i kursachsisk Tjeneste. Til at begynde med var Seckendorf villig til at komme, hvis han kunde faa Afsked fra kejserlig Tjeneste, og stillede i November 1718 som Betingelse: Gage 6000 Rdl. aarlig — iøvrigt den sædvanlige Aarsgage i den dansk-norske Hær for en General af Infanteriet eller Kavalleriet — „kontant" udbetalt samt et betydeligt Felttillæg; han vilde være første Mand i Infanteriet og ikke staa under General Scholten. Gabel forelagde Seckendorfs Brev for Kongen, der uden Forbehold gik ind paa Betingelserne, hvorefter Gabel skrev til Seckendorf, at Kongen haabede, at Seckendorf ganske vilde slutte sig til Danmark og den kongelige Familie og stedse forblive her i Landet. Gabel tilføjede, at han ventede, at Seckendorf vilde fatte fuldstændig Tillid til Kongen og ikke vilde laane Øre til de ved alle Hoffer sædvanlige Kabaler og Intriger. General Scholten var nu for gammel til at følge en Hær i Felten og skulde forblive tilbage i Kjøbenhavn for at lede Kommissariatssagerne. Til Foraaret vilde Kongen rejse til Norge for at føre Krigen, men Seckendorf vilde komme til at kommandere dèr som Chef.

Derefter har Kongen egenhændigt skrevet til den østrigske Generalissimus, Prins Eugen af Savoyen, der fra tidligere Tid var meget venligt stemt mod Kongen, om Afsked for Seckendorf, naar denne androg derom. Prinsen lovede at udvirke saadan Afsked: Det afhang nu kun af Seckendorf selv, hvad Prinsen underrettede denne om. Gabel skrev herpaa i Marts 1719 til en Personlighed i Wien, formentlig Envoyén dér, Etatsraad Weyberg, om at henvende sig til Prins Eugen og Seckendorf for snarest at opnaa Seckendorfs Afsked og faa denne til at fremskynde sin Afrejse til Kjøbenhavn „et le disposer à se rendre ici sans aucun retardement. Sa présence est fort nécessaire ici pour le service du Maître". Til Seckendorf skrev Gabel samtidig og sendte Afskrift af Prinsens Brev til Kongen. Seckendorf maatte endelig skynde sig. Han vilde i Wien hos Etatsraad Weyberg kunne hæve 2000 Rdl. i Rejsepenge. — Men i Maj meddelte Seckendorf Gabel, at han efter nærmere Samtale med Oberstløjtn. Lerche var bleven enig med sig selv om, at han ikke ønskede at forlade sin Herres Tjeneste paa dette vanskelige Tidspunkt. Iøvrigt takkede han meget for Tilbudet[1]).

[1]) Denne Korrespondance m. fl. delvis udaterede Koncepter til unævnte Personer findes i Okr. udg. 1719. Her findes ogsaa det nedenfor nævnte til Wedel. Smlgn. Bidr. IX, 250.

Det var ved dette Tidspunkt, at Gabel havde en Samtale med General Dewitz.

Det er muligvis efter Modtagelsen af Seckendorfs Afslag, maaske dog noget tidligere, at Gabel har funden paa det meget mærkelige at skrive til den i Unaade afgaaede Generalløjtnant Wedel og bedt om dennes Skøn over Forholdene, nu da det menes, at Svenskerne vil føre en Transport over til Danzig eller Rostock[1]). Gabel mener, at den norsk-danske Hær i saadant Fald bør gaa ind i Bahus Len og sætte sig mellem Uddevalla og Venersborg. Skulde Fjenden vise sig overlegen, hvad der er troligt, kunde vi trække os tilbage i god Orden, efter at have udspist Landet og bemægtiget os Sundsborg og Strømstad, hvad der vilde være et „Coup" af stor Betydning, vække stor Opsigt i Verden og blive til stor Skade for Fjenden. Man burde udsprede Rygte om, at Tropperne skulde vende tilbage til Danmark, og i Stilhed skulde man forberede alt til Udførelse i Juli. Herefter udvikler Gabel sit Skøn om Forholdene i Sverige. Man kunde kombinere en Fremrykning med den norske Hær gennem Enningdalen med Landsætning af et Korps paa 9—10.000 Md. mellem Vik og Tanum[2]). Herved vilde man afskære samtlige fjendtlige Tropper mellem Svinesund og Vik og derefter ved Udsultning tvinge Strømstad og Sundsborg til Overgivelse. — Hvad General Wedel kan have svaret herpaa, vides ikke.

Resultatet blev dette, at Kongen og Gabel ved Felttogets Indledning stod med Lützow og Sponeck som „Generalitet" ved Hovedhæren, Arnoldt som Fører for Landgangskorpset. I Instruktionen den 13. Juli for Generalerne nævnes en „General en chef". En saadan blev dog ikke udnævnt, men Generalløjtn. Lützow benævnes „den kommanderende Generalløjtnant". Det var under denne Nødstilstand, at der i Slutningen af Juli gik Ordre til Envoyén i Berlin, Generalmajor Bendix Meyer, om snarest at indfinde sig hos Kongen i Norge. Meyer havde været en brav og vel instrueret Officer og var en jævnt dygtig Diplomat, men særlig fremragende som Officer var han ikke. Han naaede at komme op, kort efter at Felttoget var begyndt. Man maa betvivle, at Kongen og Gabel vedblivende har næret alvorlige Tanker om et virkeligt Angrebsfelttog med et saa svagt besat Generalitet, men at de allerede paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt har ind-

---

[1]) Det staar vel i Forbindelse med Tanken om svensk-russisk Fred — S. 46.

[2]) Henholdsvis 15 og 35 Kil. syd for Strømstad.

set, at de maatte begrænse sig til en blot og bar Demonstration med den egentlig norske Hær.

I Virkeligheden blev Sømanden Gabel den Ledende, direkte under Kongen, og Aktivitet kan man ikke frakende ham. Han var paafærde overalt og anordnede — saagodtsom altid *mundtligt* — stort og smaat, saavel hvad der vedrørte Sø- som Landvæsenet. Men Arbejdet med og Indsigten til at lede et kombineret Foretagende som her oversteg langt Gabels Evner. Fremfor alt savnede han roligt Overblik og Tjenstrutine. Følgen blev, at alle Anordninger ved Kommandoføring og Administration fik et Præg af Usikkerhed, af Mangel paa Forudseenhed, som fra første Færd bar Spiren i sig til, at det hele maatte løbe ud i Sandet.

Af en eller anden Grund — maaske hans frimodige Udtalelser i Februar om Foretagendets Vanskeligheder, maaske ogsaa hans til Scholten udtalte Ulyst til at forblive i Stillingen[1]) — blev Generalkvartermester Scheel ikke anvendt som Stabschef men førte sit Regiment, og i Stedet for ham benyttede man Generalkvartermesterløjtn. Mich. Sundt. De to Officerer, som Gabel det foregaaende Aar havde ventet sig saa meget af, Artillerioberst Wilster og Oberstløjtnant Bording[2]), var ogsaa gledet ud. Gabel havde vel atter forflyttet Bording til Norge ved et Infanteriregiment, men her forblev han ganske stille. Oberst Wilster blev af Kongen stærkt mistænkt for Utroskab, Landsforræderi, og havde om Foraaret dette Aar som Arrestant i Kastellet ved Ed maattet bekræfte sin Uskyld, hvorefter han blev forsat som Kommandant i Glückstadt[3]).

Hvor vage, skitsemæssige og foranderlige Gabels Planer end var for Felttoget, holdt han dog fast ved, at Arnoldts Korps skulde indlede det. Af det foran refererede Brev fra Gabel til General Wedel fremgaar, at en Fremtrængen med Hovedkorpset til Egnen mellem Venersborg og Göteborg til Indeslutning, Udsultning af sidst nævnte Stad var traadt i Baggrunden, og at han i ethvert Fald foreløbig vilde begrænse sig til at landsætte Arnoldts Korps i Egnen syd for Strømstad, hvor det skulde forene sig med den norske Hovedhær. Men dette har han atter forladt, og efter de Cheferne for Artilleriet og Ingeniørerne sidst i Juni, altsaa efter Kongens og Gabels An-

---

[1]) S. 16 og 20.
[2]) Bidr. IX 250.
[3]) Geh. prot. Nr. 2 1719; Okr. I. S. Bording $^{3}/_{5}$ 19.

komst til Norge, udarbejdede Forslag over Belejringsmateriel[1]) m. m. at dømme, har man nu atter sat sig større Maal end Strømstad og Sundsborg. Skriftlige Ordrer er imidlertid vedblivende ikke forefunden, saa at ogsaa efter Kongens Ankomst til Norge er vigtige Anordninger udstedt dels mundtlig dels ved Haandbilletter fra Gabel.

Hvis man kan slutte efter et Brev fra Admiral Rosenpalm til Tordenskjold strax efter Arnoldts Ankomst til Norge, har Rosenpalm ikke faaet andet at vide af Arnoldt, end at denne strax skulde transportere Regimenterne til Danmark. Rosenpalm kan derfor ikke foreløbig komme til Blokaden ved Göteborg, og Tordenskjold skal sende et Par gode Krydsere ud for at beskytte Transporten. Det samme fremgaar af en samtidig Ordre fra Rosenpalm til Kommandørkapt. Vossbein, der med nogle Galejer laa ude for at observere Strømstad, om at landsætte, hvad han havde af de geworbne Regimenters Mandskab. Det skulde dog synes meget mærkeligt, om Arnoldt alligevel ikke i dybeste Fortrolighed har meddelt Rosenpalm, der var udtrykkeligt nævnt i Paritionspatentet, hvad Hensigten med Transporten var; men selvfølgelig har Rosenpalm ikke kunnet lade en saadan mulig Meddelelse gaa videre[2]).

Hvorledes nu end dette har sig, var Rosenpalm herefter travlt beskæftiget med Forberedelser til Arnoldts Transport, der antog meget betydelige Dimensioner — blandt andet havde Rosenpalm midt i Juni samlet saa mange Baade, at han i een „Vending" kunde føre 5000 Md. i Land. Han pintes af Uvisheden om, hvorvidt han personlig skulde lede Transporten eller efterkomme sin gamle Ordre om at tage Kommandoen over Eskadren ved Göteborg. Derefter faldt der dog nogen Ro over baade Arnoldt og Rosenpalm, da der foreløbig ikke indløb yderligere Ordrer til dem om at foretage sig noget.

Den 17. Juni skrev Arnoldt til Scholten, at hans Korps formentlig ved Slutningen af Maaneden kunde være samlet ved Larkollen til Indskibning[3]). Den 27. Juni, altsaa strax efter Kongens Ankomst til Kristiania, skrev Generalkrigskommissær Bertouch til Statholder Krag, at Arnoldts Korps „nu med første" skal transporteres fra Larkollen „til deres destinerede Steder"[4]). Mere siger han ikke, skønt

---

[1]) S. 55.

[2]) Rosenpalms Kopibog $^{6}/_{6}$ (491, 492) og $^{9}/_{6}$—$^{16}/_{6}$ (498, 499, 516).

[3]) Scholten I. S.

[4]) Komm. Gen., Breve fra Generalkrigskommissæren.

der nu, da Kongen og Kronprinsen m. fl. var kommen til Norge, selvfølgelig ikke længere kunde være Tale om, at Korpset skulde føres til Sjælland. Nu maa enhver have været paa det rene med, at det var ud fra Norge, det skulde foregaa.

---

12. Arnoldts Korps indskibes ved Larkollen.

Den 5. Juli sendte Rosenpalm Arnoldt Fortegnelse over Transportskibene ved Larkollen og meddelte, at Kongen formentlig den næste Dag vilde spise Middag paa en Gaard i Nærheden, hvor Rosenpalm vilde anmelde sig til Audiens[1]). Kongen var dog endnu den 5. Juli i Kongsberg. Men nu kom der Gang i Sagerne.

Den 7. Juli, fra Kristiania, befalede Kongen, at Arnoldt „Dagen efter Bededag" skulde begynde Embarkeringen og afgaa efter den ham givne Ordre[2]). Denne Ordre har ligesom de allerfleste vedrørende Operationerne i denne Tid enten været mundtlig eller meget „geheimt" skriftlig. En blandt Christian Frederiks Afskrifter liggende tysk Koncept uden Dato, Tilskrift eller Underskrift giver dog nogen Oplysning om Ordren. Det ses, at Dokumentet (Koncepten) er udfærdiget af General Arnoldt, og det indledes med en Henvisning til en ham tildelt Instruktion „wegen Belagerung der Vestung Marstrandt de Dato . . .". Ifølge denne skal han med 16 Batailloner foretage Landgang paa Øerne Orust og Tjörn for dèr fra at forberede Angrebet paa Marstrand ved først at bemægtige sig Koøen. Men derefter har man, hedder det videre, reduceret Styrken til 12 Batailloner. Efter modent Overlæg med „N. N."[3]) foreslaas nu, at medens Angrebet paa Marstrand føres igennem med en Del af Styrken, skal der efterlades Kommandoer ved Belejringsmateriellet[4]) (Skansekurve, Faskiner osv.) paa Orust og Tjörn. — Men herved svækkes Korpset saa meget, at man løber Fare for overlegent Angreb af den sven-

---

[1]) Rosenpalms Kop. $^{6}/_{7}$.

[2]) Oplysning herom se Expd. Nr. 921.

[3]) Rosenpalm?

[4]) Til et virkeligt, større Belejringsforetagende?

ske Hær, hvis ikke „die nordische Armee" kan rykke tidlig nok frem til at bemægtige sig Stillingen ved Uddevalla samtidig med Landsætningen paa nævnte Øer.

Det indstilles derfor, at saasnart Korpset rykker ind i den foreløbige Lejr ved Moss[1]), sættes det i Gang med dèr at forfærdige Belejringsmateriellet, der dernæst indlades i Transportskibene[2]) og medtages til Eskadren ved Göteborg, hvorfra der medtages, hvad der behøves til Foretagendet mod Marstrand. Da „man" imidlertid her[3]) ikke kender Forholdene ved Marstrand, er en kongelig Ordre om, at ...[4]) handler efter de forefindende Omstændigheder, ønskelig. Fremfor alt er det nødvendigt, at den norske Armee rykker ind i Bahus Len, bemægtiger sig Stillingen ved Uddevalla, observerer den fjendtlige Hær og dækker Landgangskorpset i Ryggen [under Angrebet paa Marstrand].

Af dette Dokument, der muligvis er skrevet til Gabel, fremgaar tydelig, at Arnoldt og Rosenpalm har haft højst mangelfulde Oplysninger om Fjendens Troppestyrker, som de har overvurderet meget stærkt, og at de ikke har haft Anelse om, at „Marstrand" (Eskadre, Kastellet Karlsten og Havnebatterierne) var saagodtsom forsvarsløs. De har regnet med Forhold, som disse var, da Gyldenløve i den skaanske Krig angreb og erobrede Stedet, der dengang baade var stærkt besat og forsvarede sig kraftigt.

Som det senere vil blive omtalt, havde Rosenpalm, der endelig maa have faaet Befaling om at lede Transporten af Arnoldts Korps, pludselig faaet andet at udrette, nemlig ved Strømstad, og den 10. Juli afgik han med et Orlogsskib og en Fregat til Koster for dèr at forene sig med Flotillen under Vossbein. Inden sin Afgang havde han befalet Kommandør Heyer paa Ebenezer til at sætte sig i Forbindelse med Arnoldt og iværksætte Korpsets Indskibning. Samtlige disponible Baade og Fartøjer skulde efter Gabels Ordre strax dirigeres op til Kristiania[5]).

Af en eller anden Grund modtog Arnoldt først den 14. Juli om Middagen, i Moss, den kongelige Ordre af 7. Juli. Han meldte strax

---

[1]) Omtrent 16 Kil. nord for Larkollen.

[2]) Sammen med Tropperne.

[3]) i Kristiania?

[4]) jeg, vi?

[5]) I. S. til Kr. Kanc. (Søetaten), Heyer $^{11}/_{7}$ med Afskr. af Ordre fra Rosenpalm.

Kongen, at Indskibningen kunde ske den følgende Dag, og da Proviant og Vand for 6 Uger alt var indladet, kunde Transporten afgaa, saasnart Vinden var gunstig[1]). Rosenpalm havde ganske vist kun givet Ordre til Heyer om selve Indskibningen, men Arnoldt tvivlede dog ikke om, at Heyer vilde sejle paa Arnoldts Ordre, og han beordrede Indskibningen den 15. og tilføjede, at Heyer med de tre Orlogsskibe, han havde hos sig, to Skytspramme og Transportflaaden skulde „fortsætte Rejsen herfra [Larkollen] til den forehavende ham [Arnoldt] anfortroede Expeditions Fuldførelse". Hvorhen angaves altsaa ikke endnu — selv ikke til Transportens Leder, Heyer.

Heyer henvendte sig imidlertid til Gabel angaaende de to Skytspramme „og tunge Machiner", der maatte slæbes af Fregatter eller Galejer, hvoraf han ingen havde. Prammene var ikke egnet til at følge Transporten. Lodser, der var kendt med Vigsiden, havde han heller ikke, da Rosenpalm havde taget dem med sig.

Den 16. kunde Rosenpalm imidlertid meddele Heyer, at Rosenpalms forehavende Expedition [mod Strømstad] forhaabenlig hurtigt vilde blive gennemført, hvorefter Lodser og Fregatter strax vilde blive sendt til Heyer. Samme Dag passerede Kongen med Følge, paa Vej fra Moss til Frederikstad, hvor Hovedkorpset nu var bleven samlet, gennem Eskadren ved Larkollen, hvorved Gabel mundtlig gav Heyer Ordre til at rette sig efter Arnoldts Anordninger: konvojere Transporten til den hos Rosenpalm værende Force udi Koster eller og til Schoutbynacht Tordenskjolds Force udi Göteborg Fjord" og derefter selv med Ebenezer gaa til Kjøbenhavn.

Allerede Dagen efter kunde Rosenpalm sende baade Lodser og Fregatter, „som vi, Gud være Ære, alt har Strømstad i Possession"[2]). Men Heyer skulde vente med Afsejlingen, til Rosenpalm selv kom og overtog Føringen. Indskibningen sinkedes betydeligt, ved at Heyer kun havde Eskadrens egne Chalupper og Baade. Den 18. var Korpset dog bleven ført fra Larkollen over til den nærved liggende Ø Eløen, hvorfra Indskibning i Transportfartøjerne skete samme og den følgende Dag. Men Korpset bestod nu, som foran antydet, kun af 6 Regimenter: Dronningen, Jylland, Fyen, Eickstedts, Prinsen af Sønderborgs og Johannsens samt to Kompagnier af Holstenske Artil-

[1]) Okr. I. S., Arnoldt $^{16}/_{7}$, Heyer $^{14}/_{7}$ og $^{16}/_{7}$.
[2]) Ebenezers Protokol $^{17}/_{7}$.

leri. Sjællandske Regiment og Reichweins forblev tilbage ved Hovedkorpset.

For Transportens Inddeling i „Linier" og „Divisioner" samt Indskibningen havde Heyer udgivet meget omhyggelige skriftlige Instruktioner. Ialt raadedes der over 28 gennemgaaende meget store Transportfartøjer, af hvilke de største skulde indtage 600 Md., en Bataillon, hver, hvad der vistnok var lovlig meget, men Heyer havde bestemt afslaaet at tage noget af „Armadien" ombord paa Orlogsfartøjerne.

Den 19. Juli om Morgenen tidlig var Heyer klar til Afgang med de to Trediedele af Transporten, og Vind og Vejr var nogenlunde gunstige for Marsch mod syd. Heyer var imidlertid i Vildrede, om han skulde vente paa Rosenpalm eller rette sig efter Ordre fra Arnoldt. Han forespurgte Arnoldt, der endnu ikke var gaaet ombord, men inden en Time svarede: Hvis Vinden var god, turde Arnoldt ikke tøve her et Minut men vilde gaa ombord. Med den Del af Transporten, der var fuldt sejlklar, burde Heyer afgaa, foreløbig til Koster, og dèr afvente nærmere Ordre. Det er aabenbart først ved denne Lejlighed, at Arnoldt har forevist Heyer sit „Paritionspatent"[1]). Heyer overdrog herefter en af sine underordnede Chefer at tage Kommandoen over Resten og følge efter snarest; gav Signal, at hvis Transporten blev „skilt" af Vind og Vejr, skulde enhver søge til Rendezvouset ved Koster. Om Eftermiddagen indtraf Rosenpalm i Larkollen og afgik atter om Aftenen derfra sammen med de sidste Transportskibe[2]).

Den 20. Juli om Morgenen var hele Transporten samlet under Rosenpalm ved Koster. Det var imidlertid falden i med Vindstille, hvorfor man maatte se det an med den videre Sejlads mod det angivne Maal: Göteborg Fjord. Foreløbig vilde Rosenpalm sende nogle Galejer ned mod Marstrand for at sikre Transporten mod at foruroliges derfra under den videre Transport[3]).

---

[1]) S. 38.

[2]) Journaler fra Ebenezer, Ditmarsken, Pommern og Kronjagten; Hjælperens Protokol. De indeholder detaillerede Angivelser om Transporten m. m. Nærmere om Transportflaadens og de enkelte Fartøjers Størrelse, Antal Mand pr. Læst osv. haves i Rosenpalms Kopibog $^{9}/_{6}$ (498).

[3]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.), Rosenpalm $^{20}/_{7}$.

13. Hovedkorpset samles nord for Svinesund.

Ordren til Generalløjtn. Lützow om, at den egentlig norske Hær den 3. Juli skulde staa operationsberedt omkring Frederikstad[1]), kunde ikke efterkommes, skønt der ses at have været truffen Forberedelser dertil, og Samlingen er bleven udsat efter Kongens Ankomst til Norge. Den 5. Juli, fra Kongsberg, befaledes, at alle de til Felten bestemte norske Tropper, undtagen de til Buddes Korps bestemte, den 15. Juli skulde være samlet mellem Frederikstad og Frederikshald for den 17. at passere Revu[2]).

Mod Slutningen af Juni havde Generalkrigskomm. Bertouch kalkuleret den norske Hærs Forplejningsstyrke uden [?] Arnoldts Korps, hvilket da var fastsat til kun 6 Regimenter og de to Artillerikompagnier, til 27492 Kombattanter i Felten, 3429 i Garnisonerne; Nonkombattanter 1443 Officersknægte, Kuske osv. samt 2195 nordenfjældske Landdragoner. Heraf Styrken ved Sydgrænsen (Hovedkorpset) 18476 Kombattanter, hvoraf 327 Artillerister, 3562 Ryttere; i Garnisonerne 1745. Vingerkorpset 4476 Kombattanter, hvoraf 803 Ryttere; i Garnisonerne 1507. Med de to geworbne danske Infanteriregimenter, der ikke gik ind i Arnoldts Korps, samt de 4 Batailloner, der skulde overføres fra Jylland og Holsten, skulde man komme op i Nærheden af det først nævnte, samlede Antal Kombattanter. Bertouch har dog kalkuleret meget rundeligt[3]).

Den 1. Juli havde Lützow faaet Ordre om Tilvejebringelse af Færger og Flaader til Hærens Transport og af Baade til Bygning af Broer og Brygger — formentlig til Anvendelse navnlig ved Svinesund. Oberst Landsberg i Frederiksten skulde yderligere træffe Anstalter til Broslagning over Svinesund til Hærens Overgang. Hakker, Spader og Øxer skulde udleveres til Regimenterne. Ved den fra Kjøbenhavn ankomne Stabsmedikus Fischers Foranstaltning skulde Feltskærernes Kister fyldes og et Feltapotek indrettes.

Den 9. Juli udstedtes en Proklamation, „Plakat" om Hærens fore-

[1]) S. 50.

[2]) Expd. $^{5}/_{7}$.

[3]) Oversigt i Komm. Gen., Breve fra Gen. Krigskomm., udat.; Okr. I. S. fra Bertouch $^{26}/_{6}$.

staaende Indmarsch i Bahus Len. Det kundgjordes heri, at Kongen som Følge af Kong Karls Død „visseligen" havde ventet, at Sverige vilde inklinere til Fred, og derfor havde Kong Frederik haft en Udsending[1]) i Stockholm „for at se, om Tankerne dèr ikke til fredelige Propositioner skulde udfalde". Men man havde desværre erfaret, at den „Forsamling", der havde funden Sted i Stockholm, mere havde arbejdet for den Enkeltes Interesse end for det almene Bedste til at tilvejebringe Fred og Rolighed. Kongen har derfor nu besluttet, med sin Hær til Lands og til Vands „med den Allerhøjestes Bistand at tilbringe Dronningen af Sverige med Senatet at være betænkt paa" at frelse Undersaatterne fra Ruin. Kongen tilsigter kun en god Fred for sine egne Undersaatter som for de svenske. Disse sidste skal blot forholde sig rolig, da Kongens Hær overholder Orden og Mandstugt og skal give fuld Betaling for Ydelser. — Vi kommer som Rigets Ven, ej som Rigets Fjende[2]).

Samme Dag udstedtes der en udførlig „Ordonnans" for Hærens Forhold under Marsch, i Lejr og under Kamp. For dette sidste indskærpedes bl. a. Vigtigheden af at bemægtige sig de fjendtlige Kanoner. Infanteriet skal menagere sin Ild og sigte lavt; det maa ikke lade sig konfundere af, om vort eget Rytteri muligvis bliver kastet tilbage, da dette hurtig kan samle sig igen og tage Stilling. — Det forbydes udtrykkelig Rytteriet at forfølge Fjenden for langt; det skal, efter at have kastet det fjendtlige Rytteri, søge at komme i Ryg eller Flanke paa det fjendtlige Fodfolk. Gensidig Understøttelse af Vaabenarterne og Slagliniens forskellige Dele paabydes. Bliver den ene Fløj kastet tilbage, skal den anden søge at gaa Fjenden i Flanke og Ryg. — Kan Rytteriet paa Grund af vanskeligt Terræn ikke angribe tilhest, skal det sidde af og angribe tilfods[3]).

For Generalernes Forhold udgaves der en særlig Instruktion.

Denne Ordonnans suppleredes et Par Dage senere af yderligere Instrux for Generalerne om Sikringstjenesten, Befalingsudgivelse, Vagthold, Lejrforhold, Marschorden osv.[4]).

Den første er meget nær sammenfaldende med den af Scholten i Februar 1713 udarbejdede, da Hæren skred til at indeslutte Sten-

---

[1]) Løvenørn.

[2]) Expd. 925.

[3]) Expd. 927. Om Fægtningsinstruktionen se udførligere i andet Afsnit af dette Bind „Forhold under Kamp".

[4]) Expd. 952, 953, 967 og 968.

bock i Tönning[1]) — de andre, reglementsartede maaske af Sponeck eller Generalkvartermesterløjtn. Sundt.

For Vingerkorpset (Budde) udstedtes der samtidig særlig Instruktion. Budde skulde ved Surprise eller paa anden Maade søge at indtage Eda (Eid) Skanse[2]); derefter rykke mod Karlstad for dèr fra at observere og hindre et fjendtligt Korps fra at afskære Hovedhæren fra Norge. Overfor en overlegen Fjende skal han postere sig ved Vinger.

Den 15. Juli ankom Kongen og Kronprinsen, ledsaget af Gabel, som foran nævnt til Moss for at se paa Forberedelserne til Indskibningen af Arnoldts Korps og rejste Dagen efter til Frederikstad, hvor Hovedkorpset nu skulde være samlet. Den 9. Juli havde Gabel anmodet General Scholten om yderligere Anstalter for Forplejningen og tilføjet, at efter afholdt Generalmønstring, „wils Gott, so werden wir den 19. aufbrechen". Videre meddeler han, at i Vigen og Bahus Len har Fjenden 5000 Md. men vil ved Uddevalla samle et Korps paa 12000 Md. — Vi træffer nu Anstalter mod Sundsborg og Strømstad, og Gabel forventer, at de fjendtlige Galejer og Transportskibe dèr vil blive erobret[3]).

Den Hær — Hovedkorpset (Strømstadkorpset) kan man kalde det — der under Kongens egne Øjne nu samledes ved Svinesund-Strømstad, bestod af Lüttichaus og Wests danske Kyrasserregimenter, Kruses, Øtkens' og Paulsens norske Dragonregimenter, ialt 20 Eskadroner, 3664 „Heste". Regimenterne var fuldtallige — à 672 „Heste", og ved Kruses og Øtkens' Regimenter medfulgte desuden 152 Reservedragoner. Norsk Infanteri: 1. Akershus (Selmer), 2. Do. (Pretorius), 1. Smaalenske (Scharffenberg), 2. Do. (Frölich), 2. Oplandske (Pentz), 1. Bergenhus (Huitfeldt), 2. Do. (Wahl), 1. Vesterlen (Blix), 2. Do. (Lühe) samt Römelings geworbne Regt. De to danske udskrevne Batailloner af „Aarhus" (Mösting) og af „Aalborg" (Rosenauer); de danske geworbne Rgtr. Sjælland (Zepelin) og Reichwein — à 2 Batl.r — Marine (Scavenius) og Mogens Krag à 1 Batl.

De norske Infanteriregimenter havde afgivet Besætning til Flotil-

[1]) Bidr. IV, 273 f.
[2]) Tæt sydøst for Magnor (Grænsen).
[3]) Scholtens I. S.

len (omtr. 3 Batl.r, 2000 Md.) og til Fæstningerne, saa at 1. Akershus, 2. Smaalenske, 1. og 2. Bergenhus en Tid kun havde hver en Bataillon i Korpset. I Fæstningerne laa yderligere Oberst H. J. Bruns nyopstillede Regiment. Römelings geworbne havde 4 Kompagnier i Fæstningerne.

Skiløbere (Fyrrører) 2 Kp.r — 200 Md.

Af de 7 norske Artillerikompagnier blev 4: Oberst Mushardts, Oberstltn. Mejers, Major Reitzensteins og Kapt. Weitzmanns „reparteret til Felts" men efterlod det meste af Styrken i deres respektive Fæstninger, saa at de kun havde ialt 150 Hoveder i Korpset. Chefen, Oberst Mushardt, oplyste Aaret efter, at det havde viist sig umuligt 1719 af de norske Artillerikompagnier at opstille en til Anvendelse i Felten egnet Styrke, hvormed man kunde møde Fjenden i dennes eget Land[1]).

Chefen for Holstenske Artilleri, Oberst Arentskjold, ankom den 17. Juli til Frederikstad, hvor 4 Skibe, ladet med de lette Regimentskanoner (geschwinde Schusz) — en pr. Bataillon, ogsaa de norske — med Tilbehør alt da var ankommen, og 4 andre med svært Skyts var undervejs fra Kristiania. Da Strømstad blev besat netop samtidig, beordrede Gabel Arentskjold til at lade alle 8 Skibe gaa til Strømstad, hvor Bespændingerne til Skytset skulde samles[2]).

De 4 Batailloner fra Jylland og Holsten kom først den 25. Juli til Koster og udskibedes Dagen efter i Strømstad.

Den 20. Juli opgives Korpsets Styrke til Brødforplejning til 16.000 Md., men deri var de foran nævnte 4 Batailloner ikke iberegnet, ligesaalidt som Arnoldts Korps. I en den 3. August i Strømstad sluttet Kontrakt om Brødbagning regnedes med en Styrke af 30.000 Md., hvori Arnoldts Korps maa være indbefattet[3]).

De norske udskrevne Regimenter havde som før omtalt lidt overordenlig af Sygdomme den foregaaende Vinter, og den i Marts 1718

[1]) Expd. $^{12}/_{1}$ 1720 Nr. 55.

[2]) Komm. Gen. Pakke IX, Arentskjold $^{17}/_{7}$ og $^{19}/_{7}$.

[3]) Expd. 922, 1029 og 1201; G. K. tyske Kop. $^{2}/_{3}$ 1720 Nr. 314; Okr. I. S. Hauch $^{7}/_{7}$ 19; Komm. Gen. Breve fra Gen. Kr. Komm. Bertouch $^{20}/_{7}$; Chr. Fr. Afskr. Nr. 33; Rosenpalms Kop. $^{17}/_{7}$, $^{19}/_{7}$ og $^{20}/_{7}$; Hjælperindens og Pommerns Journ. $^{25}/_{7}$; O. Munthe Optegn. af Genm. P. Todderud (Skr. udg. af Vidensk. Selsk. i Kria. 1897).

af en militær-civil Kommission foretagne Nyinddeling og Dublering blev kun en ren Papirforanstaltning, udført i Løbet af et Par Dage. Gennemførelsen i Praxis ude i Landskaberne stødte derfor paa store Vanskeligheder og blev først fuldt gennemført i Løbet af 1720. Særlig vanskelige var Forholdene ved de Vesterlenske og Bergenhusiske Regimenter, der under den sidste Del af Krigstiden næsten ikke havde været hjemme i deres Distrikter, hvorfor mange af Befalingsmændene var saagodtsom ukendt med disse og de særlige Forhold. Römelings geworbne Regiment havde ligesom de danske lidt Afgang ved Desertion; de norske Desertører flygtede dog ifølge Römelings Udtalelse ikke til Fjenden men til Hjemmene, i hvis vanskeligt tilgængelige Fjældegne det var næsten umuligt at opspore og indfange dem. Ved Felttogets Begyndelse har de norske Regimenter dog været omtrent fuldtallige.

Saavel de nationale som de geworbne Regimenter fik Tilladelse til at antage indtil 20 svenske Overløbere pr. Kompagni, selv om det var indfødte Svenske. Dette hænger formentlig sammen med den af adskillige, navnlig Gabel, hidtil nærede Formening om indbyrdes fjendtlige „Fraktioner" i Sverige og var i Modstrid med den hidtil gældende Bestemmelse om, at Regimenterne ikke maatte have indfødte Svenske i Gelederne. Desertioner selv fra gammelsvenske Regimenter var vel ikke noget helt ukendt i Krigens sidste Aar; Desertørerne flygtede dog almindeligt ikke til den fjendtlige Hær men søgte Skjul i Hjemegnen. Tilladelsen fik da heller ikke nogen Betydning.

Om dette Korps' Feltdygtighed kan der vanskeligt udtales noget bestemt. Langt den største Del af Infanteriet bestod af udskrevne Afdelinger. De i de to hidtil udkæmpede Feltslag, Helsingborg og Gadebusch, vundne Erfaringer m. H. t. de danske udskrevne Afdelinger var ikke ubetinget gunstige men viste, som det var at vente, at de i Kampdygtighed stod betydelig tilbage for de geworbne Regimenter. De norske udskrevne Afdelinger havde kun i ringe Grad været prøvet i Kampe i aaben Mark. Ved Siden af de gamle, længetjente Folk havde Regimenterne mange unge og uerfarne. Om de i en Angrebskrig vilde vise det samme gode Forhold som hidtil ved Forsvaret af eget Land, er et Spørgsmaal, som ikke kom til Afgørelse 1719. Men de mange nye, i 1717—18 i den norske Hær indtraadte Befalingsmænd, der var ukendte med de norske Forhold, den ringe Lejlighed, der havde været til at indøve og sammenarbejde Regimenterne, samt de meget begrænsede Hjælpemidler i Landet selv til Fremskaffelse af

gode Vaaben og anden Udrustning — alt dette havde virket meget ugunstigt for Fremme af Krigsdygtigheden. Begivenhederne ved Vingerkorpset, der dog havde Afdelinger med ikke ringe Krigserfaring, synes at vise, at saavel Befalingsmænd som Menige var krigstrætte. At dømme efter Begivenhederne og Forholdene i 1717 og 1718 skønnes der ikke at have været Grund til at vente særlig Dygtighed ved Føringen, Generalerne, i 1719.

Korpsets Udrustning med Feltartilleri var som foran omtalt meget ringe. Forspand til det samt Afdelingernes Forsyning med Karrer og Heste til Transport af Forplejningsgenstande og Telte var mangelfuld. Et Armeetræn til Fremføring under Operationerne af Brød, Havre og de mangfoldige øvrige Forplejningsmidler forefandtes ikke. Af Arbejdsredskaber udleveredes kun, hvad der behøvedes til de særlige Lejrarbejder men intet til Brug ved Belejringsforetagender.

---

14. Svenske Forberedelser til Forsvar mod Danmark—Norge.

I Sverige havde man som før nævnt med temmelig Ro set paa Forholdene paa Vestkysten. Først den 19. Maj udstedtes der en foreløbig Ordre om, at da Tiden nærmede sig til Regimenternes Opbrud paa særlig Ordre, skulde der drages Omsorg for Oplægning af Proviant paa de sædvanlige Steder [langs Marschvejene].

Den 4. Juni overdrog Dronningen Befalingen over Korpsene og Fæstningerne i „Skaane", Bahus Len (Elfsborg Len) og Dalsland, altsaa hele det sydvestlige Sverige, til Feltmarskal Grev Rehnsköld. Nogle Dage i Forvejen var „Generalstaben" ved Korpset i „Bahus Len", d. v. s. Cheferne i de forskellige Distrikter, udnævnt[1]). De hidtidige overordnede Chefer her, Feltmarskal Grev Mörner i Bahus Len m. m. og Generalløjtnant C. G. Hårdh i Skaane m. m., samt

[1]) Ulr. El. — Fr. I Tid, Skr. t. kgl. M., C. Rehnskölds sammenfattende Beretn. om Felttoget; Krigsexp. Reg. $^{8}/_{5}$ (281), $^{25}/_{5}$ (410), $^{29}/_{5}$ (444), $^{16}/_{6}$ (510); St. nord. Kr. III c, Truppsamm. o. Krigshandl. Västkusten, Handlr. t. o. f. Bohusl. Fältkont. I.

Landshøvdingerne paalagdes, paa alle Maader at „støtte" Rehnsköld, der faktisk forenede baade den militære og den civile Styrelse. Feltmarskal Mörner synes at have været utilfreds med at blive underlagt Rehnsköld, hvorfor Dronningen lod ham vide, at han selv, paa Grund af daarlig Helbred, havde ment at burde frasige sig Kommandoen. Mörner forblev dog loyalt i sin Stilling og støttede Rehnsköld paa det bedste.

Rehnsköld udtalte senere, at det havde været heldigt, om han paa et tidligere Tidspunkt havde faaet Overkommandoen; men Dronningen og hendes Gemal har antagelig skønnet, at de dansk-norske Forberedelser ikke var saa alvorligt ment. Det saa sent foretagne Skridt med Oprettelsen af Kommandoen i Vestsverige er en Bekræftelse af, hvad Generalkvartermester Scheel havde udtalt i sin Memorial til Gabel i Februar om de Svenskes „ordinære Maximer . . ., at de aldrig samler deres Armee, førend de finder Lejlighed, i en tre à fire Ugers Tid at udføre deres Dessein, paa hvilken Tid de mestendel har deres Subsistence fra Lægderne eller Kvartererne med sig".

Strax efter sin Udnævnelse udarbejdede Rehnsköld en vidtløftig Memorial om den ham overdragne Kommando, og blandt andet anførte han, at det kunde blive nødvendigt at sprænge Skytset i Strømstad og Sundsborg og ødelægge Krudtbeholdningerne, for at det ikke skulde falde i Fjendens Hænder, hvilket Dronningen fuldstændig bifaldt. Den 13. Juni ankom Rehnsköld til Göteborg, hvor Feltmarskal Mørner da var. Göteborgs Befæstning, skriver Rehnsköld, fandtes i en meget daarlig Forfatning. Derimod var Fortet Ny Elfsborg meget vel forsynet med alt. Han tog ud for at se paa den anseelige Eskadre under Tordenskjold og talte 5 Orlogsskibe, 5 Fregatter, 3 Skytspramme, 3 Bombardergalioter og 5 Galejer. Han kunde berette til Dronningen om, at trods denne meget betydelige fjendtlige Flaadestyrke var det for et Par Dage siden lykkedes en Transport fra Strømstad med 43 Stykker svært Skyts og en Del Artillerimateriel at løbe ind til Bahus paa kun et Par Mils Afstand fra den fjendtlige Eskadre. General v. Essen havde efter Befaling af Dronninggemalen allerede i Maj[1]) begyndt at bortføre alle Arter af Krigsfornødenheder fra Grænserne til Uddevalla og Marstrand. Han haabede at kunne tømme Sundsborg i Løbet af 4 Uger, hvis han fik Ro saa længe. Fra sine „Espioner" og nogle Overløbere erfarede han, at man i Norge var begyndt at røre paa sig, og det hed

[1]) S. 32.

sig, at man dèr havde Øjnene rettet paa Bahus Len, hvad han vel ikke troede ubetinget men ejheller turde aldeles afvise[1]).

Fra Göteborg rejste Rehnsköld nordpaa for at undersøge Forholdene i Bahus, Uddevalla, Marstrand og Strømstad m. H. t. Forsvarsevne og Beholdninger. Bahus Fæstning fandtes i meget daarlig Stand, og Magasinerne i Uddevalla, som Rehnsköld havde udset til Centralpunkt i Provinsens Forsvar, var utilstrækkelig forsynet, hvad han beordrede afhjulpen. Han skønnede, at hvis man var heldig, kunde det svære Artilleri i Strømstad, Sundsborg og ved Pilegaarden[2]) bringes bort i en Transport endnu, og det lettere Skyts derfra kunde bortransporteres ad Landevejen. Han fandt, at Befolkningen ved Grænsen „endnu" var ved god Stemning, og Sygdommene blandt Militære og Civile havde nu udraset. Generalmajor Essen i Strømstad roste han overordentlig for Iver og Dygtighed. Efterretningerne fra Norge varierede meget; de sidste gik ud paa, at Fjenden trak sig sammen, og at en Del af de „tyske" Regimenter skulde embarkeres for at føres til Sjælland eller Jylland. Foreløbig vilde Rehnsköld lade en Del af de til Raadighed staaende Regimenter forblive i Hjemmene. Den 22. Juni, i Göteborg, modtog han imidlertid Efterretning fra Helsingborg om, at den store Transport fra Kjøbenhavn under Oberst Møstings Ledelse var passeret dèr forbi[3]), og man kunde herefter fra Göteborg se, at den fjendtlige Eskadre var bleven stærkt forøget. Han beordrede derfor nu Infanteri og Kavalleri fra Smaaland til Göteborg.

Rehnsköld havde allerede nu sikker Efterretning om, at Fjendens Plan var at bemægtige sig Marstrand, ruinere Ny Elfsborg og derpaa gøre Landgang paa Hisingen for at angribe og bombardere Göteborg samt „formaliter" belejre Bahus. Den 24. Juni kunde han melde, at 11 fjendtlige Fartøjer af forskellig Art havde lagt sig foran Indløbet til Elve Fjord, der fører op til Bahus, for nu langt om længe at spærre Passagen dertil fra Strømstad og Marstrand. Han var alvorlig bekymret for Göteborg selv, hvis Forsvarsværker endnu var meget mangelfulde, skønt Byens Borgere trolig havde arbejdet med paa at forbedre dem, og desuden var Bestykningen endnu utilstrækkelig.

Kaptajn v. Utfall af Marinen, der havde siddet fangen i Norge men

---

[1]) Ulr. El. og Fr. I Tid, Skr. t. kgl. M., H. H. v. Essen $^{7}/_{4}$, $^{18}/_{4}$ og $^{30}/_{5}$. Se ogsaa S. 32.

[2]) Ved Iddefjord, tæt syd for Frederikshald.

[3]) S. 49.

havde faaet otte Ugers Rejsetilladelse, var kommen til Göteborg og bragte udførlige Efterretninger om Hæren i Norge og om de dèr planlagte Entrepriser. Den 27. Juni ankom den engelske Resident Jackson samt Lord Carterets Sekretær som Forløbere for den engelske Ambassadør. De berettede blandt andet, at en engelsk Flaade paa 14 Orlogsskibe snarest vilde komme til Østersøen, samt at de i Søen havde mødt den danske Konge paa Vej til Norge. Rehnsköld drog af det sidste den Slutning, at Kong Frederik vilde fremskynde Sammendragningen af den norske Hær og foretage Indbrud i Bahus Len med Størstedelen af denne. Nu var Göteborg, Bahus og Marstrand dog sat i nogenlunde Forsvarsstand, saa at Rehnsköld kunde overlade Kommandoen i Göteborg til to af sine underordnede Generaler[1]) for selv at begive sig nordpaa, hvorhen Omstændighederne paabød det. Han var besluttet paa, med den „lille Magt", han kunde samle i aaben Mark, at „gøre alt muligt Modværn".

Den 29. Juni modtog Rehnsköld i Uddevalla Underretning fra Stockholm, at en Del af Smaalands Infanteri var beordret til Karlskrona, da man havde erfaret, at Russerne og de Danske vilde angribe Flaaden dèr. Rehnsköld var imidlertid yderst svag paa Infanteri, og det ret talrige Kavalleri var ham kun til ringe Nytte i dette „bärgige och ojämbne landet", hvorfor han indtrængende bad om at beholde det Smaalandske Infanteri. Hvad end Resultatet blev, var han dog bestemt paa at ville gøre Fjenden alt muligt Modværn og Afbræk og ikke trække sig tilbage og derved aabne Landet for Fjenden. Af Essen i Strømstad havde han mod Slutningen af Juni erfaret, at Størstedelen af den norske Hær alt var forsamlet paa Skjeberg Hed[2]), hvor Kongen vilde holde Mønstring og derefter lade Hæren „excercere og chargere"[3]). Ved Frederikstad samlede Fjenden Fartøjer til Transport af Proviant til Hærens forskellige Dele, der skulde have Rendezvous ved Svarteborg[4]); Kongen vilde selv kommandere Hæren o. s. v. o. s. v.

Den 2. Juli berettede Rehnsköld, at det atter var lykkedes at bringe en Transportflotille ind syd fra til Strømstad, og nu arbejdedes der Nat og Dag paa at faa Fartøjerne lastet og atter sendt syd paa. Den 7. Juli vendte Rehnsköld atter tilbage til Göteborg. Han var nu vel tilfreds saavel med sine Fæstningers Tilstand som med den Troppestyrke, han

---

[1]) Feltmarskal Mörner var rejst til Medevi for at bruge Kur.

[2]) Tæt nordvest for Frederikshald.

[3]) D. v. s. afholde Fægtningsøvelser.

[4]) C. 40 Kil. nordvest for Uddevalla, 55 Kil. fra nærmeste norske Grænse.

kunde disponere over i Fæstningerne og i aaben Mark. Han havde ladet en Del af sit Rytteri tage Opstilling ved Svarteborg som Repli for Essen i Strømstad. I den sidste Uges Tid var der ikke indløben særlig forurolig ende Meldinger — de indkom først tre Dage senere, efter at hans Beretning den 7. Juli var afsendt[1]).

Ved Slutningen af Juni synes Rehnsköld at have haft følgende Troppestyrke til Raadighed i Egnen mellem Göteborg og Svinesund: Af hele Regimenter Smaalands Kavalleriregt., Jønkøping Lens Infanteriregt., Smaalands Tre- og Femmænninger, Elfsborg Lens Infanteriregt., Vestgøtadals Infanteriregt. Større og mindre Dele af Vestgøta Kavalleriregt. (Löwenstjerna), Enkedronningens Livregt. t. H. (Wallenstjerna), Det grønne Dragonregt. (Bahus Len), Skaraborgs Infanteriregt., Upplandske Infanteriregt., Vestgøta Femmænninger, Værmlands Infanteriregt., Vestra Skaanske Infanteriregt., Hallandske Infanteriregt., Grenaderbataillonen, Det tyske (sachsiske) Infanteriregt. — Heraf skulde afgives Besætninger til Göteborg med Ny Elfsborg, Bahus, Uddevalla, Marstrand, Strømstad og nærmeste Omegn samt til Kystbevogtning paa lange Strækninger. Da endvidere samtlige Afdelinger vedblivende var stærkt svækket efter Vinterfelttoget og Sygdomme, er det forstaaeligt, at Rehnsköld mente kun at kunne samle et Korps paa omtrent 5000 Md. til Anvendelse i aaben Mark.

Opstillingen af et lille Feltartilleri stødte paa den Vanskelighed, at der i hele Bahus Len ikke kunde opdrives de dertil fornødne Heste, 150 Stkr. Baade Feltmarskal Mörner og Genmaj. Cronstedt foreslog derfor, at man skulde tage Hestene fra det i Göteborg liggende Kavalleriregiment[2]).

At Rehnsköld kun kunde opstille en saa ringe Feltstyrke, kan vel noget ligge i, at han har anvendt noget rigeligt til Besætning i de faste Pladser; men de svenske Hære havde mange Opgaver at løse til Forsvar af hele det vidtstrakte Omraade. Først og fremmest maatte Østkysten dækkes mod Russerne, hvortil der i Egnen om Stockholm sammendroges meget betydelige Styrker under Prinsgemalens og General

---

[1]) Ulr. El ... Tid ...: Rehnskölds samlede Beretn., endv. Brev $^{3}/_{6}$, $^{7}/_{6}$, $^{9}/_{6}$, $^{11}/_{6}$ (med to Bilag), $^{13}/_{6}$, $^{16}/_{6}$, $^{17}/_{6}$, $^{18}/_{6}$ (med 1 Bil.), $^{21}/_{6}$, udat. (omtr. $^{26}/_{6}$) og $^{27}/_{6}$.

[2]) K. K. Br. 1719 S. 2671—95 og 3169—98.

Dückers Befaling. Endvidere maatte Skaane dækkes mod mulige Landgangsforetagender fra Sjælland, og endelig turde Grænsen mod Trøndelagen og Oplandene ikke lades helt ubeskyttet.

I Skaane, „mod den danske Side", havde man fortsat med at forstærke Kystforsvaret paa et stort Antal Punkter, lige op til Torekov, med Retranchementer, Reduter, Batterier og murede Vagthuse. Landskrona Fæstning var bleven yderligere udbygget, var meget stærkt udstyret med svært Skyts men manglede bombesikre Rum til Besætning og Beholdninger[1]).

Mod Slutningen af Juli udstedtes der udførlige Ordrer om Forsvaret af Dalsland, der ogsaa var underlagt Feltmarskal Rehnsköld. I Modsætning til de sydligere Landskaber regnede man i Værmland i betydelig Udstrækning med Støtte af Befolkningen ved Grænseforsvaret.

Den 18. Juli udstedtes en almindelig Ordre til en Række Landshøvdinger om eventuelt Opbud af Almuen til Strandvagt og „behørig Modstand" ved fjendtlig Landgang, hvorved nærmest tænktes paa Russerne.

I Jæmteland havde Generalmajor R. H. Horn Kommandoen og laa i Frøsø Skanse. Han var godt underrettet om Forholdene paa den norske Side og ventede ikke alvorligt Angreb. Skulde et saadant alligevel blive ført, mente han, der kun raadede over det stærkt svækkede Jæmteland-Helsinglandske Infanteriregiment og nogle faa Ryttere, det mest formaalstjenligt at opgive Forsvaret af de fire Skanser i Jæmteland og Herjedalen og trække sig tilbage[2]).

Hvorledes man i Sverige saa paa Situationen overfor de fra flere Sider truende Angreb, efterat Kong Georg af Storbritannien og Hannover med et rask Greb havde indledet Forhandlinger om en almindelig Fred, fremgaar af nogle Udtalelser af Grev Bjelke, der omkring den 20. Juli, ved samme Tid som Kong Frederik med sin Hær var rykket ind i Bahus Len og Czaren var landet paa Sveriges Østkyst, og efter at Lord Carteret var ankommen til Stockholm. Bjelke mente, at hver-

[1]) Krigsexp. Reg. 1719 $^{16}/_{6}$ (510), $^{17}/_{6}$ (515), $^{1}/_{7}$ (620), $^{8}/_{7}$ (624).
[2]) K. K. Br., R. H. Horn S. 2867, 2893, 2897, 2900 osv.

ken Kong Frederik eller Czaren havde Udsigt til at opnaa betydelige Resultater, men at Svenskerne var i Stand til at afvise Angrebene. I Bahus Len vilde man gøre Angriberen ethvert Skridt stridigt, og naar Forsvaret ikke kunde fortsættes i aaben Mark, vilde man kaste sig ind i Fæstningerne. Mod Czaren var der truffen saadanne Foranstaltninger, at der fra den Side ikke var synderligt at frygte[1]).

---

15. Den norske Hovedhær gaar over Svinesund og besætter Strømstad.

Svenskernes ivrige Arbejde paa at tømme Sundsborg og Strømstad og trække Størstedelen af de paa denne Del af Grænsen staaende Tropper bort var bleven fulgt med Opmærksomhed fra norsk Side, særlig af Kommandanten i Frederiksten Oberst Landsberg og Brødrene Colbjørnsen; men hertil havde man indskrænket sig — fraregnet at Rosenpalm i Maj havde lagt en lille Flotille under Vossbein ud paa Singlefjord[2]), alene til Observation, samt at Landsberg sendte smaa Rekognosceringsstyrker over paa den søndre Side af Svinesund. Det synes, at Peder Colbjørnsen i Begyndelsen af Juli, da den norske Hær samlede sig om Frederikstad, har henvendt sig til Gabel i Kristiania med gode Oplysninger og anmodet om, at Rosenpalm maatte blive beordret til hurtigst muligt at gribe ind for at forhindre den sidste Transport fra Strømstad.

Den 8. Juli, i Frederikstad, beordrede Rosenpalm, der nu havde faaet Kongens Befaling til af al Magt at forhindre de i Strømstad værende Galejer og Koffardiskibe i at „komme synder efter", Vossbein til med tre Fregatter og fire Galejer uden et Minuts Forsømmelse at gaa til Lindøerne[3]) eller Koster, altsaa udfor Strømstad. Vossbein skal postere sig saaledes, at Fjenden ikke kan komme forbi ham men „med Magten attakeres, erobres eller ruineres": Rosenpalm selv vilde sna-

---

[1]) Kons. Rel. $^{22}/_{7}$.

[2]) Ved Indløbet til Svinesund.

[3]) Tæt syd for Koster.

rest følge efter med et Orlogsskib og Stykprammene[1]). Han havde samtidig modtaget indtrængende Henstilling fra Peder Colbjørnsen om, snarest at gribe ind ved Strømstad samt indgaaende Oplysninger om Forholdene dèr. Dagen efter skrev Gabel fra Kristiania til Scholten, at han haabede, at den svenske Transport vilde blive gjort til Bytte[2]).

Den 10. Juli afgik Rosenpalm selv fra Larkollen til Strømstad med et Orlogsskib og en Fregat men uden Stykprammene, der ved den stadig herskende sydlige Vind ikke kunde bringes frem. Saasnart han ved Strømstad observerede, at Svenskerne begyndte at tage Kanonerne bort fra Killingholmen[3]), skulde han nok være de fjendtlige Fartøjer paa Halsen. Naar han havde set nærmere paa Forholdene, kunde han muligvis strax angribe med de Fartøjer, han havde. Dagen efter fik han Melding fra Vossbein ved Koster, at denne havde observeret to Skytspramme, tre Hel- og nogle Halvgalejer og Chaluper inde ved Strømstad samt otte Koffardiskibe. Af Beboerne paa Koster fik Vossbein at vide, at Kanonerne paa Killingholmen, hvor der efter Tordenskjolds Affære 1717 var bleven opført et meget stærkt Batteri, var bleven ført bort, og at Svenskerne var parat til at sejle bort med første gode Vind. Han havde foreslaaet sine Fregatchefer, strax at sejle ind og angribe, men man havde ikke funden dette raadeligt: Man maatte være belavet paa, at med den herskende sydlige Vind kunde Fjenden faa Forstærkning fra Marstrand. Vossbein bad om at faa sendt nogle Soldater, da hans Fregatter, der hidtil havde haft Mandskab fra de geworbne Regimenter, havde maattet aflevere disse i Anledning af Arnoldts Expedition[4]).

Den 12. kom Rosenpalm selv til Koster. Som den meget forsigtige Mand, han var, bad han Gabel om at skaffe en bestemt Ordre fra Kongen: Om han skulde angribe Fjenden i Havnen eller vente, til Transporten løb ud. Han var parat til det ene som til det andet. Kaptajn Peder Colbjørnsen, tilføjer han, mente jo nok, at man burde angribe [strax], og „Een Daarlighed reusserer somme Tid een Nar; men een fornuftig Mand maa gaa saaledes til Værks, at fornuftige Folk kan ræsonnere vel over Udfaldet, enten det gaar lykkelig eller ej. Det er min Sentiment". Til Kongen skrev han samtidig, at han

[1]) Se S. 63.

[2]) Okr. I. S., P. Colbjørnsen $^{8}/_{7}$; Rosenpalms Kop. $^{8}/_{7}$; Pommerns Prot. $^{8}/_{7}$; Scholten I. S. $^{9}/_{7}$.

[3]) Se Kortskitse Nr. 7 i Bidr. IX.

[4]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.) Vossbeins Brev til Rosenpalm.

nu havde hos sig et Orlogsskib, fire Fregatter og fire Galejer. Fjenden holdt endnu Killingholmen besat med ni, Laholmen med syv svære Kanoner og arbejdede paa at føre mere Skyts til, hvad der let kunde ske, da der endnu disponeredes over 150 Kanoner i Strømstad. Han ønskede at kunne kaste 1500 Md. i Land, da han saa, ved samtidigt Angreb med Skibene vilde kunne afskære hele den fjendtlige Styrke mellem Svinesund og Uddevalla, navnlig hvis de to norske Dragonregimenter kunde gribe ind. Et saadant Kup vilde ikke alene give Eclat hos Kongens Allierede men ogsaa lette Kongens yderligere Dessein. Han vilde nu tage Station ved Sønder Koster og detachere nogle Fregatter og Galejer til Alfskleven (Arskleven) med Ordre til at passe skarpt paa, baade mod nord og syd[1]).

Den 10. Juli havde General Essen i Strømstad meldt til Rehnsköld i Uddevalla, at en fjendtlig Flotille paa tre Fregatter, tre Galejer og nogle Smaafartøjer havde lagt sig for Anker ved Koster, formentlig i den Hensigt at hindre den nu færdige Transport i at løbe ud. Essen og de hos ham værende Søofficerer mente, at da hans Krigsfartøjer ikke var Fjendens synderlig underlegne, kunde man nok, hvis man tog nogle af Landtropperne med ombord, med Udsigt til Held angribe den fjendtlige Flotille, inden denne fik Forstærkning. Der var ikke for Øjeblikket Udsigt til at komme bort ad Søvejen, og til Transport ad Landvejen manglede det ganske paa Heste. Den Officer, der overbragte Essens Skrivelse, berettede, at man havde observeret, at et yderligere Antal fjendtlige Skibe var under Fremrykning.

Efter afholdt Raadslagning tilskrev Rehnsköld strax Essen om at holde et „Krigsconcilium" med de hos ham værende Sø- og Landofficerer: Om der var Udsigt til at udrette noget imod Fjenden. Hvis denne skønnedes meget overlegen til Lands og Vands og syntes at ville gaa Forsvarerne paa Livet, skulde disse sænke Skibene, ødelægge Værkerne og ruinere Beholdningerne af enhver Art, efter først at have udleveret til „Bussarne" og den nødlidende Almue en rimelig Del af Provianten. Naar dette var udført, skulde Essen med saavel Tropperne som Søfolkene tiltræde Tilbagetog ad Landvejen. Herefter

---

[1]) Rosenpalm $^{13}/_{7}$ til Kongen og til Gabel; hans Kop. $^{14}/_{7}$ og $^{15}/_{7}$ til Neuspitzer og Lemvig.

begav Rehnsköld sig med Admiral Ørnfelt til Strømstad for selv at se paa Forholdene. Han fandt disse saaledes, at han beordrede Fartøjerne sænket og Beholdningerne ødelagt. Forinden dette blev iværksat, enedes han dog med Ørnfelt om, at man først skulde forsøge, ved Nattetid at lade Galejerne „smyge" sig forbi de fjendtlige Skibe. Viste dette sig umuligt, skulde samtlige Fartøjer opbrændes og Besætningerne gaa i Land.

Da der nu var indløbet bestemte Efterretninger om, at fjendtligt Indbrud over Svinesund under Kong Frederiks og Kronprinsens egen Anførsel var overhængende, fik Essen Befaling om den 15. at tiltræde Tilbagetoget mod Uddevalla for at forene sig med Rehnsköld, der med en Troppestyrke vilde gaa ham i Møde[1]).

Efterat Rosenpalm den 15. om Aftenen med sine Skibschefer havde været inde ved Strømstad, berettede han, at man fra Midnat havde observeret en stor Brand i Byen, hørt Kanoner blive sprængt og Granaterne explodere. En af hans Løjtnanter havde set det paa nært Hold. Han glædede sig til nu snart at kunne gaa til den store Transport [Arnoldt] og de andre Expeditioner og ventede, „at vi fik Ordre at gaa lige til Göteborg først". Dagen efter kunde han melde at have taget Strømstad i Possession; intet af de fjendtlige Fartøjer er undkommet, men de er alle ødelagt af Fjenden; det er dog muligt, at Kanonerne kan fiskes op. Han havde beordret Vossbein til med hans Flotille og nogle andre Fartøjer at blive i Strømstad og besætte Stedet med 400 Md. Soldater. Overfor Befolkningen skulde der udvises den største Hensynsfuldhed, og overfor eventuelt ulydige af egne Tropper skulde der holdes Standret! Kommandør Sthyr, Søtøjmesteren i Norge, beordredes til Strømstad for at optage de sænkede Fartøjer[2]).

En strax foretagen Undersøgelse viste, at Vossbeins foran nævnte Opgivende om Transportskibe og Konvoj var omtrent rigtig. Fartøjerne laa sænket dels i Strømstads Havn og Fjord, dels i Tange Fjord og Boyer Kilen umiddelbart syd for Strømstad. De ved Strømstad laa mest

---

[1]) Rehnskølds foran anf. samlede Beretn.; Sammes Beretn. til Dronningen $^{30}/_{6}$ (med Bilag fra Essen af $^{29}/_{6}$), $^{4}/_{7}$ og $^{8}/_{7}$.

[2]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.), Rosenp. $^{15}/_{7}$ (med Bil.), $^{16}/_{7}$; Scholtens I. S., Arnoldt $^{18}/_{7}$; Rosenp. Kop. $^{17}/_{7}$, $^{20}/_{7}$, $^{22}/_{7}$; Sødermanlands Journ. $^{16}/_{7}$ — $^{17}/_{7}$.

paa meget dybt Vand, de andre paa kun 4—5 Favne. Konvojskibene var alle sprængt og ødelagt af Ild. Galejerne var noget stærkere bestykket end de tilsvarende norske, de to Skytspramme hver med 36 meget svære Kanoner. Af en Fortegnelse over det i Strømstad endnu forefundne Materiel ses, at der var mindst 16 Magasinhuse, hvoraf navnlig det paa Torvet liggende var meget stort og i flere Etager[1]).

Rosenpalm sendte strax Södermanland og tre Fregatter tilbage til Larkollen for at deltage i Transporten derfra.

Scholten, der omgaaende fik Underretning fra Arnoldt om Begivenhederne ved Strømstad, sendte Kongen sin Lykønskning til, at Hans Majestæt med Armeen havde taget baade Sundsborg og Strømstad i Besiddelse — med Tilføjende „nachdem der Feind sich bei Zeiten retirirt"[2]). Resultatet har, tilføjer han, været et „temmeligt" Tab for Fjenden. Da Scholten skrev dette, har han endnu ikke vidst, at ogsaa Marstrand m. m. var erobret og den fjendtlige Eskadre dèr ødelagt eller tagen. Hans Lykønskning synes noget kølig, men der kan alligevel ikke være Tvivl om, at navnlig Strømstads Fald har vakt betydelig Opsigt: det var jo knyttet til Karl den Tolvtes med største Spænding ventede Krigstog mod Norge. Pladsen havde vel ikke faaet den Betydning som Hovedmagasinplads og befæstet Støttepunkt for Angrebet, som Kong Karl oprindelig havde tilsigtet, men det havde alligevel udøvet stærk Virkning paa den norske Hærledelse. At ogsaa Ledelsen i Kjøbenhavn tillagde Strømstad og Sundsborg stor Betydning, fremgaar bl. a. af den kongelige Skrivelse til Lützow den 31. December 1718, at det var Kongens Hensigt at „erobre, ruinere og rasere" Værkerne ved disse to Steder, hvis det uden stor Hasard kunde ske[3]). At det skete uden „Hasard", uden Kamp, som Følge af de Operationer, der var under Udvikling fra norsk-dansk Side, formindsker ikke den reelle Betydning. At Begivenheden vakte stor Glæde, særlig i Norge, er en Selvfølge. At man ventede, at den skulde blive Indledningen til yderligere Fremgang, er ligesaa selvfølgeligt.

Den 17. skrev Kongen til Konseillet i Kjøbenhavn, at da han med den samlede Armee var i Begreb med at gaa over Svinesund for at

---

[1]) Komm. Gen. Pakke IX, Fortegnelse over Synsforretn. $^{17}/_{7}$.

[2]) Scholtens Kopibog $^{29}/_{7}$.

[3]) Bidr. IX, 372.

fordrive Fjenden fra Sundsborg og aabne for Handelen paa Frederikshald samt befri denne By for enhver Fare for Angreb med det i Strømstad samlede Angrebsmateriel, erfarede han ved Ankomsten til Frederikshald, at Fjenden alt havde ødelagt og forladt Sundsborg. Efter at have detacheret Rosenpalm til Farvandet ved Strømstad for at forhindre Fjenden i at føre en Transport ud derfra, erfarede man, at Fjenden ødelagde Konvoj- og Transportskibe og Magasinerne og derpaa førte Tropperne bort derfra. — Disse Efterretninger skulde Konseillet kundgøre overfor Udlandet og tilføje, at Kongen tog Strømstad i Besiddelse og havde beordret sine Troppers Indmarsch i Bahus Len. Hermed fulgte en i omtrent de samme Vendinger affattet Original, hvoraf Afskrift skulde sendes til Czaren, Kong Georg og Kongerne af Preussen og Polen[1]).

Den 15. Juli var Størstedelen af Hovedkorpset samlet i en Lejr ved Torpum (tæt nordvest for Frederikshald) hvor Prinsen af Hessen havde haft sit Hovedkvarter under Felttoget det foregaaende Efteraar. Her overtog Generalløjtn. Lützow Kommandoen med Sponeck som Næstkommanderende. Den 16. passerede Kongen, som foran nævnt, gennem Transportflaaden ved Larkollen, og den 17. ved Daggry ankom han til Frederikshald, hvor Gabel indtraf om Formiddagen fra Strømstad med Efterretning om de glædelige Begivenheder dèr.

Der blev strax truffen Anstalt til at overføre Besætningstropper til Strømstad til Frigørelse af de af Rosenpalm landsatte Tropper fra Flotillen. I Løbet af den 19. og 20. førtes hele Korpset over Svinesund, Rytteriet først, og samledes i en Lejr ved Blomsholm, ved Hovedvejen over Tanum til Uddevalla, tæt nordøst for Strømstad, under Dækning af Kruses Dragonregiment, der fremskødes til Vettelanda Bro 6 Kil. sydøst for Strømstad[2]). Overførelsen skete med Pramme og Flaader, da en Bro, som Oberst Landsberg skulde lade bygge af svært Mastetømmer, først senere blev færdig, og Svenskerne inden Bortmarschen fra Sundsborg havde borttaget de flyttelige Dele af deres det foregaaende Aar byggede Bro og ødelagt eller adspredt det øvrige[3]). Det af Arentskjold ledede Artilleri førtes videre ad Søvejen fra Frederikstad til Strømstad, hvor det dernæst skulde indskibes for at gaa med Arnoldts Korps.

---

[1]) Orig. Kgl. Ordrer til Konseillet; Gehejmeregistraturen.

[2]) Se Kort Nr. 1.

[3]) Om Landsbergs Brobygning se Munthe Frederikshald og Frederiksten 774.

Kongen tog Kvarter i Strømstad By. Man afventede nu Transporten mod syd af Arnoldts Korps for at indrette Strømstadkorpsets Bevægelser derefter og udnyttede Ventetiden ved at sætte betydelige Arbejdsstyrker igang med at omdanne Strømstad til Støttepunkt, Hovedmagasinplads under de videre Operationer, og navnlig genopførte eller istandsatte man de af Svenskerne tildels ødelagte Fæstningsværker, Bagerovnene og Magasinhusene. 50 Bagersvende blev sat i Arbejde med at bage Brød, og der forberedtes til Anlæg af Ølbryggerier osv.

Først den 24. Juli, efter at Rosenpalm var gaaet under Sejl fra Koster med Arnoldts Korps, udsendtes et Rekognosceringskommando paa 600 Heste og 400 Infanterister ad Hovedvejen mod Uddevalla. Det vendte tilbage Dagen efter, efter at have været fremme ved Tannum[1]) (Tannam) uden at have mødt fjendtlige Tropper. Den 23. havde Rosenpalm sendt en Chalup under den erfarne Efterretningsmand Kaptajnløjtn. Jens Kjøge ud mod syd med Ordre til at sejle langs Kysten indtil Gullholmene[2]) og indhente Efterretninger om Fjendens Styrker til Lands og Vands, navnlig om hvor der stod baade Kavalleri og Infanteri og hvor stærkt. Endvidere om hvor Fjenden indrettede Magasiner; hvad der rygtedes om „Russen" og dennes Indfald; Forholdene ved Uddevalla; om Troppestyrken i Marstrand; om Skibe og Galejer dèr har fuld Besætning osv[3]).

Som Følge af den tidligere omtalte Mangel paa skriftlige Optegnelser o. l. fra dette Korps vides der kun lidt om, hvilke Efterretninger man dèr havde om Forholdene paa fjendtlig Side. Det kan dog antages, at man har været nogenlunde vel underrettet, da der næppe har været sparet paa Penge til Kundskabsmænd, og nogle Overløbere vides at være ankommen. Det maa endvidere antages, at de Oplysninger, som Tordenskjold i Juni og Juli erholdt fra forskellige Sider, er bleven meddelt Gabel. Kommandørkapt. Vossbein havde i de sidste Dage af Juli været inde mod Uddevalla og meddelte adskillige gode Oplysninger[4]).

Den 29. Juli holdt Kongen Revu og samlede Korpset ved Vettelanda Bro, hvorefter Taffel for Generalerne og anden militær Fest-

---

[1]) Omtr. 25 Kil. sydøst for Strømstad — ikke at forvexle med det sydligere liggende Tanum.

[2]) Ved det nordlige Indløb til Uddevalla Fjord.

[3]) Rosenpalms Kop. $^{23}/_{7}$ Nr. 9.

[4]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.), Vossbein $^{29}/_{7}$, $^{2}/_{8}$.

lighed[1]). Herefter vendte Korpset atter tilbage til Lejren ved Blomsholm. Da havde man Efterretning om Tordenskjolds heldige Foretagende mod Marstrand.

Det Landskab[2]), den Del af Sverige, der var udset som Krigsskueplads for Hovedstyrkerne af den norsk-danske Hær 1719, bestaar af Bahus Len med Vigen samt Elfsborgs Len (Elfsborg Syssel) og danner en omtrent ligebenet Trekant, hvori Göteborg er Spidsen, Benene Skærgaardskysten i vest, Venern og Gøtaelven i øst, medens en Linie Svinesund—Åmål ved Nordvesthjørnet af Venern er den tredie Side. Benene er omtrent 130, den tredie Side omtrent 90 Kil.

Hvad der særlig karakteriserer dette Landskab, er de Tusinder af større og mindre Øer, Holme og Skær paa Kattegats- og Skagerrakkysten og de lange, smalle men dybe Indskæringer fra Havet. De vigtigste af disse sidste er Gullmars Fjord op mod Saltkällan og Kvistrum og de to Fjorde, der omslutter de to store Øer Orust og Tjørn og fører op til Uddevalla. Omtrent parallelt med den sydøstligste af disse Fjorde løber Götaelven i en Afstand af omtrent 20 Kil., saa at disse to Vanddrag omslutter et i Forvejen stærkt gennemskaaret Bælte af omtrent 80 Kil. Udstrækning i nord-syd. Talrige, ofte meget langstrakte Søer, Vandløb med Fald til de nævnte lange Fjorde samt spredte Bjærgknuder vanskeliggør yderligere Bevægelser med større Styrker og letter Forsvaret mod Angreb fra nord som fra syd, medens Transversalbevægelser er endnu vanskeligere.

Et Moment af særdeles Vægt ved de tilsigtede Operationer var det, at den dansk-norske Flaade og Skærgaardsflotillen fuldstændig beherskede Farvandene, saa at de to Angrebskorps i væsentlig Grad var baseret paa disse Søstyrker; men dette vanskeliggjordes betydeligt af de lunefulde, uberegnelige Vind- og Strømforhold, hvoraf kun Galejerne og Chaluperne var nogenlunde uafhængige.

Gennem dette langstrakte Landskab førte kun en enkelt Hovedvej, der paa den nordligste Halvdel laa tæt ved Kysten for dernæst, efter at den i Nærheden af Svarteborg havde optaget en østligere, langs Bullarsøerne førende Vej, over Uddevalla at trække sig over

---

[1]) Om Enkeltheder om Forholdene ved dette Korps se Todderud anf. Skr.
[2]) Se Kortskitse Nr. 1.

mod Götaelven, som den herefter fulgte. Under Forberedelserne til Kong Karls Angreb paa Norge 1718 var der anvendt betydeligt Arbejde paa at forbedre Hovedvejen i Snævringerne og over de talrige Vandløb, og den usædvanlig tørre Sommer de to sidste Aar havde ogsaa i nogen Grad bedret Vejens Kvalitet.

Et Punkt af særlig Betydning er det omtrent midtvejs mellem den norske Grænse og Göteborg liggende Uddevalla, som en fra nord ad Landvejen fremrykkende Angriber absolut maa passere. Omtrent 30 Kil. øst for Uddevalla ligger det befæstede Venersborg ved Sydspidsen af Venern og Begyndelsen af Götaelven med taalelig god Vejforbindelse til Uddevalla[1]).

---

16. Arnoldts Korps føres ud fra Koster men standses af Modvind.

Den Arnoldtske Transport under Rosenpalms Føring var altsaa den 20. Juli bleven samlet ved Koster[2]), og om Aftenen denne Dag var Gabel ombord hos Rosenpalm og Arnoldt en Times Tid; men der vides intet om, hvad der blev afhandlet mellem dem.

Den 21., 22. og 23. til om Eftermiddagen var Vinden sydligvestlig og svag, altsaa ugunstig for Transportens Marsch mod syd. Men nævnte Eftermiddag gik Vinden om til nordnordvest og Kuling, hvorfor Rosenpalm paa Ditmarsken Kl. 5 gav Signal til at sejle, hvorefter der lettedes Kl. $6^1/_2$. Kongen, Kronprinsen og Gabel var kommen ombord hos Rosenpalm og sejlede med den første halve Time, gik saa fraborde og vendte tilbage til Strømstad med Forventning om, at nu var betydningsfulde Begivenheder forestaaende.

Transporten bestod af 46 „Skibe, Fartøjer og Galejer" og konvojeredes af tre Orlogsskibe, 3 Fregatter og 2 Skytsskibe, Fregatterne naturligvis forrest; men de daarligt sejlende Fartøjer, Ditmarsken og Hjælperen, maatte snart tages paa Slæb, og der avanceredes kun

---

[1]) Angaaende nærmere Enkeltheder ved Veje, Fjorde og Søer se Bidr. III, 235 ff.

[2]) S. 65.

meget langsomt. I Løbet af Aftenen gik Vinden helt til nord, og der fortsattes langsomt — $1^1/_4$ Mil i 4 Timer — i sydlig-sydvestlig Retning. Kl. 8—9 Eftm. passeredes Ramsø, den sydligste af Kostergruppen, af de forreste Skibe, og der fortsattes i sydsydvest. Den 24. tidlig Morgen var Vinden gaaet til østsydøst, og Fregatten „Raa" pejlede Væderøerne, udfor Fjällbacka, i østsydøst, $2^1/_2$ Mil. Der fortsattes i sydvestlig Retning, og Kl. 8 Form. pejles Væderøerne $3^1/_2$ Mil i øst. Vinden gik imidlertid sydøst, sydsydøst og tilbage til sydøsttilsyd, hvor den blev staaende, og samtidig tog Vinden stærkt til, til stiv rebet Merssejls Kuling, saa at Transportskibene havde Vanskelighed med at holde Kurs og tog meget Vand over. Mellem Kl. 8 og 9 Form. gav Rosenpalm derfor Signal, gik over Stag og sejlede først nordøsttiløst, derefter nordøst og nordnordøst „for at søge Koster igen" — og hele Flaaden fulgte. Om Middagen havde „Raa", der havde været forrest i Transporten, Væderøerne $^1/_2$ Mil i sydøst, men om Eftermiddagen Kl. 6 „duvede" en Del af Flaaden ved Koster, og Kl. 8 var hele Flaaden gaaet til Ankers her[1]).

Hensigten, Maalet: Foretagendet mod Marstrand (og Hisingen?) kunde ikke denne Gang naas, gennemføres.

Sandsynligvis umiddelbart før Afsejlingen fra Larkollen til Koster den 19. har Arnoldt skrevet til Tordenskjold om sin nær forestaaende Ankomst[2]). Tordenskjold svarede i Brev fra Marstrand den 25. i Overensstemmelse med de paa dette Tidspunkt ved Marstrand foreliggende Forhold, at Transporten burde gaa direkte til Hisingen og udskibe dèr, da Tordenskjold har Grund til at haabe, at Karlsten snart vil falde i hans Hænder. Det synes, at Tordenskjold har været saa optaget af Begivenhederne ved Marstrand, at han ikke har regnet med, at Vind og Vejr havde tvunget Transporten til at vende om den foregaaende Dag.

Den 25. var Vinden igen vestlig og sydlig. Rosenpalm lod alligevel atter Signal vaje som Forberedelse til Letning, som dog ikke kom til Udførelse, og de følgende Dage til ind i August holdt Vinden sig stadig sydlig, saa at Transporten maatte blive liggende. Den 25. havde Rosenpalm skrevet til Tordenskjold, at han „igaar" søgte at komme

---

[1]) Ebenezers, Ditmarskens, Jagten Cronens, Pommerns, Raas og Hjælperens Protokoller og Journaler. Klokkeslet og Pejlinger varierer en Del ved de forkellige Skibe, hvad der synes at vise, at de konvojerende Skibe har været fjærnet ret betydeligt fra hverandre i Avant- og Arrieregarde.

[2]) Chr. Fr. Afskrifter, Løbe Nr. 28, udat.

i Søen men for Modvind maatte vende om. Han haaber dog, med det første at blive samlet med Tordenskjold[1]).

Men i Dagene den 21. til 26. Juli var der foregaaet interessante Begivenheder ved Marstrand.

---

17. Eskadren udenfor Göteborg. Tordenskjold angriber den svenske Eskadre ved Marstrand. Marstrands Kastel overgiver sig.

Ved Göteborgeskadren var der i Maj—Juni intet særdeles forefaldet. Gabels (Kongens) Forbud i April, mod at Tordenskjold paa egen Haand „entreprenerede" noget af Betydning men skulde afvente Rosenpalms Overtagelse af Kommandoen, stod vedblivende ved Magt, og det synes, at Svenskernes Transporter mellem Strømstad, Marstrand og Bahus-Göteborg, indtil det var for sent, er undgaaet Tordenskjolds Opmærksomhed. Derimod parlamenteredes der jævnligt med Ny Elfsborg, og Kontrollen med de ind- og udpasserende neutrale Handelsskibe gav en Del Beskæftigelse. Den 24. Juni sendte Tordenskjold Kommandørkapt. Hoppe med 3 Orlogsskibe, 3 Skytsskibe og 4 Galejer paa en Expedition ad Elve Fjord op mod Bahus for nu endelig at hindre Samfærdslen mellem Marstrand og Bahus (Göteborg); men lige netop før var en stor Transport fra Strømstad sluppen ind til Bahus.

Ved Slutningen af Juni var Eskadren voxet til det statelige Tal af 7 Orlogsskibe, 2 Fregatter, 5 Galejer og 6 Skytspramme o. l. foruden et Antal Transportfartøjer — ialt med henved 4000 Mds. Besætning. Eskadren var saaledes de svenske Søstridskræfter paa hele Kyststrækningen langt overlegen.

Den 27. Juni, samme Dag som Resident Jackson og Carterets Sekretær kom til Göteborg, om Morgenen tidlig kom et engelsk Krigsskib med Ambassadøren, Carteret, selv ind til Eskadren. Om Eftermiddagen kom Carteret ombord til Tordenskjold paa Laaland og blev til Maaltid med tilhørende Kanonade indtil Kl. 7 Aften; den 28. be-

---

[1]) Rosenpalms Kop. $^{25}/_{7}$ Nr. 12.

søgte Carteret Komm.kapt. Hoppe paa Elve Fjord, og den 29. om Morgenen sejlede han under vældig Salut ind til Göteborg, hvor han modtoges paa lignende Maade[1]).

Den 10. Juli, samme Dag som Rosenpalm afgik fra Larkollen for at indeslutte Strømstad, bestemte Tordenskjold sig til yderligere at dele sin Eskadre saaledes, at to Orlogsskibe og en Galej forblev tilbage udenfor Göteborg, medens han selv med to Orlogsskibe samt nogle af de hos Hoppe værende Skibe lagde sig indenfor Marstrand „paa Hagge (Hake) Fjord", det sydlige Indløb til Uddevalla Fjord. Han blev herved endelig, men først da det var for sent, istand til at forhindre Transporter nord fra til Uddevalla. Som Forklaring til, at dette først skete nu, er fremsat[2]) den Grund, at han hidtil havde været bunden i sine Dispositioner ved de to fjendtlige Eskadrer i Göteborg og i Marstrand, der skal have forhindret ham i at dele sin Styrke, og først det mærkelige Skridt af Feltmarskal Rehnsköld, ved en Befaling af 26. Juni at lade sænke 4 Linieskibe i Indløbet til Göteborg, skal have givet Tordenskjold frie Hænder til at dele sin Styrke — have „med een Gang forandret den sømilitære Situation". Dette er imidlertidig urigtigt. Rehnsköld gav kun en foreløbig Ordre om, at ved indtrædende overhængende Fare skulde en Sænkning tilvejebringes, hvortil der var udset nogle gamle Købmandsskuder. Det forblev iøvrigt længe ved denne foreløbige Ordre, inden den udførtes. Udover en enkelt, let Fregat, en Galeas og et Par Galejer, var der ingen Krigsfartøjer i Göteborg, da jo Eskadren herfra forlængst var forlagt til Marstrand[3]), hvor den vedblivende var, hvad ogsaa Tordenskjold vidste.

Den til Hake Fjord forlagte Afdeling var strax heldig nok til at forhindre et Forsøg paa at føre en af Rehnsköld beordret Forstærkning af indfødte svenske Soldater fra Fastlandet over til Marstrand. De nærmeste Dage efter Ankomsten vexlede Afdelingen nogle Skud med Kastellet Karlsten. Tordenskjold foretog nogle Rekognosceringer af Forholdene ved Marstrand og indledede Parlamenteringer med Fjenden her. Den 16. Juli om Formiddagen iværksatte han et Foretagende mod det vigtige Punkt Uddevalla, hvor han mente at skulle overraske en

[1]) Laalands og Fyens Journaler. Om Carterets Besøg hos Tordenskjold se udførligt hos Bergersen 922 ff.

[2]) Bergersen 926.

[3]) Bidr. IX 161.

Transport fra Strømstad, ved at sende en Flotille af Skytsskibe, Galejer og mindre Fartøjer op gennem den lange, smalle Uddevalla Fjord. Allerede samme Dags Eftermiddag passerede Flotillen under Roning og Bugsering Svanesund, omtrent midtvejs paa Fjorden, og om Morgenen den 17. var de forreste, mindre Fartøjer saa nær inde ved Uddevalla, at de kunde se engelske og franske Koffardifartøjer derinde, men ogsaa en „Armada af Rytteri med Kanoner, som skød paa os". En svensk Transportflotille saa man derimod ikke noget til, hvorfor Tordenskjold om Aftenen gav Ordre til Tilbagegang og kunde meddele sine Chefer, at det „spargertes", at den svenske Flotille ved Strømstad skulde „vorren opbrændt"[1]). Tilbagegangen sinkedes saameget af Modvind, at Flotillen først den 19. naaede ud mod Marstrand. Det fortælles[2]), at Feltmarskal Rehnsköld skal være bleven forfærdet ved pludselig at se Tordenskjolds Flotille inde „paa Uddevalla Havn". Rehnsköld beretter imidlertid, at da han i Forvejen var averteret af sine fremskudte Posteringer, havde han ladet Klipper og Højder besætte og lod 4 smaa Regimentsstykker skyde paa Fartøjerne[3]).

Under denne Exkursion var Styrmændene paa de ved Marstrand tilbageblevne Skibe bleven sat igang med at oplodde Løbene omkring Øgruppen om Marstrand.

Om Forholdene i Göteborg, Bahus og Marstrand havde Tordenskjold indgaaende og paalidelige Oplysninger. Bl. a. om Marstrand vidste han af Forhør over engelske Koffardikaptajner, der havde været hele Vinteren og Foraaret over i Göteborg og Omegnen, at der en Tid havde været arbejdet kraftigt paa at gøre de dèr værende Krigsskibe sejlklare; men nu var der kun faa Folk paa dem, da det manglede paa Proviant. Der skulde ligge 5 Orlogsskibe og en Fregat samt 4 store Galejer à 72 Aarer[4]). I et andet Forhør over engelske Koffardikaptajner hed det, at der i Marstrand ikke fandtes over 100 Matroser, og paa hvert Orlogsskib var der kun 4—5 Mand til Vagt; men Skibene var sejlklare[5]). I et tredie Forhør, over 6 „gamle" Bønder, at der i Mar-

---

[1]) Hjælperindens og Charlotta Amalias Journaler.

[2]) Bergersen 931.

[3]) Rehnsköld til Dronningen anf. St., $^{8}/_{7}$.

[4]) Forhør i Juni; af Tordenskjold sendt til Judichær (Judichær under Marstrandsexpeditionen).

[5]) Forhør $^{5}/_{7}$ paa Laaland, Okr. I. S.

strand laa 6 Skibe og 3 eller 6 Galejer m. m.; men Mandskabet vilde ikke gaa ombord, da de ingen Lønning fik[1]. Endvidere havdes der Oplysninger fra Lodser paa Kysten og andre stedkendte Folk.

Begivenhederne ved Marstrand tog deres Begyndelse omtrent samtidig med Hovedkorpsets Indrykning i Vigen, og inden Rosenpalm sejlede ud fra Koster med Arnoldts Korps. Om disse Begivenheder berettes summarisk, klart og nøgternt i et til General Scholten i Kjøbenhavn stilet, paa Tysk udfærdiget, uunderskrevet men aabenbart fra General Arnoldt hidrørende Brev, der er dateret 28. Juli paa Skibet Ditmarsken, — Rosenpalms Flagskib — ved Koster: — — — Vor Armee ligger endnu stille ved Strømstad, og man er beskæftiget med at optage de dèr sænkede svenske Skibe, medens „jeg" endnu maa ligge stille her for Anker paa Grund af Modvind med de „mig" undergivne 12 Batailloner. — Imidlertid har Schoutbynacht Tordenskjold bragt i Erfaring, at de ved Marstrand liggende svenske Skibe og andre armerede Fartøjer næsten er uden Besætning og ikke har over 15 Md. hver. Hvorfor han har haft Lejlighed til at bemægtige sig en Del deraf, medens Resten er sænket af de Svenske. Da nu ogsaa Fæstningens Besætning dèr, med Undtagelse af 100 Md. indfødte Svenske, bestod af Sachsere, Danske, Tyske og andre tidligere Fanger, der ikke vilde indlade sig paa noget Forsvar men er enedes med iøvrigt dertil kondemnerede Fanger, saa Kommandanten sig, efter Tabet af Byen og Flotillen, nødt til at overlade Fæstningen med Tilbehør til Tordenskjold, der derved kun har haft ikke over 20 døde og saarede, hvorom vedlagte giver nærmere Oplysning. — Da der nu idag er indløben fuldstændig Bekræftelse herpaa, har jeg faaet Ordre til, med første gode Vind at begive mig til Øen Hisingen med de hos mig værende Tropper[2].

Det „vedlagte" kan være Afskrift af Tordenskjolds med Kaptajnløjtn. Ployart oversendte Beretning af 25. (26.) Juli til Kongen.

Om Tordenskjold paa egen Haand har fattet Beslutningen om at ødelægge eller bemægtige sig de fjendtlige Skibe i Marstrands Havn,

[1]) Forhør $^{6}/_{7}$ paa Fyen.

[2]) Komm. Gen. Arkiv, nogle Læg vedrør. Penge-, Proviant- og Transportforhold 1718—19, særlig Tilbagetransporten fra Norge til Danmark. Et omtrent enslydende Dokument findes i Chr. Fr. Afskrifter.

eller om han forud har indhentet Kongens Tilladelse, kan ikke bestemt afgøres; men der er størst Sandsynlighed for det sidste. Herfor taler det foran nævnte aldeles kategoriske Forbud af 22. April imod, at Tordenskjold paa egen Haand entreprenerer noget; han skal vente til Rosenpalm kommer; og denne kunde nu ventes med det snareste. Tordenskjold kunde ganske vist med Grund formene, at med de kraftige Angrebsmidler, navnlig Bombarderskibene, der stod til hans Raadighed og den ubetydelige Modstand, der kunde ventes af Eskadren ved Marstrand, vilde han kun løbe ringe eller ingen Risiko; men han havde jo Erindringen om, hvorledes det var gaaet 1717 ved Strømstad, hvor han heller ikke havde ventet at løbe nogen Risiko. Selvfølgelig har den ham paalagte Passivitet trykket ham, og det maa ogsaa have trykket ham, at trods hans store Overlegenhed havde Svenskerne ret frit bevæget sig i de umiddelbart op til hans Opholdssted liggende Kyststrækninger. Ligesom Rosenpalm i Maj 1718 fortvivlet udbrød: „Her ligger jeg . . ., som jeg var muured", uden at udrette noget med min store Magt[1]), saaledes maa den mere foretagsomme Tordenskjold med Utaalmodighed have ønsket at udnytte de exceptionelt gunstige Forhold til et Foretagende af Betydning.

Den 15. Juli, ved Koster, beordrede Admiral Rosenpalm, at en Hukkert snarest muligt skal føre Monsr. [Kadet] Winterfeldt, der var en Slags Adjudant hos Tordenskjold, til denne „for Göteborg"[2]). Winterfeldts Ærinde har altsaa haft Hast og været af Betydning, og den 20. ankom W. til Eskadren. Han kan have haft mundtlig Besked med fra Kongen, Tilladelse for Tordenskjold til under de foreliggende stærkt fristende Forhold at foretage noget mod Marstrandseskadren. At der ikke er forefunden noget skriftligt herom er ikke mærkeligt, da, som flere Gange nævnt foran, næsten alle Ordrer vedrørende de militære Forhold netop i disse Dage udgik mundtlig, dels fra Kongen, dels fra Gabel. Ytringer i Tordenskjolds Brev til Gabel[3]) strax efter Winterfeldts Ankomst kan tyde paa, at W. har bragt en Ordre vedrørende Marstrand, hvad der iøvrigt ogsaa er særdeles nærliggende. Der er noget i dette Brev, der tyder paa en særlig Aftale med Gabel.

Yderligere skal bemærkes, at en Notits i Hjælperindens Journal d. 22. Juli om „en Kongens Ordre blev oplæst for Folkene, hvorledes

---

[1]) Bidr. IX 202.

[2]) Rosenpalms Kop. $^{15}/_{7}$ Nr. 3.

[3]) Bergersen 933; Danske Saml. 2, I, 257; Originalen i I. S. t. Krigskanc. (Søetaten). Smlgn. endv. Rothe Tordenskjold, (Kbh. 1750) III, 119.

vi skulde forholde os mod Fjenden", kan tyde paa nylig indtruffen mundtlig eller skriftlig kongelig Tilkendegivelse. Til sin Næstkommanderende, Kommandørkapt. Hoppe, der havde Befalingen over Afdelingen paa Elve Fjord, udtalte Tordenskjold før Angrebet paa Marstrand, at han vilde „tentere" noget mod dette Sted; men herudover har Tordenskjold ikke udtalt sig til nogen derom — endsige afholdt noget Krigsraad, hvad han efter tidligere Instruxer var forpligtet til, hvor han vilde foretage noget af Betydning uden kongelig Ordre eller Tilladelse. At Tordenskjold i sin Skrivelse den 25. Juli til Oberst Danckwart siger, at Angrebet sker paa Kongens Befaling, kan, under Hensyn til Hensigten med Skrivelsen, næppe tillægges større Betydning ved Undersøgelsen af det her foreliggende Spørgsmaal.

Marstrand Fjord[1]) er en af Adgangene til det langstrakte Sejlløb, der under forskellige Navne fører øst om Øen Tjørn op til Uddevalla. Paa Fjordens søndre Side ligger de større Klippeøer Kløverøen og Koøen, hvilke, sammen med den lille Klippeø Marstrand, danner Marstrands Havn. Ind til Havnen fører et nordre og et søndre Løb. Selve Havnen er omtrent 250 Meter bred, 600 Meter lang. Marstrand var efter Tidens Forhold ikke ubetydelig.

I Ryggen paa Byen ligger Kastellet Karlsten paa et isoleret Klippeparti, 200 Meter fra Havnen; Byen ligger altsaa mellem Havnen og Kastellet, langs den jævne Strandbred. Op til Kastellet førte fra Byen en enkelt, stejl og smal Gyde. Kastellet havde Form som en firsidet Redoute, hvis Bredde og Dybde var godt 150 Meter[2]), og hvis bageste Del udgjordes af et svært, firkantet Taarn. Foruden dette fandtes der i selve Redouten nogle faa Bygninger med Opholdsrum til Besætningen, Rum til Proviant m. m. I Taarnet var der Vandcisterne. Befæstningen havde tidligere været udvidet bagud med en Kontreskarpe, men den var nu sløjfet.

Det nordre Indløb til Havnen forsvaredes af et lille, isoleret liggende Batteri, Antonetta; det søndre Indløb af et lignende paa den lille Ø Hedvigsholm, hvilket, tilligemed et lille Batteri paa selve Marstrandsøen, forsvarede en Spærring af Kabeltov med Tønder tværs over

---

[1]) Se Kort Nr. 4, 5 og 6.

[2]) Om Vanskeligheden ved under et eventuelt Bombardement at „dække" den senere norske Besætning paa Grund af Stedets „snævre Rum og Cirkonferens" se Expd. $^{20}/_{10}$ 19 Nr. 1404.

Havnemundingen. En Spærring af Mastetræer forsvaredes af et lille Batteri og et Blokhus ved den nordlige Havnemunding. Endelig skal der have været et lille Batteri et Sted mellem Kastellet og Byen. Kastellet var godt forsynet med Skyts — dog ingen Morterer — Ammunition og Proviant; dets Besætning talte omtrent 250 Infanterister og Artillerister, hvortil efter Eskadrens Sænkning kom omtrent 100 Md. Søfolk. Til Forsvaret af Kastellet, Eskadren og de ydre Batterier raadede Svenskerne altsaa ikke over fuldt 400 Md. Rehnsköld, der var betænkelig ved, at Størstedelen af Infanteriet var Tyske, havde før Indeslutningen trukket 100 Md. af disse ud; men den Styrke af svenske Folk, der skulde afløse, havde, som foran nævnt, ikke kunnet naa over. Der var rigeligt med Officerer. Kommandant var Oberst Danckwart, medens Kommandør Erik Siøblad var Chef for Eskadren. Denne bestod af 5 store og 2 smaa Fregatter, 3 Galejer, 1 Skytspram og enkelte andre Fartøjer. De store Fregatter førte et betydeligt Antal Kanoner men kun af lette Kalibre. Landbatterierne var meget svagt besat — med kun 7 til 15 Md. og en Underofficer hvert Sted.

Efter Rekognoscering af Omgivelserne havde Tordenskjold bestemt sig for, ligesom Gyldenløve 1677, at opkaste Batterier paa Koøen, hvis Betydning for Angrebet Judichær særlig havde fremhævet for ham i Maj.

Den 20. Juli om Aftenen samlede han paa Marstrands Fjord de første af de til Angrebet bestemte Fartøjer, og den næste Dags Eftermiddag kom Resten. Orlogsskibene og Fregatterne forblev paa deres Pladser ved Göteborg og paa Bahuselven (Elve Fjord). De meget store og navnlig meget kampkraftige Fartøjer til Angrebet bestod af to nye Skytsskibe (Hjælperinden og den fregatbyggede Frederikshald), det helt nye store og svære Flydebatteri Langemaren, to Skytspramme og en Bombardérgaliot, endvidere fem Galejer og nogle mindre Fartøjer samt yderligere Transportskibe med mere Skyts og Ammunition. Orlogsskibene havde hver afgivet 50 Soldater „med fuld Gevær og to Dages Proviant" til Forøgelse af, hvad Angrebsfartøjerne havde i Forvejen, saa at Tordenskjold ialt har haft et Landgangskorps paa omtr. 800 Md.[1]).

---

[1]) Bl. a. havde Helgalejerne en Besætning paa 150—180 Md., der næsten alle var Soldater.

Tordenskjold tog Kommandostation paa Frederikshald, hvis egen Besætning talte omtrent 300 Hoveder, og hvis Chef var Kaptajnløjtn. Ployart. Den 21. om Aftenen landsattes paa den østre Side af Koøen, ved Langedalen, 6—700 Soldater, der strax gik igang med at transportere et Antal lette og svære Morterer gennem den lange Sænkning mellem Klipperne over til Øens Vestside. En lille Teltlejr for Soldaterne etableredes i selve Dalen i Læ af Klipperne. I Løbet af den 22. og 23. gravedes der „Kedler" for fire meget svære Morterer paa omtrent 500 Meters Afstand fra den svenske Eskadre, 800 Meter fra Kastellet. Samtidig indrettedes der Standplads paa en fremspringende Pynt umiddelbart ved Havnen for 40 Haandmorterer. Tordenskjold vilde yderligere have haft nogle 24 Pds. Kanoner i Batteri; men dette skal være strandet paa Landartilleriofficerernes Indvendinger. Mortererne aabnede Ilden allerede den 23.

Svenskerne havde strax bemærket Arbejderne, og Natten til den 22. havde de lagt et Par af deres sværest bestykkede Skibe saaledes, at de kunde skyde ned gennem Dalen; men hverken de eller Kastellet, der ogsaa beskød Arbejderne, opnaaede synderlig Virkning. For at dække Arbejderne havde Angriberne den 22. om Eftermiddagen aabnet Ilden med Fartøjernes svære Skyts — Morterer og Kanoner — indtil Tordenskjold om Aftenen befalede denne Skydning standset. Samme Dags Aften rømmede Svenskerne Batteriet paa Hedvigsholm.

Den 23. om Morgenen afsendte Tordenskjold sin første Parlamentær, Ployart, og Fjenden standsede midlertidig Skydningen. I nogle af de nyere Fremstillinger af Begivenhederne ved Marstrand[1]) hedder det, at Ployart kun skal have haft et mundtligt Forslag at overbringe til Oberst Danckwart om Tilladelse for nogle „qwinfolk" i Kastellet til at forlade dette; men andre Steder hedder det, at Ployart medførte et skriftligt Forslag[2]) om Udlevering af de største af de fjendtlige Skibe, imod at Tordenskjold lovede at skaane Byen for Beskydning. Ployart blev imidlertid standset undervejs og efter nogen Parlamenteren afvist, og et skriftligt Forslag synes ikke at være bleven modtaget. Skydningen havde dog været standset paa begge Sider en Times Tid.

Hvormeget eller lidt Tordenskjold har ment at kunne opnaa med sit Tilbud, kan ikke afgøres; men strax efter at Ployart var vendt til-

---

[1]) Kuylenstjerna Striderna vid Göta Älfs Mynning, 72, og efter ham andre Forf.

[2]) I Chr. Fr.s Afskrifter findes et udat. Papir, der kan have haft Datoen d. 23. men dog snarere er udfærdiget den 25. („ad Nr. 28").

bage, gik to af de svære Skytspramme ud fra deres Plads bag (øst for) Koøen, frem i det nordre Løb og aabnede en voldsom Beskydning mod de svenske Skibe i det nordre Gab m. m., samtidig med at en Galej, fulgt af otte Chalupper med Soldater og Tordenskjold selv styrede løs paa det lille Batteri Antonetta. Galejens Besætning besatte Batteriet, hvis otte Mand stærke Besætning blot affyrede et Par Skud og derefter „macerede" op til Byen uden at afvente Angrebet[1]).

Den landsatte Styrke vendte sig strax mod Byen og de smaa Batterier ved det nordre Gab; Chaluperne derimod mod de nærmeste fjendtlige Skibe, hvis Besætninger flygtede iland. Fra Kastellet søgte man nu at kanonere Eskadren isænk, hvad der ogsaa lykkedes ved de fleste Skibe; men under stærk Kanonade fra Tordenskjolds Kampskibe mod Kastellet lykkedes det Angriberne i Løbet af Eftermiddagen og den følgende Nat, under stadig Kanoneren af begge Parter, at udslæbe en af de store og en af de smaa Fregatter, den store og stærkt bestykkede Bombardergaleas Prins af Hessen paa 60 Aarer samt en Skytspram — alt uden synderligt Tab af Menneskeliv paa nogen af Siderne. De øvrige fjendtlige Skibe var sænket, saa kun Mastetoppene ragede op over Vandet.

Den 24. om Morgenen beskød Morterbatterierne paa Koøen Kastellet, og om Aftenen og næste Morgen førtes yderligere 6 svære Morterer fra Hjælperinden over paa Koøen. Iøvrigt arbejdede Angriberne paa at tætne de erobrede Fartøjer og slæbe dem bort. Svenskerne fyrede den 24. igennem smaat med deres svære Skyts men stadig uden synderlig Virkning, samt med Haandvaaben paa de nede i Byen værende Angribere. Skibene besvarede kraftigt Skydningen fra Kastellet. Til Kommandørkapt. Hoppe, der den 24. fra sin Station paa Elve Fjord besøgte Tordenskjold i Marstrand By, udtalte Tordenskjold allerede denne Dag, at han „havde Forhaabning paa Kastellet". Han har antagelig af den civile Befolkning erfaret, at Besætningen var upaalidelig. Om Aftenen beordrede Tordenskjold de to Skytsskibe og to Skytspramme samt fire Galejer til, den næste Morgen at være parat udfor „det yderste Batteri af Marstrand", d. v. s. ved det nordre Havnegab, og den 25. førtes Haandmortererne over til Marstrand By. Fra den an-

[1]) Bergersen skriver S. 941, at Tordenskjold personlig „stormede" dette Batteri.

givne Plads varpede og roede de nævnte Fartøjer den 25. ind i selve Havnen og fortøjede her, uden Skydning fra nogen af Siderne: Forhandlingerne med Danckwart var i fuld Gang, hvad Tordenskjold fortalte Hoppe, da denne atter denne Dag aflagde Besøg hos ham.

Disse Underhandlinger var indledet om Eftermiddagen ved Ployart, der medbragte en Skrivelse fra Tordenskjold til Danckwart med Opfordring til at undlade at beskyde Byen Marstrand for at skaane Indbyggerne. Tordenskjold erklærede, at han ikke vilde forlade Stedet, før han havde erobret Kastellet; en Forstærkning paa 2000[1]) Md. var allerede undervejs til ham fra Koster. — Dette sidste savnede forsaavidt ikke Grundlag, som jo Rosenpalm og Arnoldt den 23. om Aftenen var sejlet ud fra Koster med Marstrand som Maal, hvad Tordenskjold nok har kunnet skønne af Vindretningen. At Transporten den 24. maatte vende om paa Grund af Modvind kunde Tordenskjold vel ogsaa formode, men positivt kan han ikke have vidst det, da han skrev til Danckwart.

Samtidig med Skrivelsen til Danckwart havde Tordenskjold rettet en skriftlig Opfordring, der kan være smuglet ind i Kastellet af en af Beboerne i Marstrand, til de derværende Straffanger og den tyske Del af Besætningen til at tvinge Danckwart til at overgive Stedet[2]). I en tredie Skrivelse samme Dag fra Tordenskjold til Danckwart — bragt ind i Kastellet af et „Qwinfolck" — tilbød Tordenskjold Danckwart 3000 Dukater for at overgive Stedet. Danckwart afviste vel bestemt dette Tilbud men lod dog anmode Tordenskjold om at undlade Bombardementet m. m. indtil næste Dags Middag. Derefter holdt Danckwart Krigsraad med sine Officerer, hvori besluttedes, at Kastellet skulde overgives, hvorom Tordenskjold underrettedes ved Vaabenhvilens Udløb. Samme Dags Aften, den 26. Juli, marscherede en Del af Besætningen ud, Resten den følgende Dag. I Forvejen var nogle af Besætningen deserteret til Fjenden, og efter Udmarschen gik yderligere en Del over. De øvrige samt Officererne blev ført over til Fastlandet.

Danckwart blev arresteret strax efter, stillet for Krigsret, dømt og henrettet.

Kommandørkapt. Hoppe, der atter den 27. „foer til Marstrand"

---

[1]) Bergersen har 20.000.

[2]) Chr. Fr. Afskrifter; Kuylenstjernas Bilag. Bergersen anfører et lignende Brev, som Tordenskjold har faaet indsmuglet allerede den 24.

til Tordenskjold, skriver: „Guds Navn være æret, at et saa uovervindeligt Kastel, uden et eneste Skud at skyde, med 470 Mand er tvungen at overgive sig"[1]).

Den 27. om Aftenen havde Tordenskjold samtlige svenske Søofficerer med Kommandør Siøblad i Spidsen ombord paa Laaland til stor Gæsterering og Salutskydning, og den 30. hentede han Magistraten fra Marstrand til paa samme Maade at fejre Begivenheden. — Det var mærkelige Forhold.

For begge Parters Vedkommende var Fægtningstabene ganske ubetydelige — som af Tordenskjold for eget Vedkommende opgivet omtrent 20 døde og saarede, hvoraf godt Halvdelen alene paa Skytsprammen Kronprinsen. Trods Kastellets ringe Omfang havde den fjendtlige Beskydning ikke voldt betydelig Skade paa Bygningerne[2]).

Kong Karls Foranstaltning med 1717 at henlægge Göteborg Eskadren til Marstrand var hensigtsmæssig under Forudsætning af, enten at Eskadren kunde gøres saa stærk, at den ved egne Kræfter kunde hævde sig mod den dansk-norske Eskadre i dette Farvand, eller at der ved Marstrand blev truffet Anstalt til ved Forstærkning af Batterianlægene dèr og fornøden Besætning at sikre Eskadren. Det første var meget vanskeligt, maaske umuligt; men Begivenhederne 1717 ved Göteborg og Strømstad havde viist, at det andet havde kunnet opnaas ved overkommelige Foranstaltninger. At der slet intet blev gjort, blev skæbnesvangert baade for Eskadren og for Kastellet.

I Lighed med, hvad der var sket efter Besættelsen af Strømstad, tilskrev Kongen Konseillet i Overensstemmelse med Tordenskjolds Rapport af 25.(26.), med Tilføjelse, at Meddelelse herom skulde gives til de fremmede Ministre i Kjøbenhavn. Lignende Meddelelse sendtes direkte fra Kongen til Repræsentanterne hos Czaren, Kong Georg og Kejseren[3]). At der i Kongens Hovedkvarter herskede den største Glæde over det saa let vundne Resultat, er en Selvfølge, ligesom ogsaa at Begivenheden af politiske Grunde udnyttedes mest muligt.

---

[1]) Ved Fremstillingen af Begivenhederne ved Marstrand har navnlig været benyttet Journalerne fra Laaland, Fyen, Hjælperinden, Frederikshald og Charlotta Amalia; Protokollerne fra Laaland, Fyen, Frederikshald, Kronprinsen og Ulysses. Endvidere Tordenskjolds Rapport 25.(26.) Juli; Kuylenstjernas udførlige „Striderna" med Afskrifter af samtidige Dokumenter i Danske Rigsark. og i Svenske Rigsark., særlig Forhørene i Processen mod Danckwart; Bergersen 932 ff.

[2]) Judichær under Marstrandexpd. Løbe Nr. 64.

[3]) Orig. kgl. O. til Konseillet $^{28}/_{7}$; Geh. Reg. s. D.

Kongen havde i Sinde, selv at rejse til Marstrand, og Forberedelser blev truffet til at bespise ham paa Vossbeins Galejer, der nu var fordelt langs Kysten mellem Koster og Marstrand. Den 2. August ved Middagstid passerede han imidlertid i en Galej, fra syd, forbi Koster, paa Vej tilbage til Strømstad uden at have været i Marstrand[1]). Da var Tordenskjolds Kamp mod Ny Elfsborg i fuld Gang. Den 5. August udstedtes der Reskript til Tordenskjold om, at paa Grund af Modvind havde Kongen ikke kunnet komme til Marstrand for i Tordenskjolds Nærværelse at ordne Forholdene dèr. Kongen havde derfor beskikket Generalmaj. Huitfeldt til Kommandant; men naar han selv kom til Marstrand, vilde han belønne ikke blot Tordenskjold for dennes „Zèle og Bravour" ved Fæstningens Erobring men ogsaa Officererne under Tordenskjolds Kommando.

Til Garnison i Marstrand eller Christianssten, „som Stedet hed fra Arilds Tid", bestemtes 8 Kompagnier af Römelings norske geworbne. Den 17. August undervejs paa Hjemrejsen til Kjøbenhavn efter afsluttet Felttog, var Kongen i Marstrand og udnævnte Tordenskjold til Viceadmiral. Admiral Judichær beordredes til at rejse til Marstrand og Strømstad for at optage de sænkede Fartøjer. Han skulde samtidig overveje og undersøge, om Tordenskjolds da formindskede Eskadre (Flotille) sikkert kunde overvintre i „Nordsøen" — hvis ikke skulde den længst muligt forblive ved Göteborg; men hvad der kunde undværes af Pramme o. l. i Norge skulde føres til Kjøbenhavn[2]).

Arbejdet paa Optagningen af de ved Marstrand sænkede Skibe varede til henimod Aarets Slutning, da det maatte standses paa Grund af uroligt Vejr m. m. Det lykkedes at optage to bestykkede Galeaser, en Fregat og et Par mindre Fartøjer. Heldigere var man ved Strømstad, hvor en Del af de sænkede Fartøjer laa paa mindre dybt Vand[3]).

I Januar det følgende Aar lod Kongen uddele et Antal Medailler til de Befalingsmænd af Sø- og Landetaten, der havde viist særlig god Konduite ved Marstrand eller „ellers har tjent under Tordenskjold". Af Guldmedailler var der to Slags: en stor og en lille — af Sølv-

---

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søetaten), Vossbein $^{29}/_{7}$, $^{1}/_{8}$; Rosenpalms Kop. $^{31}/_{7}$ Nr. 19.

[2]) Expd. $^{2}/_{8}$ (996), $^{2}/_{8}$ (1037), $^{17}/_{8}$ (1102—03), $^{21}/_{8}$ (1108).

[3]) Judichær under Marstrandsexpd.

medailler kun een Størrelse. Tildelingen afhang dels af Tjenstgraden, dels af Fægtningsdeltagelse. Blandt andre fik Tordenskjold naturligvis af de store, dog ikke af særlig Størrelse[1]). Medaille tildeltes flere for Deltagelse i Angrebet paa Ny Elfsborg i August. Paa en af Forslagslisterne, vistnok skrevet af Kongen selv, var Tordenskjolds Næstkommanderende, Hoppe, opført; men han findes ikke paa de andre Lister.

---

18. Feltmarskal Rehnskölds Ledelse af Forsvaret.

Om Forholdene paa svensk Side meddeler Rehnsköld den 19. Juli fra Uddevalla, at Generalmajor Essen med sit lille Korps efter Ordre er standset ved Kvistrum[2]), hvor Rehnsköld har inspiceret det og fundet det kampdygtigt og vel tilmode. Sine i Egnen om Uddevalla kamperende Afdelinger lod Rehnsköld foreløbig blive, hvor de var. Først denne Dag havde det norske Hovedkorps begyndt Overgangen over Svinesund, men inden Essen afmarscherede fra Strømstad, havde et af ham udsendt Rekognosceringskommando haft et lille Sammenstød med en norsk Patrouille, der var gaaet over ved Sundsborg. Den 20. vidste Rehnsköld „for ganske sikkert", at Fjenden havde slaaet Bro over Svinesund ved Sundsborg og vilde rykke ind dels her, dels gennem Enningdalen. Kong Frederik skulde allerede have bestilt Kvarter hos Provsten i Ske[3]) til sig selv og paa Gaarden Vettelanda for sin Hr. Broder. Yderligere skulde et Korps angribe fra Søsiden.

Da Rehnsköld endvidere nu havde Efterretning om, at Fjenden ogsaa vilde rykke ind i Dalsland, havde han detacheret nogle Afdelinger mod nord. — Det var Buddes Korps ved Vinger, han tænkte paa, efter at han hidtil havde troet, at Tropperne fra nordenfjælds skulde støde til Hovedkorpset.

Ydermere kunde han berette, at Tordenskjold et Par Dage i Forvejen med nogle Galejer og mindre Fartøjer var gaaet op gennem Fjor-

---

[1]) Konc. og Indl. t. Overkrigssekr. udf. Haandbreve $^{6}/_{1}$ 20.

[2]) Omtr. 25 Kil. nordvest for Uddevalla, ved den inderste Ende af Gullmarsfjorden. Dette Pas havde ogsaa i tidligere Krige mellem Norge og Sverige været af Betydning.

[3]) Tæt øst for Strømstad.

den til tæt ved Uddevalla, efterfulgt af en stærk Afdeling af sin Flaade. Tordenskjold var vel bleven afvist, men Uddevalla, hvor vigtige Vej- og Vandlinier løb sammen, og som var Centralpunkt i Rehnskölds Forsvarssystem og Oplagssted for Forsyningerne til hans lille Felthær, maatte absolut sikres mod Overraskelser. Ogsaa med Göteborg, hvor Tordenskjold havde fast Station med sin meget betydelige Flaadeafdeling, maatte Rehnsköld holde vaagent Øje — og endelig var han forlængst bekendt med Rygterne om fjendtlige Hensigter mod Skaane. Dette sidste tillagde han dog for Øjeblikket mindre Betydning, da han stolede paa sine Underførere dèr og de alt trufne Forsvarsanstalter.

Forplejningen af Tropperne voldte Rehnsköld store Vanskeligheder. Medens de norsk-danske Korps og Flaadeafdelinger fik store Tilførsler fra Danmark og andre Steder, var Svenskerne i Hovedsagen henvist til deres egne Hjælpekilder. Hertil kom ligesom i Danmark og Norge den usædvanlige Tørke, der vanskeliggjorde Malning af Mel til Brød, og selv Fremskaffelsen af Drikkevand til Mennesker og Heste voldte Vanskelighed. I klog Forudseenhed havde Rehnsköld tøvet længst muligt med at trække Regimenterne ud fra Hjemmene, men nu var han nødt til at samle, hvad han raadede over.

Den 21. Juli var Rehnsköld i Saltkällan, nær ved Kvistrum. Han erfarede her, at det fjendtlige Hovedkorps var rykket ind og kamperede ved Vettelanda. Han samlede derfor sine Stridskræfter ved Saltkällan og Kvistrum for at „disputere" Fjenden Fremrykningen over Passet sidstnævnte Sted. Hans Efterretninger om Styrken af de fjendtlige Korps var tilnærmelsesvis rigtige. Om Indskibningen af Arnoldts Korps den 19. og 20. ved Larkollen havde han ogsaa Efterretning, hvad der, naturligt nok, foranledigede ham til at overveje at trække sig „nærmere tilbage", altsaa mod syd.

Den 22. havde han Efterretning om, at en Del af Tordenskjolds Eskadre, hvoriblandt den opsigtvækkende „långa och platta prähmen" (Langemaren), var gaaet til Marstrand og formodede, at Hensigten var at ødelægge de dèr liggende Krigsskibe. Han havde allerede i Forvejen beordret Admiral Ørnfelt, at hvis denne skønnede Umuligheden af at modstaa Fjenden og ikke kunde bringe Fartøjerne bort, skulde disse sænkes paa saadanne Steder, hvor Fjenden ikke kunde bemægtige sig dem, og hvor de senere kunde optages. Rehnsköld selv rekognoscerede samme Dag fra Tjufkil ved Indløbet til Uddevallafjorden Fjenden ved Marstrand men var ude af Stand til at gribe ind her.

Da Rehnsköld erfarede, at Arnoldts Korps ved Koster var parat til at

gaa i Søen, forlod han den 24.[1]) Opstillingen ved Saltkällan og Kvistrum og gik tilbage mod Uddevalla for ikke at blive afskaaret fra sine Magasiner dèr. Om det fjendtlige Hovedkorps vidste han, at dette stadig stod ved Vettelanda. Om Forholdene ved Marstrand vidste han, at Fjenden havde „temmeligen hunnit sit ändamåhl" og var gaaet iland paa Koøen og ved Bombardement dèrfra havde nødt Forsvarerne til at sænke samtlige Krigsfartøjer, hvorefter Angriberne under stærk Kanonade havde sat sig fast i Marstrand By. Han tog dog disse Tilskikkelser med Ro og antog, at Angriberen ikke vilde opnaa synderligt ved et Bombardement paa selve „Slottet", hvis alle dèr gjorde deres Pligt; men et Bombardement vilde falde Fjenden saameget lettere, som denne havde opfundet saadanne Pramme, „dee der äro hvartdhera med 10 Stykker Mörsare forsedde".

Den 27. holdt Rehnsköld „Krigs-Consilium" for at drøfte Forholdene og tage Bestemmelse for de næste Dage. Karlstens Kapitulation harmede ham vel, men han tog sig det ikke synderlig nær, og det fik ingen Indflydelse paa hans Dispositioner, der alene gjaldt Göteborg-Hisingen og det fjendtlige Hovedkorps ved Strømstad. Hverken Eskadren ved Marstrand eller Kastellet dèr havde haft Betydning for ham i operativ Henseende, og det synes ikke heller, at han har tillagt dem Betydning for Fjendens Operationer. Da hans Underførere i Göteborg og Bahus imidlertid meddelte, at de havde sikker Kundskab om, at Fjenden havde i Sinde at landsætte Arnoldts Korps paa Hisingen og altsaa umiddelbart truede Göteborg, gav han efter for deres indtrængende Henstilling om saadanne Troppeforstærkninger, at de kunde sikre denne Ø og hindre fjendtlig Fremtrængen mod Göteborg og Bahus. Han vidste, at den fjendtlige Transportflaade havde været i Søen, og at den af Modvind var bleven tvungen til at vende om, men at den med første gunstige Vind kunde ventes, hvorfor han i Overensstemmelse med Krigsraadets Vedtagelse bestemte sig til at bryde op fra Uddevalla og Natten til den 2. August gaa til Hisingen. Inden han tiltraadte denne Marsch, fik han imidlertid en Melding om, at den fjendtlige Transportflaade var gaaet ind til Strømstad, og at Hovedkorpset dèr vel havde faaet Forstærkning men endnu forholdt sig rolig[2]). Han ændrede derfor sin

[1]) Den 23. var jo Transporten med Arnoldts Korps afsejlet fra Koster og var endnu den 24. undervejs mod syd.

[2]) Forstærkningen bestod af de 4 Batailloner fra Fladstrand og nogle yderligere norske Tropper fra Garnisonerne. Det var Transportflaaden fra Fladstrand, der havde givet Anledning til Meldingen.

Beslutning, nøjedes med at sende nogen Forstærkning til Bahus og Göteborg og forblev foreløbig ved Uddevalla. Han vilde dog ikke binde sig til dette Sted men skred tværtimod til at tømme dets Magasiner for Vaaben, Ammunition, Proviant og Træn, hvilket altsammen førtes dels til Göteborg og Bahus, dels til Venersborg. Hvad der ikke hurtigt nok kunde føres bort blev ødelagt. Efter at have afsendt nogen Forstærkning til Venersborg, holdt han sig med sin lille Felthær parat til fra Egnen ved Uddevalla at imødegaa Fjenden, efter Omstændighederne i nordlig eller i sydlig Retning. Sejlløbet til Uddevalla spærrede han med en Forsænkning for at hindre fjendtlig Indtrængen her. Om Tordenskjolds Forberedelser til Angreb ved Göteborg den 1. August havde han Underretning Dagen efter uden dog at ændre sine Dispositioner[1]).

---

19. Tordenskjold angriber Ny Elfsborg.

Det saa hurtigt og let vundne Resultat ved Marstrand maatte opfordre til nye Foretagender, og Tordenskjold vendte strax Blikket mod Göteborg, dets Havn og Hovedforsvaret for denne mod Søsiden: Fortet Ny Elfsborg. Forsvarsanstalterne ved Göteborg var imidlertid langt mere effektive nu, end de havde været, da Tordenskjold i 1717 foretog sit Angreb paa Havnen, hvad han iøvrigt var vidende om. Han vidste tillige, at der ved Göteborg af egentlige Krigsskibe kun fandtes en enkelt Fregat og et Par andre Fartøjer samt nogle smaa Galejer; men kun disse sidste, der jo mest betjentes af Soldater, havde tilstrækkelig Besætning. Af godt bestykkede Havnebatterier fandtes der derimod to paa Havnens Sydside, et lignende paa Nordsiden samt yderligere to, der kunde beskyde Reden og Havnen — alt foruden Stadens egen Befæstning og de udenfor denne liggende Forter. Allerede ved sin første Undersøgelse af Forsvarsanstalterne havde Rehnsköld funden Ny Elfsborg meget vel forsynet med alt og i fuld Forsvarsstand.

---

[1]) Rehnsköld til Dronningen $^{6}/_{7}$, $^{9}/_{7}$, $^{10}/_{7}$, $^{11}/_{7}$ (med Bilag), $^{13}/_{7}$, $^{16}/_{7}$ to Beretninger, $^{21}/_{7}$, $^{22}/_{7}$ to Beretninger; endv. Rehnskölds sammenfattende Beretning.

Det maatte anses for udelukket, med større Styrker at gentage, hvad der var lykkedes 1717: at trænge ind mellem Ny Elfsborg og de kraftige, indenfor liggende Batterier. Ny Elfsborg alene maatte blive det første Maal for et Angreb. Herved var imidlertid den store Vanskelighed, at Fortet ikke godt kunde angribes samtidig fra alle Sider, selv om Angriberen havde Midlerne dertil, hvad Tordenskjold i Overmaal havde; thi de mod Fortets Østside eventuelt disponerede Skibe vilde kunne beskydes fra de indre Batterier. Tordenskjold kunde dog bringe et overmægtigt Antal svært og sværeste Skyts til Virkning mod Fortets Syd-, Vest- og Nordside. Desuden havde han nu i den stærke Udrustning med svære og lette Morterer og andre Angrebsmidler til Anvendelse i hurtigt indrettede Batterier paa Øer og Holme paa nært Hold fra Fortet en meget væsentlig Faktor, hvis Virkning han havde erfaret ved Marstrand.

Besætningen i Göteborg og nærmeste Omegn bestod ved Slutningen af Juli, foruden af Artillerister, af Dele af to Infanteriregimenter samt to Kavalleriregimenter, hvoraf det ene tilfods. Besætningen paa Ny Elfsborg talte ialt 300 Md. Fortchefen hed Jean Lillie.

Medens der er overvejende Sandsynlighed for, at Tordenskjold i Forvejen havde indhentet Kongens Ordre eller Tilladelse til Foretagendet mod Marstrand, synes det, at han har foretaget Angrebet paa Ny Elfsborg paa egen Haand. Desto mere mærkeligt er det, at han ikke forud har holdt noget Krigsraad med sine Skibschefer eller raadført sig med sin Næstkommanderende, den dygtige Kommandørkaptajn Hoppe, hvem han dog før Foretagendet ved Marstrand havde meddelt saameget, at han agtede at „tentere" noget dèr. Men der synes ikke at have hersket noget godt Forhold mellem Chef og Næstkommanderende og højst et køligt mellem Tordenskjold og de andre Skibschefer. Derimod synes Premierløjtnant O. Budde, hvem Tordenskjold havde ansat paa sit Flagskib som en Slags Stabschef, at have været Ts. højre Haand og Fortrolige[1]).

[1]) Tordenskjold havde i Forvejen ved sin Behandling drevet sin Flagkaptajn, Danielsen, en af Skibscheferne fra Strømstad 1717, til at forlade Skibet. Inden Danielsen gik fraborde, rettede han en Skrivelse til Tordenskjold: At han altid af yderste Evne havde søgt at gøre sin Pligt; men han var bleven ilde behandlet og „tiltalt" [udskældt] uden Aarsag; hans Myndighed var bleven ham

Det skønnes mærkeligt, at Tordenskjold ikke ventede nogle Dage, inden han foretog sit Angreb. Han vidste jo, at hans Chef, Rosenpalm, laa ved Koster med et til Angreb mod Egnen ved Göteborg bestemt Korps — med Utaalmodighed ventende paa gunstig Vind. Tordenskjold havde dog ligesom andre før ham indset Betydningen af at erobre Hisingen som Forberedelse til Hovedforetagendet mod Göteborg; og med gunstig Vind kunde Rosenpalm naa hertil paa et Par Døgn. Overhængende Hast havde Angrebet ikke, og med Rosenpalms og Arnoldts Korps' Ankomst vilde Angrebsstyrken og -midlerne faa en højst betydningsfuld Tilvæxt.

Efter at have givet Karlsten en lille Besætning, efterladt nogle af Kampfartøjerne ved Marstrand og dernæst et Par Dage været ved Eskadreafdelingen paa Elve Fjord (Bahuselven), begav Tordenskjold sig den 1. August tilbage til Marstrand, efter at have ladet Prmltn. Budde „sige" til Komm.kapt. Hoppe, at han, Budde, skulde sejle op til Göteborg med hele Afdelingen. Samme Dags Formiddag indtraf to af de ved Marstrand benyttede Skytsskibe til Afdelingen ved Göteborg; om Eftermiddagen kom Afdelingen fra Elve Fjord, og hermed var hele Flaaden forsaavidt samlet. Den ankrede op øst for Galter Huk, omtrent en „Mil" udenfor Ny Elfsborg.

Den Styrke, Tordenskjold raadede over ved Angrebet paa Ny Elfsborg, bestod af samtlige syv Linieskibe, alle paa 50—52 Kanoner fra 18 Punds nedefter; Fregatten Stralsund; Skytsskibene Hjælperinden og Frederikshald; Flydebatterierne (Skytsprammene) Lange Maren og Spydstagen; Bombardergalioten Sct. Johannes; den ved Marstrand erobrede store Galeas Prins af Hessen samt tre Galejer. Yderligere et stort Antal Transportskibe med mere svært Skyts, Ammunition og Proviant. Ved Marstrand var efterladt de ældre Skytsskibe Prins Jørgen og Kronprinsen samt en Galej. De to først nævnte Skytsskibe og Flydebatterierne var ganske ny og konstrueret netop til Foretagender mod Landbefæstninger. Lange Maren førte bl. a. 6 200 Punds og 4 100 Punds Morterer, Spydstagen 14 36 Punds Kanoner. Ogsaa

---

betagen, og af Sorg har han været udsat for at sætte sin Helbred til. Han beder derfor om sin Dimission og om, at hans Forhold maa blive retslig undersøgt. (Laalands Protokol $^{10}/_{6}$; smlgn. Bergersen 921 Note 2.)

Galeasen førte bl. a. et stort Antal 36 Punds Kanoner, og saavel Hjælperinden som Frederikshald var meget svært bestykket — med 24 Punds og 18 Punds Kanoner. Stralsund var for en Fregat usædvanlig stærkt bestykket. De to Skytspramme havde kun en lille, fast Besætning men fik tildelt efter Omstændighederne fra de andre Skibe.

Materiellet var næsten altsammen Førsteklasses; Besætningerne var rigelige og bestod af erfarne, kampprøvede Mænd. Betingelserne for et betydeligt Resultat var saaledes forsaavidt tilstede.

Inden den lille Exkursion til Marstrand havde Tordenskjold givet Chefen for Afdelingen ved Göteborg Ordre til at lade foretage nogle indledende Bevægelser henimod Ny Elfsborg med de Fartøjer, han havde hos sig. Samtidig havde Tordenskjold selv instrueret en Artilleriløjtnant Winge om Placeringen af det svære Artilleri til Angreb. Winge skulde etablere et Batteri for Haandmorterer paa en umiddelbart nordvest for Ny Elfsborg liggende Ø (Store Aspholmen). Han skulde lægge Bombardergalioten S. Johannes og Skytsprammen Lange Maren paa saadanne Steder, hvor særlig god Virkning mod Fortet kunde opnaas. Den anden Skytspram, Spydstagen, skulde lægges mellem Hisingen og Fortet (nord eller nordvest for dette), saaledes at den kunde nedskyde Murene. Skytsskibene Frederikshald og Hjælperinden skulde lægges i Nærheden af Spydstagen. — Alt dette skulde Løjtnanten iværksætte og endelig give Ordre til Bombardementets Aabning for at ødelægge Fortets Batterier[1]).

Da den tredøgns Artillerikamp ved Ny Elfsborg med Hensyn til Indsatsen fra Angriberens Side er langt den betydeligste af Kampene paa disse Kyster i hine Krigsaar og ogsaa iøvrigt af Interesse, samt da der i de hidtidige Fremstillinger af den, navnlig af Tordenskjolds Biografer, kun i mindre Omfang er draget Nytte af de vigtigste samtidige Kilder, Skibsjournalerne, skønnes der Anledning til at gaa nærmere ind derpaa, saavidt det foreliggende Materiale gør det mu-

---

[1]) Den egentlige Chef for Artilleriet, Kaptajn Rupe, havde været med Tordenskjold ved Marstrand men var af T. bleven sat fra Kommandoen — ikke fordi han var uvillig til at udføre „Kongens Tjeneste", men fordi han havde hævdet det Standpunkt, at han ikke stod under Tordenskjolds Kommando, hvad iøvrigt formelt var rigtigt nok. Derefter havde Tordenskjold sat sin Lid til Løjtnant W., der uheldigvis var „en gammel, udlevet Mand", der ingen Anstrængelser kunde taale. (Ref. S. $^{25}/_{9}$ Nr. 3, $^{30}/_{10}$ Nr. 10; Bergersen 961 f.)

ligt. En blot nogenlunde fyldestgørende, samtidig Rapport om Begivenhederne findes ikke. Fra svensk Side synes kun at foreligge et Par — hos Kuylenstjerna indtagne — ubetydelige, samtidige Beretninger.

Som det fremgaar af Tordenskjolds Instrux til Løjtnant Winge, skulde Angrebet nærmest føres eller maaske kun indledes med de egentlige Artilleriskibe: Skytsskibene, Flydebatterierne og Bombardergalioten. Med Hensyn til Linieskibene gik Tordenskjold under Kampens Forløb en Mellemvej mellem Dispositionerne ved Göteborg og ved Strømstad 1717, idet han maatte beslutte sig til at sætte to Linieskibe, hvortil han valgte de to ældste, Sværdfisken og Tumleren, ind. De fem nyere Skibe holdt han ganske udenfor Kampen og nøjedes med at benytte Dele af deres Besætninger til Forstærkning og Afløsning af Mandskabet paa Kampfartøjerne og Morterbatterierne.

Under den første Del af Kampen opholdt Tordenskjold sig ombord paa Laaland. Senere gik han over paa Skytsskibet Frederikshald, hvorhen han i Forvejen havde beordret Næstkommanderende, Hoppe; men iøvrigt færdedes han, i den Tid, han var paa Kampladsen, i Chalup fra Sted til andet.

Allerede kort efter Daggry den 1. August var Skytsprammene Lange Maren og Spydstagen begyndt at varpe sig nærmere til den „nordre Val" (Bred), d. v. s. op til Hisingen, hvor de midlertidig ankrede udenfor Skudafstand fra Ny Elfsborg. Samtidig var samtlige Skibes Styrmænd ude i Baade for at lodde Løbet op til Fortet. Kl. 4 Eftm. lettede ogsaa Hjælperinden og Frederikshald for at sejle et Stykke nærmere ind. Atter et Kvarter senere lettede de to Skytspramme igen og dels varpede de, dels bugseredes de ind af Galejer. Disse to Fartøjer skulde danne første Træfning og indlede Kampen. Atter et Kvarter efter lettede samtlige Orlogsskibe undtagen et (Oldenborg); sejlede ind og ankrede halvandet til to Kanonskud fra (vest for) Fortet. — Vejret var klart; Vinden svag og omløbende.

Kl. 6 Eftm. var de to Skytspramme naaet ind under et „Skær" en „Fjerding" Mil eller som det ogsaa angives en halv Mil vestnordvest for Fortet — formentlig Lille Aspholmen. Omtrent Kl. $6^1/_2$ Eftm.

begyndte Fortet at kanonere og bekaste dem med Bomber og fortsatte hermed indtil Kl. 8. Prammene besvarede foreløbig ikke Fjendens Ild — muligvis fordi den Transportpram, der under deres Beskyttelse samtidig var sejlet ind for at landsætte Haandmortererne paa St. Aspholmen umiddelbart under Fortet, har hindret dem i at skyde. Først to à tre Timer senere, altsaa mellem Kl. 8 og 9 Aften, rykkede 2. Træfning ind — de to Skytsskibe, til hvilke Bombardergalioten (S. Johannes) sluttede sig, og lagde sig i Højde med første Træfning. Fortet, der midlertidig havde standset Skydningen, genoptog den, da 2. Træfning rykkede ind.

Endelig, Kl. 11 Aften, begyndte Skydningen fra Fartøjerne, indledet med Bombekastning fra Lange Maren. Som Følge af Skytsprammenes ringe Dybgaaende, der har tilladt dem at lægge sig nær ind under de beskyttende Øer (Holme), og deres stærke Bygning synes de ikke at have lidt synderlig under disse 4—5 Timers Beskydning. Strax efter Midnat beordredes de to Linieskibe Tumleren og Sværdfisken samt Galeasen Prins af Hessen som 3. Træfning til at rykke ind, hvad der foregik under meget kraftig Beskydning fra Fortet, indtil ogsaa denne Træfning var naaet ind under Holmene i Højde med de andre. Kl. $2^1/_2$ Morgen den 2. August fik ogsaa Fregatten (Stralsund) Ordre til at gaa ind og lægge sig under „den nordre Val" (Hisingen); men af en eller anden Grund blev dette foreløbig udsat.

Efter nogen Pause kanonerede Fortet atter meget stærkt, og mellem Kl. 3 og 4 Morgen maatte Hjælperinden, Frederikshald og de to Orlogsskibe efter Tordenskjolds Ordre lette og „forsejlede længere vest over ... og det formedelst hans [Fortets] store Kanoneren og Bombarderen og det uden nogen Ophør ved Vagtens Udgang", eller, som Tumlerens Chef skriver, for at være nogenledes fri for Fortets „Skiøt" — med andre Ord: de blev trukken ud af den voldsomste, virkningsfuldeste Ild. Fortet havde altsaa Overtaget. Men Prammene samt Bombardergalioten og Bombardergaleasen besvarede vedblivende kraftigt Fortets Ild.

Lidt over Kl. 4 Morgen „forhaler" de to Skytspramme og Galeasen efter Tordenskjolds Ordre helt nord over op mod Hisingen under stærk Beskydning, som S. Johannes efter Evne søgte at holde nede. Først Kl. 6 Morgen kunde Lange Maren — formentlig ogsaa de to andre — genoptage Skydningen. Efter at disse var kommen paa Plads,

rykkede Hjælperinden igen ind i Linien, varpede sig ligeledes op mod Hisingen og lagde sig omtrent paa den Plads, hvor Prammene før havde ligget. Endelig, Kl. 7 Morgen, sendtes det sidste Skib, Stralsund, ind, med Ordre til at varpe sig bagefter Hjælperinden, „gøre sit Bedste og komme lige med Prammene og de andre".

Det kan ikke ses, hvad der har foranlediget Tordenskjold til at foretage denne besværlige og langvarige Forskydning fra vestnordvest for Fortet til nord derfor. Ts. Rapport til Kongen indeholder intet af positivt, og han synes ikke at have raadført sig med Hoppe, hvis Journal er udførlig og klar med Hensyn til, hvad han selv har foretaget sig eller kunnet se, saavidt den vældige Krudtrøg tillod det. Denne Manøvre med at lægge Fartøjerne saa nær op til og med „Ryggen" til Hisingen fik senere meget skæbnesvangre Følger. Maaske har Hensigten været at sikre Morterbatterierne mod Rygangreb fra Hisingen.

Kl. 8 Form. lod Tordenskjold holde „Taksigelse", Gudstjeneste, for Marstrand. Herefter beordrede han to af Orlogsskibene til at sejle til og tage Post paa Bahus Elv (Elve Fjord), hvorfra han den foregaaende Dag havde taget Hoppes Afdeling bort.

Fra Kl. 8¹/₄ bombarderede og kanonerede de to Pramme, Galeasen og de to Galejer, der fulgte og hjalp Prammene, af al Kraft. Det ene Skytsskib (Hjælperinden) og S. Johannes kunde først fra Kl. 10¹/₂ sekundere dem. Ved dette Klokkeslet var Stralsund naaet op paa sin Plads „mellem Hisingen og Elfsborg" og deltog med Kraft i Kanonaden; men allerede ved det andet Lag havde Fregatten det Uheld, at en 18 Pds. Kanon sprang og saarede tre Mand.

Nu havde Angriberen sat ind alt, hvad han turde risikere.

Strax efter at Hjælperinden igen havde begyndt at kanonere, fik den en Bombe, der sprang i det underste Dæk, hvor den gjorde betydelig Ravage og ogsaa „spolerede" det øverste Dæk og stærkt hindrede Skytsbetjeningen. Galeasen maatte standse sin Skydning, da den havde bortskudt alt sit Krudt, der skulde erstattes fra et særligt Krudtskib, der laa udenfor Orlogsskibene.

En Tid først paa Formiddagen og atter mellem Kl. 11 og 12 havde Skydningen sagtnet noget af paa begge Sider, og ved Middagstid fyrede Fortet kun enkelte Skud.

I Løbet af Formiddagen var Frederikshald bleven klar til atter at gribe ind. Tordenskjold og Hoppe havde sammen været inde ved den nordlige Side af Fortet, hvor Angrebsstyrken efterhaanden var

bleven samlet, og Tordenskjold beordrede her Hoppe til at tage Kommandoen paa Frederikshald, hvis Chef, Kaptajnløjtn. Ployart, var sendt til Kongen med Beretning om Marstrand, lade Fartøjet varpe op mod Fortets sydøstlige Hjørne og blive dèr og „kanonere". Ved Middagstid var Hoppe naaet paa Plads og begyndte Kanonaden. Ved samme Tid havde Tordenskjold beordret de to Orlogsskibe, der ligeledes i Løbet af Formiddagen havde repareret, til paany at varpe sig ind mod „Kastellet, saa langt vi kunde, og dèr lægge os at kanonere". De gik saa ind paa Fortets sydlige Side, i Nærheden af Frederikshald, og ankrede; „laa saa med Bagbords Side og gav et Lag med de underste [sværeste] Stykker; strax kom Schoutbynachten [Tordenskjold] med sin Chalup" og beordrede, at Skibene skulde „forsejle" til Kastellets nordre Side. De varpede sig saa derhenad; „havde saa Taarnet af Kastellet østen fra os". Herfra begyndte de omtrent Kl. $1^1/_2$ Eftm. at „skyde Pres", der besvaredes kraftigt fra Fortet.

Ved 2-Tiden traf en Bombe et Krudtkammer paa Fortet, der en kort Tid ganske indhylledes i Røg fra Explosionen; men Skydningen fortsattes fra begge Sider. Ved 4-Tiden sprang en 18 Pds. Kanon paa et af Orlogsskibene (Sværdfisken), dræbte to Mand og saarede flere, og en Times Tid senere gentog det samme sig: tre Mand blev dræbt og mange saaret; øverste Dæk blev revet op, saa det store Spil ikke kunde bruges; Skibets Sværtov (sværeste Ankertov), blev skudt bort, saa Skibet ikke kunde manøvreres. Det havde endvidere faaet flere Grundskud, løb halvt fuldt af Vand, fik stærk Slagside og maatte bugseres udenfor Skudvidde.

Ogsaa Hjælperinden havde paa dette Tidspunkt atter lidt meget. Chefen, Kapt. Mogens Rabe, var haardt saaret men havde, efter at være bleven forbundet, atter taget Kommandoen[1]). Desuden havde Skibet nu 10 Døde og 43 Saarede. Det havde faaet tre Grundskud og 37 Kugler gennem Skroget om Bagbord, 2 om Styrbord, en stor Læk i Bougen; flere Kugler gennem Stormast og Mesanmast og Takkelagen stærkt forskudt. Skønt der holdtes to Pumper igang, trak Fartøjet stadig mere Vand, hvad der var saameget mere betænkeligt, som Fartøjet laa i et „Sund" og næsten rørte Bunden. Frederikshald havde ogsaa igen lidt meget. Det havde nu 17 Døde og 22 Saarede og havde kun et Skud tilbage pr. Kanon.

---

[1]) Han døde den 8. August af sine Saar.

Paa dette Tidspunkt var saaledes det ene Orlogsskib og de to nye Skytsskibe nedkæmpet.

„Efter Gissing" ved 6-Tiden om Eftermiddagen kom Tordenskjold et Øjeblik ombord paa Hjælperinden og befalede Skydningen standset, tog Skibets Tambur med sig til Frederikshald, hos Hoppe, hvor han kom Kl. 6½ og ligeledes befalede Skydningen standset, hvorefter han sendte en Officer herfra, med Hjælperindens Tambur, et hvidt Flag osv., ind til Fortet med et Brev affattet i den sædvanlige Stil: Opfordring til Kommandanten om at overgive sig. Nu vistes der ogsaa hvidt Flag, paa Fortets Sydpynt, overfor Frederikshald. Skydningen standsedes paa Fortet, og der blev snart stille overalt[1]). Ifølge Kuylenstjerna[2]) skal Kommandanten, Lillie, have givet et Svar, der „var værdigt en Karl den Tolvtes Kriger", altsaa i den heroiske Stil, der nærmere refereres. Hoppe, der stadig var sammen med Tordenskjold paa Frederikshald, skriver imidlertid i Journalen, at Parlamentæren vendte tilbage med Brevet, som Lillie ikke vilde modtage, og med det Svar, at det af Guvernementet [Rehnsköld] var ham forbudt at modtage Breve; han var ikke bemyndiget til at overgive sig; det kunde alene Guvernementet tage Bestemmelse om. Tordenskjold maatte have ham „excuseret". En strax efter gentagen Henvendelse fra Tordenskjold fik samme Udfald[3]).

---

[1]) Et lille Situationsbillede giver en Undskyldning fra Chefen paa Tumleren Prmltn. C. C. Brun, indført i Journalen: At han vel havde faaet en mundtlig Ordre om at „opholde" (standse Skydningen), „mens formedelst Ivrighed ud af Folkene" blev endnu nogle Skud afgivet.

[2]) Striderna 90 f.

[3]) En af Tordenskjolds Biografer beretter vidtløftigt, at det hvide Flag blev viist først paa Fortet, og at dette skulde være Signal til Göteborg om, at Forstærkning tiltrængtes. Der skal herved være sket et Misbrug af Parlamentærflaget for under en Vaabenhvile at skaffe Forstærkning over til Fortet. Hjælperindens og Laalands Optegnelser er noget uklare paa dette Punkt, og Galejen Charlotta Amalias siger, at hvidt Flag vistes først paa Kastellet; men Galejen var allerede om Formiddagen lagt ned til den søndre Bred af Fjorden for at forhindre mulig Overførsel af Mandskab til Kastellet og har vel kunnet se Flaget oppe paa Kastellet, medens Chalupen kan have været skjult af Frederikshald. Laaland var ikke fremme i Kamplinien, og man har dèrfra vanskeligt kunnet følge, hvad der skete i Krudtdampen. Andre Journaler, først og fremmest Hoppes — han havde det hele paa nærmeste Hold — angiver, at Tordenskjold først viste hvidt Flag, hvad der iøvrigt ogsaa maatte antages sandsynligt efter hele Situationen.

Under Parlamenteringen, og medens Skydningen overalt var standset, lod Tordenskjold et blaat Flag vaje, d. v. s. Signalet til at sejle, og der blev gjort „ryddeligt Dæk" paa Kampfartøjerne[1]).

Da Tordenskjolds Opfordringer til Overgivelse var bleven afslaaet, befalede han mellem 8 og 9 Aften Frederikshald, Hjælperinden, Galeasen (Prins af Hessen), Tumleren og Stralsund at „retirere udenfor Skudvidde". De varpede sig ud og lagde sig ind under Hisingen, i Nærheden af Orlogsskibene, Stralsund østligst. Tilbage i Kamplinien forblev alene Bombardergalioten (St. Johannes), Spydstagen og Lange Maren — de to sidste havde dog trukket sig noget tilbage — hvortil to af Galejerne sluttede sig for at være ved Haanden, hvis deres Hjælp til Udbugsering skulde blive nødvendig.

Fortet havde genoptaget Skydningen. Kampens andet Afsnit var efter det første Døgns Forløb endt med, at Fortet, der vel havde lidt betydelig Skade paa Værkerne, Bygningerne og Skytset, decideret havde beholdt Overtaget[2]).

Kampens tredie Afsnit indledede ved Midnat mellem 2. og 3. August med, at Soldaterne med Haandmortererne paa St. Aspholmen endelig begyndte at bekaste Fortet, og omtrent en Time senere sekunderedes de af Lange Maren og Bombardergalioten, der kastede deres svære Bomber, og Spydstagen tog atter fat med sine 36 Pds. Kanoner. Kastellet derimod holdt et Hvil med sit udmattede Mandskab; men efter i Løbet af Natten at have faaet frisk Mandskab fra Göteborg genoptog det fra Kl. 4 om Morgenen Skydningen med stor Kraft. Ved Daggry befalede Tordenskjold Tabslister indsendt. Paa samtlige Kampfartøjer havde der Natten igennem været arbejdet ivrigt med at stoppe Grundskud og iøvrigt bedst muligt reparere de lidte Skader. Nogle

---

[1]) Dette Signal er af Kuylenstjerna, anf. Skr. 91, bleven opfattet som Spilfægteri af Tordenskjold for at indgive Fjenden den Tro, at en „stormning och båtanfall" skulde udføres. Som det vil ses af det efterfølgende, var det Hensigten, at hans Fartøjer skulde benytte Skydningens Standsning til Forberedelser til hurtigt at kunne komme uden for Fortets Ildvirkning.

[2]) I en Rapport den 24. August skriver Rehnsköld, at Bygningerne paa Ny Elfsborg for Størstedelen ligger i Ruiner.

Fartøjer begravede deres døde inde paa Land, andre kastede dem overbord, indsyet i deres Hængekøjer.

Om Morgenen den 3. August forlod Tordenskjold selv Kamppladsen. Ifølge Laalands Journal skal det være sket ved 7-Tiden, ifølge Hoppes Optegnelser lidt tidligere. Tordenskjolds Afsending til Kongen i Strømstad, Ployart, var kommen tilbage samme Morgen og havde meddelt, at Kongen agtede sig til Marstrand. I Stedet for at sende Melding til Kongen i Marstrand om de meget betydningsfulde Begivenheder ved Göteborg og eventuelt afvente Kongens Ankomst hertil, valgte han, selv at rejse til Marstrand[1]). Hans Bortrejse skete paa et Tidspunkt, da Angrebet maatte anses for afvist og en Genoptagelse deraf udsigtsløst. Bortrejsen skete derhos under meget besynderlige Omstændigheder.

Hoppe skriver i sin Journal, at han paa en, vistnok tilfældig, Oplysning om, at Tordenskjold var rejst til Marstrand, „foer" hen til Laaland for at erfare, om der var nogen Ordre for Fortsættelse af Angrebet; spurgte Prmltn. Budde [Tordenskjolds Tillidsmand], om der var nogen; Budde sagde Nej! Men, føjede han til, der var en Ordre om, at der skulde sættes Morterer paa den Ø, hvor Lange Maren laa. Tordenskjold har altsaa i Forvejen hverken aftalt noget med sin Næstkommanderende eller efterladt nogen Ordre, skriftlig eller mundtlig, til den, der var selvskreven til at overtage Kommandoen efter ham. Derimod synes det, at han har overdraget Prmltn. Budde at føre Kommandoen.

Lidt efter kom fra Spydstagen Kaptajn Tønder, der havde Ordre til, med dette Fartøj at lægge sig paa samme Plads som den foregaaende Dag og „kanonere". Hoppe skyndede paa, at dette hurtigst muligt blev udført, og gjorde sit muligste for at hjælpe Artilleriløjtnanten Winge til, at Bombardementet kunde fortsættes. Ved Dagens Frembrud havde de tre Fartøjer, der var nærmest ved Fortet, genoptaget deres nogen Tid afbrudte Bekastning og Beskydning af dette, og i Løbet af Morgentimerne var Stralsund og Frederikshald atter gaaet ind for at støtte Angrebet; men henholdsvis Kl. $9^1/_2$ og $11^1/_2$ Form. maatte disse to igen trække sig tilbage under voldsom Beskydning

---

[1]) Garde (Den danske og norske Sømagt) mener, at Tordenskjold mer end gærne benyttede Efterretningen om Kongens Rejse til Marstrand til at forlade et Foretagende, hvis uheldige Udfald næsten lod sig forudse, skønt han maatte vide, at med den herskende Vind var Kongens Rejse umulig.

fra Fortet. Tumleren maatte begrænse sig til at holde sig i Nærheden af Bombardergalioten for at „sekundere" denne. Hjælperinden var saa medtaget, at den ikke mer kom til Indgriben. Derimod kunde de to Skytspramme og Bombardergalioten som Følge af deres særegne Bygning og Bestykning, tildels i Læ af Klipperne, fortsætte Beskydningen, der med nogle Afbrydelser vedligeholdtes fra begge Sider hele Formiddagen og de første Eftermiddagstimer. Ved 6-Tiden om Eftermiddagen beordrede Hoppe Galeasen (Prins af Hessen), der havde faaet frisk Mandskab, til atter at varpe ind og støtte Lange Maren, og samtidig sattes der flere Soldater ombord paa Spydstagen til at støtte med Geværild, hvor det behøvedes — antagelig mod Hisingen.

Mellem Kl. 6 og 7 om Aftenen fik Hoppe, der lige var vendt tilbage til sit Skib (Fyen), Melding om, at der inde ved Ny Værft laa en Galeas parat til at gøre Udfald, samt om at Fjenden byggede Batterier inde paa Hisingen, i Ryggen paa de ved Fortets Nordside liggende Fartøjer. Han satte sig strax i Forbindelse med Prmltn. Budde og fraraadede at sætte de svære Morterer iland paa det dertil udsete Sted, Lille Aspholmen, da de vilde gaa tabt, „ifald nogen ritarade" skulde blive nødvendig under de foreliggende Omstændigheder. Budde svarede imidlertid, at Tordenskjold skriftlig havde befalet, at de skulde landsættes. „Altsaa turde jeg ikke kontremandere det", skriver Hoppe, og han indskrænkede sig til at paalægge Spydstagen, Lange Maren og Galejerne at være paa deres Post mod Overraskelser. Spydstagen beordrede han til om Aftenen at lægge sig tværs i Farvandet, to af Galejerne for hver sin Ende af den for at hindre Kommunikation mellem Hisingen og Fortet. Endvidere paalagde han samtlige Skibe at holde armerede Chaluper rede om Natten til eventuelt at hjælpe Prammene samt lod en Landkaptajn (Kleve) forblive ved Soldaterne paa Holmene ved Mortererne, da Løjtnant Winge var bleven syg. Orlogsskibet Tumleren, der fra om Morgenen havde ligget ved Bombardergalioten for at „sekundere" denne, fik Ordre til at holde sig klar til at gribe ind. Endelig sendte han yderligere Forstærkning af Soldater til Spydstagen[1]).

---

[1]) Tordenskjolds nyeste Biograf, Bergersen, udtaler (S. 967), at Hoppe ikke var „den Mand, som paa nogen Maade kunde remplacere Tordenskjold". — Der kan vel have været Omraader, hvor H. ikke kunde staa Maal med T., men han var allerede da anset for en meget dygtig Officer, og han maa ogsaa af sin

Kanonaden fortsattes om Eftermiddagen og Aftenen d. 3. August indtil Kl. $9^1/_2$, da der indtraf Bygevejr med stærk Torden, Lynild og Plaskregn. Henimod Kl. 4 Morgen den 4., endnu inden det var rigtig lyst, indtraadte Krisis. Fra Ny Elfsborg og de i Hast opførte svenske Batterier paa Hisingen, „digt ved hvor Lange Maren, Spydstagen og de to Galejer laa", begyndte samtidig en voldsom Kanonade, der bragte de nordlig for Fortet liggende Fartøjer mellem dobbelt Ild; men foreløbig fyrede de „hardt igen". Henad Kl. 5 om Morgenen fik Hoppe Melding om, at Spydstagen, bugseret af en Galej, retirerede. Han skyndte sig derhen og forlangte at vide, hvem der havde befalet dette Tilbagetog. Det blev meldt ham, at Fartøjet havde faaet bortskudt alle sine Ankre og saaledes ikke kunde holdes paa Plads. Galejen var atter gaaet tilbage for at hjælpe at slæbe Lange Maren ud, og dette Fartøj havde taget Soldaterne fra Bombardementsbatterierne ombord. Det blev nu bugseret ud. De 4 svære Morterer synes ikke at være bleven færdige til at træde i Virksomhed og var bleven efterladt, da de ikke kunde slæbes ud igen under Fjendens heftige Ild[1]). Paa Lange Maren fandt Hoppe Prmltn. Budde, der forklarede, at de ej havde kunnet gøre yderligere Modstand paa Grund af Batterierne paa Hisingen og ikke komme til Mortererne uden alt for store Tab af Folk; der havde ikke været nogen Pram ved Haanden, der kunde flyde tilstrækkelig nær til at tage de svære Piecer ind; Budde havde, erklærede han, haft nok at gøre med at bjærge Folkene (Soldaterne). Jeg kunde ej, sluttede han, gaa tilbage med Galeasen og Galejerne; Soldaterne var borte, og jeg vilde ligge i dobbelt Ild og „resqvere at blive skjøt fordærvet". Derfor havde han (Budde) givet Ordre til, at alle skulde gøre deres Bedste med at varpe op til Eskadren (Orlogsskibene).

Yderligere havde det svenske Modangreb sat ind med de den foregaaende Eftermiddag observerede med Soldater fyldte Fartøjer ved Ny Værft: „Og Fjenden kom ud fra Gottenborg med 3de Galejer og 1 Fregat og kanonerede og bombarderede saa hart fra Kastellet og Landet [Hisingen], at Vores maatte søge Retirade, saavel Fartøjerne

---

Samtid have været anset for noget meget fremragende, thi med Undtagelse af Brødrene Niels og Jens Juel samt Kongesønnen Gyldenløve er han den eneste, der har opnaaet Graden Generaladmiralløjtnant.

[1]) Tordenskjold gav senere tre Overfyrværkere Skylden for, at disse Morterer faldt i Fjendens Hænder, ved at de uden Grund skulde være flygtet fra dem: De burde i ethvert Fald have sprængt dem forinden (I. S. t. Søet. $^{16}/_1$ 20).

som Folket paa Øen". Med Chaluper fra Elfsborg lagde Fjenden til ved Øerne (Holmene), hvor Mortererne var, og tog dem i Besiddelse.

Hermed var Kampen afsluttet. I Løbet af Dagen varpede Kampfartøjerne ud til Orlogsskibene. De saarede sendtes til Marstrand.

Modangrebet fra Hisingen, der fik saa stor Betydning, blev ledet af Oberst Stael v. Holstein, som med en Bataillon havde Post paa denne Ø. Under store Vanskeligheder var det lykkedes ham at faa slæbt 4 Kanoner og en Morter frem til Arendal og bygget Batteri her.

Angrebet paa Ny Elfsborg var den sidste egentlige Kamp i den store nordiske Krig for Danmark-Norges Vedkommende. Trods en vældig Overlegenhed paa materielle og personelle Midler paa Angrebets Side var Kampen efter tre Nætters og Dages Kanonade endt med et fuldstændigt Nederlag for Eskadren. Igen havde Landartilleriet, fortræffeligt ledet og betjent, viist sig Søartilleriet langt overlegent. Om Udfaldet kunde blevet anderledes, hvis samtlige Orlogsskibe var bleven sat ind paa et tidligt Stadium — f. Ex. ved Beskydning mod Elfsborgs Vestside, medens Artilleriskibene lagdes nord og sydsydøst derfor er muligt. Det havde vel ogsaa været bedre, om Tordenskjold strax fra Begyndelsen havde sat ind med Maximum af Kraft, hvad han havde tænkt at ville anvende, i Stedet for stykvis med tre-fire Træfninger med flere Timers Mellemrum mellem hver.

De i Kampen indsatte Fartøjers Besætninger, selv de svagt bestykkede Galejers, havde kæmpet med stort Mod og Udholdenhed. I næsten alle de Tilfælde, hvor Fartøjerne for en Tid havde trukken sig ud af Kampen, var det sket paa Lederens udtrykkelige Befaling, og der var — undtagen maaske ved Prmltn. Buddes Morter-Kommando under de kritiske Forhold den 4. om Morgenen — intet Sted opstaaet Panik, end ikke under meget vanskelige Forhold.

I sin Rapport til Kongen den 7. August nævner Tordenskjold, der i Mellemtiden var forbleven i Marstrand, at hans Bortrejse fra Kampladsen for at møde Kongen tildels var Grunden til, at Angrebet ikke førte til det ønskede Resultat. Den nærliggende Slutning, der kunde drages af denne Udtalelse, synes han ikke at have betænkt. At han ikke henskyder sig under nogen Ordre eller Bemyndigelse af Kongen til Angrebet, viser formentlig tilstrækkeligt, at han ikke har haft saa-

danne, og han kan heller ikke henvise til Krigsraad eller lignende med sine Chefer. Om Anerkendelse af sine Undergivnes gode Forhold har han ikke et Ord. Han angiver Tabet til 40 Døde, 90 Saarede. En Trediedel [!] af Tabet er, skriver han, forvoldt ved sprungne Kanoner.

Den 4. om Morgenen Kl. 6 havde Hoppe ved Monsieur [Løjtn.] Reichau modtaget et Brev fra Tordenskjold. Det kan ikke oplyses, hvad det gik ud paa; thi Hoppe har kun den lakoniske Bemærkning om Modtagelsen, og Brevet synes ikke at være optagen i Tordenskjolds Korrespondance. Det har maaske været en Ordre om at afbryde Kampen, men denne var da ophørt.

Efter at have afsendt sin Rapport vendte Tordenskjold for et Par Dage tilbage til Eskadren, hvorpaa han atter rejste til Marstrand, og her forblev han, indtil Kongen den 17. ankom paa Hjemvejen til Kjøbenhavn. Samme Dag udnævntes han til Viceadmiral. Under hans Fraværelse førte Prmltn. Budde, ikke Hoppe, Kommandoen over Eskadren og udstedte Befalinger efter Tordenskjolds „Ordre".

Fægtningstabene ved Eskadren kan kun oplyses ufuldstændigt. Der er ikke forefunden Tabslister for alle Skibene, og det synes, at de forefundne kun gælder Tiden indtil 3. August Morgen, da Tordenskjold inden sin Bortrejse forlangte Opgivelser. De af T. i Rapporten den 7. angivne Tal synes at stamme fra disse Opgivelser; men da Kampen varede endnu et Døgn, har det virkelige Tab formentlig været betydeligt højere[1]).

Svenskernes Tab angives til 30 Døde, 70 Saarede — en Trediedel af Fortets oprindelige Besætning[2]).

Ammunitionsforbruget kan kun ufuldstændigt opgives, nemlig for Hjælperinden, Frederikshald, Tumleren og Sværdfisken. De har afgivet godt 1600 Skud med 24 Pds., 1000 med 18 Pds. Kanoner og bortskudt omtrent 24000 Pd. Krudt. Dette giver maaske omtrent Halvdelen af det hele Forbrug, og navnlig har Spydstagens 36 Pds. Kanoner forbrugt meget store Mængder den lange Tid, Skibet var i Ilden.

De fem tilbageblevne Orlogsskibe forblev indtil videre liggende paa omtrent en halv Mils Afstand fra Ny Elfsborg. Transportskibene blev lagt længere ud mod vest, og nogle af Kampskibene, hvoriblandt

---

[1]) Garde, Den danske og norske Sømagt, S. 112 angiver Tabet til 60 Døde, 73 Saarede.

[2]) Kuylenstjerna Striderna S. 93 f.

Lange Maren og Spydstagen, blev lagt ud til dem. Den 18. August, samtidig med Kongens Hjemrejse til Kjøbenhavn og som Følge af det ændrede Forhold til England, blev tre af Orlogsskibene sendt til Kjøbenhavn[1]).

Paa Indberetning fra Kommandanten i Göteborg, Generalmajor Mentzer, om „Fjendens liden afbräck" ved Ny Elfsborg udtalte Dronningen sin Tilfredshed med de af Mentzer trufne gode Anstalter paa Hisingen. Dronningen tiltraadte ganske Mentzers Ros over Oberstl. Lillies „berømmelige og tapre Forhold" paa Kastellet samt Oberst Stael v. Holsteins „særdeles viste Flid og Arbejdsdrivende med at fremme Batteribygningen" og hans derefter „med god Forsigtighed" udviste Forhold med at benytte dette mod Fjenden. Lillie blev udnævnt til Oberst[2]).

Feltmarskal Rehnsköld omtaler kun ganske korteligt det ved Ny Elfsborg foregaaede[3]).

---

20. Politiske Forhandlinger i Kjøbenhavn og Stockholm Juli—August. Kong Georg vil have Støtte af dansk-norsk Eskadre til Angreb paa Czaren.

Løvenørns Forhandlinger med Hertugen af Gottorp i Hamburg og Hannover, hvor ogsaa Kong Georg midlertidig opholdt sig, førte ikke til positivt Resultat, skønt Løvenørn havde Kongens Fuldmagt til at føre Forhandlingerne tilende. Der havde været nogen Udsigt til, at Hertugen vilde afstaa sine Rettigheder til det gottorpske Slesvig mod dansk-norsk Støtte til Opnaaelse af Arvefølgen i Sverige samt Erstatning i Land andre Steder. Men disse Erstatninger var yderst problematiske, og Hertugen søgte snart Støtte andre Steder. Under Forhandlingerne med Hertugen kom Løvenørn i Forbindelse med Kong Georg

[1]) Skibsjournalerne fra Laaland, Fyen (en fra Chefen, en fra Styrmændene), Prins Vilhelm, Tumleren, Sværdfisken, Stralsund, Hjælperinden og Charlotta Amalia; Protokollerne fra Laaland, Fyen, Prins Vilhelm, Tumleren, Sværdfisken, Stralsund og Hjælperinden samt Frederikshald.

[2]) Sv. Krigsexp. Reg. $^{30}/_{7}$ 705, 706.

[3]) Rehnsköld til Dronn. $^{26}/_{7}$ og den samlede Beretn.

og dennes Ministre, særlig Udenrigsminister Lord Stanhope, der skal have syntes „udmærket godt" om Løvenørn. Dette er imidlertid en højst tvivlsom Ros fra en Mand som Stanhope, om hvem det er sagt, at han drev sine Underhandlinger med Løgn, Bedrag, Trusler og, sidst men ikke mindst, med Bestikkelser[1]).

I April havde Grev Holstein-Holsteinborg hjemsendt Udkast til en hannoveransk og en engelsk Forbundstraktat med Danmark-Norge, hvorpaa Regeringen i Kjøbenhavn svarede med Kontraprojekter, der kun paa et enkelt Punkt afveg fra de to først nævnte nemlig Ophævelse af Sveriges Frihed for Øresundstold, for hvilket Regeringen i Kjøbenhavn forlangte Englands Garanti, hvad de engelske Ministre bestemt nægtede. For at skynde paa Afslutning af Forhandlingerne rejste Holstein-Holsteinborg i Juni hjem fra London med engelsk-hannoveransk Forslag om en Fællesfred mellem Sverige paa den ene Side, Danmark-Norge, Hannover, Preussen og Sachsen-Polen paa den anden, samt Udkast til de engelske og hannoveranske Forbundstraktater med Danmark-Norge, saaledes som disse var bleven redigeret efter Kontraprojekterne. Da Greven naaede op i Jylland, var Kongen imidlertid rejst til Norge, hvad Greven meget beklagede, da han nu ikke kunde opnaa mundtligt Foredrag for Kongen om Fredsforslaget, der vel ingenlunde var tilfredsstillende for Danmark-Norge, men hvis Afslutning var højst paatrængende nu, thi saavel Hannover som Preussen var allerede i fuld Fredsforhandling med Sverige, og Kong Georg som Konge af England stod i Begreb med at indlede Underhandlinger med Sverige om Forbund. De engelske Ministre havde stærkt fremhævet for Greven, at Danmark-Norge maatte skynde sig at fremsætte bestemte, rimelige Forslag for Fred med Sverige, da Fred mellem dette Rige og dets øvrige Fjender kunde komme hurtigere, end man tænkte sig det i Kjøbenhavn.

Det var højst uheldigt, at netop paa et Tidspunkt, da Kong Frederik i højeste Grad trængte til Raad og Støtte af Konseillet, var han henvist til Raadslagning med Gabel og den mindst betydelige af Gehejmeraaderne, Vibe. Det var ogsaa meget uheldigt og tidsspildende, at Konseillet i Kjøbenhavn, der skulde forhandle med de der værende fremmede Afsendinge og modtog Beretningerne fra Repræsentanterne i Udlandet, skulde indhente Instruktioner og Ordrer fra Kongen i Norge.

I de samme Dage, som Lord Carteret indtraf i Sverige for at paa-

---

[1]) Geh. R. $^{9}/_{6}$; Holm 654 ff.; Tuxen Løvenørn 107 ff.

begynde Fredsunderhandlinger, resolverede Kong Frederik, i Kongsberg, at Nægtelsen af at garantere Genindførelsen af Øresundstolden ikke skulde være Hindring for Afslutning af Forbundstraktaterne med Hannover og England, og beordrede Holstein-Holsteinborg til at opsøge Kong Georg i Hannover for at faa dem afsluttet. Forslaget til Fredstraktat med Sverige kunde Kongen derimod ingenlunde godkende i den foreliggende Form — bl. a. Forslaget om en Vaabenstilstand paa et halvt Aar netop nu, da han stod i Begreb med, i Spidsen for meget betydelige Stridskræfter at trænge ind i Sverige[1]).

Kong Georg var vedblivende venligt stemt overfor Kong Frederik; men han var i høj Grad interesseret i, som Kurfyrste af Hannover at faa Fred med Sverige og Ordning af den endelige Afstaaelse af Bremen-Verden. Samtidig var han under stærkt Pres fra sine engelske Ministre og den offentlige Mening i England, der af Hensyn til uhindret Skibsfart og Handel i Nord- og Østersøen krævede Fred og Ro i Norden. Af de engelsk-hannoveranske Politikere var den hannoveranske Premierminister Bernstorff ret vel sindet overfor Danmark-Norge, og den hannoveranske Udsending til Stockholm, Oberst Bassewitz, handlede i Overensstemmelse med Bernstorff. Den engelske Minister i Kjøbenhavn, Lord Polwarth, var vel jævnlig vanskelig at forhandle med, men ogsaa han var i Grunden vel sindet. Hans hannoveranske Kollega, General Bothmer, svingede noget til begge Sider. Den engelske Udenrigsminister, Lord Stanhope, var vel ikke uvenligt stemt mod Danmark-Norge, men paa sædvanlig engelsk Vis fordrede han bydende, at de mindre Stater skulde rette sig efter Englands Ønsker og Villie. Lord Carteret, hvis Stilling overfor Danmark-Norge fik overordentlig stor Betydning, var paa Forhaand ikke uvenligt stemt; men efterhaanden som hans Forhandlinger i Stockholm mødte Vanskeligheder og trak i Langdrag, tildels som Følge af Forhindringer fra dansk Side, tabte han Taalmodigheden og sluttede sig mere og mere til sin Chefs, Lord Stanhopes, Standpunkt og fik større Sympati for Sverige. Afgjort uvenligt indstillet overfor Danmark-Norge, gunstigt overfor Sverige var i Overensstemmelse med Frankrigs gamle Politik den franske Regering og dens Diplomater.

---

[1]) Geh. R. $^{4}/_{7}$.

Den 3. Juli, omtrent en Uge før Carterets Ankomst til Stockholm, ankrede den engelske Admiral Norris med en Eskadre paa Kjøbenhavns Red. Eskadren talte kun 10 Orlogsskibe og et Par Fregatter og var mindre end de foregaaende Aars, da andre Dele af Englands Flaade var bunden andensteds. Desuagtet havde Admiral Norris vigtige Opgaver at løse, nemlig at støtte Carterets og Bassewitz' Underhandlinger i Stockholm, og, hvis Forholdene udviklede sig saaledes, at der ved Tilslutning af svenske og dansk-norske Flaadeafdelinger aabnede sig Mulighed derfor, at søge at ødelægge den russiske Flaade — skønt hverken England eller Danmark-Norge var paa Krigsfod med Rusland[1])

Dagen efter Ankomsten indfandt Norris og Kong Georgs to Repræsentanter, Polwarth og Bothmer, sig paa „Raadstuen". Norris havde kun en ubetydelig Meddelelse at fremsætte — om sine egentlige Hverv absolut intet. Men Polwarth meddelte Indholdet af et Brev, han havde modtaget fra Stanhope: At man i England havde bemærket nogen „Jalousie" i Kjøbenhavn mod Carterets Afsendelse til Sverige. Man kunde imidlertid forsikre, at Carteret havde bestemte Ordrer til at antage sig Kongen af Danmarks Interesser ved Forhandlingerne med det svenske Hof, og der vilde bestemt ikke blive sluttet en Fred med Sverige, uden at Danmark-Norge var indbefattet deri. General Bothmer havde nogle Dage i Forvejen meddelt, at Ob. Bassewitz havde tilsvarende hannoveransk Instrux. — At Kong Georgs Repræsentanter i Stockholm arbejdede ivrigt for Separatfred mellem Sverige og Preussen holdtes fuldstændig hemmeligt for den dansk-norske Regering.

Som Svar paa en meget mistrøstig Skrivelse fra Holstein-Holsteinborg af 4. Juli om de yderst vanskelige Forhold for hans Underhandlinger i Hannover underrettede Konseillet ham om, hvad Lord Polwarth havde meddelt om Stanhopes velvillige Udtalelser, der tydede paa, at „man" ikke vilde modarbejde Kong Frederiks Interesser[2]).

Den 11. Juli ankom Lord Carteret til Stockholm. Hans Instruxer var meget omfattende og gjaldt Genoprettelse af Handelsforbindelserne, Kong Georgs Hjælp til Sverige til Fred med Danmark-Norge, Preussen og Sachsen-Polen og derefter et mod Rusland rettet Forbund mel-

[1]) Chance The northern pacification 1719—20, (Engl. hist. review XXII) 696 f.

[2]) Prot. cons. $^{17}/_{6}$; Kons. Rel. $^{1}/_{7}$ og $^{8}/_{7}$.

lem Sverige og disse Stater samt Storbritannien-Hannover. Grundlag for Fredsslutningerne skulde være, at Danmark-Norge og Preussen skulde beholde de fra Sverige vundne Landsdele. Hannoveraneren Bassewitz var allerede da nær ved Afslutningen af Traktat om Afstaaelsen af Bremen-Verden til Hannover, der til Gengæld skulde yde Sverige Hjælp med Tropper og Penge samt en engelsk Flaadeafdeling til Anvendelse mod Czaren.

Carteret forefandt i Stockholm to ydrepolitiske Retninger: en for Fredsslutning med Czaren, navnlig repræsenteret ved de fornemste Senatsherrer, en, navnlig af Dronningen, dennes Gemal og General Dücker støttet, for Forbindelse med Kong Georg. Dronningen udnævnte strax en Kommission paa fem Herrer, repræsenterende begge Retninger, til Forhandling med Carteret. Denne sidste erfarede hurtigt, at nogle af Kommissionens Medlemmer kunde vindes ved Gaver, Penge, og skønt dette Middel ikke tiltalte ham personlig, blev det bragt i Anvendelse.

Faa Dage efter Forhandlingernes Begyndelse blev Faren for russisk Landgang fra en talrig Galejflaade under Beskyttelse af en Flaade paa 21 Orlogsskibe overhængende. Dronningen pressede paa Carteret, at denne skulde beordre Norris til at løbe op i Østersøen, forene sig med de svenske Eskadrer i Karlskrona og ved Stockholm og hindre Russernes Landgang, hvad Carteret ogsaa gik ind paa, og den 15. Juli skrev han til Norris, der stadig laa paa Kjøbenhavns Red, at kun Udsigten til snarlig Hjælp af den engelske Flaade hindrede Afslutningen af Fred mellem Sverige og Czaren — Norris burde i ethvert Fald gaa op til Farvandet ved Gotland. Den 19. Juli beordrede Regeringen i Stockholm Admiralitetet til, at hvis den engelske Flaade ved Kjøbenhavn gik op i Østersøen, skulde det størst mulige Antal Orlogsskibe forene sig med Englænderne. Den 22. Juli fik Rigs- og Over-Admiral Sparre i Karlskrona direkte Ordre herom, med Tilføjende, at Sparre selv skulde føre sin Flaadeafdeling og give nøje Agt paa, naar den engelske Flaade passerede forbi, for saa at slutte umiddelbart op efter denne og forene sig med den — „hvis vi skulde beordre saadant"[1]).

Admiral Norris skønnede imidlertid, at hans egen Flaadeafdeling var for svag til at vove sig op i Østersøen, og vidste, at Svenskerne kun raadede over nogle faa, daarligt ekviperede Skibe. Ligesom Lord Stanhope frygtede han tillige, at den dansk-norske Eskadre i Øster-

[1]) Krigsexp. Reg. 624 og 633.

søen under Schoutbynacht Paulsen kunde være bestemt til eventuelt at slutte sig til Russerflaaden. Han blev derfor liggende paa Kjøbenhavns Red og afventede en Forstærkning hjemmefra paa 6 Orlogsskibe, der var lovet ham. Naar den var kommen, mente han at være stærk nok til at kunne angribe Russerne.

I de samme Dage henvendte General Bothmer sig til Konseillet (i Kjøbenhavn) med Forespørgsel fra Kong Georg, om Kong Frederik vilde lade sin Flaade forene sig med den engelske — i bekræftende Fald: med hvormange Skibe. Til hvad Formaal angav han ikke. I Tilfælde af saadan Forening maatte Skibene medføre Proviant for et tre Maaneders Togt. Der ønskedes „positiv Resolution"[1]. Konseillet kunde kun love at henstille Afgørelsen til Kongen og indhentede foreløbig den Oplysning fra Admiral Judichær, at to Orlogsskibe strax kunde slutte sig til Paulsens Eskadre paa 4 Orlogsskibe, der for Øjeblikket laa i Kjøge Bugt, og yderligere 4 kunde udrustes, hvis der var Matroser nok. Konseillet bad indtrængende Kongen træffe Afgørelse af Spørgsmaalet.

Den 22. Juli, tre Dage efter at Kong Frederik var rykket over Svinesund kort efter Strømstads Rømning, Sænkningen af Flotillen dèr og samtidig med Tordenskjolds Angreb paa Marstrand, gjorde Czaren Landgang paa Sveriges Østkyst og begyndte hermed en Række Ødelæggelsestog, der først afsluttedes med Udgangen af August. Samtidig hermed indtraf Czarens Hovedforhandler paa Aalandsøerne, Ostermann, ved Stockholm for at fortsætte de midlertidigt afbrudte Fredsforhandlinger. Under Presset af disse Dages Begivenheder lykkedes det Carteret, der var ilet ud til det svenske Hovedkvarter i Nærheden af Stockholm, under energisk Støtte af Prinsgemalen og Dücker men under heftig Modstand af Senatets Flertal, at faa en Præliminær-Overenskomst mellem Sverige og Hannover afsluttet, imod at Norris blev beordret til strax at sejle op i Østersøen. — Det kan vi navnlig takke Czaren for, skrev Carteret, der strax afsendte sin Sekretær til Norris.

I denne Overenskomsts Pkt. 7 hed det, at Hannover vilde arbejde for at skaffe Sverige Fred med Danmark-Norge og Sachsen-Polen[2].

Medens Kong Georgs Repræsentanter i Kjøbenhavn med Utaalmodighed og i Spænding afventede Flaadeforstærkningen hjemmefra, Svar paa Anmodningen om Tilslutning af Paulsens Eskadre, Oplysninger om

---

[1]) Kons. Rel. $^{22}/_{7}$.

[2]) Chance sidst anf. Skr. 698.

Forhandlingernes Gang i Stockholm og om Værdien af svensk Flaadestøtte, indtraf uformodet en lille russisk Eskadre paa tre Fregatter i Kjøge Bugt. Den var afsendt af Czaren, samtidig med at han bestemte sig til at aabne Angrebet paa Sveriges Østkyst. Schoutbynacht Paulsen havde mødt Russerne mellem Møen og Stævns og sendt en Løjtnant ombord til dem for at forhøre om deres Hverv. Russerne, der et Par Maaneder i Forvejen havde erobret en lille svensk Eskadre i Østersøen, var meget selvfølende, skriver Paulsen, og havde paa Løjtnantens Forespørgsel om, hvor stærk Czarens Flaade var, svaret, at den var stærk nok til at tage det op med baade Ven og Fjende! De skulde til Kjøge Bugt og vente dèr, indtil den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn gav dem nærmere Ordre. Paulsen mente, at de var kommen for at faa oplyst, hvad den engelske Flaade skulde foretage sig i Østersøen, og han var belavet paa, snart at se Czaren komme med en vældig Flaade af Orlogsskibe og Galejer. Han vilde foreløbig gaa øst paa for at observere og bad om snarest at blive forstærket med to Orlogsskibe og en Fregat[1]).

Nogle Dage i Forvejen havde den russiske Ambassadør spurgt Admiral Norris, hvad hans Hverv i Østersøen var: Om han skulde hindre det russiske Angreb paa Sverige? Norris gav kun et undvigende Svar herpaa. Den 22. Juli mødte Kong Georgs to Repræsentanter og Admiralen atter i Raadstuen og meddelte, at den russiske Ambassadør sammen med Chefen for de tre russiske Fregatter var kommen til Norris med et Brev fra Czaren af det Indhold, at da Norris var kommen med Eskadre til „Østersøen", uden at det var meddelt Czaren, og uden at man havde forhandlet med ham, ønskede han at vide, hvad Hensigten var med den engelske Eskadre. Czaren krævede et kategorisk og utvetydigt Svar. Taushed vilde han tage som et Bevis paa, at Norris havde Ordre til at optræde mod ham. Hvis Norris nærmede sig Czarens Lande, Fæstninger eller Flaade, vilde han blive betragtet som Fjende og behandlet som saadan. Norris skulde have svaret herpaa som en Officer og god Kongetjener: At Kongen af England nok skulde meddele Czaren sine Hensigter, hvis Czaren spurgte derom — altsaa atter undvigende men i Realiteten ret truende[2]).

Ifølge Chance[3]) skal Norris yderligere have svaret, at han allerede

---

[1]) Kons. Rel. $^{22}/_{7}$ med Paulsens Skrivelse vedlagt.
[2]) Kons. Rel. $^{22}/_{7}$.
[3]) Chance anf. Skr. 701.

i London havde meddelt Czarens Ministre, at hans Sendelse til Østersøen tilsigtede Beskyttelse af Handelen og Vedligeholdelse af god Forstaaelse med Kong Georgs Allierede, og Norris var nu yderst forbauset over Mistanken om Uenighed mellem hans Herre og Czaren.

Det var saare vanskeligt for Herrerne i Konseillet i disse Dage at balancere mellem Englænderne og Russerne. Overfor den russiske Ambassadør lod de Herrer udtale Beklagelse over de russiske Fregatters Ankomst i Kjøge Bugt, uden at de havde faaet officiel Meddelelse herom. Ambassadøren svarede vredt, at han i den senere Tid havde mødt saamegen Kulde fra dansk Side, at han maatte gøre Gengæld[1]). Norris havde samtidig vakt Misstemning mod sig i Kjøbenhavn ved at have taget til sig et af en dansk Kaper indbragt lybsk Skib. Norris gjorde gældende, at han ikke alene skulde beskytte Englands men ogsaa Lübecks Handel. Paa Forespørgsel erklærede Admiralitetet, at Skibet kunde frigives, da dets Papirer var i Orden. Konseillet lod dog tilkendegive overfor Norris det utilbørlige i hans Handling i dansk Farvand[2]). Hvor lidt denne Tilkendegivelse nyttede, beviste Norris ved kort efter at gøre ganske det samme.

Under stadigt Pres af Englænderne anmodede Konseillet den 27. Juli indtrængende Kongen om Afgørelse paa, om Paulsens Eskadre skulde slutte sig til Norris samt om Forholdsordre for den Eventualitet, at Czaren sluttede Fred med Sverige, og hans Flaade derefter nærmede sig de danske Farvande[3]). Samme Dag befalede Kongen oppe fra Strømstad, hvor han stadig ventede paa Gennemførelsen af Arnoldts Expedition, at Konseillet skulde svare Englænderne, at Kongen havde resolveret, at der ikke skulde udrustes flere Skibe — altsaa undvigende[4]).

Som Følge af de engelske Repræsentanters Rapporter fra Kjøbenhavn om, at de ikke havde formaaet at fremkalde den saa hedt ønskede Tilslutning af en dansk Eskadre, forestillede Lord Stanhope den franske Regering, at det var dennes Modstand imod, at Stralsund og Rügen afstodes til Danmark, der var Skyld i, at man under disse presserende

---

[1]) Kons. Rel. $^{25}/_{7}$.

[2]) Kons. Rel. $^{22}/_{7}$; I. S. t. Krigskanc. (Søet.) Tausan $^{22}/_{7}$. Om en herved opstaaet Diskussion mellem Norris og Admiral Trojel om, hvor vidt dansk Søterritorium strakte sig, se I. S. t. Krigskanc. (Søet.) Skr. fra Admiralitetet til Kongen $^{4}/_{8}$ med Bilag fra Trojel.

[3]) Altsaa i fjendtlig Hensigt! Kons. Rel. $^{27}/_{7}$.

[4]) Geh. Reg. $^{27}/_{7}$.

Forhold ikke fik den Flaadehjælp, som var i saa høj Grad ønskelig. Til Carteret skrev Stanhope, at de Danskes Forhold beredte hans Politik uoverstigelige Vanskeligheder. Carteret skulde af yderste Evne arbejde for Fred mellem Danmark-Norge og Sverige paa Grundlag af de nævnte Territoriers Afstaaelse. Saasnart Svenskerne var gaaet ind paa dette, og man saaledes var sikker paa Danskerne, skulde Norris handle med yderste Kraft til Fordel for Sverige. Skulde det mislykkes for Carteret at hindre Fredsslutning mellem Sverige og Czaren, skulde han dog sørge for, at Fredstraktaten kom til at indeholde en Artikel, der forpligtede Czaren til Hjælp til Sverige til Lands og Vands mod Danmark-Norge for derved at lægge Grunden til aabent Fjendskab mellem Danmark-Norge og Rusland[1]).

Denne Ordre kom Carteret i højeste Grad paatværs, nu da han havde faaet afsluttet Traktaten mellem Sverige og Hannover. Han underrettede Norris om, at de svenske Senatorer belejrede ham og krævede den engelske Flaades Opsejling: Havde Svenskerne ikke stolet paa Kong Georg og hans Flaade, vilde de forlængst have sluttet Fred med Czaren og derved faaet Hævn over de Danske. At tale til dem om Landafstaaelse til Danmark optog de som en Fornærmelse[2]). Carteret henstillede derfor atter og indtrængende til Norris, snarest at komme, hvad han ogsaa kunde gøre uden Fare. De „Danske" havde kun 5 Orlogsskibe i Østersøen, og det kunde i det hele taget ikke antages, at de vilde slutte sig til Russerne. — Men skønt Norris samtidig med Carterets Opfordring modtog Meddelelse fra Admiral Sparre i Karlskrona om, at denne havde 4 Linieskibe og 2 Fregatter parat til at slutte sig til ham, dristede Norris sig alligevel ikke til at løbe op i Østersøen. Lord Stanhope fraraadede ham ogsaa dette. Saalænge Forholdene, bl. a. Danmark-Norges Stilling, endnu var saa usikre, burde han holde sig neutral og underrette Admiral Sparre om, at før Forstærkning var ankommen fra England, kunde han ikke forlade Kjøbenhavn. Efter den hos de Danske for Øjeblikket herskende Stemning, tilføjede Stanhope, kunde man risikere, at de vilde bemægtige sig de Skibe, der skulde komme til Forstærkning — ja, de kunde muligvis endog falde paa at bemægtige sig Norris' egen Person, hvad der under de foreliggende Forhold vilde blive skæbnesvangert.

Norris' eget Indtryk af Forholdene i Kjøbenhavn i disse Dage var

---

[1]) Chance 704.

[2]) Chance 705; Holm 667 f.

et saadant, at han frygtede, at de Danske kunde falde paa at borttage Sømærkerne i Sundet og derved gennemtvinge, at Passagen til og fra Østersøen maatte foregaa gennem Store Belt, hvis Farvand ingen hos ham kendte. Den hannoveranske Premierminister, Bernstorff, troede ikke paa en saa fjendtlig Stemning i Kjøbenhavn og mente, at naar Norris blev forstærket med 4 Orlogsskibe og kunde faa Tilslutning af 8—10 svenske, vilde han være stærk nok til at ødelægge Czarens Flaade.

Den 5. August kunde Carteret meddele sin Regering, at et russisk Ultimatum var afgivet i Stockholm og antaget af Flertallet i Senatet men var stødt paa stærk Modstand af enkelte Senatorer og navnlig af Prinsen og Dronningen. Der var nu opstillet et Modprojekt, og hvis Norris' Flaade snarest sejlede op, vilde Kong Georg endnu kunne ordne Freden ganske efter sit Ønske. Carteret tilføjede, at de Danske havde støttet Czaren mere end han dem; desuagtet følte Czaren ingen Forpligtelse mod de Danske men omtalte dem med Foragt. Havde de Danske sluttet sig til Kong Georg, kunde de have opnaaet, hvad de med Grund kunde have ventet[1]).

I den anden Uge af August modtog Konseillet som Svar paa Relationen af 27. Juli Resolution fra Kongen, dateret Strømstad den 3. August, at Schoutbynacht Paulsen ufortøvet skulde forene sig med Norris og i Overensstemmelse med denne, men kun paa denne Side af Bornholm, agere mod enhver, „hvem det ogsaa være maa", der vilde tentere noget mod Kongens Lande og Riger eller mod „den tyske Bond". Der kunde nu, hed det videre i Resolutionen, trækkes 7—8 Orlogsskibe tilbage fra „Nordsøen", saaledes at det med Storbrittannien stipulerede Antal af 12 kunde være til Raadighed i Østersøen. Paa Spørgsmaalet om, hvad der skulde anordnes, hvis Czarens Flaade nærmede sig de danske Farvande, gav Kongen intet direkte Svar; men Udtalelsen om, at Paulsen skulde agere mod enhver, der vilde tentere noget osv., er formentlig møntet paa Russerflaaden[2]).

Der er den Mærkelighed ved Resolutionen, at den udgiver sig for at være ligelydende med den den 27. Juli afgivne[3]), hvad der ingenlunde er Tilfældet, idet Tilføjelsen om, at 7—8 Orlogsskibe kan trækkes tilbage fra Nordsøen, ikke findes i den af 27. Juli. Dette, tilligemed Or-

[1]) Sv. Rigsark., Danica, Breve til Kgl. Maj. Adlerfelt $^{29}/_{7}$; Chance 703.
[2]) Orig. kgl. Ordrer til Kons. $^{3}/_{8}$; Exp. $^{3}/_{8}$ 994—95.
[3]) S. 124.

dren til Paulsen om ufortøvet Tilslutning til den engelske Flaade, synes at vise, at der mellem den 27. Juli og den 3. August er foregaaet en Forandring i Kongens Anskuelser paa dette Omraade.

---

21. Kong Frederiks Sendefærd til Czaren.

En af de sidste Dage i Juli indtraf i Kjøbenhavn Løjtnant Dreesen med Rapport af 22. s. M. til Gyldenløve fra den til Czaren afsendte Kaptajnløjtn. Peperlow paa Fregatten Løvendals Galej samt med Brev fra Czaren til Kong Frederik. Packan var afgaaet fra Hangø i Finland den 23. Juli. Czarens Brev og Afskrift af Peperlows Rapport afsendtes til Kongen i Strømstad den 1. August, og da Vinden var frisk og sydlig, maa det antages, at Dreesen, der selv bragte Dokumenterne videre[1]), er naaet til Strømstad i Løbet af den 2., i hvert Fald den 3. August.

Peperlow, der den 27. Juni var afgaaet fra Kjøbenhavn og havde anløbet Danzig for at søge Efterretning om Russerflaaden, fik den 14. Juli denne i Sigte under Sejl ved Dagerort (Vestpynten af Dagø), saluterede og blev genhilst. Flaaden vedblev Sejladsen, og Fregatten med Snaven Packan fulgte med indtil den 17. Juli, da Flaaden ankrede, 20 Linieskibe stærk foruden en Del mindre Fartøjer — alt under Kommando af den danskfødte Schoutbynacht Sievers. Den 19. samledes Orlogsflaaden med Galejflaaden ved „Aalands Boy" (Hangø), hvor „Viceadmiralen", Czar Peter selv, overtog Kommandoen. Galejflaaden talte 150 Galejer og 80 mindre Fartøjer, paa 16—20 Aarer og hver med 40—50 Mds. Besætning — efter Peperlows Opgivende ialt sikkert 36000 Mand Landgangstropper[2]). Admiral Apraxin havde Kommandoen over samtlige Land- og Søstridskræfter.

Efter ny, gensidig Saluteren overleverede Peperlow den 19. om Eftermiddagen Kong Frederiks Brev til Czaren personlig, og det blev strax aabnet i Vicekanslerens, Schafirofs, og Admiralens Nærværelse.

---

[1]) Ref. S. 1720 $^{22}/_{7}$ Nr. 6. Packan var Navnet paa Dreesens Fartøj.

[2]) Disse Angivelser stemmer godt med Beretningerne fra Resident Westphalen, der opholdt sig i Reval (Beretn. 25. Juni—6. Juli, 6.—17. Juli, 9.—20. Juli).

Peperlow mente at kunne „fornemme", at „Brevene[1]) var behagelige og angeneme, som og Hr. Schoutbynacht Sievers siden sagde mig". Han blev indbudt til at spise Middag hos Czaren ombord paa en Galej. Officererne paa Flaaden udtalte, at Svenskerne ved Forhandlingerne paa Aaland blot søgte at trække Tiden ud og amuserede Czarens Ministre med Snak. Den 21. modtog Peperlow af Czarens egen Haand Czarens Svarskrivelse til Kong Frederik samt en Skrivelse til den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn, idet Czaren udtalte: „Grat myn Broder Friderich end segt, dat mijn Vriendschab sal altijd bestandig wesen". Til Peperlows Svar, at han vilde forblive til Czarens Tjeneste (Raadighed), svarede Czaren intet. Da Peperlow ikke havde nogen ombord, der kendte Farvandet mellem Skærene, turde han ikke risikere Fregatten ved at følge med Galejerne. Hos Russerne stod det i saa Henseende ikke bedre til, „mens alting gaar ogsaa med dennem paa Hazard".

Den 21. om Natten sejlede Galejflotillen over mod den svenske Kyst ved Furesund, nogle faa Mil nord for Indløbet til Mälaren[2]). Peperlow udtalte, at det vistnok er Czarens Hensigt at sætte Frygt i Svenskerne og i en Hast tvinge dem til Fred, da han forudser Muligheden af Alliance mellem Sverige og Kong Georg. Af Breve, som Peperlow havde set hos en engelsk født Kommandør i Russerflaaden[3]), fremgik, at Admiral Norris havde Ordre til at krydse Czarens Desseins, og en lille Eskadre var afsendt for at observere ham[4]).

Den 27., i Nærheden af den svenske Kyst, passerede Czaren forbi Fregatten i en Galej og blev hilst fra Fregatten „med Skrig 9 Gange", der blev besvaret med 3 Ditto. Den 29. satte Fregatten Kursen hjemefter. — Ejendommeligt nok færdedes endnu den 20. Juli svenske Skibe, bl. a. en Fregat, inde ved Russerflaaden. — Den 25. August ankrede Løvendals Galej i Sundet efter udført Hverv[5]).

Czarens Brev til Kong Frederik er dateret den 20. Juli. Czaren udtaler heri, at han har følt sig meget ilde berørt ved, at Kong

---

[1]) Peperlow havde ogsaa Depecher med fra de russiske Diplomater i Kjøbenhavn.

[2]) S. 122.

[3]) Ifl. Westphalen var Flertallet af de engelske Søofficerer i Czarens Tjeneste Jacobiter.

[4]) S. 123.

[5]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.) Peperlow $^{22}/_{7}$; Kons. Rel. $^{1}/_{8}$; Løvendals Galejs Journal og Protokol; Havfruens Journal.

Frederik ikke havde villet slutte formelig Overenskomst med ham om deres Krigsforetagender[1]). Af Westphalens samtidige Relationer fremgaar, at Czaren nærede stærk Mistanke om, at Kong Frederik fuldstændig havde sluttet sig til Kong Georg og sammen med denne søgte Fred med Sverige, for dernæst i Forening med Svenskerne og Englænderne at angribe Czaren. Kong Georgs, Englands, Fjendskab ænsede Czaren ganske vist kun lidt, men det smærtede ham, at Kong Frederik havde vendt sig fra ham for at slutte sig til hans Fjender.

---

22. Felttoget i Bahus Len standses.

Af den foran[2]) omtalte Skrivelse af 28. Juli fra Generalmaj. Arnoldt til General Scholten fremgik, at efter at der nævnte Dag var indløbet nøjagtig Bekræftelse paa Efterretningen om Marstrands Indtagelse m. m., havde Arnoldt faaet Kongens Befaling til, med første gode Vind at føre sit Korps til Hisingen. Han havde antagelig ogsaa da modtaget Brevet af 25. fra Tordenskjold[3]), hvori denne udtalte, at Korpset burde udskibes paa denne Ø. Nu var det altsaa afgjort, at Göteborg, eller i ethvert Fald dets Havn var Angrebsobjektet[4]). Men, som alt tidligere omtalt, Vinden vedblev at være ugunstig for Transporten.

Ved Hovedkorpset skete der intet; thi Forudsætningen for Felttoget var jo nøje Kooperation mellem dette og Arnoldts Korps. Ejheller Fjenden foretog sig noget af særlig Betydning. Kongen saa det an endnu den 28., 29., 30. og 31. Juli efter at have udtalt, at han paatænkte en Rejse op langs Kysten mod syd. Fra Vossbein indløb der Melding om, at Fjendens Stridskræfter i aaben Mark stod samlet om Uddevalla; langs Kyststrækningen fandtes der ingen fjendtlige Tropper, men det hed sig, at 12.000 Md. var i Fremmarsch fra Skaane. Foruden at Peder Colbjørnsen gennem sine Forbindelser hinsides Grænsen stadig

---

[1]) Westphalens umiddelbart foran nævnte Relationer Juni—Juli; Holm 660.

[2]) S. 90.

[3]) Bergersen 948.

[4]) Adlerfelt skrev den 7. August fra Kjøbenhavn, at Danskerne vilde belejre Bahus og bombardere Göteborg (Sv. Rigsarkiv. Danica).

indhentede Oplysninger, bragte nogle af Vossbein udsendte Spioner udførlige og gode Oplysninger om Forholdene i og ved Uddevalla den 1. August og senere[1]). Samtlige Efterretninger tydede paa rent defensivt Forhold paa fjendtlig Side, hvad der med Rehnskölds meget svage Stridskræfter var venteligt. Kongen har formentlig skønnet, at der ikke var Udsigt til snarlige Bevægelser med de to Korps — i ethvert Fald gik han den 1. August ombord paa en Galej for at rejse til Marstrand, hvad der med Tilbagerejsen vel kunde gøres paa 4—5 Dage. Men som tidligere omtalt vendte han om undervejs og kom tilbage til Strømstad allerede Dagen efter. Muligvis har han mødt Løjtnant Dreesens Fartøj undervejs og modtaget Czarens Brev og Peperlows Rapport og af den Grund afbrudt sin Rejse.

Den 3. August udstedtes i Strømstad en meget mærkelig kongelig Ordre om Afholdelse af en General-Mønstring ved Korpset; men det angaves ikke, hvad Dag Mønstringen skulde begynde. Statholder Krag skulde være Præses i Mønstringskommissionen — en Bestilling som ellers udførtes af en af de høje Herrer i Generalkommissariatet, hvoraf der ikke fandtes nogen paa Stedet. Der skulde daglig mønstres tre à fire Batailloner eller to Rytterregimenter, saa at Mønstringen vilde lægge Beslag paa omtrent en halv Snes Dage. Foruden de sædvanlige Undersøgelser af Mand og Hest, Vaaben, Beklædning, Lønningsudbetaling m. m. skulde det ved denne Lejlighed oplyses, hvorfor Kongens skarpe Ordre om, at Afdelingerne skulde være operationsdygtige den 1. Juli, ikke var efterkommet, og særlig de norske Soldater skulde adspørges om, hvem der havde Hus eller Gaard; om de var udskrevet paa lovligt Grundlag osv. For hver manglende Soldat skulde Obersten og Majoren hver betale 10 Rdl.[2]).

En Mønstring af denne Art tydede ikke paa nær forestaaende Operationer; det var en Fredsmønstring, ganske som de blev afholdt ved Reduktionerne ved Krigens Afslutning. Et andet Kendetegn paa, at der den 3. August er taget eller forberedt en betydningsfuld Beslutning, der peger i Retning af Felttogets snarlige Ophør, er en Ordre af samme Dag om, at der i Aalborg og Fladstrand, der var Hovedsamlingspladser for Korpsets Forplejning, strax skulde foretages Eftersyn af de Sulevarer, der var indskibet. Disse skulde overføres til

---

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.) Vossbein $^{28}/_{7}$, $^{2}/_{9}$, $^{8}/_{8}$; Okr. I. S. Colbjørnsen $^{4}/_{10}$.

[2]) Expd. 993, 996.

Frederikstad (ikke Strømstad), men iøvrigt skulde Indskibningerne standses. Noget tilsvarende skete med en stor Brødtransport fra Frederikshald til Strømstad, der, efter at have ligget sidstnævnte Sted nogle Dage uden at blive udskibet, beordredes ført tilbage til Frederikshald[1]).

Samme Dag beordredes Generalmaj. Trampe til med et Detachement paa 1000 Ryttere og Dragoner og 400 Infanterister at rykke frem ad Hovedvejen over Tanum til det i norsk-svensk Krigshistorie bekendte Pas ved Kvistrum, omtrent 75 Kil. fra Strømstad, 20 Kil. fra Uddevalla. Da Hovedkorpset imidlertid ligesom hidtil forholdt sig uvirksomt, var Trampes Udsendelse kun at betragte som en Kavalkade, en Demonstration. Detachementet vendte tilbage igen den 7. efter et ubetydeligt Sammenstød med fjendtligt Rytteri ved Kvistrum[2]).

Den 8. August beordredes Generalløjtn. Lützow til, strax efter endt Mønstring at lade de Bergenhusiske og Vesterlenske Regimenter marschere hjem i Lægene. Ved Svinesund skulde der bygges et Batteri paa 3—4 Kanoner og forsynes med Besætning fra Frederiksten. Römelings norske geworbne Regiment skulde gaa i Garnison i Marstrand og Frederiksten. Oberst Paulsens geworbne Dragonregiment skulde gaa i Stilling ved Vettelanda Bro og forblive dèr, indtil det eventuelt blev kastet af en overlegen fjendtlig Styrke, hvorefter det skulde trække sig tilbage til Svinesund og dernæst rykke i sine hjemlige Kvarterer.

Samme Dag befaledes endvidere, at Generalmaj. Mogens Krag skulde lade opsætte de fornødne Magasinhuse i Strømstad for de dèr samlede Proviantoplag og lade Fæstningsværkerne istandsætte; men naar alt Melet var forbagt, skulde Bagerovnene nedrives. Herefter skulde han med sin egen Bataillon og Bataillonen af Marineregimentet marschere til Moss, indskibe sig dèr sammen med Reichweins Regiment og de to danske Kavalleriregimenter og lade sig overføre til Danmark (Fladstrand). De to jyske Nationalbatailloner i Strømstad skulde strax gaa ombord hos Arnoldts Korps og sammen med dette føres over til Fladstrand.

Hertil føjedes nogle Bestemmelser om Garnisoner i de norske Fæstninger.

Denne meget brogede Anordning — det hele i een Udfærdigelse

---

[1]) Okr. I. S. Svend Olsen $^{6}/_{8}$.

[2]) Rehnsköld til Dronningen $^{1}/_{8}$ og sammes alm. Beretn. (Underd. berätt.).

— omfatter saaledes nogle Anstalter, der strax skulde sættes iværk, andre, der senere skulde iværksættes, og endelig andre der eventuelt skulde iværksættes. Den omfatter baade Kommandosager og administrative Forhold og skulde under normale Forhold udfærdiges af Generalkvartermesterstaben og Feltkommissariatet; men da der ved Korpset egentlig hverken var det ene eller det andet, er den formentlig udfærdiget af Gabel, saa godt han kunde.

Samme Dag, den 8. August, udstedtes der Ordre til Generalmaj. Budde, at hvis hans Foretagende mod Eda Skanse skulde blive altfor vanskeligt og koste altfor megen Tids, Penges og Folks „Spildelse", skulde han opgive Foretagendet og lade Tropperne marschere hjem i Lægene.

Generalmaj. Arnoldt endelig beordredes, at da det ham bevidste, med de embarkerede Regimenter forehafte Dessein nu var bleven „forandret", skulde han med første føjelige Vind lade Dronningens og Prinsen af Sønderborgs Regimenter afgaa til Kjøbenhavn men selv med de øvrige 4 Regimenter sejle til Fladstrand. — Tilsvarende Ordrer udstedtes samme Dag for de norske Regimenters Hjemmarsch til Lægene[1]).

23. Hvad var Aarsagerne til, at Felttoget saa pludselig standsedes?

Det synes klart, at der den 3. August — maaske allerede den 2. — i Hovedkvarteret maa være indtraadt Forhold, sket noget, der har ført til Beslutningen om, i ethvert Fald foreløbig at se det an med Operationerne. I Dagene indtil den 8. har man saa nærmere drøftet Forholdene, taget den endelige Beslutning om Felttogets Standsning og sat Udarbejdelsen af den lange Række heraf følgende Ordrer i Gang.

Felttogets pludselige Ophør har vakt megen Opsigt i Tiden, og i Eftertiden har der været spekuleret meget[2]) over Aarsagen til, at

[1]) Expd. 1042—43, 1045—46, 1048—50 m. fl.
[2]) Holm 663.

et efter Maaneders Overvejelser og Drøftelser, under Iagttagelse af den største Hemmelighedsfuldhed i Ordreudstedelserne, med saa betydelige Angrebsmidler og store Pengeofre iværksat Foretagende pludselig afbrødes. Man har gættet paa diplomatisk Indgriben navnlig fra engelsk Side, men en bestemt, skriftlig eller mundtlig Indgriben enten hos Kongen i Strømstad eller overfor Konseillet i Kjøbenhavn har ikke kunnet paavises.

Det laa jo fjærnt for hin Tid at udtale, endmindre nedskrive, nogen Kritik af den enevældige Konges Handlinger. Man træffer derfor kun faa og svage Spor af, hvad Samtiden herhjemme har tænkt om det pludselige og uformodede Tilbagetog. En af Krigsdeltagerne, den senere Oberstløjtnant Hans Elias v. d. Weyde, skriver i sin Selvbiografi[1]: „Alles Tanker var, at vi dengang skulde have indtaget det ganske Bahus Len; men vi maatte ikke gaa videre frem, efterdi der kom dee imellem, der skulde Mediateurs og mægle paa Fred ...". I et Brev uden Underskrift, dateret Aalborg 19. Aug., til daværende Baron, senere Lensgreve Christian Rantzau, første Deputeret i Søetatens Generalkommissariat, der opholdt sig paa Sommerferie paa sin Gaard Krastrup ved Løgstør, meddeles korteligt om Ophævelsen af „den norske Campagne" og Troppetransporterne tilbage til Danmark. Hertil føjer Brevskriveren[2]: „Men til hvad Ende — enten Freden maa være sluttet, eller hvorledes Desseinet saa meget hastig er ophævet — vides ej". Hvorefter Oplysninger om Kongens Hjemrejse. Rantzau sendte Brevet til Kjøbenhavn, formentlig til Admiral Barfoed, anden Deputeret, og bemærkede: „Indesluttede uformodende Tidender er Dennem vel alt fra anden Haand bekendtgjort. Somme slutter heraf Freden, andre, det vores Armee er trukken tilbage, enten for Englændernes eller Rysserens Nabolag — andre igen dømmer heraf et Dessein paa Skaane de consert med Czaren, siden de øvrige Regimenter har marschfærdig Ordre medio September"[3]).

I den Rundskrivelse[4]) til de danske Ministre i Udlandet, som Kong Frederik efter Hjemkomsten til Sjælland lod udgaa, nævnes paa Kreditsiden Resultaterne af Tordenskjolds m. fl.s Virksomhed, paa Debetsiden at det til yderligere Expeditioner bestemte Korps paa Grund

---

[1]) Pers. Tidsskr. 1892, 242.

[2]) Det er sandsynligvis Krigskommissær Bertel Hauch i Aalborg, senere Deputeret i Landetatens Generalkommissariat.

[3]) I. S. til Søetatens Generalkommissariat 1719. S. 54.

[4]) Geh. Reg. $^{22}/_{8}$.

af næsten fem Ugers Modvind ikke havde kunnet naa frem tidsnok, og at det fra England ventede Mel udeblev. Udtalelsen om de fem Ugers Modvind er imidlertid ikke helt rigtig, og den om det manglende Mel fra England har kun ringe Vægt; thi vel havde langvarig Tørke og jævnlig Vindstille i høj Grad vanskeliggjort Kornets Malning, men Brødforplejningen var foregaaet regelmæssig. Denne Udtalelse om det manglende Mel fremkom atter i 1721, da Agent Wessely i Hamburg, der havde paataget sig Leverancen, androg om Resten af Betalingen derfor. I Resolutionen hedder det, at Melet ikke fremkom rettidig, hvorfor „die Kriegs Operations, um das vorgenommene Dessein vollenführen zu können, merklich periclitiret worden"[1]).

Som muligt medvirkende Grunde til Beslutningen kan nævnes, at Kongen efterhaanden har skønnet, at Hovedkorpset ikke var tilstrækkelig egnet til offensive Foretagender, samt at Generalitetets mest fremtrædende Egenskab: Forsigtighed, ikke lovede godt for positive Resultater. Baade Statholder Krag og Generalløjtn. Lützow havde jo iøvrigt stærkt fraraadet Felttoget ud fra Norge. Forplejningen af saa store Styrker vilde støde paa store Vanskeligheder i det uvejsomme og i Forvejen udspiste Bahus Len, hvad der muligvis ikke tilstrækkeligt var vurderet i Forvejen af primus motor til Felttoget: Gabel. Göteborg Eskadrens, Tordenskjolds, afgjorte Nederlag ved Ny Elfsborg den 1.—4. August har naturligvis ikke haft Indflydelse paa den den 3. i Strømstad tagne foreløbige Beslutning men forelaa tydelig inden den 8., da den afgørende Beslutning toges, og var et utvetydigt Kendetegn paa, hvilken energisk Modstand et samlet Angreb paa Göteborg kunde møde.

Men ingen af disse militære Grunde skønnes tilstrækkelig for en saa pludselig og betydningsfuld Afgørelse, saa at det afgørende alligevel maa søges paa det politiske Omraade.

Kong Frederik vidste, at Kong Georg og dennes Raadgivere med dyb Uvillie fulgte Udviklingen til det nye Felttog, og de vilde ikke lade sig overbevise om, at Kong Frederik og Czaren ikke handlede efter Overenskomst[2]). Paa Czarens Velvillie og Paalidelighed som Forbundsfælle kunde Kongen ikke stole, og Czaren paa sin Side nærede stærk Mistanke til Kongens Forbundstroskab. Som foran nævnt havde Kongen muligvis den 2. eller 3. August modtaget Czarens Brev

---

[1]) Expd. $^{30}/_{8}$ 1721 Nr. 982.

[2]) Holm 664; Tuxen Løvenørn 110.

af 20. Juli. Dette var affattet i ret skarpe Vendinger, og den venlige Hilsen, som Czaren gennem Peperlow sendte Kongen, kunde der ikke tillægges større Betydning. Det er sandsynligt, at Brevet under samtlige foreliggende Forhold har vakt Betænkeligheder hos Kongen. Herpaa tyder Ordren af 3. August til Schoutbynacht Paulsen om at agere sammen med den engelske Flaade mod enhver, der vilde tentere noget mod Kongens Lande eller „den tyske Bond" — de af danske Tropper besatte Landsdele syd for Østersøen.

I denne Forbindelse skal anføres en Beretning, dateret $^{8}/_{19}$ August i Uddevalla, vedlagt Rapport fra Rehnsköld til Dronningen, hvori det hedder, at der den „28. Juli" — altsaa 8. August — var ankommen til Strømstad en til Czaren udskikket Person med et Brev til Kongen, hvorefter Kongen den følgende Morgen før Solopgang havde samlet alle Generalerne hos sig ved Blomsholm og holdt Konseil med det Resultat, at Regimenterne skulde mønstres og med det første gaa tilbage til Norge[1]). Beretningen sammenblander, hvad der befaledes den 3. og 8. August, men den er alligevel af Interesse.

Der er imidlertid stærke Grunde til Formening om, at det er et Tryk fra engelsk Side, udøvet gennem Oberst Løvenørn, der mere end noget andet har paavirket Kongen og hans Nærmeste, Gabel og Vibe[2]), til Beslutningen om Felttogets Ophør.

Som tidligere omtalt var Løvenørn af Kongen afsendt til Tyskland for at forhandle med Hertugen af Gottorp om et Forlig, og han opholdt sig i den Anledning bl. a. ved Kong Georgs Hof i Hannover en Del af Juli og August. Forhandlingerne med Hertugen havde jo ikke ført til positive Resultater, men Løvenørn benyttede Lejligheden til at søge Forbindelse med det engelsk-hannoveranske Hof og Regeringskredsene, kort Tid før Grev Holstein-Holsteinborg indtraf i Hannover for at fortsætte og, om muligt, afslutte Forhandlingerne om Forbundstraktater. Ved en Audiens hos Kong Georg indlod Løvenørn sig paa en Samtale med Kongen om det brændende men vanskelige Spørgsmaal om Kong Frederiks Afrejse til Norge for dèr fra at lede Felttoget mod Sverige samt om, hvad Formaalet for Felttoget var.

I Rapport til Kong Frederik berettede Løvenørn herefter bl. a., at han paa et Spørgsmaal af Kong Georg havde svaret, at hans Konge vilde angribe Marstrand og opbrænde den dèr værende svenske Flotille.

---

[1]) Rehnsköld til Kgl. Maj. $^{8}/_{8}$.

[2]) Til Vibe stod Løvenørn i et særlig fortroligt Forhold.

Hertil havde Kong Georg ønsket Kong Frederik alt muligt Held men samtidig udtrykt sin Betænkelighed ved, at Czaren rimeligvis vilde drage Nytte af det dansk-norske Angreb til at bringe Sverige til det yderste og til at slutte Fred med Rusland[1]).

Til Holstein-Holsteinborg udtalte Kong Georg sig senere i noget lignende Retning: Han havde ikke noget at erindre imod Planen mod Marstrand og Indrykningen i Bahus Len.

Det synes imidlertid, at Løvenørn er gaaet videre i sine Udtalelser til Kong Georg, end det fremgaar af hans Rapporter til Kong Frederik. Den 17. Juli indfandt General Bothmer sig nemlig hos Konseillet i Kjøbenhavn og meddelte, at en af Admiral Norris til Kong Georg i Hannover afsendt Kurér, Major Fynbo[2]), nu var vendt tilbage til Kjøbenhavn med Efterretning om, at Løvenørn ved det storbrittanniske Hof havde erklæret, at Kong Frederik havde til Formaal at opbrænde den svenske Flaade i Göteborg og Marstrand, og at alle Forberedelser dertil var truffen[3]). Da Løvenørn, berettede Bothmer videre, havde bemærket, hvor vel stemt Kong Georg var mod Kong Frederik, havde han (Løvenørn) afsendt en Kurér til Kongen i Norge for at meddele dette, idet han haabede, at Kongen vilde ændre sine Planer og vende tilbage til Jylland[4]). I den Anledning skulde Kong Georg have medgivet Major Fynbo en særlig Kurér og paalagt Majoren at sende denne tilbage til Hannover, naar Majoren undervejs til Kjøbenhavn havde faaet Efterretning om, at Kong Frederik var vendt tilbage til Jylland. —

Ved at melde foranstaaende til Kongen den 18. Juli spurgte Konseillet[5]), hvad Hoffet i Hannover mente med, at man dér ikke gærne saa, at Kong Frederiks Planer lykkedes. Noget saadant havde nemlig Admiral Norris under mange Omsvøb udtalt til en af Tyske Kancellis høje Embedsmænd. Konseillet vedlagde sin Beretning om Both-

---

[1]) Løvenørn til Kongen $^{9}/_{7}$, $^{11}/_{7}$, $^{13}/_{7}$; Tuxen Løvenørn 110; Holm 663 f.

[2]) Denne Major Fynbo (Fyenbo, Finbo) med Tjenerskab fulgte altid Admiral Norris og anvendtes ved fortrolige Sendelser. Han omtales i flere af Løvenørns Beretninger i disse Dage.

[3]) Dette var i Realiteten rigtigt nok; men man havde jo anvendt den største Omhu for at holde dette hemmeligt længst muligt.

[4]) Dette maa forstaas saaledes, at for at vedligeholde Kong Georgs venlige Stemning var det ønskeligt eller nødvendigt, at Kong Frederik ikke gennemførte Felttoget.

[5]) Kons. Rel. $^{18}/_{7}$.

mers Meddelelse en Udtalelse fra „en vis Person", gaaende ud paa, at Løvenørn vel havde fremsat Udtalelsen til Hoffet i Hannover om Opbrænding af Flaaden i Göteborg og Marstrand og derpaa følgende Fortsættelse af Operationerne; men da Løvenørn havde set og erfaret, at Kong Georg var saa vel sindet mod Kong Frederik, havde han afgivet den Erklæring, at hans Konge vilde afstaa fra alle sine Planer og hurtigst muligt rejse tilbage fra Norge til Jylland. Løvenørn skulde til dette Formaal have afsendt en Kurér, og han (Løvenørn) tvivlede ikke om, at Kong Frederik vilde følge dette „Raad". Den „bevidste Person" havde paa Forespørgsel videre udtalt, at Kong Georg kun med Uvillie saa sine med Sverige indledede Fredsforhandlinger krydset af Kong Frederiks Planer, der navnlig vilde komme Czaren til Nytte osv. osv.

Paa Konseillets Beretning svarede Kongen den 27. Juli, at dette med Løvenørns foregivne Erklæring om Afbrænding [ved Göteborg] og Afsendelse af en Kurér til Kongen var en ren Misforstaaelse, og han henviste til den fra Løvenørn modtagne Rapport af 9. Juli. I denne havde L. ikke skrevet et Ord om Afsendelsen af en Kurér, der skulde foranledige Kongen til at ændre sine Bestemmelser. — Dette skulde Konseillet meddele General Bothmer[1]).

Det maa herefter antages, at selv om Løvenørn har afsendt en Kurér med Hverv som nævnt, var Kureren endnu ikke den 27. naaet til Strømstad. Men han kan være indtruffet snart efter.

Mellem Løvenørns Rapport af 9. Juli paa den ene Side, Bothmers Meddelelse den 17. og „bevidste Persons" — der næppe kan være nogen anden end Major Fynbo — Udtalelse paa den anden Side er der den betydningsfulde Forskel, at Løvenørn kun nævner Planen mod Marstrand, medens de to andre siger Göteborg og Marstrand.

Det kan vistnok antages for sikkert, at Kong Georg og hans Mænd med Sindsro vilde se paa, at Kong Frederik erobrede det forholdsvis ubetydelige, dem ganske ligegyldige maaske ubekendte Marstrand og ødelagde Eskadren her — men med den største Uvillie vilde optage Ødelæggelsen af den formentlige Flaade i Göteborg, da dette tillige vilde medføre Ødelæggelsen af Göteborgs Havn, der var af den mest vitale Betydning for Sverige, og hvor Englænderne havde højst betydningsfulde Interesser. Har Løvenørn til Kong Georg og hans Ministre nævnet Göteborg i saadan Forbindelse, kan han strax og utve-

[1]) Orig. kgl. Ordrer til Konseillet $^{27}/_{7}$.

tydigt have erfaret, at hertil strakte Britternes gode Ønsker for Kong Frederik sig ikke. Der kan herved være Anledning til at anføre nogle interessante politiske Betragtninger af Holmens Chef, den dygtige og særdeles kundskabsrige Admiral Judichær, vistnok fra August dette Aar, hvori han fremhæver ham bekendte engelske Udtalelser om, at Englænderne med Velvillie vilde se paa Kong Frederiks Fremgang ved de indledede Foretagender mod Sverige, men at de ikke vil „taale", at Göteborg kommer i Kongens Besiddelse[1]).

Der fremstaar da de Spørgsmaal: Har Løvenørn, der først den 15. August skal have meldt sig tilbage til Kongen i Strømstad[2]), altsaa længe efter at Bestemmelsen om Felttogets Ophævelse var tagen, fra Hannover advaret Kongen mod at fortsætte Felttoget?[3]). Har han afsendt en Kurér med mundtlig Instrux? Har det negative: Løvenørns Taushed herom eller det positive: Bothmers og „Personens" Meddelelser størst Vægt? Til Klaring af dette foreligger der en betydningsfuld Udtalelse af den svenske Oberst Adlerfelt, der den 5. August (25. Juli) var ankommen til Kjøbenhavn for at indlede Underhandlinger om Fred[4]). Hos ham indfandt Løvenørn sig den 19. August Kl. 4 Morgen, Dagen efter at han sammen med Kongen og Kronprinsen m. fl. var vendt tilbage til Sjælland, og meddelte underhaanden, at en Vaabenhvile var antagen af Kongen[5]). Nogle Dage senere beretter Adlerfelt: „Det har endnu ikke været muligt at skaffe oplyst, hvad Aarsagerne er til den saa hastige Standsning af Campagnen ...; men efter hvad jeg har kunnet trække ud af Oberst Løvenørn, er Kongen af Danmark ved de Forestillinger, som Kongen af England for ganske nylig har ladet fremsætte gennem Løvenørn, bleven foranlediget dertil". Adlerfelt har heller ikke kunnet komme efter, hvad „Motiver" der herved bragtes til Anvendelse. Det er imidlertid bleven ham berettet, at Kongen af Danmark allerede har angret sin Resolution og skal have bebrejdet Oberst Løvenørn, at denne havde forledt ham dertil. De engelske og hannoveranske Ministre, hvem Adlerfelt „med al Flid" havde spurgt om Sammenhængen, svarede, at de intet vidste herom.

---

[1]) Indk. S. til Admiral Judichær under Marstrandsexpd. 1719.

[2]) Tuxen Løvenørn 111.

[3]) Noget skriftligt herom synes ikke at foreligge.

[4]) S. 45.

[5]) Dette maa bero paa en Misforstaaelse — enten af Løvenørn eller af Adlerfelt.

Herefter kan der næppe være Tvivl om, at det er Løvenørn, der ved direkte Indgriben har fremkaldt Beslutningen om Felttogets Standsning. Om Formen, hvorunder det er sket, kan intet oplyses udover det alt anførte. I sin Bog om Løvenørn har Tuxen intet om den her omhandlede Indgriben men siger, at Løvenørn i Hannover „fik Lejlighed til at klarlægge sine gode Anlæg for diplomatisk Virksomhed" og vandt alle, med hvem han kom i Berøring, og navnlig at Kong Georg, saa længe han levede, viste sig som Løvenørns Ven. Det skønnes dog tvivlsomt, hvorvidt der er Grund til at rose Løvenørn for hans diplomatiske Virksomhed i denne Sag, og man kan nære Tvivl om Grundlaget for Kong Georgs Venskab overfor ham ligesom overfor Lord Stanhopes overordentlige Velvillie[1]).

Adlerfelts Meddelelse om Løvenørns Besøg hos ham til en saa mærkelig Tid som Kl. 4 om Morgenen, inden det var lyst, fremkalder det Spørgsmaal, hvad Løvenørn egentlig vilde. Adlerfelt var jo et fjendtligt Lands Udsending, og Løvenørn har ikke haft noget tjenstligt Hverv til ham. Og hvad Formaal kan Løvenørn have haft med at meddele Adlerfelt, at Sverige kunde takke Løvenørn for, at det blev befriet for den truende Invasion?[2]).

Danske Historikere har beklaget, at det med saa store Midler og Pengeofre indledede Felttog endte, som det gjorde, og nogle har ment, at der havde været Udsigt til meget betydelige Resultater, hvis Angrebet var bleven „ført til Bunds". Det kan ikke betvivles, at skønt ogsaa Arnoldt var smittet af de norsk-danske Generalers „gode Forsigtighed", vilde han med et Korps paa omtrent 8000 virkelige Feltsoldater, støttet af det stærke Artilleri, han medførte, samt med en artilleristisk meget stærk Flaadeafdeling i Ryggen, med Lethed have kunnet sætte sig fast paa Hisingen. I Løbet af faa Dage vilde han have kunnet aabne et kraftigt Bombardement paa Göteborg og dets Havn og opnaaet at anrette betydelige Ødelæggelser. Men mere vilde han næppe kunne opnaa, og navnlig skønnes der ikke at have været ringeste Udsigt til at tvinge Göteborg til Overgivelse. Et saadant Bombardement og muligvis en Fremrykning af Hovedkorpset over Kvistrum

---

[1]) Adlerfelt til Dronningen $^{15}/_{26}$ Aug. fra Kjøbenhavn; Rehnsköld til Dronningen 8. August; Holm 658; Tuxen Løvenørn 110 f., 113.

[2]) Løvenørn var ganske vist personlig Bekendt eller Ven af Adlerfelt. Ifl. Tuxen anf. Skr. 114 skal Løvenørn „livlig" have taget Del i Adlerfelts Forhandlinger, og som Paaskønnelse heraf udnævnte Kongen i November 1719 Løvenørn til Generalmajor.

mod Uddevalla vilde formentlig blive Maximum af, hvad den norsk-danske Hær kunde præstere under de foreliggende Forhold. Paa den anden Side kunde der næppe blive Tale om en kraftig Offensiv fra Feltmarskal Rehnsköld's Side, da han vedblivende maatte anvende en Del af sin lille Felthær til Sikring af Uddevalla Egnen mod Strømstadkorpset og være belavet paa at støtte Göteborg.

Hertil kommer, at udover August Maaned vilde Felttoget sikkert ikke kunne fortsættes. Den 22. Juli var Fredspræliminærerne mellem Sverige og Hannover afsluttet; den 29. August sluttedes der Præliminærtraktat om Forbund mellem Sverige og Storbrittannien, og med August Maaneds Udgang trak Czaren sig bort fra de svenske Kyster. Herved vilde Svenskerne faa fuldstændig fri Haand overfor Danmark-Norge, samtidig med at deres Forbundne, England kunde yde Hjælp — om ikke med Tropper saa dog paa Søen — paa forskellig Maade.

---

24. Vingerkorpset.

Ved Slutningen af Juli havde Generalmajor Budde ved Vinger samlet det lille Korps, hvormed han skulde rykke ind i Værmland. Ved Surprise eller paa anden Maade skulde han søge at bemægtige sig Eda Skanse, en god Dagmarsch hinsides Grænsen, og derefter rykke mod Karlstad ved Nordenden af Venern for derfra at dække Operationerne i Bahus Len mod Angreb fra nordøst. Budde raadede hertil over Trondhjemske Dragonregiment, 1. og 2. Trondhjemske og 1. Oplandske Infanteriregiment samt et lille Artilleri paa 6 Kanoner — ialt omtrent 4000 Md. Det 3. Trondhjemske Infanteriregiment forblev hjemme til Dækning af Grænsen.

Den 3. August rykkede Budde over Grænsen i Nærheden af Magnor og slog den 4. Lejr tæt inde under Eda Skanse. Her stod et lille svensk Korps paa et Dragonregiment (Upplands Ståndsdragoner) og 6 Kompagnier af Værmlands Infanteriregt. — ialt omtrent 1600 Md., hvortil der senere skal være kommen 4 Kompagnier Infanteri. Desuden var der her et talrigt Opbud af Bondebefolkningen. Eda Skanse var bygget alene af Træ men var godt forsynet med Skyts, Ammuni-

tion og Proviant, da samtlige Beholdninger fra Holmedal betimelig var ført hertil. Oberst Grev Hans v. Fersen førte Kommandoen. Fersen havde gode Oplysninger om Fjenden, da han havde haft sine Kundskabskarle[1]) inde over Grænsen; han vidste, at Fjenden var ham betydelig overlegen. Paa udspredte Rygter om, at Fjenden vilde blive yderligere forstærket, troede han ikke. For at unddrage Fjenden Nytten deraf lod han tre smaa Landsbyer ved Skansen afbrænde. Hans Instruktion indeholdt intet om, hvorvidt han skulde angribe Fjenden eller blot „møde" ham, eller om han maatte opgive at forsvare Skansen og efterhaanden gaa tilbage mod Karlstad. Da han paa Forespørgsel til forskellige Sider intet Svar fik herom, blev han, hvor han var, og aabnede strax ved Fjendens Ankomst en kraftig Ild paa denne, hvad der nær havde medført, at Skansen var gaaet op i Luer. Ved Kanonaden tilføjedes der Nordmændene nogle ubetydelige Tab, der foranledigede dem til at trække sig udenfor Skudvidde og her opslaa deres Lejr.

I den følgende Uge forholdt begge Parter sig passivt, Nordmændene i deres Lejr, Svenskerne under aaben Himmel. De opbudte svenske Bønder var til betydelig Nytte i Skove og Hulveje men forlangte til Gengæld Underhold med Proviant, Brændevin og Tobak; hvis ikke de fik dette, vilde de gaa til deres Hjem.

Den 12. August indløb til Budde den i Strømstad den 8. udstedte Ordre om Tilbagemarsch, hvis der ikke var Udsigt til hurtige og lette Resultater, og samme Dag begyndte han Tilbagegangen til Vinger, hvorfra han lod Regimenterne marschere til Hjemmene. Korpsets Tab af døde og saarede var godt en Snes Mand[2]).

---

[1]) En af dem havde iagttaget, at Nordmændene ved Græsmoen ved Magnor rejste deres Feltlejr; havde talt Regimenterne og Kompagnierne meget nøjagtigt; set at Dragonernes Heste var frygtelig magre efter den lange Marsch fra Trondhjemegnen — ja endog set Generalmaj. Budde, iført en rød Skarlagens Vest og ridende paa en sort Hest, ledsaget af Generalauditøren, der red en brun.

[2]) Okr. I. S. Budde $^{26}/_{7}$, $^{28}/_{7}$, $^{2}/_{8}$, $^{4}/_{8}$ og $^{16}/_{8}$; Hærens Arkiv Scheelske Sager Pakke 5, Kapt. J. W. Klüvets Optegn. (delvis trykt i Ny Minerva 1806 II og Norske Saml. 8vo I); Svenske Krigsark. Truppsamm. och krigshändelser, Västkusten, bref t. o. f. Feltmarsk. Mörner m. fl.: Fersen $^{16}/_{7}$, $^{18}/_{7}$, $^{22}/_{7}$, $^{23}/_{7}$, $^{1}/_{8}$, $^{3}/_{8}$, $^{5}/_{8}$, $^{7}/_{8}$, $^{10}/_{8}$; endv. smst. Florelius, Leyonbrinck, E. Lilja m. fl.; Krigskoll. brefbok 1719 2057, 2061—64.

25. Strømstadkorpset og Arnoldts Korps opløses.

Efter at Ordrerne om Korpsenes Opløsning var udstedt, søgte Kongen den 10. August at komme afsted fra Strømstad og gik ombord paa en Fregat. Ugunstig Vind, haard Søndenstrøm og hul Sø tvang ham dog for anden Gang til at vende om og paany tage Ophold i Strømstad, hvor han forblev til den 16., da han atter gik ombord og, ledsaget af et Par andre Fregatter, endelig kom afsted og naaede Marstrand, skønt Vejret vedblivende var ugunstigt. Den 17. kom Arnoldts Transport afsted og kom hurtigt til Kjøbenhavn henholdsvis Fladstrand[1]).

Feltmarskal Rehnsköld forblev med det lille Korps i Egnen ved Uddevalla. Paa Efterretning om Fjendens Udmarsch af Landet lod han Øerne Orust og Tjørn besætte og fremskød General Essen til Strømstad og Egnen dèr omkring. Da han nu tænkte sig Muligheden af Angreb paa Skaane, begav han sig personlig derhen.

Den 12. August var Mønstringerne ved Strømstadkorpset begyndt. De fortsattes til den 19., og efterhaanden som Regimenterne var mønstret, marscherede de norske over Svinesund i en Lejr ved Røsneskilen — Kruses Dragonregiment som det første. Ved de udskrevne Regimenter havde Befalingsmændene naturligvis ikke pekuniære Forpligtelser m. H. t. Mandskabets Fuldtallighed eller Udrustningen saaledes som ved de geworbne. Disse sidste synes at have været fuldtallige — alene undtagen ved Lüttichaus Kyrasserer, der manglede een Mand, hvorfor Chefen og Majoren maatte bøde hver de 10 Rdl. Der var alt om Foraaret foretaget Likvidation ved de geworbne Regimenter i Norge for de iøvrigt ganske ubetydelige Fægtningstab i 1718, hvorved Cheferne fik udbetalt 15 Rdl. pr. falden eller fangen Infanterist, 5 Rdl. pr. haardt saaret. Desertører skulde de selv erstatte ligesom ogsaa de af Sygdom døde eller utjenstdygtige. Det fortjener at bemærkes, at ved et af Infanteriregimenterne var 38 Menige bleven fangne under Fægtning, men deraf var de 30 atter undkommen fra Fangenskab og hav-

[1]) Hjælperindens og Sødermanlands Journaler.

de meldt sig tilbage til Regimentet, og tilsvarende om end med mindre Antal var sket ved andre Regimenter. Ved det ene Kyrasserregiment var Tallene henholdsvis 37 og 16[1]). Regimenterne i Arnoldts Korps paa Transportskibene blev først senere mønstret. De havde gennemgaaende faaet mange syge paa de trange Transportskibe, der ikke var indrettet paa det maanedlange Ophold ombord[2]). Af danske geworbne forblev foreløbig Sjællandske Regt. (Zepelin) tilbage i Norge. Tillige med Rømelings Regiment besatte det Fæstningerne for at frigøre de norske udskrevne.

Til de om Mønstringerne indsendte Rapporter lod Kongen foreløbig udtale, at norske Generalitet skulde sørge for, at alt kom i mere komplet og vel øvet Stand end den, hvori Kongen ved sin Afrejse „med ikke ringe Misfornøjelse" havde funden det. Obersterne skulde holde deres Regimenter i bedre Stand, og Kongen vilde ikke fremtidig finde sig i den Slags Uorden. Derefter fik Generalerne Eynden og Arnoldt Ordre til nøje at gennemgaa Mønstringsrapporterne[3]). Samtidig med Mønstringerne var en stor Arbejdsstyrke sat igang med at sløjfe Forskansningerne om Strømstad. Disse Arbejder afsluttedes den 22. August, og to Dage senere marscherede de sidste norske Tropper tilbage over Svinesund.

Om Afslutningen i Strømstad beretter en af Admiral Judichærs Medhjælpere ved Bjærgningsarbejderne dèr, Anders Pedersen Styrmand, at den 20. August kaldte Statholder Krag og Generalløjtn. Lützow ham til sig her og spurgte ham i alle Generalernes Paahør, om „Armadien" (Tropperne) kunde gøre ham nogen yderligere Tjeneste, og om den vedblivende skulde kampere dèr. Pedersen svarede hertil, at de maatte afmarschere med Armadien, naar de behagede — han skulde nok[4]) forsvare sig, hvis Fjenden kom, naar blot Generalerne vilde lade samtlige Fæstningsværker demolere. Efter at alt, hvad der de sidste Aar var opført af Magasiner, Ovne og Batterier undtagen Batteriet paa Killingholmen, var opbrændt og demoleret, afmarscherede den sidste Trop, 100 Md. — altsaa den 24. August. Dagen efter kom et svensk „Parti" paa omtrent 500 Md., der fik et Par Kanonskud fra Fartøjerne, og en lignende Styrke marscherede til Sundsborg — kun for ifølge deres Generals Ordre at rekognoscere. De afmar-

---

[1]) Expd. $^{12}/_{5}$ Nr. 601.
[2]) Okr. I. S. Hauch $^{24}/_{8}$ og $^{17}/_{9}$.
[3]) Expd. $^{16}/_{9}$ 1235, $^{16}/_{10}$ 1393.
[4]) Han havde hos sig Arca Noæ og andre Fartøjer.

scherede strax igen „og sagde, at de var ikke kommen for at gøre os noget ondt"[1]).

I Lejren ved Røsneskilen holdtes der den 25. August endnu en Mønstring inden de udskrevne Regimenters Afmarsch til Hjemmene. Tilstede var her med to Bataillonner: 2. Akershus, 1. Smaalenske, 2. Oplandske og 2. Vesterlenske; med mellem en og to Bataillonner: 1. Akershus og 1. Vesterlenske; med en Bataillon: 2. Smaalenske, 1. Bergenhus og 2. Do. Af de danske geworbne var foruden Sjællandske Regt. endnu Reichweins tilstede, hvilket umiddelbart efter overførtes til Fladstrand. De norske Regimenters normerede Styrke med Prima Plana var 1334 Hoveder, hvoraf var tilstede effektive ialt 8167. Hertil skal altsaa lægges den paa Eskadren og Flotillen værende Soldateske, syge og bortkommanderede. Af den for de danske geworbne Regimenter normerede Styrke 1370 Hoveder havde Sjællandske 1060 effektive. Samtlige Regimenter havde mange syge, dels medført til Lejren, dels i Forvejen sendt tilbage over Grænsen[2]).

Antagelig paa Grundlag af Eyndens og Arnoldts Udtalelser blev der udfærdiget Resolution til Mønstringskommissionen for Strømstadkorpset om de forefundne Mangler, der i Betragtning af Omstændighederne ikke var særlig graverende. Antal manglende Folk var meget moderat; men der var bleven kasseret en Del, navnlig ved de to gamle, nu „nationale" Dragonregimenter samt de to Vesterlenske. Munderingerne var gennemgaaende gode, Vaaben og Armatur nogenlunde. Derimod var der betydelige Mangler ved Feltekvipagen (Telte, Madskræpper, Kedler, Øxer osv.). Om Oberst Bruns tidligere Landdragonregiment, nu Infanteriregiment, der havde ligget i Fæstningerne, blev det udtalt i Resolutionen, at Kongen var betænkt paa at reducere det ved indtrædende Fred, men at der ved fremtidige Krigsudsigter skulde oprettes tre saadanne til Fæstningsbesætninger, udtagen blandt Husmænd og „ledige" [ugifte] Karle, der havde udtjent ved de faste Regimenter.

---

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.) $^{1}/_{9}$; Rehnsköld til Dronningen $^{13}/_{8}$, $^{16}/_{8}$, $^{18}/_{8}$; Todderud anf. Skr.; Munthe Frederikshalds og Frederikstens Hist. 774.

[2]) Norske Rigsark. Komm. Gen. Ark. Breve fra danske Afdelinger.

26. Eskadren i Østersøen.

Schoutbynacht Paulsen var i første Halvdel af Maj løbet op i Østersøen med sin Eskadre paa fire Orlogsskibe og to Fregatter for ifølge Ordre at krydse mellem Bornholm og den svenske Kyst — længere østlig maatte han ikke gaa. Midt i Maj underrettede Admiralitetet ham om, at nogle svenske Fregatter var løbet ud og ved Danzig havde taget nogle danske Kornskibe; men Paulsen maatte ikke forlade sin Position for at søge at tage dem. Fra Kommandanten paa Bornholm havde Paulsen alt i Forvejen erfaret om disse Fregatters Udløben og senere om Kapringen af Kornskibene; men da han var bunden til en bestemt Østgrænse, og de Fregatter, han havde til Raadighed, var maadelige Sejlere, havde han ikke kunnet foretage sig noget mod de svenske Skibe[1]).

Den sædvanlige Kilde til Efterretninger paa Søen: Koffardimænd, navnlig neutrale, havde berettet, at Svenskerne ikke ekviperede større Krigsskibe. I Begyndelsen af Juni laa Eskadren nogle Dage i Kjøge Bugt og havde endnu intet fjendtligt observeret. Det hed sig stadig, at Svenskerne ikke udrustede større Skibe i Karlskrona, og at den almindelige Tale i de svenske Havne gik ud paa Fred med Danmark-Norge. Midt i Juni fik Paulsen dog Efterretning om, at en svensk Eskadre paa 5 Orlogsskibe og 2 Fregatter var observeret ved Bornholm, og at en Afdeling Fregatter var afgaaet fra Karlskrona nord paa mod den finske Skærgaard, samt at Svenskerne frygtede meget for russisk Angreb. Han bad indtrængende om at faa de to Fregatter afløst af to, der sejlede bedre, for at kunne holde Føling med Fjenden. For at beskytte Hjemførslen af Korn fra Danzig ønskede Gabel, at Paulsen med sin Eskadre, der nu skulde forstærkes med yderligere to Orlogsskibe, gik til Danzig. Dette stred imidlertid mod Gyldenløves besynderlige og virkelighedsfjærne Opfattelse af Forholdene hos Svenskerne — han holdt paa, at foreløbig kun et enkelt Orlogsskib skulde gaa til Danzig, medens Paulsen med de øvrige vedblivende holdt Øje med Karlskrona og holdt sig parat til, hvis Fjenden skulde sende en Eskadre til „Nordsøen", at komme ham i Forkøbet. Til en saadan Formodning forelaa der imidlertid intetsomhelst Grundlag fra svensk Side. Derimod kunde Paulsen i Begyndelsen af Juli melde, at en-

[1]) Exp. $^{3}/_{5}$; Adm. Kop. $^{15}/_{5}$; Havfruens Journ. Maj—Juni; I. S. t. Krigskanc. (Søet.), Paulsen $^{17}/_{5}$.

gelske Skippere havde meddelt, at to svenske Orlogsskibe nylig var sejlet nord paa for at slutte sig til Stockholmseskadren, der laa i Skærene udfor Mälaren med fem lette Orlogsskibe og nogle mindre Fartøjer. Paa Karlskrona Red laa nu fem Orlogsskibe udrustet. Paulsen kunde meddele Oplysning om en Kamp ved Gotland, hvori Russerne havde taget en lille svensk Eskadre[1]). Midt i Juli var de to lovede Orlogsskibe udrustet, og de kom den 25. Juli til Eskadren ved Bornholm. Nu var den engelske Eskadre ankommen til Kjøbenhavn, og Forhandlingerne om Paulsens Eskadres Tilslutning til den i fuld Gang.

---

27. Oberst Adlerfelt i Kjøbenhavn. Fortsatte Forhandlinger med Englænderne om Tilslutning af dansk Eskadre. Den engelske Flaade løber op i Østersøen.

Den svenske Forhandler, Oberst Adlerfelt, havde til at begynde med foregivet, at hans Hverv i Kjøbenhavn kun var at overbringe Dronningens Kompliment til Kong Frederik til Gengæld for Løvenørns Sendelse til Stockholm i Foraaret, og saalænge Kongen var fraværende fra Kjøbenhavn, kom Obersten og Konseillet ikke ind paa det, der var Adlerfelts egentlige Hverv — Forhandlinger om Fred.

Derimod traadte Adlerfelt strax i Forbindelse med Kong Georgs Repræsentanter og opfordrede indtrængende disse til, snarest at lade Admiral Norris forene sig med Karlskrona Flaaden for derefter at gaa løs paa Russerflaaden. I Karlskrona arbejdede man nu under Højtryk paa at skaffe Mandskab og Proviant til det størst mulige Antal Skibe. Alene vovede Eskadren dèr sig ikke ud, da man vidste, at baade Paulsens Eskadre og den russiske Flaade var i Søen. Der var ikke andet for end at vente, til Norris fandt Øjeblikket kommen til at gaa op i Østersøen.

Samtidig med at Kong Georgs Repræsentanter bearbejdede Konseillet for Tilladelse til, at Paulsens Eskadre forenede sig med den

---

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.), Paulsen $^{7}/_{6}$, $^{12}/_{6}$, $^{15}/_{6}$ og $^{19}/_{6}$; Adm. Kop. $^{26}/_{6}$, $^{17}/_{7}$; Havfruens Journ.

engelske og svenske for at angribe Russerflaaden, eller som de udtrykte sig: for at tage Del i Foretagender for den „fælles Sag", optraadte de som Mæglere mellem Danmark-Norge og Sverige ved at antyde for Adlerfelt, at Sverige burde „sætte sig" med Danmark-Norge ved at afstaa Bahus Len[1]). Adlerfelt havde hurtigt erfaret, at man i Kjøbenhavn vel nærede „et personligt Had" til Czaren, men at Hævngærrigheden overfor Sverige var saa stærk, at man satte sig ud over, hvad der var Danmark-Norges virkelige Interesse.

Polwarth og Bothmer udbredte sig vidtløftig til Adlerfelt om, at trods stadige og indtrængende Opfordringer havde de ikke kunnet faa oplyst, med hvormange Skibe de Danske vilde slutte sig til den engelske Flaade, før nu endelig Oberst Mösting havde bragt Ordre derom fra Norge[2]). De fortalte Adlerfelt, at paa Kong Frederiks Befaling havde Konseillet rettet det Spørgsmaal til dem, hvad de egentlig forstod ved deres Udtryk den „fælles Sag", hvortil Polwarth skulde have svaret, at han ikke kunde nægte, at han herved forstod Forholdsregler mod Czaren[3]). Han havde tilføjet, at han haabede, at man i Danmark indsaa Nødvendigheden af at standse Czaren i dennes vidtudseende Desseins. De danske Ministre skulde ikke have svaret noget herpaa. Men nogle Dage senere havde Polwarth været i Audiens hos Kongen og notificeret denne, at den engelske Flaade den følgende Dag vilde afgaa til Østersøen uden at afvente den hjemmefra lovede Forstærkning, da der var kommen Efterretning om, at Admiral Sparre i Karlskrona havde 12 Orlogsskibe parat til at forene sig med den engelske Flaade. — Da Vinden var ugunstig, kom Norris dog først den 26. August under Sejl. Dagen efter passerede den engelske Forstærkning, 4 Orlogsskibe og en Fregat, under en Schoutbynacht, forbi Kjøbenhavn. Adlerfelt beretter, at de Danske synes at have været „meget embarraseret" over den engelske Flaades Afrejse og i den Anledning havde ladet Paulsens Eskadre kalde til Kjøbenhavn fra Kjøge Bugt. Der laa nu, beretter han, ialt 10 danske Orlogsskibe paa Reden; men endnu var Tordenskjolds Eskadre ikke ankommen. — Det er imidlertid vanskeligt at indse, hvorfor man i Kjøbenhavn skulde være bleven

---

[1]) Holm 668 Anm. 1.

[2]) Adlerfelt til Dronningen 29. Juli (9. August).

[3]) Mærkeligt nok indeholder Konferenceprotokollen med de fremmede Ministre intet herom udover Ordene den „fælles Sag" i en Konference den 22. August. Der kan dog ikke være Tvivl om Rigtigheden af Adlerfelts Meddelelse.

„embarraseret" ved Norris' Afsejling, da denne længe maa have været forudset.

Det er bleven udtalt, at Frederik den Fjerdes Udenrigspolitik Sommeren 1719 havde vaklet mellem Tilnærmelse snart til Kong Georg, snart til Czaren, og at det har skortet Kongen paa Herredømmet over sine Ministre [Konseillet][1]. Hvad det første angaar, kan man egentlig ikke sige, at Kongen paa dette Tidspunkt havde søgt Tilnærmelse til Czaren — han havde været meget tilbageholdende overfor denne; som det fremgaar af Instruxen til Kaptajnløjtn. Peperlow, stolede Kongen ikke paa Czaren. Derimod kan man sige, at Kongen i ethvert Fald tøvede længe, inden han kunde beslutte sig til at følge den af Kong Georg anviste Retning i Forholdet til Sverige. Om det er rigtigt at skyde en Del af Skylden for Regeringens formentlige Vaklen paa Gehejmeraad Sehested[2], der skulde være Kongens nærmeste Raadgiver paa det udenrigspolitiske Omraade, skønnes tvivlsomt; thi vore Historikere synes ikke at have bemærket den overordenlige Indflydelse, Gabel havde forstaaet at vinde hos Kongen. I de to Aar, der var forløben, siden Gabel tiltraadte som Overkrigssekretær, var Konseillet bleven trængt mere og mere tilside, og Gabels Indflydelse var voxet, indtil den Sommeren 1719 naaede sit Maximum. I lange Perioder og navnlig i 1719 havde Kongen været fraværende fra Kjøbenhavn, ledsaget af Gabel, af og til ogsaa af Gehejmeraad Vibe, og de i Kjøbenhavn forblevne Medlemmer af Konseillet, Sehested og J. G. Holstein, havde kun haft ringe Forbindelse med Kongen.

Udviklingen i det tilsyneladende ret ubetydelige, men som Følge af særlige Komplikationer virkelig betydningsfulde Spørgsmaal om nogle Krigsskibes Tilslutning til den engelske Flaade, viser, hvor vanskeligt det havde været for Kongen at tage Standpunkt til de engelske Ønsker, skønt Konseillet, under Pres af Englænderne, trængte paa om en Afgørelse. Den 27. Juli havde Kongen undveget at give et positivt Svar. Men allerede den 3. August befaledes Paulsen til „ufortøvet" at slutte sig til Norris — muligvis under Paavirkning af Czarens Brev af $^{9}/_{20}$ Juli. Endnu mere overraskende er imidlertid en Ordre gennem Admiralitetet den 20. August, altsaa umiddelbart efter Kongens Hjemkomst fra Norge, og medens Norris endnu laa paa Kjøben-

[1]) Holm 652 f., 659.
[2]) Holm 670.

havns Red: At Paulsen med Eskadren skal gaa til Kjøbenhavns Red — altsaa ikke slutte sig til Norris[1]).

I Mellemtiden var der sket dette, at Konseillet den 14. August havde faaet Underretning fra Residenten i Hamburg om Afslutning af Fredstraktat mellem Sverige og Hannover, og samme Dag indfandt Polwarth sig hos Gehejmeraad Holstein og indrømmede efter en Del Talemaader, at en saadan Fred var afsluttet. Til Kongen personlig meddelte Polwarth, at denne Traktat var afsluttet den 22. Juli, hvortil Kongen bl. a. svarede, at hans Flaade ikke skulde deltage i nogen Aktion mod Czaren[2]). Endvidere kan Polwarths foran omtalte Indrømmelse af, at den „fælles Sag" gjaldt Krigsforetagende mod Czaren, være fremkommen omtrent samtidig.

Nu havde Forholdene altsaa klaret sig nogenlunde; Kong Georg staar ved Sveriges Side, medens Czaren i ethvert Fald endnu er Sveriges Fjende. Siden den 4. August havde Hovedstyrken af Østersøeskadren (Paulsen) ligget for Anker i Kjøge Bugt men havde skiftevis et eller to Skibe ude paa Kryds.

Endelig den 26. August, den Dag da Norris gik under Sejl mod Østersøen, fik Paulsen Ordre til med et enkelt Orlogsskib, en Fregat og en Aviso (Snav) at følge efter den engelske Flaade, holde Øje med dens Kurs og Foretagender og krydse i Farvandet nord for Bornholm, indtil yderligere to Fregatter stødte til ham med nærmere Ordre. Hans Opgave præciceredes yderligere derhen, at han skulde skaffe Klarhed over Englændernes, Svenskernes og Russernes Forehavender — og flittig melde. Dagen efter beordredes Kommandør Knoff til med et af Eskadrens Orlogsskibe at lægge sig paa Kjøbenhavns Red i sejlklar Stand; tre andre af Eskadrens Orlogsskibe skulde lægges indenfor Trekroner men kunde foreløbig lade Halvdelen af Mandskabet gaa i Land. Det sjette og sidste Orlogsskib endelig skulde lægges ind i Hokken og aftakles[3]).

Norris' Flaade, der efterhaanden var voxet til 14 Linieskibe og nogle lettere, med nogle Handelsskibe i Følge, var, som foran nævnt, den 26. om Morgenen tidligt afsejlet fra Kjøbenhavns Red, ankrede et Par Gange nogle Timer udfor Kastrup og Dragør for om Eftermiddagen at gaa videre mod syd. Den følgende Dags Morgen passerede den en-

---

[1]) Adm. Kop. $^{20}/_{8}$.
[2]) Chance Engl. hist. review XXIII S. 36.
[3]) Adm. Kop. $^{26}/_{8}$ og $^{27}/_{8}$; Havfruens Journ.

gelske Schoutbynacht med sine 4 Orlogsskibe og en Fregat forbi Paulsen syd efter. Der synes ikke at være bleven saluteret, hverken af Norris eller Schoutbynachten — eller af Paulsen. En russisk Fregat, der havde ligget i Kjøge Bugt og ventet, gik samme Dag øst paa, uden Tvivl for at melde Englændernes Afsejling.

Paulsen gik den samme Dag, den 27., op mod Stevns og kunde indtil om Aftenen øjne den engelske Flaade. Den 28. lettede han, satte ligeledes Kurs mod øst og var den 29. om Morgenen lidt vest for Hammeren, hvor den forudsendte Aviso mødte ham og meldte, at den engelske Flaade laa under Hanø. Medens Avisoen atter blev sendt øst paa, vendte Paulsen et Par Dage senere tilbage og opholdt sig dels i Sundet, dels i Kjøge Bugt[1].

14. September befaledes, at samtlige Orlogsskibe paa Reden skulde afrustes og lægges ind — alene et undtagen, der med fuld Besætning skulde ligge indenfor Trekroner, og den 2. Oktober fik Søbatterierne Besætning fra Flaaden og Udrustning for Vinteren, hvad der var ensbetydende med, at Marinen gik i Vinterhi[2].

---

28. Den engelske Flaade forener sig med den svenske.

Om den engelske Flaade efter dens Afsejling fra Kjøbenhavn og den svenske Karlskronaflaade skal bemærkes, at Admiral Sparre var løben ud fra Karlskrona, et Par Dage før Norris afsejlede fra Kjøbenhavn. Den svenske Regering, der stod i stadig Forbindelse med de engelske Ministre i Kjøbenhavn og Norris, vidste, at sidstnævnte endelig havde besluttet at løbe op i Østersøen uden at afvente de sidste Forstærkninger hjemmefra, men vidste ikke, at han var bleven opholdt nogle Dage af ugunstige Vindforhold, og underrettede i god Tro Admiral Sparre om, at Norris alt var sejlet til Hanø (sydvest for Karlskrona). Naar Flaaderne havde forenet sig, skulde de gaa til Østgøteskærene og angribe Russerne dèr.

---

[1]) Ebenezers Journ.

[2]) Adm. Kop. $^{14}/_{9}$, $^{21}/_{10}$.

Den 28. August var Sparre ved Ølands Sydspids, medens de russiske Galejer nu havde trukken sig tilbage til Åland, og Norris var naaet til Hanø. Sparre fik yderligere Befaling til, i Forening med Englænderne, uden nogen Forsømmelse og „Drøgsmaal" at søge at afskære den russiske Orlogs- og Galejflaade fra at vende tilbage til Reval; han skulde angribe dem, hvor han traf dem, og af yderste Flid søge at ruinere Russerne i Bund og Grund. Ifølge modtagen Skrivelse fra Admiral Norris vidste man, at denne af sin „Principal" var beordret til netop det samme[1]).

Man kunde herefter have ventet vigtige Begivenheder paa Søen, thi Norris havde nu selv en Flaade paa 18 Linieskibe, der med Karlskrona Eskadren og Eskadren ved Stockholm kunde forstærkes op til 28—30 Linieskibe samt en Del Fregatter og Galejer, og den samlede Styrke vilde være Russerne overlegen i Antal. Men det blev ved den mere eller mindre gode Villie. Den 7. September holdtes der stort Krigsraad paa det engelske Admiralskib ved Dalarø, udfor Mälaren, den 8. Sept. paa det svenske Admiralskib. Tilstede her var Prinsgemalen, Carteret, Dücker, tre engelske og to svenske Admiraler. Men en overvældende Mængde Betænkeligheder taarnede sig op: Ukendskab til Russernes øjeblikkelige Opholdssted, Mangel paa Kendskab til de vanskelige Sejlløb, den fremskredne Aarstid osv., hvorfor man foreløbig nøjedes med at lade et Antal Fregatter rekognoscere Forholdene. Det endelige Resultat blev, at et Angreb skønnedes „impraktikabelt".

Den svenske Regering var selvfølgelig meget skuffet over, at det ikke var lykkedes at tilføje Russerflaaden et Nederlag, og udtalte meget unaadigt til Admiral Sparre, at hvis han havde holdt Søen med sin Eskadre i Stedet for at løbe ind til Dalarø, havde han haft bedre Lejlighed til at gøre Fjenden Afbræk. Han skulde nu snarest gaa i Søen med sin egen Eskadre og søge at faa Norris til at lade nogle engelske Skibe slutte sig til ham. Sparres Skibe synes imidlertid at have været i saa daarlig Forfatning, at de ikke var i Stand til at holde Søen paa denne vanskelige Aarstid, og selv en Ordre til ham om at søge at tage nogle danske Kornskibe fra Danzig førte ikke til noget.

Da det saaledes var funden uudførligt at ruinere Russerflaaden, enedes Lord Carteret og Admiral Norris om at tilbyde Czaren deres Konges Mægling, hvorved Englænderne vilde kunne opnaa, at de en-

---

[1]) Krigsexp. Reg. $^{17}/_{8}$ (811), $^{22}/_{8}$ (835), $^{25}/_{8}$ (847); Chance Engl. hist. rev. XXII, 714.

gelske Købmandsskibe fik Tid til at føre deres Varer hjem fra Rusland. I deres Skrivelse til Czaren i den Anledning udtalte de, at Hensigten med den engelske Flaades Tilstedeværelse i Østersøen kun var at beskytte Handelen og støtte Kong Georgs Mægling[1]).

Russerflaaden var uden Hinder sejlet til Reval[2]). Norris forblev til ind i November i Nærheden af Stockholm og sejlede derefter hjem. Den 24. November passerede hele hans Flaade for nordgaaende forbi Helsingør.

---

29. Facit af Felttoget 1719.

Søndagen den 17. September afholdtes i Kjøbenhavn en almindelig „Takkefest for de i afvigte Campagne af Gud forlente Progresser". Efter at Hovedprædiken i Slotskapellet var endt og et Tedeum afsunget, saluteredes der med 27 Skud fra samtlige Kanoner paa Kjøbenhavns og Kastellets Volde, fra Kronborg og fra de paa Reden liggende Orlogsskibe[3]).

Til Progresserne maa henregnes Raseringen af Befæstningerne ved Strømstad og Sundsborg, Ødelæggelsen eller Erobringen af den svenske Eskadre og Flotille i Kattegattet m. m. med Undtagelse af nogle faa, smaa Fartøjer ved Göteborg samt Erobringen af Marstrandøen med Kastellet. Paa Minussiden maa opføres, at Hæren atter havde rømmet den besatte Del af Vigen, og Kattegatseskadrens Nederlag ved Ny Elfsborg.

Det Maal, som Gabel først havde haft for Øje: en Udsultning af eller et regulært Angreb paa Göteborg var vel bleven opgivet, men et Bombardement og Ødelæggelse af Göteborgs Havn var bleven fastholdt.

---

[1]) Svenske Rigsark., Store nord. Kr., Sverige, Strödda handl. Beretn. om Krigsraadene med Brev Kbh. $^{12}/_{8}$ fra Norris til Sparre og $^{10}/_{8}$ til Dronningen; Krigsexp. Reg. $^{5}/_{9}$ (921), $^{7}/_{9}$ (934), $^{9}/_{9}$ (950), $^{11}/_{9}$ (958 og 962); Chance Transactions I, 121.

[2]) Kong Frederik skal have udtalt, at han vilde vædde paa, at Norris vilde vende tilbage med uforrettet Sag, og dette skal have været den almindelige Mening i Kjøbenhavn (Adlerfelt til Dronningen $^{30}/_{8}$).

[3]) Expd. $^{18}/_{9}$ (1226).

De materielle Midler dertil var tilstede, de personelle — maaske paa nær tilstrækkelig dygtige Førere — ligesaa. Men da Foretagendet var baseret paa Samarbejde mellem to Korps, paa en Søtransport, var det afhængigt af en i hine Tider saa usikker Faktor som gunstig Vind og Vejr. Denne Faktor havde svigtet, og herved var Foretagendets Iværksættelse trukken saa langt ud, at ydrepolitiske Forhold bragte det til Standsning.

Der kan ikke være Tvivl om, at det i Hovedsagen fejlslagne Felttog blev en stor Skuffelse, i Danmark i ethvert Fald ikke mindre end i Norge. For Kongen personlig maa Skuffelsen have været saameget større, som han, ved selv at tage Overledelsen paa Stedet, paa Forhaand havde givet Foretagendet en Betydning, som Udgangen var uendelig langt fra at tilsvare. Efter den Spænding, hvori Kongen og alle de andre Deltagere, fra Generalen til den menige Soldat, havde gaaet de to sidste Uger af Juli, Nat og Dag spejdende efter gunstigt Sejlvejr, maa den paafulgte Skuffelse i de første Dage af August have nærmet sig den, man led, da Landgangsplanen mod Skaane maatte opgives tre Aar tidligere.

---

30. Den dansk-norske Krigsmagt forberedes til Fredsfod.

Allerede længe, før Vaabenstilstanden kundgjordes i November, havde Regeringen draget Konsekvenserne for Hær og Flaade af de i Juli og August afsluttede Traktater mellem Sverige, Hannover, Preussen og Storbrittannien. Den 26. August, samme Dag som den engelske Flaade afsejlede fra Kjøbenhavn for at forene sig med den svenske, udstedtes der Anordning om Garnisoneringen af samtlige geworbne Regimenter i Danmark og Hertugdømmerne og de udskrevne Regimenters Hjemsendelse til Lægene, efterhaanden som de geworbne afløste dem i Garnisonerne. Men alle forblev paa fuld Krigsstyrke[1]). Ved samme Tid var de norske udskrevne Regimenter i fuld Hjemmarsch til Lægene, alene med Undtagelse af nogle Vagtstyrker af de Vesterlen-

[1]) Expd. $^{25}/_{8}$ Nr. 1128—29; G. K. tyske Kop. $^{26}/_{8}$ Nr. 1343—45, 1358—73

ske Regimenter. Römelings geworbne og Sjællandske geworbne besatte, som tidligere nævnt, Fæstningerne.

I Norge beordredes en Kommission med Vicęstatholderen i Spidsen til at træde sammen og anordne Kvarterer for de to gamle søndenfjældske Dragonregimenter, hvilke skulde beholde deres Heste. Derimod skulde de til Artilleriet og Trænet udskrevne Heste leveres tilbage til Ejermændene — de indkøbte afgives til dem af Undersaatterne, „som dennem forlangede og mest hafde dennem fornøden"; dog paa den Betingelse, at Hestene atter skulde stilles paa eventuelt Forlangende. Ved de udskrevne Regimenter ophævedes Officerernes Knægteportioner og Hesterationer, hvad der var et afgjort Fredstegn. Hospitalsbetjentene aftakkedes; de særlige Stabsbetjentes og Staldetatens Lønninger inddroges. En særlig Kommission foreslog, at Magasinernes overflødige Beholdninger bortsolgtes ved Avktion. Endelig beordredes Overkrigskommissær Schwertfeger[1]) til at affatte et nyt Reglement for den norske Hær paa Fredsfod[2]).

I Forbindelse med disse Foranstaltninger ved den norske Hær blev Lützow med passende Varsomhed fjærnet fra den egentlige Overkommando, idet Kongen lod udtale, at da der forhaabenlig ikke vilde forefalde noget af Betydning ved den norske Hær, og Lützow selv overfor Kongen havde anført, at det var ham for bekosteligt at opholde sig i Kristiania, hvor han ikke havde sin egen Bolig, kunde han, saalænge der ikke skete noget af Vigtighed, opholde sig paa sit Gods og i sin tiltagende Alder nyde mere Ro og Bekvemmelighed. Generalløjtn. Sponeck skulde til Gengæld opholde sig i Kristiania og holde Lützow underrettet om alt, hvad der foregik af Vigtighed, paa lignende Maade som det havde været anordnet i sin Tid, da Feltmarskal Wedel blev Generalguvernør i Oldenburg.

Det var jo en ganske hensynsfuld Form for en Stillen til Disposition; men Slutningspassus i den samtidige Skrivelse til Sponeck lød ikke saa godt: At Sponeck skulde sørge for, at alt kom i mere komplet og vel øvet Stand end den, hvori Kongen med ikke ringe Misfornøjelse havde set Hæren. Obersterne skulde holde deres Regimenter i bedre Stand, thi Kongen vilde ikke fremtidig finde sig i Uordener[3]).

---

[1]) Bertouch var bleven Kommandant i Kristiania.

[2]) Expd. $^{1}/_{9}$ Nr. 1149, 1152, $^{15}/_{9}$ Nr. 1226, 1228, $^{18}/_{9}$ Nr. 1266; Chr. Fr. Afskr. Nr. 35; Okr. I. S. Bertouch $^{2}/_{9}$, Sponeck $^{6}/_{9}$, Lützow $^{2}/_{9}$; Komm. Gen. P. IX Konfer. om Mag.beholdningerne $^{7}/_{10}$; Forslag af Lützow $^{1}/_{12}$.

[3]) Expd. $^{16}/_{9}$ Nr. 1235—1236. Smlgn. S. 143.

At Sponeck blev faktisk Overgeneral, havde han vel nærmest Gabel at takke for, da Gabel i ethvert Fald en Tid havde set noget stort i ham. Det kan heller ikke betvivles, at Sponeck vilde blive en flink Generalinspektør, der vilde sætte Fart i Regimentscheferne, af hvem han var mere frygtet end elsket. Og som saadan, i en Fredsstilling, var han ubetinget mere egnet end Lützow. Under Felttogene 1716 og 1718 havde Lützow viist et sundt, roligt Omdømme, et godt Overblik over operative Forhold og lod sig ikke let bringe ud af Ligevægt; han var indlevet med det norske Folk og stod paa en god Fod med de fleste i den civile og militære Styrelse. Men nogen meget energisk Natur var han ikke.

Imod hvad man skulde have tænkt, fandt Lützow sig imidlertid ikke med Resignation i saaledes at blive stillet til Disposition og tildels afhængig af Sponecks-Forgodtbefindende. Sponeck havde viist ham den Venlighed at sende ham Afskrift af den kongelige Skrivelse med den skarpe Dadel over den norske Hærs Tilstand, hvorfor Lützow i Skrivelse til Gabel gjorde rede for de Forhold, der havde medført, at Hæren var i mindre god Forfatning — Forhold som Lützow ikke havde været Herre over og ikke kunde have Skylden for. Han tilføjede, at han ikke kunde forsvare at misbruge den Naade, som Kongen nu vilde vise ham formedelst Alder og Svaghed. Og da han var saa rask, at han kunde udholde alle Slags Strabadser, havde han nu besluttet at rejse til Kristiania og købe Hus dèr for vedblivende at være paa det afgørende Sted.

Den kongelige Befaling kunde dog ikke ændres, og efter at Gabel i en forsonende og forklarende Skrivelse havde formildet Lützow, fandt denne sig nogenlunde i Forholdene, efter at baade han og Sponeck en Tid, hver fra sit Sted og hver paa sin Vis, havde udøvet Overkommandoen. For at gøre Ende paa Sagen udstedtes der i December Ordre om, at paa Grund af hans høje Alder kunde Lützow indtil videre forblive paa Godset, medens Sponeck midlertidig overtog Inspektionen over den norske Militæretat. Sponecks Overkommando varede dog ikke længe[1]).

Efter Kongens Tilbagekomst fra Norge havde Holmens Chef, Judichær, faaet Ordre til, med de fornødne Rekvisiter at rejse til

[1]) Expd. $^{18}/_{12}$ Nr. 1665; Okr. I. S. Lützow $^{28}/_{10}$, $^{2}/_{12}$, $^{30}/_{12}$, Sponeck $^{23}/_{11}$.

Marstrand og Strømstad og optage de sænkede Fartøjer. Han skulde endvidere undersøge, om de Skibe, som Tordenskjold havde beholdt af Eskadren, og Flotillen til Vinter kunde ligge sikkert et af disse Steder. Var dette ikke muligt, skulde Eskadren og Flotillen længst muligt blive liggende udenfor Göteborg og derefter gaa til Kjøbenhavn. Med Tordenskjold skulde Judichær forhandle om, hvilke Skytspramme o. l., der kunde undværes i Norge for at føres til Kjøbenhavn[1]). Tordenskjold fik tilsvarende Ordre. De to Herrer foreslog derefter i Forening, at samtlige Transportskibe og det til Angrebet paa Marstrand og Göteborg samlede svære Artilleri under fornøden Konvoj samt en Del af de egentlige Krigsfartøjer strax skulde gaa til Kjøbenhavn.

Ved Göteborg burde foreløbig forblive tre Orlogsskibe, et Skytsskib og to Galejer. Flydebatterierne, fire Galejer og to Fregatter kunde ligge ved Marstrand. Naar Vejrforholdene ikke længere tillod Blokaden af Göteborg, kunde Eskadren dèr gaa til Kjøbenhavn. Den norske Flotille kunde aftakle og lægge op, da de ved Marstrand værende Fartøjer vilde yde tilstrækkelig Beskyttelse saavel for Søhandelen som for de norske Havne.

Dette Forslag blev kun tildels tagen tilfølge, thi midt i September fik Tordenskjold Ordre om, at til Blokaden af Göteborg skulde kun anvendes tre Fregatter og fire-fem Galejer. Denne Styrke skulde tillige dække Marstrand og Farten i „Nordsøen". Naar Frosten tvang dertil, skulde den søge Havn enten i Kjøbenhavn eller i Norge. Flydebatterierne og samtlige andre større og mindre Fartøjer skulde strax sendes til Kjøbenhavn[2]).

Mod Slutningen af September beordredes en Del af det befarne Mandskab i Kjøbenhavn hjemsendt med Orlov til næste Foraar — dog saaledes at der foruden de paa Sjælland hjemmehørende, sammen med de faste Aarstjenere, altid skulde være en Stamme paa 2000 Md. tilstede. Mod Slutningen af Oktober befaledes, at samtlige Soldater paa den norske Flotille — alle af norske Regimenter — skulde hjemsendes og delvis erstattes med Matroser. De Galejer, der var sødygtige, skulde gaa til Kjøbenhavn. Admiral Rosenpalm skulde forblive i Norge, indtil hans omfattende Regnskaber var afsluttet. Krydsertjenesten i „Nord-

---

[1]) Smlgn. S. 98.

[2]) Expd. $^{21}/_{8}$, $^{22}/_{8}$ og $^{25}/_{9}$ (Nr. 1279). Af Göteborgeskadren var Tumleren, Sværdfisken og Oldenburg kommen til Kjøbenhavn inden Udgangen af August. I September fulgte Prins Vilhelm, Hjælperinden og Prins af Hessen. I Begyndelsen af Oktober kom Fyen og Delmenhorst, og endelig kom Laaland kort før Jul. (Laalands Journ. $^{17}/_{8}$, $^{28}/_{8}$, $^{29}/_{8}$, $^{8}/_{9}$, $^{6}/_{12}$, Fyens Journ. $^{22}/_{10}$, $^{2}/_{10}$).

søen" skulde bestrides af en Fregat og fire mindre Skibe, hvoraf de to skulde have Station ved Marstrand. Samtlige øvrige smaa egentlige Krigsfartøjer skulde dels strax, dels naar Judichær var færdig med at optage de sunkne Fartøjer, til Kjøbenhavn[1]).

Kommandanten i Karlsten (Marstrand) blev forsynet rigelig med Fornødenheder af alle Slags. For det Tilfælde, at Fjenden skulde søge at bombardere Kastellet — Vaabenstilstanden var endnu ikke antagen — saa at Besætningen paa Grund af Kastellets „snævre Rum og Cirkonferens" blev udsat for større Tab, kunde Kommandanten midlertidig lade en Del af Besætningen overføre til Jylland.

Den 4. November blev det kundgjort, at som Følge af Kongen af Storbrittanniens Instancer var der sluttet Vaabenstilstand med Sverige paa 6 Maaneder, der i Danmark og de tyske Provinser skulde begynde fra den 8. November, i Norge fra den 18. Søfarten var fri, og alle Fjendtligheder skulde hvile[2]).

Skønt det kunde anses for givet, at den foregaaede vigtige Ændring af de politiske Forhold samt en seksmaaneders Vaabenstilstand maatte føre til Fredsslutning ogsaa for Danmark-Norge, skete der foreløbig ikke nogen Reduktion yderligere i den norske Hær og endnu mindre i den danske. Derimod befaledes samme Dag, som Vaabenstilstanden kundgjordes, at samtlige Krigsfartøjer hjemkaldtes for at oplægges, og alle Maanedstjenere (Officerer) skulde afskediges. Der var stillet 50.000 Rdl. i autoriserede Sedler til Raadighed til øjeblikkelig og fuld Afregning for dem, der vilde modtage disse Sedler — de andre maatte vente paa Afregning indtil videre[3]).

I December befaledes, at der ved Søetaten skulde oprettes 30 Kompagnier faststaaende Baadsfolk, Matroser, foreløbig 3000 Md. fast samt 600 foreløbig for et Aar. De skulde inddeles i 6 Divisioner som en Slags Søbatailloner à 5 Kompagnier. Divisionscheferne skulde tages blandt Kommandørerne, og hvert Kompagni skulde have en Kaptajn og tre andre Officerer. I Overensstemmelse hermed blev samtlige Flaadens Fartøjer, forsaavidt de var tjenstdygtige, inddelt i 6 Divisioner, hver med et forholdsmæssigt Antal Orlogsskibe, Fregatter og mindre Fartøjer[4]).

Om denne Organisation samt Aftakningen af de overtallige Under-

---

[1]) Expd. $^{20}/_{10}$ Nr. 1405—1407.

[2]) Expd. $^{4}/_{11}$ Nr. 1480—81.

[3]) Expd. $^{3}/_{11}$ Nr. 1458, $^{4}/_{11}$ 1482—1485.

[4]) Expd. $^{11}/_{12}$ Nr. 1636. Endvidere en Række Udfærdigelser i Adm. Kop. $^{6}/_{11}$—$^{23}/_{12}$. Garde den dansk-norske Sømagt II, 406 f. og 408.

officerer og Matroser udarbejdede første Deputeret i Søetatens Generalkommissariat Baron Christian Rantzau og Oversekretær Gabel i December hver et udførligt Projekt til Kongen. Rantzau fraraadede at reducere Matroskorpset, saalænge man ikke var sikker paa Freden, da man kunde vente bedre Vilkaar for denne, naar man holdt sig kampberedt „efter det gamle Ordsprog: la paix sur le tambour". Gabel mente derimod, at den foreslaaede Styrke, de 3000 + 600 Md., var tilstrækkelig ogsaa for offensiv Optræden. Han vilde af med de „fremmede" [udenlandske] Hvervinger, som Rantzau vilde holde paa under Henvisning til det „herlige Prærogativ for Kongen og Landet", at dansk Hververtromme altid havde haft godt Tilløb. — De var enige om at regne med en daglig Afgivelse af 200 Md. til Vagt, 500 til Arbejde paa Holmen samt 800 Md. fast afgiven til forskellig Tjeneste. Begge ansaa Oprettelsen af et Marineregiment af frivillige, søvante og befarne Folk ligesom i Christian den Femtes Tid for heldig. Ogsaa fra Admiralerne Judichær og Trojel foreligger der interessante Udtalelser om disse Spørgsmaal[1]).

Med Aarets Udgang blev „ved itzige Conjuncturers Tilstand" et Antal Søofficerer afskediget. Viceadmiral Trojel udnævntes til Admiral i Stedet for Knud Reedtz. Dennes Afgang befaledes i meget anerkendende Udtryk, og det udtaltes, at Grunden til, at netop han blev afskediget, var, at han som stor Godsejer bedre kunde taale det end de andre. Hvis han ved forefaldende Lejlighed vilde ansøge derom, vilde Kongen have ham i Erindring til en civil Stilling. Admiralitetet bestod herefter (Generaladmiral Gyldenløve var død netop i disse Dage) af Admiralerne Raben, Judichær og Trojel, Viceadmiralerne Rosenpalm, Ulrik Kaas og Tordenskjold, Schoutbynachterne Schindel, Michael Bille og J. A. v. Paulsen[2]).

De i Tjenesten forblivende Officerer af alle Grader skulde kontribuere til de afskedigedes Pension med fra 100 Rdl. aarlig for en Viceadmiral — en enkelt Admiral 600 Rdl. — ned til 25 Rdl. for en Løjtnant.

---

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søet.) $^{24}/_{11}$ 19, $^{16}/_{1}$ og $^{12}/_{2}$ 20.

[2]) Admiralitetets Registraturbog over modtagne kgl. Missiver $^{10}/_{12}$ 431—33; Adm. Kop. $^{14}/_{12}$ med Liste over samtlige Krigsfartøjer.

31. Tordenskjolds natlige Overfald paa Göteborgs Havn.

Den sidste Krigsbegivenhed i denne langvarige Krig mellem Danmark-Norge og Sverige blev Tordenskjolds dristige og heldigt gennemførte natlige Overfald paa de i den lille Orlogshavn Nya Varfvet udenfor Göteborg liggende Fartøjer Natten mellem den 7. og 8. Oktober.

Ved Midten af September bestod Blokadeeskadren ved Göteborg endnu af tre Orlogsskibe og nogle mindre Fartøjer. Kommandørkapt. Hoppe var ældst Officer paa Stedet, da Tordenskjold havde taget fast Ophold i Marstrand; men Kommandoforholdet var stadig det mærkelige, at Tordenskjold selv førte Kommandoen over Eskadren og lod denne udøve gennem sin Flagkaptajn paa Laaland, nu Kaptajnløjtn. Budde. Da der ikke mere var Udsigt til større Kampe, havde man demonteret de to store Skytspramme Lange Maren og Spydstagen, ført deres Skyts over i Transportskibe og kun ladet dem beholde deres egen lille faste Besætning, alene bestaaende af Søfolk. Sammen med en Galej og nogle Koffardiskibe var de derefter bleven lagt ud omtrent en halv Mil vest for Orlogsskibene.

For at benytte sig af disse Fartøjers isolerede Beliggenhed gik nogle fjendtlige Galejer og Chaluper Natten til den 12. September ud gennem Bahus Elven, overrumplede Fartøjerne uden Modstand fra deres Besætninger og førte dem med sig, hvorefter de blev lagt ind i Orlogshavnen Nya Varfvet.

For at hævne dette fattede Tordenskjold den Plan[1]) at foretage en Overrumpling af Nya Varfvet for om muligt at tage de mistede Fartøjer tilbage og opbrænde, hvad der ikke kunde slæbes ud. For at komme ind til Værftet skulde man ikke alene forbi Ny Elfsborg men ogsaa forbi flere Batterier, der dels sekunderede dette Fort, dels forsvarede Adgangen til Værftet og en Spærring af sænkede Fartøjer udenfor dette. Yderligere havde Göteborg nu en meget stærk Besætning. Den 7. Oktober, da Planen skulde udføres, var Blokaden af Göteborg ophævet, og det eneste Orlogsskib, der endnu ikke var gaaet til Kjøbenhavn, Laaland, et Par Fregatter, Skytsskibet Arca

[1]) Tordenskjold skriver 31. Juli 1720 i en Beretning til Kongen, at han 4—5 Dage i Forvejen bekendtgjorde for „Vedkommende", at han inden en saadan Tidsfrist vilde „revangere" Overfaldet den 12. September. (I. S. t. Krigskanc. (Søet.)).

Noæ, nogle Galejer og mindre Fartøjer var samlet ved Marstrand, hvor Admiral Judichær arbejdede med at bjærge de sunkne svenske Skibe.

Planen var, at Kaptajnløjtn. O. Budde med nogle Chaluper[1]), vel forsynet med Matroser, Soldater og Brandgods, om Aftenen skulde ro ind til Værftet og føre det egentlige Angreb, medens Tordenskjold foreløbig skulde følge efter med tre Galejer til henimod Ny Elfsborg for at tjene som Rygstød for Chaluperne og optage disse efter udført Hverv.

Ved Femtiden om Eftermiddagen passerede Galejerne forbi Indløbet til Bahus Elven. De saa her fire smaa svenske Galejer udenfor Bjørkø og afgav et Varselsskud for Chaluperne, der var forud; men Fjenden blev roligt liggende. Kl. 9½ Aften stoppede Galejerne op tæt udenfor Ny Elfsborg og lod sig drive af den svage Vind og Strøm for at afvente det videre. Skønt det var klart Vejr, lykkedes det Tordenskjold med Chaluperne ved Titiden at passere forbi Ny Elfsborg og derefter forbi Batterierne. Nogle Skilvagter bemærkede vel Fartøjerne og raabte dem an men beroligedes ved de afgivne Svar og af deres Tro paa, at det kunde være af deres egne Fartøjer, der havde været ude paa Rekognoscering.

Ankommen til Spærringen ved Værftet noget før Midnat gik en Del af Angriberne strax løs paa Vagten, der hurtig blev omringet, og Vagtstyrken blev tagen tilfange efter et kortvarigt Skyderi. En anden Del fornaglede Kanonerne paa det umiddelbart ved Havnen liggende Batteri, der var uden Besætning, medens Hovedstyrken vendte sig mod Skibene i Værftshavnen. I denne laa tre svenske Fartøjer: en Fregat, en Galeas og en Galej samt alle de den 12. September tagne danske Fartøjer, der, ligesom de svenske, var uden Besætning[2]).

Anført af Kaptajnløjtn. Budde gav Angriberne sig igang med at faa nogle af Fartøjerne slæbt ud af Havnen gennem en Aabning i Spærringen og stikke Ild paa de andre. Allerede Kl. 12 Midnat sprang den svenske Galej i Luften, hvad der blev Signal for Ny Elfsborg til at begynde en Kanonade. Kl. 12½, ved hvilket Tidspunkt Tordenskjold selv skal være ankommen til Værftet, sprang den svenske Galeas i Luften. Det lykkedes vel at faa den svenske Fregat og den tagne

---

[1]) Tordenskjold siger i foran nævnte Beretning til Kongen, at der var 3 dobbelte, 5 enkelte. (Kuylenstjerna og Rothe har et Par flere).

[2]) Svenskernes Sorgløshed kan tildels forklares ved, at de har vidst, at næsten alle fjendtlige Skibe var trukken tilbage dels til Kjøbenhavn i Vinterleje, dels til Marstrand.

norske Galej halet ud gennem Spærringen, men da Vinden var ugunstig, kunde Fregatten ikke komme under Sejl; den maatte stikkes i Brand, og Kl. $4^1/_2$—5 sprang den i Luften.

Imidlertid havde andre af Angriberne arbejdet med de to meget store Skytspramme. Disse havde kun ringe Dybgaaende men har antagelig været for brede til at kunne passere Aabningen i Spærringen. Det maatte opgives at slæbe dem ud, hvorfor det forsøgtes at stikke dem i Brand. Men disse fortrinlige Krigsmaskiner, Judichærs Stolthed, kunde ikke antændes og maatte efterlades, hvor de var. Derimod lykkedes det at sætte Ild paa Koffardiskibene.

Kl. $3^1/_2$ om Morgenen kom nogle af Chaluperne tilbage ud til Galejerne, bugserende den generobrede Galej, og snart fulgte de andre Chaluper efter — alt under stærk men ganske virkningsløs Kanonade fra Ny Elfsborg og Batterierne. Undervejs tilbage til Marstrand observeredes nogle fjendtlige Galejer, der satte an til Angreb. Tordenskjolds Galejer og Chaluper gjorde ogsaa klar til „attaque"; men da Folkene var udmattet efter de mange Timers Anstrængelse, søgte Fartøjerne op til luvart af de svenske, der under en ganske virkningsløs Kanonade forfulgte lige til Marstrand.

At dette Foretagende kunde lykkes uden en eneste Mands Tab paa Angriberens Side, skyldtes den Dristighed, hvormed det var planlagt, og den Energi hos Førere og Mandskab, hvormed det blev gennemført. Det mest forbavsende er, at Angriberne en Tid af omtrent halvanden Time kunde arbejde i Havnen, uden at der blev rettet noget virkeligt Angreb paa dem, skønt Gøteborg havde en Besætning paa omtrent 4000 Md.

I sin Rapport til Kongen den 9. Oktober om Foretagendet nævner Tordenskjold, at ogsaa Bombardergalioten S. Johannes laa i Værftshavnen, og i Fortegnelsen hos Rothe — og efter ham senere Forfattere — opføres denne Bombardergaliot. Dette er dog vistnok en Misforstaaelse; thi i sin senere Rapport nævner Tordenskjold kun Lange Maren, Spydstagen, Galejen Prins Carl og tre Koffardifartøjer, hvad der stemmer med andre samtidige Beretninger. En S. Johannes afsejlede den 22. September sammen med Orlogsskibet Fyen til Kjøbenhavn[1]).

[1]) Laalands Journ.; Galej Frederik IV af Christiansands Journ.; Beretn. fra Tordenskjold $^{31}/_7$ 20 med forskellige Bilag (I. S. t. Krigskanc. (Søet.) 1720); Memor. fra P. Knudsen Holm $^4/_4$ 20 (I. S. t. Kr. Kanc. (Søet.)); Rothe Tordenskjold 2. Opl. III 232 ff.; Kuylenstjerna Striderna 96 ff.; Bergersen 979 ff.

32. Fredsforhandlinger under engelsk Ledelse. Vaabenstilstand. Fredsslutning.

Den 25. August havde Kong Frederik efterkommet de stedse mere indtrængende Henstillinger fra Lord Stanhope og Grev Bernstorff om snarlige og positive Skridt til Aabning af Fredsforhandlinger med Sverige, Afgivelse af Ultimatum for Fredsbetingelser samt Formaning til ikke at stille overdrevne Fordringer[1]). Ultimatum kom til at lyde paa Fordring af de besatte fjendtlige Landsdele Forpommern (Stralsund) og Rügen, den hertugelig-gottorpske Del af Slesvig, Ophævelse af Sveriges Toldfrihed i Øresund; endvidere Marstrand, Bahus Fæstning og Len samt den erobrede Fæstning Wismar. Hertil føjedes nogle Dage senere Fordring om Hveen, der holdtes besat af de Danske. Dette var i Hovedsagen de Betingelser, som Løvenørn efter Ordre havde stillet i Stockholm om Foraaret[2]). Men det betegner dog et Afslag i de Fordringer, som Holstein-Holsteinborg efter Ordre havde opstillet i Juni, inden Kongen rejste til Norge.

Fordringen om Forpommern og Rügen støttedes endnu paa dette Tidspunkt af Lord Stanhope som Gengæld for Flaadehjælp til Admiral Norris; men denne Støtte faldt bort samtidig med, at Forstærkning til Norris ankom fra England, og at Norris forenede sig med Eskadrerne i Karlskrona og Stockholm, og Antydningerne fra Kong Georgs Ministre i Kjøbenhavn til Oberst Adlerfelt om Afstaaelse af Bahus Len ophørte ganske naturlig samtidig med, at den norsk-danske Hær gik tilbage til Norge og Czaren trak sig bort fra Sveriges Østkyst.

Et Tilbud, som Adlerfelt endelig rykkede frem med i Begyndelsen af September, nemlig Betaling af en mindre Pengesum og Afstaaelse af nogle ubetydelige Omraader i Nordtyskland til Gengæld for Tilbagegivelse af alt, hvad der var erobret fra Sverige og Hertugen af Gottorp, var saa langt fjærnet fra Fordringerne fra den anden Side, at de her blev funden ganske uantagelige. Adlerfelt indsaa, at som Forholdene laa, var det formaalsløst for ham at fortsætte Underhandlingerne, og da Løvenørn indfandt sig hos ham for at føre ham rundt i „Raritets" Samlingerne, skønnede han, at dette betød Afslutningen paa

[1]) Prot. cons. $^{25}/_{8}$; Geh. R. $^{25}/_{8}$ og $^{1}/_{9}$.
[2]) Holm 647 og 677.

hans Ophold i Kjøbenhavn. Inden Bortrejsen havde han Lejlighed til hos General Bothmer at se Kong Georgs Svar paa Kong Frederiks Ultimatum. Hermed var de direkte Forhandlinger mellem Regeringerne i Kjøbenhavn og i Stockholm afbrudt, og normale Fredsforhold indtraadte først det næste Aar[1]).

Derimod fortsatte de engelske Diplomater Forhandlingerne begge Steder og søgte at nærme de to Parter til hinanden ved at skære Kong Frederiks Fordringer ned og formaa Svenskerne til at forhøje deres Tilbud. Kong Frederik holdt imidlertid fast ved, at den fulde Afstaaelse af det gottorpske Slesvig, Forpommern og Rügen samt Marstrand var uomgængelige Betingelser for Fred — det øvrige kunde der forhandles om. Saasnart Sverige gik ind herpaa, var Kongen villig til at forhandle om Vaabenstilstand.

Lord Stanhope paalagde endnu en Gang officielt Lord Carteret i Stockholm at foreslaa Afstaaelse af Rügen og Pommern, men samtidig tilskrev han privat Carteret, at hvis dette blev afslaaet, skulde Carteret fortroligt meddele den svenske Regering, at dette Forslag mere var fremsat for at vise Kong Georgs Venskab for Kong Frederik end for virkelig at lægge Pres paa Svenskerne. Men Svenskerne burde betale en Pengesum for Tilbageleveringen af Stralsund (Forpommern) og Rügen, give Afkald paa Toldfriheden i Øresund, og Afstaaelsen af det gottorpske Slesvig til Kong Frederik vilde blive en uomgængelig Betingelse for Fred[2]).

Svenskerne fremsatte herefter nogle Indrømmelser overfor Carteret; men Marstrand, der var vunden fra dem ved Forræderi, vilde de have tilbage uden Godtgørelse — ellers skulde det koste Danskerne Norge. En dansk Forhandler vilde ikke blive modtagen i Stockholm paa Grund af den af Løvenørn i Foraaret i Stockholm udviste uheldige Optræden [„mischief"], og Forhandlingerne skulde ledes af de mæglende Magter.

I Slutningen af September lod Kong Frederik afgive Erklæring om, at skønt det hidtil havde viist sig umuligt at faa Svenskerne til at afgive Svar paa hans Betingelser for Fred, var han vedblivende villig til at forhandle om en saadan; men Præliminærerne skulde fastsættes paa Grundlag af, hvad han besad af svensk Omraade. Hovedpunkterne

---

[1]) Adlerfelt til Dronningen 24. Aug./4. Sept., 30. Aug./10. Sept., $^{6}/_{17}$ Sept. og $^{9}/_{20}$ Sept.; Prot. cons. 2. Sept.

[2]) Chance i Engl. hist. review XXIII 37 f.

skulde ordnes først; derefter kunde man forhandle om det øvrige. En Betingelse for Indrømmelse af den seks Maaneders Vaabenstilstand var dog Oplysning om Indholdet af Fredspræliminærerne. Samtidig skrev Stanhope til Polwarth, at kun hvis Danmark modtog den tilbudte Mægling og gik ind paa Vaabenstilstanden, vilde Storbritannien garantere for Slesvig; for Stralsund og Rügen maatte Danmark nøjes med en Pengesum[1]). Paa dette Grundlag førtes der i den anden Uge af Oktober en Række Forhandlinger[2]) i Kjøbenhavn, hvorved Kong Frederik slog noget af paa sine oprindelige Fordringer men dog endnu holdt fast paa Bahus Len og Vigen. Hvis Sverige absolut vægrede sig ved at afstaa Rügen og Stralsund med Forpommern, vilde han have Erstatning i Landomraade andensteds. Den 10. Oktober forlangte Polwarth „bestemt og klart" Svar paa, om Kongen modtog Mæglingen og bevilgede Vaabenstilstanden paa de af Stanhope angivne Betingelser. Dagen efter gik Kong Frederik foreløbig ind paa Tilbudet om Mægling og en seks Maaneders Vaabenstilstand, at regne fra ti Dage efter at Garantien for Slesvig var given. Fordringen om Erstatning i Land for Rügen m. m. fastholdtes[3]).

Polwarth udtalte til sin Regerings Chef, at videre kunde man ikke komme. Han fik tilsendt Forslag til en Konvention; naar denne var underskreven i Kjøbenhavn, kunde Regeringen her sende en Underhandler til Stockholm for at faa en Præliminærtraktat istand. Lord Carteret skulde være Mægler. Polwarth bemyndigedes til at anvende en Sum af 4—5000 Pd. Sterling til at paavirke de danske Diplomater[4]). Den 28. Oktober udnævntes Gehejmeraaderne Grev Holstein-Holsteinborg, Vibe og Joh. Georg Holstein til som Kommissarier at

---

[1]) Prot. cons. $^{30}/_{9}$; Chance Transactions, 3, 1, 124.

[2]) Under disse fremkom Polwarth med den interessante Oplysning, at Formaalet for den engelske Flaades Afsendelse til Østersøen i 1716 var at sikre Kjøbenhavn mod Czarens Hær — ikke at tage Del i Angrebet paa Skaane.

[3]) Chance Engl. hist. review XXIII, 39.

[4]) I Stockholm havde Carteret forud, med Stanhopes Bemyndigelse men med Ulyst anvendt meget store Pengesummer til den Kommission af svenske Stormænd, med hvem han havde forhandlet. Den hannoveranske Underhandler sammesteds, Oberst Bassewitz, og den preussiske Fuldmægtig havde paa lignende Maade anvendt store Pengesummer til de svenske Herrer. Generalstaternes Repræsentant i Stockholm maatte derimod meget beklage, at han ikke kunde disponere over Pengemidler til saadan Brug. Admiral Norris nøjedes med 1000 Skippund Jærn, da han sejlede hjem fra Stockholm; hans Næstkommanderende og hans Søn fik kun en Guldmedaille (Chance XXIII, 44).

forhandle med Polwarth om Konventionen, og to Dage efter blev denne underskreven af Polwarth og de tre Gehejmeraader[1]).

Herved modtog Kong Frederik Kong Georgs Mægling for Fred med Sverige og forpligtede sig til den seks Maaneders Vaabenstilstand, der skulde begynde ved Kjøbenhavn ti, i Norge tyve Dage efter Underskrivelsen. Kong Georg paatog sig som Konge af Storbritannien Garanti for at opretholde Kongen af Danmark og Efterfølgere i den fredelige Besiddelse af hele Hertugdømmet Slesvig[2]). Den danske Konge lovede, at hvis Sverige ikke vilde give Afkald paa Rügen og det tilstødende Stykke af Pommern, vilde han afstaa disse Landskaber til Sverige mod et „Ækvivalent". Hvori dette Ækvivalent skulde bestaa udtaltes ikke; det kunde betyde Land, og det kunde betyde Penge. Yderligere Forpligtelser paatog Kong Georg sig ikke. Meddelelse om Konventionen og dennes militære og andre Følger udsendtes den 4. November til en Række militære Myndigheder i Monarkiet[3]). Strax efter at Konventionen var underskreven, tilstillede Polwarth blandt andre de fire Gehejmeraader i Konseillet Anvisninger paa „Belønninger"; men til hans Forbavselse blev de sendt tilbage igen, og Holstein-Holsteinborg skrev til ham, at der ikke i Konventionen fandtes noget, der kunde foranledige Belønninger[4]). De „andre" Herrer indkasserede derimod deres Beløb. Hvem disse var kan ikke oplyses.

Det skyldtes hovedsagelig Frankrigs Støtte til Sverige, at Kong Frederik allerede i Konventionen gav Afkald paa Rügen m. m. Forinden Enighed om Konventionen var opnaaet, søgte Czaren endnu i den sidste Time at hindre Forstaaelse mellem Kong Frederik og Kong Georg som Indledning til Fred med Sverige. Men saavel den almindelige Situation efter Sveriges Overenskomster med en Del af sine hidtidige Fjender som Czarens egne langvarige, mistænkelige og først i dette Efteraar endeligt opgivne Særforhandlinger med Sverige medførte Afvisning af hans Tilbud om fortsat Samvirken.

Efter ti Aars Afspærring af Grænserne, Standsning af det i Freds-

---

[1]) Geh. R. $^{28}/_{10}$.

[2]) Kong Georg havde allerede 1715 som Kurfyrste af Brunsvig (Hannover) overfor Kong Frederik forpligtet sig som Garant for Slesvig.

[3]) Geh. R. $^{1}/_{12}$; Expd. $^{4}/_{11}$ 1480—85; Holm 674 ff.

[4]) Chance XXIII, 43. Det synes, som om Konseillet paa et senere Tidspunkt har modtaget Pengene (Holm 693 Anm.).

tid saa levende Samkvem og den udstrakte Samhandel mellem Befolkningen i Danmark-Norge og Sverige, var allerede den ved Vaabenstilstanden tilladte Passage af Kurerer og den almindelige Postbetjening et betydeligt Gode; men foreløbig var yderligere Tilladelse for Passage forbudt for Sveriges Vedkommende. Først fra Nytaar 1720 tillod den svenske Dronning, at Undersaatter fra den anden Side Grænsen frit kunde passere i Handel og Vandel og besøge Slægt, Venner og Forretningsforbindelser i Grænseomraadet samt passere gennem Sverige uden at gøre unødvendigt Ophold. De Rejsende skulde dog ved Grænsen anmelde sig hos de militære Myndigheder for at faa Pas. „Fornemme Personer" og navnlig Officerer skulde i Forvejen ansøge Dronningen om Pas. Et Bevis for, hvad den genaabnede Grænsetrafik kunde betyde, haves fra Trøndelagen, idet Generalmajor Budde bad Regeringen om Tilladelse til at indkalde af det hjemsendte Mandskab til Vagthold under de forestaaende Foraarsmarkeder, da der ved disse plejede at indfinde sig over 2000 svenske „Slæder", hver forsynet med et „Rør" (Skydevaaben)[1].

Med de egentlige Fredsunderhandlinger mellem Danmark-Norge og Sverige gik det uhyre trægt Vinteren 1719—20, skønt Lord Stanhope i London, Polwarth i Kjøbenhavn og Carteret i Stockholm vedblivende arbejdede paa at udnytte Tiden, inden Vaabenstilstanden udløb. Den svenske Regering forholdt sig stadig afvisende overfor Kong Frederiks Betingelser, svarede endog slet ikke derpaa, og Kong Frederik slog ikke af paa sine delvis absolut uigennemførlige Krav, der var af et saadant Omfang, at Carteret rent ud afslog at forelægge dem for den svenske Regering.

Der havde været Tale om, at Fredsforhandlingerne skulde føres paa en Kongres i Brunsvig, men dette var som foran nævnt bleven forandret til, at de skulde føres i Stockholm under engelsk Mægling ved Lord Carteret. Denne ønskede, at Regeringen i Kjøbenhavn sendte en Repræsentant til Stockholm, med hvem han kunde raadføre sig, men det var kun med Møje, at han fik Hoffet i Stockholm til at modtage en dansk Afsending. Til dette lidet misundelsesværdige Hverv udsaa Kongen Løvenørn, skønt denne efter Carterets Udtalelse var

[1]) Expd. $^{8}/_{1}$ 1720 Nr. 49; Ref. S. 1720 $^{15}/_{1}$ Nr. 1.

„den mest ubehagelige Minister for dette Hof, man kunde have valgt"[1]), og i ethvert Fald maatte han ikke vise sig i Stockholm, før Prinsgemalens Valg til svensk Konge var gennemført.

I Løbet af Vinteren foregik der en Forværring af Danmarks Forhold til Hertugen af Gottorp, idet den tyske Kejser tog sig af hans Sag og overdrog til Preussen og Hannover at foretage Exekution for at sætte Hertugen i Besiddelse af hans Del af Holsten, der holdtes besat af danske Tropper. Samtidig truede Lord Stanhope med, at hvis Kong Frederik ikke nedsatte sine Krav, vilde Storbritanniens Garanti for Slesvig blive trukket tilbage, og det var forgæves, at Polwarth søgte at støtte Kong Frederik og endog antydede, at Sverige til Gengæld for Rügen m. m. burde afstaa Dalsland til Norge.

Løvenørn kom ikke til Stockholm før i Slutningen af Marts 1720, altsaa henimod det oprindeligt fastsatte Tidspunkt for Vaabenstilstandens Udløb; dog var dette Tidspunkt bleven udskudt seks Uger. Han mødte, trods alt, med Kongens egen Ordre til at fastholde den umulige Fordring om Afstaaelse af Bahus Len og Marstrand. Han kom dog kun til at spille en meget ubetydelig Rolle ved Forhandlingerne, da Carteret med sin Regerings Samtykke langt om længe fuldstændig havde taget Underhandlingerne i sin egen Haand. Den 15. Marts, altsaa inden Løvenørns Ankomst, havde han, skønt oprindelig kun Mægler i Striden, afsluttet Fredspræliminærerne.

Ved disse lovede Sverige at give Afkald paa Toldfriheden; ikke at blande sig i Sagen om det gottorpske Slesvig; at betale en Pengesum for Tilbagegivelsen af Rügen m. m. Carteret paastod, at det havde været ham ganske umuligt at opnaa mere, og Løvenørn, da han endelig kom, var ude af Stand til at opnaa nogen Forbedring.

Regeringen i Kjøbenhavn blev vel yderst opbragt, da den fik disse Fredspræliminærer tilstillet. De svarede saa lidt til de opstillede Fordringer, og navnlig harmedes man over, at „Ækvivalentet" ikke blev Landafstaaelse men reduceredes til en Pengesum. Det paatænktes ogsaa en Tid at afvise Traktaten. Men omsider og under Presset af Forholdene gik man ind paa, hvad der aabenbart ikke kunde ændres, og forlangte Pengesummen fastsat til en Million Rigsdaler.

Efter en langvarig Tovtrækning om Summens Størrelse, der endelig fastsattes til 600.000 Rdl., akcepterede Kong Frederik Traktaten, da Carteret i sin Utaalmodighed efter at faa Ende paa Underhandlingerne

---

[1]) Chance XXIII, 57.

truede med i modsat Fald at ville afslutte dem paa egen Haand — saa maatte Kong Frederik afgøre, om han vilde nægte at akceptere. Carteret skriver i den Anledning: „Idetmindste sikrer jeg Kongen af Danmark nogen Tid for Lejligheden til at opnaa disse fordelagtige Betingelser, som Kongen, vor Herre, med megen Vanskelighed har erholdt fra Sverige"[1]).

Kong Frederik maatte altsaa føje sig i det uundgaaelige. Den 14. Juni var Carteret bleven enig med Svenskerne, den 29. kom han sammen med Løvenørn til Kong Frederik paa Frederiksborg Slot, og den 3. Juli havde Kongen godkendt Traktaten, Fredsslutningen.

Samtidig med Afslutningen i Stockholm den 14. Juni afgav ogsaa Frankrig Garanti for Slesvig, ligesom Kong Georg havde afgivet den for Englands Vedkommende.

Om Forhold i Kjøbenhavn strax efter Fredsslutningen beretter Generalmajor Adlerfelt, der den 2. Juli som svensk Gesandt atter var kommen til Kjøbenhavn, at Carteret stod i høj Gunst hos Kong Frederik. I en Audiens den 6. havde Kongen ogsaa udtalt sig meget venligt til Adlerfelt om det fremtidige nabovenlige Forhold til Sverige[2]), takket være blandt andre Lord Carterets Formidling. Carteret stod under Kongens Tale ganske nær ved. Men strax efter traadte den russiske Ambassadør Dolgorucki frem til Kongen. Hvad Ambassadøren fremførte til Kongen, havde Adlerfelt naturligvis ikke kunnet høre, men Russeren skulde højtideligt have protesteret mod den lige underskrevne Fredstraktat. Nogle Dage efter, ved Middagstaffel paa Rosenborg, havde Kongen meddelt Carteret, at han havde svaret Dolgorucki, at dennes Herre allerede for flere Aar siden havde aabnet Underhandlinger med

---

[1]) Efter at have refereret Traktatens Indhold slutter Chance med at sige: „Dette var det [for Danmark-Norge] magre Resultat af den tiaarige Krigs Udgifter og Anstrængelser" samt: „Af Resultatet af Fredsstiftelsen drog Hannover store Fordele, Preussen betydelige, Danmark meget ringe;" — „Denmark had failed". Professor E. Holm har dog set anderledes paa Forholdet og fremhæver bl. a., at de to Holstein'er i Konseillet var af den Anskuelse, at Ordningen af det slesvigske Spørgsmaal „i den Grad var Hovedsagen, at der i Sammenligning dermed ikke laa stor Vægt paa det øvrige". (Chance Transactions, 3, I, 123, 135 og Engl. hist. review XXIII, 60; Holm 675).

[2]) Adlerfelt refererer Kongens Tale meget nøje.

Sverige uden at meddele derom til eller muligvis medoptage Kong Frederik deri[1]).

Ligeledes ifølge Adlerfelts Rapport herskede der mange Steder i Kjøbenhavn stærk Misstemning mod Freden, og navnlig skulde der, ifølge Carterets Meddelelser til Adlerfelt, hos Flertallet i Konseillet have været stærkt Ønske om at trække det ud med Afslutningen for muligvis at opnaa bedre Betingelser. Carteret mente, at det havde været af stor Virkning, at han havde talt med Kongen selv udenom Ministrene (Konseillet).

Carteret var i den Grad i Naade hos Kongen, at han næsten hver Aften deltog i Maaltid hos Hertuginden af Slesvig — [Anna Sophie (Dronningen levede endnu)] — hvad der aldrig før var sket med nogen fremmed Minister. En Aften havde Kongen været i særlig godt Humør og sagt til Carteret, at hvis ikke Freden var kommen nu, vilde han have angrebet og bemægtiget sig Göteborg, hvad det end skulde koste. Hans Majestæt havde været sindet, personlig at gaa dertil med en Fregat for at drive paa Værket. Carteret skulde hertil have svaret, at det var en Lykke, at Fredsslutningen havde forhindret dette, da Hans Majestæt kunde være forvisset om, at al den Fremgang, Kongen vilde kunne opnaa dèr, vilde være forgæves; thi selv om Sverige skulde kunne formaas til at afstaa noget paa den Kant, vilde hverken England, Holland eller Frankrig tillade det, da det vilde være ganske mod deres Interesser.

Nogen Tid senere berettede Adlerfelt, at Stemningen mod Sverige efterhaanden bedredes hos mange, medens det modsatte var Tilfældet overfor Rusland. Lord Carteret havde iagttaget det samme og arbejdede ivrigt i disse Retninger. Adlerfelt havde nylig haft en lang Samtale med Viceadmiral Tordenskjold, der havde sluttet med at sige, at han vilde ønske, at Kongen vilde give ham Kommandoen over nogle Skibe, for at han kunde slutte sig til den svenske og engelske Flaade — saa skulde han gøre sit Bedste for at opbrænde det størst mulige Antal russiske Skibe.

I Slutningen af Juli var Prins Karls Regiment kommen fra Stralsund og var sammen med Grenadergarden [Grenaderkorpset] bleven mønstret af Kongen. Adlerfelt havde været tilstede herved, og Kongen havde været saa naadig at spørge ham, hvad han syntes om

---

[1]) Lignende Udtalelse blev i November 1719 afgivet gennem Westphalen ved Czarens Hof (Geh. R. $^{21}/_{11}$).

Mandskabet i det først nævnte Regiment, hvortil Adlerfelt svarede, „saaledes som det ogsaa i Sandhed er", at man ikke kunde ønske sig bedre. Det var altsammen godt, ensartet Mandskab, der exercerede rigtig godt men ikke var særlig godt beklædt. Efter Mønstringen havde der været Middagstaffel paa Rosenborg hos Kongen og Dronningen, hvorefter Carteret fik skænket en meget kostbar Sabel. — Løvenørn kom hyppigt hos Adlerfelt — dels alene, dels sammen med Carteret[1]).

---

33. Krigsmagten sættes paa Fredsfod.

I Modsætning til Hæren, der i disse Krigsaar til enhver Tid var paa fuld Krigsstyrke og med faa Dages Varsel kunde sættes i Marsch mod syd eller øst til Formering af Feltkorps, behøvede Flaaden mere Tid til sin Udrustning, og desto mere, jo flere Skibe, der skulde ud. De til Hærens Overgang fra Garnisons- til Feltfod nødvendige extra Pengemidler indskrænkede sig hovedsagelig til Forøgelse af Brødportionerne, Lønning til Officersburscherne, Heste til Trænet o. l., medens der til Udrustning af en større Flaadeafdeling skulde skaffes Midler til Lønning og Forplejning til Tusinder af nyantagne Matroser samt talrige Officerer og Underofficerer (Maanedstjenere) foruden til Skibenes Ekvipering. Sædvanlig affordredes der Søetatens Generalkommissariat og Admiralitetet hvert Aars December Forslag om, hvormange Skibe der burde udrustes det følgende Aar og Oversigt over de dertil fornødne Pengemidler.

At de militærpolitiske Forhold i Vinteren 1719—20 var grundigt ændret imod de foregaaende Aar viste sig for Flaadens Vedkommende bl. a. ved, at Søetatens Kommissariat i December efter Ordre fremsatte to Overslag: eet over „extra Udgifter" ved en Udrustning af 14 à 15 Linieskibe i 4 Maaneder — et andet over hvad der behøvedes til en kun „defensiv Armatur" paa den Fod som „Reglementet efter

---

[1]) Adlerfelt til Kgl. Maj. 6. Juli/25. Juni, 30. Juni/11. Juli, 7./18. Juli, 21. Juli/1. August. Løvenørn havde med Kongens Tilladelse modtaget en Pengedusør af den svenske Konge.

Fredstiden vorder indrettet". Der blev imidlertid ikke udstedt Ordre til Kammerkollegiet (Rentekamret) om Anvisning af Penge til extra Udgifter, og Vinteren hengik, uden at der fremkom Forslag, henholdsvis Ordrer om saadanne Udgifter[1]).

I Begyndelsen af April indstillede Judichær om Beløb til Kanoner til to af de Linieskibe, der var opført blandt dem, der først skulde gaa i Søen, „ifald der skal ske Ekvipering". Altsaa var der endnu ikke paa dette Tidspunkt paabegyndt eller befalet en saadan. Først da den forlængede Vaabenstilstands Udløb nærmede sig, i Slutningen af April, fik Admiralitetet Ordre til sammen med Søetatens Generalkommissariat at overlægge, hvormegen Tid der vilde behøves til, at 15 Orlogsskibe i største Hast kunde bringes i Søen. 4 Fregatter skulde i Løbet af nogle Dage ligge sejlfærdig, altsaa til Krydsertjeneste. Men da der ikke samtidig gik Ordre til Kammerkollegiet om at holde Penge parat til Udrustningen, saa alt vedblivende meget fredeligt ud. Det var ganske vist samme Dag bleven kundgjort for Hæren, at den den 8. Maj udløbende Vaabenstilstand absolut ikke vilde blive forlænget; men der blev ikke truffen særlige Anstalter til Opbrud fra Kvartererne, Oprettelse af Magasiner o. l., og som foran nævnt blev Vaabenstilstanden forlænget.

Umiddelbart før Vaabenstilstandens Udløb beordredes endelig Kammerkollegiet til at „overveje", hvorledes den nødvendige Proviant for de eventuelt i Søen destinerede 15 Orlogsskibe for en Tid af „mindst 4 Uger" kunde tilvejebringes. Gabel havde forsikret, at det nødvendige Mandskab til en saadan Flaadeafdeling kunde tilvejebringes i Kjøbenhavn; men dette maa meget betvivles[2]).

Søekvipagen i Stralsund forespurgte ved samme Tid, hvorledes den havde at forholde sig dette Aar: Hvis den ikke skulde sættes paa Krigsfod, vilde 110 Md. være tilstrækkelig. Gabel mente, at en saadan Styrke var „mehr ahls genugk"; men Kongen svarede, at man først e f t e r Vaabenstilstandens Udløb kunde dømme herom. Det blev dog ved det nævnte Antal. Om Flotillen i Stralsund skulde sættes paa virkelig Krigsfod, kunde Admiralitetet ikke faa endelig Besked paa fra Kongen.

Hvad der endnu af norske Flotille var i Norge, var i Begyndelsen af April beordret til Kjøbenhavn snarest. Midt i Maj var Rosenpalm

---

[1]) Expd. $^{19}/_{1}$ 20 Nr. 81, $^{5}/_{4}$ Nr. 363; I. S. t. Krigskanc. (Søetaten) $^{21}/_{12}$ 19.
[2]) Expd. $^{3}/_{5}$ Nr. 548; Adm. Kop. $^{30}/_{4}$.

dog ikke engang naaet til at klargøre en Del af denne Flotille, skønt han mente, at det „tegner til Krig igen".

Den 16. Maj underrettede Gabel Admiralitetet om, at Skibsfarten vedblivende skulde være fri, og Dagen efter udstedtes en kongelig Ordre om, at al Hostilitet indtil videre skulde cessere. Altsaa var Vaabenstilstanden alligevel bleven forlænget — paa 6 Uger. Endelig, den 8. Juli, udstedtes der kongelig Ordre om, at Freden var sluttet. Efterretningen herom vakte, trods alt, almindelig Glæde, ikke alene i Befolkningen men ogsaa blandt Militæret[1]). At Kongen personlig delte den almindelige Glæde er nævnt foran.

Midt i Juli blev Stralsund og Marstrand rømmet af de danske og norske Besætninger, der overførtes til deres respektive Hjemland. Ogsaa Sjællandske geworbne Regiment førtes nu fra Norge til Danmark.

Der havde lige til det sidste været arbejdet paa at opfiske af de ved Marstrand sænkede svenske Skibe. Kommandør Rasmus Krag indberettede, at han nu havde sprængt de fire sidste armerede Skibe dér og gjort det saa grundigt, at de aldrig skulde komme Svenskerne til Nytte.

Adskillige Officerer benyttede den indtraadte Fred til at aflægge Besøg i svenske Kattegatshavne, navnlig Göteborg, og kunde ikke noksom fremhæve den venskabelige Modtagelse, de overalt mødte hos deres Standsfæller og tidligere Fjender[2]).

---

[1]) En Del af Søofficererne, der under Krigen ved Opbringning af Handelsfartøjer med værdifulde Ladninger havde haft betydelige extra Indtægter, synes ikke at have delt den almindelige Glæde over Krigens Ophør. Generalmajor Budde i Trondhjem havde heller ikke faaet nok af Krigen. Han mente at have erfaret, at en stærk Hærafdeling skulde gaa i engelsk Sold for sammen med Svenskerne at bekrige Russerne, og mente og haabede, at han endnu var ung nok og „fyrig" nok til at tage virksom Andel heri. Et Andragende fra den erfarne Krigsmand Oberst Landsberg, Kommandant i Frederiksten, om at faa overladt den under hans Ledelse i 1719 slagne Bro over Svinesund, tør tages som Kendetegn paa, hvorledes man i Norge saa paa det fremtidige Forhold til Sverige: „At det forhaabentlig i vor Levetid vel ikke vil behøves at slaa nogen Bro, hverken fra vor eller svensk Side, over Svinesund". (Ref. S. 1720 $^{16}/_{8}$ Nr. 10).

[2]) Expd. $^{5}/_{1}$ Nr. 360; Ref. S. $^{28}/_{1}$ Nr. 1; I. S. t. Krigskanc. (Søet.), Rosenpalm $^{28}/_{7}$; Adm. Kop. $^{27}/_{1}$, $^{30}/_{4}$, $^{16}/_{5}$, $^{18}/_{5}$, $^{9}/_{7}$; Rosenpalms Kop. $^{18}/_{5}$ Nr. 242; Holm 696. Pers. Tidsskr. 1892, 243.

Med Udsigt til en lang Fredsperiode og kun smaa Udkommandoer begyndte Admiralitetet at arbejde paa Tilvejebringelsen af bedre økonomiske Kaar for Søofficerskorpset og benyttede herved som Argument, at da Kongen alt havde befalet, at de Menige og Underofficererne i Marinen og ved Søtøjhuset ligesom deres Ligestillede i Hæren ufejlbart og betimeligt skulde udbetales deres Emolumenter (Penge og Proviant), havde Officererne sat deres Haab til, at tilsvarende maatte ske for deres Vedkommende. Admiralitetet henviste endvidere til Forholdet med Hærens Officerer, hvor de laveste i Graden fik næsten den fulde Gage punktlig udbetalt som Avance, og kun de højere Grader led Afdrag til en senere Afregning — jo højere Gage, desto større Afdrag. Forholdet var yderligere det for Søofficererne ugunstige, at kun Admiralerne rangerede med, lønnedes ligesom Generalmajorerne i Hæren, Viceadmiralerne kun mellem Generalmajor og Oberst osv. Kongen resolverede saa, at saavel de egentlige Søofficerer som Officererne ved de tre Sø-Tøjhuskompagnier fra næste Aars Begyndelse maanedlig skulde have Halvdelen af Gagen udbetalt som Avance; den anden Halvdel skulde henstaa „indtil videre" paa Afregning. Paa en ny Indstilling bevilgede Kongen dog senere, at de subalterne Søofficerer fik udbetalt tre Fjerdedele af Gagen[1]).

Paa Admiralitetets indtrængende Henstilling om atter at tillade Søofficererne at eje Skibsparter og drive Søhandel, hvad der var bleven forbudt 1717, men, saavidt Admiralitetet bekendt, havde været tilladt overalt „fra u-tænkelige Tider", gik Kongen ogsaa ind paa, at Søofficererne maatte drive „Negoce", naar Freden var sikret — dog med det Forbehold, at der under strængeste Straf til deres Fartøjers Bemanding ikke maatte anvendes udover de 10 „Frimænd" pr. Kompagni[2]).

I Forbindelse med Personellets Inddeling i Divisioner foreslog Admiralitetet, at den ved Holmen alt existerende „Standret" udvidedes til ogsaa at afgøre forefaldende „smaa Sager" mod de seks Divisioners Søfolk. Naar Fiskalen i denne Ret havde undersøgt Sagen, kunde Standretten fælde Afgørelsen, hvad der vilde være en Lettelse for Delinkventerne, der herved slap for de lange Varetægtsarrester, og ogsaa for Kongen (Statskassen). Holmens Admiral kunde, naar han havde Tid, undtagelsesvis præsidere i Retten, men de seks Divi-

---

[1]) Expd. $^{22}/_{3}$ 1720 Nr. 320, $^{8}/_{4}$ Nr. 390; Landetatens Generalkomm. tyske Kop. $^{27}/_{3}$ Nr. 467.

[2]) Expd. $^{22}/_{3}$ Nr. 321; Bidr. IX, 22 f.

sionschefer skulde normalt præsidere efter Tur. Som Bisiddere kunde seks Officerer og en Ekvipagemester kommanderes for en Maaned ad Gangen. Gabel anbefalede stærkt dette Forslag, men Kongen vilde have det nærmere formuleret, inden han afgav Resolution. Denne paafulgte kort efter[1]).

I Reglementet for Søværnet og hvad derunder hørte for 1721 opføres alle Officererne ved Navn — 122 ialt, nemlig 3 Admiraler, 3 Viceadmiraler, 3 Schoutbynachter, 5 Kommandører, 12 Kommandørkaptajner, 18 Kaptajner, 18 Kaptajnløjtnanter, 30 Premierløjtnanter og 30 Sekondløjtnanter. Deres Gage beløb sig kun til 39.900 Rdl. eller omtrent det samme, som et geworbent Infanteriregiment kostede. Kadetkompagniet var forholdsvis talstærkt, 70 Hoveder; det kostede 6010 Rdl. — Den ordinære Aarsudgift til Flaadens Personel var 356.849 Rdl.[2]).

Udover Bygning af tre Skytspramme — formentlig til Erstatning for de ved Göteborg mistede — og tre Galejer i 1722—23 blev Flaaden foreløbig ikke forøget ved Bygning af nye Skibe[3]).

For 1722 og 1723 var Reglementet, Budgettet, kun en Ubetydelighed højere.

Det har tidligere[4]) været nævnt, at Forholdet mellem Judichær og en Del af de sejlende Søofficerer, navnlig de ældre, ikke var godt, og hvis der ikke i Forvejen havde været Fjendskab mellem Judichær og Gabel, har Fratagelsen af Ledelsen af Foretagendet 1719 mod Marstrand m. m. uden Tvivl fremkaldt et dybt Nag hos Judichær til Gabel. Uden at Aarsagen kendes nærmere, udover at det skyldtes Klager fra de seks Divisionschefer over Judichær, kom det i Juli 1720 til et voldsomt Sammenstød mellem de to Mænd, hvilket førte til en betydningsfuld Ændring i Marinens øverste Styrelse.

I den givne Anledning tilskrev Gabel omgaaende Judichær i de mest ubeherskede Udtryk, bl. a. at Judichær aabenbart fandt „større Lyst til at kommandere en Flok sammenskrabet Johan Nagell, hvor-

---

[1]) Ref. S. 1720 Juli A Nr. 2 m. fl.
[2]) Udførlig Oversigt hos Garde Efterretninger III, 2 ff.
[3]) Expd. $^{8}/_{8}$ 22 Nr. 658.
[4]) Bidr. IX, 121 f.

over ingen Ordre holdes, end et samlet Korps, besat med smukke Officerer" ... Gabel paalagde Judichær at „deklarere sig, om De selv vil forføje de Anstalter, at Hans Majestæts Tjeneste kan ske udi Skik og Ordre, ... saa at al Chikane kan vorde ophævet", eller om Judichær vilde, at Kongen skulde nedsætte en Kommission til at regulere Holmens Sager. Vilde Judichær ikke rette sig efter de udstedte Ordrer og Instruxer, maatte han tage, hvad der vilde paafølge. Gabel forlangte øjeblikkeligt Svar — hvis ikke, vilde der den følgende Dag allerede blive nedsat Kommission til Undersøgelse m. m.[1]).

Hvad Judichær har svaret, vides ikke, men Sagen synes at have været stillet i Bero indtil det følgende Aar, da der udfærdigedes Instrux for Gabel som Direktør over Flaaden[2]), Holmen og Sø-Tøjhuset samt Præses i Søetatens Generalkommissariat. Denne sidste Stilling havde hidtil i en Aarrække, med Dygtighed og Myndighed, været beklædt af Baron Christian Rantzau, der fik sin Afsked uden Motivering. Ogsaa Rantzau havde staaet paa en spændt Fod med Gabel.

Et Par Maaneder efter disse meget paafaldende Forandringer befaledes nedsat en Kommission af de tre Admiraler, hvoriblandt Judichær, en Viceadmiral og fem civil-militære Embedsmænd til Undersøgelse af Forretningsgangen i Generalkommissariatets Kontorer og paa Holmen, hvis „vidtløftige Affærer kunde være kommen udi nogen Uordning". Det hele skulde sættes i Skik og Orden og paa „en fredelig Fod", hvorom Kommissionen skulde indgive Forslag[3]).

Ved Aarets Udgang afgav Kommissionen en meget detailleret Beretning om sin Undersøgelse samt Forslag om Nyordning, hvilket korteligt approberedes af Kongen[4]).

1723 blev den 1703 og 1704 indrettede Søenrullering fornyet. I de to Kongeriger samt Hertugdømmerne skulde der enrulleres 9000 Md., hvortil der anvistes 40.000 Rdl. „klingende Mønt" aarlig. Af Norge medinddroges kun den sydlige Halvdel af Kysten indtil „Land von Stadt", altsaa Bergenhus Stift med, under Enrulleringen. De 2000 bedst befarne Karle skulde have hver 10 Rdl. aarlig, 2000 Halvbefarne

---

[1]) Okr. I. S. $^{11}/_{7}$ 20.

[2]) Generaladmiralen, Gyldenløve, var, som foran nævnt, død i Slutningen af det foregaaende Aar.

[3]) Expd. $^{25}/_{4}$ 21 Nr. 465 og 470, $^{9}/_{6}$ Nr. 654.

[4]) Expd. $^{27}/_{12}$ 21 Nr. 1367.

5 Rdl., 5000 søvante eller til Søen inklinerede unge Folk 2 Rdl. Et stort Antal Søofficerer fik anvist Distrikterne, og en Forordning udstedtes om Enrulleringen[1]).

For Hærens Vedkommende indsendte Landetatens Generalkommissariat i Januar 1720 Overslag over, hvad der behøvedes til Avance m. m. for dette Aar, hvis Hæren skulde forblive paa den øjeblikkelige [Freds] Fod, i de nuværende Kvarterer og altsaa i „defensiv Stand". Dette Overslag er tillige Styrkeopgørelse for Hæren ved Afslutningen af den store nordiske Krig.

Hertil udkrævedes for Hæren i Danmark, Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, Oldenburg og Pommern, under den Forudsætning, at Sjællandske geworbne Regiment forblev i Norge og underholdtes dér, maanedlig til Avance 89.475 Rdl. — for et Aar („Maaneden" regnet til 32 Dage ifølge gammel Skik) 1.023.371 Rdl. Af det udskrevne Infanteri regnedes afgivet til Flaaden 4 Batailloner i 4 Maaneder. Afregning til afgaaende Officerer beregnedes til 60.000 Rdl.; til Hærens Uniformering 194.571 Rdl. Hertil forskellige andre Udgifter saasom Anskaffelse af Vaaben, Fæstningernes Vedligeholdelse m. m. — Ialt til Hæren paa defensiv Fod 1.491.896 Rdl.

Hvis Hæren skulde „agere i Offensiv" tre à fire Maaneder, behøvedes yderligere, naar Feltstyrken beregnedes til 30.000 Kombattanter samt 1600 Officersknægte, 245.163 Rdl. I Fæstningerne tænktes anvendt 8 Nationalbatailloner (udskrevne). Nærmere specificeret vilde Felthæren bestaa af 14 Rytter- og 2 Dragonregimenter: 10.400 Kombattanter; et 15. Rytterregiment, nemlig Garden til Hest, paaregnedes ikke anvendt i Felten men som Garnison i Kjøbenhavn. Endvidere 15 geworbne Infanteriregimenter: 18.676 Kombattanter. Hertil af Danske Artilleris og Holstenske Artilleris 13 Kompagnier et Feltartilleri efter Forholdenes Krav. Ialt Hestestyrke 15011. Yderligere havdes til Raadighed tre udskrevne Dragonregimenter, 4 Nationalbatailloner, Oldenburgske nationale Infanteriregiment (8 Kompagnier), 6 Frikompagnier i Fæstningerne samt paa Bornholm et Rytter- og fire Infanterikompagnier.

Ligesom for Marinens Vedkommende bevilgedes der foreløbig kun til den „defensive Stand" samt en mindre Sum til nogle extra Udgif-

[1]) Expd. $^{1}/_{3}$ 23 Nr. 119, $^{6}/_{9}$ Nr. 143.

ter; men Generalkommissariatet beordredes til i paakommende Fald betimelig at fremkomme med detaillerede Beregninger over, hvad der yderligere maatte anses nødvendigt[1]).

I August, altsaa efter Fredsslutningen, opgjordes Styrken i de geworbne Regimenter m. fl. til 17 Rytter- og Dragonregimenter, ialt 10410 „Heste" (Mand); 15 Infanteriregimenter, 13 Artillerikompagnier, 6 Frikompagnier og 100 Fæstningsslaver (til Arbejde) — ialt 21.644 Md.[2]) (foruden Rytteriet).

Decideret Fredstegn var allerede fra Foraaret Afgivelsen af 50 geworbne Kompagnier i Holsten til Arbejde paa de ødelagte Diger i Slesvig, Holsten og Oldenburg efter den store Stormflod. I de to foregaaende Aar havde der været arbejdet herpaa med mindre Styrker; men nu sattes der over 5000 Md. i Arbejde. Generalissimus selv, General Scholten, der oprindelig var Ingeniørofficer, ledede disse Arbejder og tog Ophold i de paagældende Egne, og under ham havde en Generalmajor Kommandoen over hele Arbejdsstyrken[3]). Soldaterne fik et dagligt Tillæg til Lønningen. Et andet Fredstegn var Ophævelsen af Landetatens Hospital, Kjøbenhavns Ladegaard. Foreløbig henførtes, hvad der her var af syge Soldater, til Søkvæsthuset. Herefter skulde Regimenterne ligesom før Krigen selv indrette regimentsvise Lasaretter til deres syge.

Som Forløber for kommende Reduktioner i Hæren blev i August Generalløjtnanterne Schönfelt, Legardte og Boysset samt Generalmajorerne Gaffron, Levetzow og Trampe afskediget — for at skaane „vor Kasse" — med Ros. En enkelt af Generalløjtnanterne fik 1500 Rdl. (halv Gage) i Pension, de andre to 1000, medens Generalmajorerne fik 600 Rdl. eller knap en Trediedel af Gagen.

I Begyndelsen af November udstedtes der Ordrer til en Række Kommissioner, der i de forskellige Landsdele i Danmark, Hertugdømmerne og Oldenburg skulde gennemføre de Reduktioner i Hæren, som Kongen af Besparelseshensyn saa sig nødt til at iværksætte. Ved Rytteriet, undtagen Livgarden til Hest, skulde afgaa fire Kornetter pr. Regiment samt Adjutanten og Auditøren. Den sidstes Tjeneste skulde efter den sædvanlige Skik i Fredstid besørges af den juridisk uddannede Regimentskvartermester. Endvidere pr. Kompagni Kvarter-

---

[1]) Expd. $^{10}/_{1}$ Nr. 80.
[2]) Expd. $^{30}/_{8}$ Nr. 1086.
[3]) Expd. $^{8}/_{3}$ Nr. 260, $^{22}/_{3}$ Nr. 310.

mesteren og 19 menige Ryttere — en Fjerdedel af Styrken — og samme Antal Heste.

Regimentcheferne skulde efter Ed og Samvittighed udpege de fire daarligste Kornetter — eventuelt ogsaa en og anden mindre anvendelig Løjtnant. Ved Udpegningen af de Menige skulde nøje iagttages, at først og fremmest de kasseredes, der havde udviist „grobe Debauches und anderer liederlichen Händel" [daarlige Økonomer med Lønningen, uordenlige, hengivne til Drik], eller som var beheftet med indre eller ydre Skader, meget gamle og udygtige eller som ikke havde et tiltalende Ydre eller var smaa af Væxt.

De kasserede Underofficerer og Menige vilde faa Lønning for Resten af Aaret, og denne skulde strax udbetales dem til Brug ved deres Hjemrejse. Hvis deres Overmundering var over et Aar gammel, skulde de beholde den[1]), ligesom ogsaa deres Støvler. Men Køllert, Karabin (Flint), Sidegevær, Pistoler, Pallask med Gehæng, Remme, Sadel og Ridetøj skulde afleveres. Hver enkelt Mand skulde adspørges, hvorhen han agtede at begive sig. De, der agtede sig til Tyskland, kunde faa fri Overfart til Lübeck, Nordmænd til den af dem selv udpegede Havneby i Hjemlandet. De, der vilde nedsætte sig her i Landet, skulde angive, hvor de agtede at bosætte sig, hvorefter de fra Krigskancelliet vilde faa Fribrev til at ernære sig ved et Haandværk — dog kun gældende for deres egen Person — og skulde være fri for alle ordinære og extraordinære Paalæg — Konsumtion, Told og Accise undtagen. De meget gamle eller saarede vilde Kongen søge underholdt med Naadesbrød af Krigshospitalskassen. Af de gode Underofficerer kunde en Del overgaa til udskrevne Afdelinger i Danmark og Norge. De afgaaende Kornetter vilde, hvis de var gode og tjenstdygtige, indtil videre faa 4 Rdl. maanedlig i Vartpenge og kunde forvente Ansættelse ved indtrædende Vakancer; men de skulde opholde sig i Kjøbenhavn for at være ved Haanden, naar man fik Brug for dem, og for at man kunde have Kendskab til deres Opførsel[2]).

Tilsvarende befaledes for det geworbne Infanteri og de geworbne Dragoner, hvor samtlige Sekondløjtnanter, Fændrikker og Adjutanter samt pr. Kompagni to Underofficerer og tolv Menige skulde afgaa. Kom-

---

[1]) Paa Kommissionernes Indstilling tillod Kongen, at de ogsaa maatte beholde Undermunderingen bl. a. Buxer og Vest, selv om disse ikke var et Aar gamle.

[2]) Expd. $^{1}/_{11}$ 1318, 1319; Ref. S. $^{22}/_{11}$ Nr. 10; Milt. Reskr.sml. I, 357 ff.; Bidr. III, 34; Rockstroh Natj. Hærs Hist. III, 24 ff.

missarierne skulde ved disse to Vaabenarter opsætte Lister over, hvormange af de i sin Tid til Regimenterne afgivne udskrevne norske og danske Folk, der endnu var ved Regimenterne; om disse Folk ønskede at tjene videre eller at afgaa; hvormange andre Nordmænd i Regimenterne, der virkelig besad Gaard og havde Hustru og Børn og ikke ønskede at tjene længere. De Nordmænd, der ønskede det, skulde strax afskediges; de Danske, der ønskede det, ligeledes „forsaavidt det kan lade sig gøre", medmindre de vægrede sig ved at antage Gaarde. Hvis der ved et Kompagni var over 12 Nordmænd eller Danske, der ønskede at afgaa, kunde de afløses af tiloversblevne udenlandske Folk.

Ved de udskrevne Infanteriregimenter afskedigedes en Sekondløjtnant pr. Kompagni, men iøvrigt skete der ikke nogen Reduktion ved disse, da Mandskabstallet forlængst under Krigen var bleven nedsat.

Ved disse Reduktioner samt en Række Reduktioner paa specielle Omraader skulde der være opnaaet en Besparelse paa 243.484 Rdl.; men som Følge af forøgede Udgifter paa andre Omraader blev den virkelige Besparelse mindre. — Det vil erindres, at i Modsætning til Forholdet ved Flaaden var der ingen Restancer, Afregning osv. at udbetale til afskedigede Underofficerer og Menige ved Hæren. Bortset fra nogle faa, mest høje, Officerer tildeltes der ikke afskedigede Officerer Pension. Derimod havde Krigshospitalskassen en særlig Afdeling: Enkekassen, hvoraf ogsaa særlig trængende Officerer kunde faa en lille Pension.

Ifølge Udtalelse 1745 af daværende Overkrigssekretær General Numsen havde Kong Frederik, da han bestemte sig til at reducere Hæren, nogen Tid vaklet imellem, om han skulde nedsætte Regimenternes Styrke eller ophæve hele Regimenter eller Kompagnier, og at Resultatet blev, at han reducerede, opløste, fem af de smukkeste, hovedsagelig af Landets Børn og sikre Folk bestaaende Regimenter[1]). Der er nogen Sandhed i dette, men helt rigtigt er det ikke. Det er rigtigt, at der fortrinsvis blev afskediget Nordmænd og Danske; men dette skete i Henhold til et Løfte, som Kongen havde afgivet, da det blev nødvendigt at genrejse Hæren efter de store Tab ved Helsingborg og Gadebusch ved at afgive udskrevet Mandskab til de geworbne Infanteriregimenter. Yderligere har Kongen formentlig i saa Henseende været paavirket af den almindelige Opfattelse i hin Tid om det national-

[1]) Krigsminst. Aflev. $^{3}/_{1913}$ Løbenr. 3, Koncepter fra Numsen $^{11}/_{4}$ 1745.

økonomisk gunstige i, at Landet var stærkt „peupleret", at det var rigtigt og godt at holde fast paa Landets Børn og trække Udlændinge til, blandt andet ved udenlandsk Hvervning af Soldater. Nytaar 1721 udtalte den jyske Udskrivningskommission, at det norske Felttog, strænge Marscher og smitsomme Sygdomme navnlig i Pestaaret 1711 havde forvoldt „temmelig Afgang i Landbefolkningen", og at der nu ved Krigens Afslutning var saamange udygtige, stive og svage Folk i de udskrevne Regimenter, at de ikke fuldtud vilde kunne erstattes ved de forestaaende Udskrivninger[1]).

Da de dimitterede danske Bønderkarle efter omtrent ti Aars Tjeneste i de geworbne Regimenter vendte tilbage til Hjemmene, vilde nogle Godsejere reklamere dem som deres „Vornede" til at besætte ledige Gaarde. Paa Klage herover gav Generalkommissariatet og Danske Kancelli Godsejerne Medhold paa Grundlag af Landmilitsforordningen. Kongen resolverede imidlertid, at han „i alle Maader vilde sancté have holden og mainteneret" sit Frihedsbrev (Afskedspasset) til disse Folk — ogsaa for at disse og andre, der endnu stod tilbage ved de geworbne Regimenter og tro og dygtigt havde tjent i 12 Aar og mere, ikke skulde søge Lejlighed til at desertere, naar de erfarer, at de igen skulde være Vornede[2]).

Efter den foreløbige Reduktion 1720 var Hærens Hovedbestanddele ved Begyndelsen af 1721 følgende. Artilleriet i Danmark, Holsten og Oldenburg 890 Hoveder, den aarlige Udgift 50,574 Rdl.; geworbent Rytteri (Kyrasserer) henholdsvis 7712, 460.956; gew. Dragoner 1038, 51.292; udskrevne Dragoner 2001, 17.275; gew. Infanteri 18.483, 594.370; udskrevet Infanteri 8973, 64.183. Andre Udgifter, navnlig til Beklædning, 161.262 Rdl., saa at den samlede Udgift blev 1.399.918 Rdl. — mod 1.491.896 i Overslaget for 1720.

Fra Begyndelsen af 1721 genindførtes Officerernes Afdrag til Krigshospitalskassens særlige Afdeling Enkekassen, efter at disse Afdrag havde været standset siden Krigens Begyndelse[3]).

I Marts 1721, kun fem Maaneder efter den første Reduktion, fulgte den anden, hvorved to Kyrasserregimenter (Fienecks og Wests), et Dragonregiment (Schulenburg) og to Infanteriregimenter (Eickstedts og (forhen) Johannsens) — alle geworbne — blev opløst. De „smuk-

---

[1]) Danske Kanc., Landmilitssager, indk. danske Sager 1721 $^{8}/_{1}$.
[2]) Expd. 1722 $^{25}/_{2}$ Nr. 245. Smlgn. ogsaa Reduktionsreskriptet S. 178.
[3]) Expd. 1721 $^{2}/_{1}$ Nr. 5.

keste" Folk skulde afgives til Garderegimenterne, iøvrigt de bedste til andre Regimenter. Ligesom ved den første Reduktion skulde danske og norske Folk afgaa, navnlig saadanne som var gifte og havde Børn eller gamle Forældre. De saaledes afskedigede Nordmænd og Danske skulde afgive edeligt Revers paa, at de ikke vilde rejse ud af Landet eller strejfe omkring og betle, men at de „smukt" vilde begive sig til deres Hjem eller til Steder, hvor de kunde ernære sig ved et Haandværk. Med Hensyn til Begunstigelser blev de stillet ligesom de tidligere afgaaede[1]).

Af Grunde til, at netop de nævnte Regimenter valgtes til Opløsning, kan nævnes, at de to Infanteriregimenter var af de yngste, mindst gode og daarligst administrerede. At Wests Regiment, der var en af Hærens allerbedste Afdelinger, blev opløst, laa formentlig i, at det var oprettet under Krigen, og at det udelukkende bestod af udsøgte jyske Bønderkarle, der kunde blive dygtige Gaardbrugere[2]). Ogsaa Fienecks Regiment var i udmærket Stand.

Endnu samme Aar opløstes yderligere to af de saakaldte nationale men geworbne Rytterregimenter — 1. Sjællandske og 2. Fyenske — og et geworbent Infanteriregiment (Prinsen af Sønderborg). Til Cheferne for de til Opløsning udsete Regimenter lod Kongen udtale sin Beklagelse over, at det var ham umuligt efter den indtraadte Fred at opretholde Hæren som hidtil, samt over, at Loddet var falden netop paa disse Regimenter trods deres tro Tjeneste[3]).

Efter Reduktionerne i Løbet af 1721 bestod Hæren i Danmark, Hertugdømmerne og Oldenburg af følgende:

Generalstaben en Generalløjtnant af Infanteriet (Eynden), en af Kavalleriet (Mörner).

Justitsen 8 Personer.

Generalkommissariatet 15 Personer.

Fortifikationsbetjente i Danmark 23 Personer; i Holsten 14.

Artilleriet, i Danmark, Stab 13 Personer, 5 Artillerikompagnier, 315 Hoveder, 1 Fyrværkerkompagni, 20 Hoveder; nogle Haandværkere; ialt Udgift 25.344 Rdl.

„ , i Holsten, Stab 6 Personer, 6 Artillerikompagnier, 378 Hoveder, 1 Fyrværkerkompagni, 20 Hoveder; nogle Haandværkere..... „ 23,481 „

---

[1]) Expd. $^{22}/_{10}$ 1721, Nr. 1095 og følg.

[2]) For dette Regiments Vedkommende er altsaa General Numsens Udtalelse S. 179 rigtig.

[3]) Milt. Reskr. sml. I 378 ff.

Artilleriet, i Oldenburg, 34 Hoveder	ialt Udgift	1.749	Rdl.
Artilleriet, ialt 890 Hoveder (Personer)	„	50 574	„
Drabantgarden 17 Hoveder	„	2.360	„
Landkadet Kompagniet 112 Hoveder	„	8.353	„
„ 10 Lærere	„	1.400	„
Geworbent Rytteri 11 Regimenter[1]) 5656 Hoveder	„	363.303	„
„ Dragoner 1 „ 519 „	„	27.226	„
Udskrevne „ 3 „ 2001 „	„	17.275	„
Geworbent Fodfolk i Danmark 12 Regtr. 16082 Hov.	„	518.087	„
Udskrevet Fodfolk i Danmark 6 Regtr. 7938 Hov.	„	51.635	„
„ „ Oldenburg 1 „ 880 „	„	4.919	„
6 Frikompagnier i Fæstningerne 385 „	„	13.170	„
Fæstningsbetjente (herunder Kommandanterne) 101 Hov.	„	39.968	„
Bornholms Milits 965 „	„	3.449	„

Med Udgifterne til Krigskancelliet o. l., Pensioner, Giethuset, Beklædning, Vaaben osv. blev den samlede Udgift 1.186.008 Rdl. mod 1.399.918 for 1721. For 1723 var Budgettet paa en Ubetydelighed nær = 1722.

Samtidig med Formindskelsen af Antal Regimenter og af Udgiften var de enkelte Regimenters Styrke bleven forøget lidt, men navnlig var de bleven renset ud for gamle, mindre anseelige og kraftige og mindre gode Folk. De afholdte skarpe Mønstringer viste overalt, at Antallet af „absente", „vakante" og syge Folk var yderst ubetydeligt.

Den mangeaarige General en chef, Scholten, var død Efteraaret 1721. Han og den to Aar i Forvejen afdøde General Dewitz havde været de eneste tjenstgørende henholdsvis General af Infanteriet og af Kavalleriet. Generalløjtnant Eynden var herved rykket frem i Pladsen som ældste Generalløjtnant i Generalitetet og Generalinspektør for Infanteriet[2]). I Scholtens Plads som 1. Deputeret i General- og Kommissariats-Kollegiet var Generalmajor Numsen rykket op. Generalløjtnant Mörner var tildels rykket op i Dewitz' Stilling som Generalinspektør for Rytteriet. Han mente at have erfaret, at Eynden vilde blive udnævnt til General af Infanteriet, hvorfor han trængte stærkt paa samtidig at blive General af Kavalleriet, idet han omstændeligt udviklede sine store Fortjenester. Kongen lod svare, at han aldeles ikke var sindet, i Fredstid at udnævne nogen General af Kavalleriet; og selv om han muligvis vilde udnævne Eynden til General af Infanteriet, var der ikke paatænkt

[1]) Hvoraf 9 saakaldte nationale i Rytterdistrikterne: 4 paa Sjælland, 1 i Fyn, 3 i Jylland, 1 i Slesvig.

[2]) Expd. $^{24}/_{12}$ 21 Nr. 1337, $^{26}/_{2}$ 22 Nr. 135.

noget tilsvarende for Mörner. Denne fik samtidig en Tilrettevisning for et Forslag om, at samtlige Rytterofficerer skulde udrede en Slags Dusør til ham[1]).

Ved den norske Hær, der jo hovedsagelig var baseret paa udskrevne Tropper, medførte Overgangen til Fredsfod forholdsvis smaa Forandringer.

1720 i Maj beordredes Slotsloven til, sammen med Generalløjtn. Sponeck og Overkrigskommissær Schwertfeger, snarest at overveje, hvorledes det udskrevne Infanteris Lægsinddeling kunde anordnes i Overensstemmelse med et Forslag af Generalmajor Arnoldt, og derefter snarest sætte Nationalregimenterne paa en fast Fod[2]). Efter at dette var tilendebragt, foretog Sponeck en almindelig Inspicering i det Søndenfjældske, Generalmajor Budde lignende i det Nordenfjældske.

Sponeck havde indstillet, at de Vesterlenske og Bergenhusiske Regimenter fuldstændig ophævedes, og at der til Gengæld oprettedes to geworbne Infanteriregimenter. Fordelene herved, mente han, vilde være, at saadanne Regimenter til enhver Tid var feltdygtige og vel disciplinerede; de kunde anvendes i fremmed Tjeneste og vilde meget profitere heraf. De vilde ganske vist blive langt kostbarere at underholde end de fire udskrevne; men Sponeck tvivlede ikke om, at for at skaffe deres Sønner fri for Udskrivning, vilde Bønderne gærne til det yderste bidrage til saadanne Regimenters Underhold. Overhovedet vilde de nævnte udskrevne Regimenter ikke kunne naa frem om Efteraaret og Foraaret til de Steder, hvor man nærmest vilde faa Brug for dem, paa Grund af de vanskelige Vejforhold. Derfor havde man i disse ti Krigsaar med stor Bekostning maattet holde dem mobiliseret i Garnisonerne; mange Gaarde, der besades af gifte Soldater, var bleven øde, og da Mændene saa længe havde været borte fra Konerne, var der ikke fremkommet Børn. Da disse Folk ikke var vant til „Surbrød" og Strabadser, var de „kreperet" i stort Antal, og hvis Krigen havde varet ved, vilde disse Regimenter sikkerlig ganske være uddød osv. osv. Gabel fandt, at der var meget, der talte for Forslaget, og anbefalede det til Kongen, idet han fremhævede, at disse fire udskrevne Regimenter kun var til ringe Nytte, da der gik seks Uger med til Henmarschen

---

[1]) Expd. $^{25}/_{2}$ 22 Nr. 141.

[2]) Expd. $^{27}/_{5}$ 20 Nr. 684 med Indlæg fra Arnoldt af $^{20}/_{4}$ 20.

til det Sted, hvor de skulde samles og eventuelt bruges, og ligesaameget til Hjemmarschen[1]). — Kongen vilde dog ikke foreløbig træffe nogen Bestemmelse.

Bortset fra nogen Ændring af Udskrivningsmaaderne og af Regimenternes Benævnelse, samt at de særlige Skiløberkorps opløstes og indgik i Regimenterne, forblev alt ved disse som hidtil. Derimod beordredes Römelings geworbne Regiment sat ned fra de hidtidige 16 Kompagnier til 12 ligesom de øvrige Regimenter. De overskydende fire Kompagnier skulde afgives til Oberst Paulsens geworbne Dragonregiment, der samtidig, ved Hvervning af det yderligere fornødne Mandskab, skulde omdannes til et geworbent Infanteriregiment i 12 Kompagnier i Lighed med Römelings.

I Oktober 1720 blev Generalløjtnant Sponeck ansat som Kommandant i Kjøbenhavn, og fra 1. November afskedigedes Generalløjtn. Lützow — med megen Ros og Halvdelen af Gagen i Pension, det højeste der bevilgedes en Generalløjtnant. Lützow ansøgte herefter Kongen om Tilladelse til at tage Ophold i Danmark eller Holsten af Hensyn til sine Børns Opdragelse[2]).

Samtidig anordnede Kongen det betydningsfulde og meget ejendommelige, at „Inspektionen" over det norske Militærvæsen indtil videre overdroges til Generalmajorerne Römeling, Kruse, Øtken og Huitfeldt. De skulde „conjunctive" træffe Bestemmelse i forefaldende Sager, saaledes at ved vigtige Sagers Behandling skulde de alle fire være tilstede; ved de „ordinære" behøvedes kun to — en Infanterist og en Kavallerist. Afgørelserne at træffes efter Stemmeflerhed. Vigtige Afgørelser skulde forelægges Kongen til Resolution[3]).

Reglementet for den norske Hær for 1721 var:

Udskrevne	Dragoner	3 Regimenter[4])	2025	Hoveder....	ialt	Udgift	16.995	Rdl.
Geworbne	„	til Fods 1 Regt.	1207	„		„	38.060	„
„	Infanteri	1 „	1207	„		„	38.060	„
Udskrevet	„	13[5]) „	17212	„		„	104.398	„
Artilleri[6])			868	„		„	44.858	„
Hertil 5 Generalmajorer, Justits, Fortifikationsbetjente og Kommissariat.			Ialt 22542	Hoveder		„	262.276	„

[1]) Ref. S. $^{17}/_{5}$ 20 Nr. 2.
[2]) Expd. $^{18}/_{9}$ 20 Nr. 1177.
[3]) Expd. $^{1}/_{11}$ 20 Nr. 1308.
[4]) To søndenfjælds, et nordenfjælds; alle samme Styrke.
[5]) Hvoraf tre nordenfjælds.
[6]) 7 Artillerikompagnier + 2 Frikompagnier.

Reglementerne for 1722 og 1723 afviger kun en Ubetydelighed fra Reglementet 1721.

Hvad der af norske Søarmatur (Galejeskadren) var brugbart blev sendt til Flaadestationen i Kjøbenhavn, det øvrige bortsolgtes ved Avktion[1]).

Paa Oberst Paulsens Indstilling og de kommitterede Generalmajorers Anbefaling bevilgede Kongen, at Paulsens Regiment fik Navnet „Geworbne Dragoner til Fods", beholdt sine særlige Dragontrommer og den særlige „Dragon Marsch" samt to Dragonstandarter. Men Regimentet skulde forrette den almindelige Infanteritjeneste[2]).

1722 indstillede Generalkrigskommissær Schwertfeger, at de ordenlige Sessioner ved de udskrevne Infanteriregimenter i Norge kun afholdtes hvert tredie Aar. Dette anbefaledes af Generalitetet i Kjøbenhavn, der udtalte, at de kommitterede Generalmajorer kunde overvære Sessionerne og mønstre Regimenterne. Dette bevilgedes af Kongen for at soulagere Undersaatterne, hvorhos han indskærpede Statholderen[3]) og Generalerne, paa enhver Maade at lette Undersaatternes Byrder[4]). De kommitterede Generalmajorer havde allerede viist deres gode Villie i sidst nævnte Henseende det foregaaende Aar ved at indklage to Regimentschefer, du Wahl og Munthe, der havde formastet sig til paa egen Haand at mønstre deres Regimenter, hvad der indbragte de to tjenstivrige Oberster en skarp kongelig Tilrettevisning. Der synes at have hersket en paafaldende Mangel paa Kontinuitet ved Behandlingen af de norske Militærsager, idet det kun var et Aar siden, at det var befalet, at det indrullerede Mandskab fire Gange aarlig skulde møde til Exercits[5]).

---

[1]) Expd. $^{12}/_{4}$ 21 Nr. 394.
[2]) Expd. $^{28}/_{2}$ 21 Nr. 239.
[3]) Gehejmeraad Vibe havde afløst Baron Krag.
[4]) Expd. $^{6}/_{7}$ 22 Nr. 579.
[5]) Expd. $^{31}/_{10}$ 21 Nr. 1134; ogsaa i Milt. Reskriptsaml. I S. 377 f.

BEMÆRKNINGER OM FORHOLD VED HÆR OG FLAADE I DANMARK-NORGE UNDER DEN STORE NORDISKE KRIG

1. Hærledelsen under Kamp.[1])

Efter Slaget ved Gadebusch December 1712 beordrede Kongen en Overkrigskommission nedsat til at undersøge Forholdet med og dømme saadanne Officerer, som havde udvist mindre god Konduite under Slaget; men med Undtagelse af Kommissionsdommen, som kun nævner et Faatal dømte, vides intet om Undersøgelserne. Ogsaa efter Slaget ved Helsingborg[2]) Marts 1710 havde Kongen ønsket en Undersøgelse og befalede Generalerne og Generaladjutanterne til foruden deres Rapporter om Slaget at afgive Indberetninger til Grundlag for Undersøgelse og Dom for muligvis begaaede „Fauten und Poltronerien". Disse Rapporter og Indberetninger kender man; men Kongen frafaldt den tilsigtede „Inkvisition".

Af de nævnte Beretninger og Rapporter fremgaar, at Cheferne havde en god Samvittighed og med Ro imødesaa en Undersøgelse; men de var alle absolut imod at rette Beskyldninger mod nogen enkelt Person, høj eller lav, medens de ikke kunde komme udenom at udtale sig om, hvilke Regimenter, der havde udvist mindre god Ro og Standhaftighed under Kampen. Dog rettede Artillerichefen, Wilster, lidt Kritik mod „Generalitetet" for nogen Mangel paa energisk Indgriben og paa Ordningen af Forbindelsestjenesten under Slaget. Rytterofficeren Generalmajor F. J. Dewitz, hvis Forhold paa Kampdagen, som altid, havde været fortrinligt, fik særligt Paalæg af Kongen om at fremsætte Forslag til Instrux for Undersøgelseskommissionen men fraraadede indstændigt Kongen at forlange, at den ene General skulde udtale sig om den anden, det ene Regiments Officerer og Underofficerer om Kammeraterne ved et andet Regiment. Det vilde kun volde gensidig Forbitrelse,

---

[1]) Se endv. Andre Forhold ved Hæren S. 223 ff.

[2]) Ved Gadebusch havde Kongen selv været tilstede men ikke ved Helsingborg.

„welches ohne Verfolgung an Leib und Leben[1]) nimmer würde gestillet werden können. Und so wir dennoch ferner mit einander dienen sollten", vilde dette ingenlunde virke befordrende for Kongens Tjeneste. Kongen maa endelig ikke tro, at dette hans Raad udspringer fra, „dasz die geringste Furcht in meinem Herzen ist für Jemand".

Blandt flere andre havde ogsaa en af Overgeneral Reventlows Generaladjutanter, den senere Generalmajor og Gesandt i Berlin Bendix Meyer, været kaldt til Kongen i dennes antichambre og blev opfordret til „sur ma conscience et sur mon honneur" at afgive et sentiment; men han skød sig ind under, at hans mangfoldige Tjenstforretninger ikke havde tilladt ham som de andre Generaladjutanter at føre nogen Journal, og han henholdt sig til, hvad han alt mundtligt havde berettet til Kongen.

Den Side 67 nævnte, paa Tysk udfærdigede, Ordonnance for Hærens Forhold under det i 1719 tilsigtede Felttog indledes som et formelt Reglement for den daglige Tjeneste i Lejr og paa Marsch og har dernæst et taktisk Afsnit for Forholdet under Kamp[2]). Dette sidste gengiver tydeligt de dyrt købte Erfaringer fra de to tabte Feltslag: Helsingborg og Gadebusch. Nogle af disse Regler genspejler de fastslaaede Bestemmelser for Datidens Hæres Opstilling til og Samvirken under Kamp, medens andre har Gyldighed for alle Tider og alle Forhold.

Der skal erindres om, at i Ordre de bataille opstilledes Hæren som Regel i to Linier, Infanteriet i Midten, Rytteriet paa begge Fløje, af og til saaledes, at Regimenterne havde en Del af Styrken i 1. Linie, en anden i 2. Linie men oftest saaledes, at Regimentets Batailloner o. l. kæmpede Side om Side — i 1. eller i 2. Linie. I Slaget ved Helsingborg var undtagelsesvis noget Fodfolk skudt ind mellem Rytterafdelingerne. For at undgaa at blive overfløjet af det stærke svenske Rytteri havde man i dette Slag opstillet Fodfolket paa kun to Geleder i Stedet for det reglementarisk fastslaaede fire Geleder, hvad der havde medført, at der ikke blev Tid til at lade Geværet, efter at det første Skud var afgivet. Dette var saa meget mere skæbnesvangert,

---

[1]) Som Følge af en uundgaaelig Række Dueller mellem Officererne.

[2]) Om herhen hørende Forhold se Bidr. I, 129 ff. „Taktik og militære Øvelser", der dog kun behandler Forhold før Krigen. Derimod findes der i III, 200 f. Oplysninger om Forholdene under Felttoget i Pommern m. m. 1711.

som det var almindeligt bekendt, at selv et „fermt" [godt indøvet, solidt] Infanteri var omtrent værgeløst overfor Rytteri i fladt, aabent Terræn. Det Regiment, der havde højest „Rang", som var det fornemste, stilledes ufravigelig yderst paa højre Fløj, det næstfornemste paa yderste venstre, altsaa paa de mest udsatte Steder af Slaglinien, og saaledes videre. Det lette Feltartilleri, hvorunder Regimentskanonerne, stilledes foran 1. Linie, det sværere ud til Siden paa et dominerende Punkt[1]).

I Oversættelse lød Ordonnancens væsenligste Dele:

Under selve Slaget skal Kavalleriet eller Infanteriet, alt eftersom Forholdene medfører det, paa alle Maader søge at bemægtige sig det fjendtlige Artilleri og, hvis man ikke kan fastholde det erobrede, hurtigst fornagle det, til hvilket Formaal der altid skal holdes nogle Søm i Beredskab.

Infanteriet skal mest muligt menagere sin Ild og holde Geværet lavt for at sigte saameget nøjagtigere og træffe saameget sikrere. Det maa ikke strax lade sig konfundere, selv om ogsaa vort Rytteri skulde blive kastet tilbage, da dette hurtigt kan tage Stilling og ordne sig.

Det skal paa det eftertrykkeligste forbydes Kavalleriet at forfølge Fjenden for langt. Det skal derimod søge, efter at have kastet det fjendtlige Kavalleri, at falde det fjendtlige Infanteri i Ryggen eller Flankerne og iøvrigt af yderste Mulighed holde sig i god Orden.

Man skal under alle Forhold stræbe efter, at den ene støtter den anden, og hvis Fjenden angriber een Fløj, skal den anden Fløj søge at gaa i Ryggen eller Flanken paa Fjenden.

Den kommanderende Generalløjtnant[2]) skal til enhver Tid lade sig det være magtpaaliggende at træffe Anstalter til, at naar nogen har noget at rapportere ham, man til enhver Tid kan vide, hvor han opholder sig.

Generalerne[3]) skal i de givne Tilfælde selv føre de dem underlagte Eskadroner og Bataillonner frem mod Fjenden. Desuden skal Generalerne drage Omsorg for, at de dem tildelte Ordrer saavelsom ogsaa de Ordrer, som de herpaa udgiver til alle andre, nøje efterkommes, og de maa herved ikke skaane deres egen Person. Ingen

---

[1]) Et Exempel paa Sammensætning af et Feltartilleri se S. 55.

[2]) og [3]) Der sondres i denne Ordonnance mellem a. General en chef, b. de hver sin Fløj kommanderende Generalløjtnanter og c. „Generalerne", Generalmajorerne med deres Underafdelinger af Slaglinien.

General maa uden speciel Ordre fra Chefen forlade Kampladsen eller trække sig tilbage.

Skulde nogen opgive, forlade sin Post eller lade andre i Stikken og skændigt give sig paa Flugt, skal han miste Ære og Liv. Derfor skal saavel Generalerne som alle andre Officerer hermed være befalet, paa det alvorligste at forestille Underofficererne og de Menige dette og søge at afholde dem derfra. Men skulde det ske, at man ikke kunde standse de Menige eller igen samle dem — og Generalerne og Officererne vil behøve stærke Beviser for, at sligt ikke har været dem muligt, og skal Generalerne i Forvejen have taget de nødvendige forebyggende Forholdsregler — maa Generalerne samt Officererne desuagtet ifølge deres afgivne Ed og Pligt ikke forlade deres Eskadroner og Batailloner men tværtimod gøre alt for at samle disse og atter føre dem mod Fjenden samt blive tilbage hos dem, der holder Stand; og det skal være ligegyldigt om Officererne af Kavalleriet bliver hos Infanteriet eller de af Infanteriet hos Kavalleriet.

Hvis det forud for Angrebet bliver nødvendigt at passere Defiléer, eller hvis Terrænet paa anden Maade nødvendiggør Forandringer i Formation og Plads i Linien, eller saadanne af andre Grunde skulde blive nødvendige og befales, maa ingen understaa sig til paa Grund af Rang, Alder eller andet at fremkalde Disput, men enhver skal rette sig efter Forholdene og de ham givne Ordrer.

Skulde Fjenden postere sig saaledes, at man ikke med Kavalleriet kan foretage noget imod ham, skal Kavalleriet sidde af for efter yderste Mulighed med desto større Kraft at angribe Fjenden tilfods. I saadant Tilfælde skal Generalløjtnanten imidlertid, naar han efter Ordre finder det nyttigt for vor Tjeneste, befale Regimenterne i Træfningen dette.

Alle hos Generalerne eller paa andre Steder i Armeen værende Vagter samt alle til særlig Tjenstforretning kommanderede, undtagen dem, der kunde være udsendt af den Højstbefalende med expresse Ordrer, skal ved indtrædende Bataille eller Action ufortøvet trækkes tilbage til deres Regimenter, og naar vi kommer nær ind paa Fjenden, maa ingen, under Straf af Kassation, understaa sig til at sende Folk bort i deres private Ærinde.

Af en samtidig udstedt uhyre vidtløftig Instrux for Sikringstjenesten i Lejr og paa Marsch skal blot nævnes de „verlorene Posten", bestaaende af en Korporal med 24 Ryttere, der om Natten udsendtes til fjærnere Overgange over Vandløb, Defileer i Skove og mellem Søer,

Kløfter osv,. som Fjenden kunde antages at ville benytte ved natlige Foretagender. Patrouillegang vedligeholdtes i stor Udstrækning; saasnart een Patrouille vendte tilbage, blev den næste strax udsendt. De udstillede Poster afløstes hver Time — i stærk Kulde dog hver halve eller kvart Time.

---

2. Vaabnene og deres Brug.[1])

Ved Krigens Slutning var man endnu ikke naaet til at bevæbne Infanteriet i den danske og norske Hær med enskalibrede Geværer. Vel var Størstedelen af disse 14-lødige, men der fandtes dog et betydeligt Antal 16-lødige og en Del 18-lødige[2]), hvad Regimentscheferne meget beklagede, da det var uheldigt af Hensyn til Patroner og Patronvogne. Men ligesom ved Artilleriet tog man det ikke saa nøje med Skudsikkerheden osv. og mente, at det var godt at have rigeligt Spillerum i Løbene.

En Del Geværer fik man fra Udlandet, navnlig fra Suhl; men med Hammermøllen ved Hellebæk havde Staten Kontrakt om Levering af 3000 Geværer aarlig, hvad Fabrikken iøvrigt daarligt kunde præstere. Krudt fremstilledes paa Statens Krudtværk ved Mølleaaen i Dyrehaven ved Kjøbenhavn. Det gik i Luften mod Slutningen af Krigen men genopførtes strax efter under Tilsyn af Papirfabrikør Drewsen ved Strandmøllen. Da Krudt var en almindelig, meget betydelig Handelsvare, vedblev man efter gammel Skik, mod Betaling at tage en Del af Ladningen ud af private Handelsskibe, der transporterede denne Vare, naar de passerede Helsingør.

Bortset fra Belejringsforetagender var Krudtforbruget ved Hæren ikke stort, da Kampene førtes paa kort og korteste Hold, og kun de færreste Afdelinger fik Lejlighed til at skyde et større Antal Skud, inden Haandgemænget begyndte. Feltartilleriet var faatalligt; dets svære Pjeser hindredes jævnligt i Skydningen af egne Afdelingers Be-

---

[1]) Om Bevæbningen ved Krigens Begyndelse se Bidr. I 125 ff.

[2]) Altsaa af mindre Kaliber.

vægelser, og Regimentskanonerne brugte kun smaa Ladninger. Alligevel opnaaede baade det danske og det svenske Artilleri betydelig Virkning i de to Feltslag: Helsingborg og Gadebusch, og skønt det danske Artilleri ved Helsingborg kæmpede under meget vanskelige Forhold, kunde dets Chef, Brigader Wilster, efter Slaget hævde, at „die Artillerie bei einer Armee die gröszte Post d'honneur hat". Ved Belejringsforetagender gik der en Del mere med; men da Mortererne sædvanlig kun anvendtes paa korte Distancer, højst nogle faa Hundrede Skridt, skød de med meget smaa Ladninger.

Derimod kunde Krudtforbruget ved Flaaden være meget betydeligt, hvadenten det drejede sig om de almindeligt forekommende Kanonader under Timers Sejlads paa parallel Kurs eller Kanonader i snævre Farvande, Havne osv. De i denne Krig meget anvendte Bombardementsfartøjer havde ofte et meget betydeligt Krudtforbrug, da de mest muligt anvendte deres Morterer og Haubitser paa store Afstande for at være udenfor Skudhold fra Fjenden, og, som Stykkestøber Holtzmann siger, slyngede et svært „Corpus" flere Tusind Skridt gennem Luften, og derfor skød med store Ladninger. De ved Kanonerne anvendte Ladninger var almindeligt noget mindre, end hvad Kuglevægten angav — f. Ex. ved 12-Pundskanoner 9 Pund Krudt — og tilsvarende. Yderligere var Krigsskibenes Forbrug af Krudt til Salutering overmaade stort. Ifølge et gammelt Reglement skulde kun de egentlige Orlogsskibe, Linieskibene, salutere, og selv da kun med almindelig dansk Løsen, tre Skud; men i Tidens Løb var det kommen til, at selv de mindste Krigsfartøjer saluterede. Hver Gang et Krigsfartøj, stort eller lille, mødte et andet, i Søen eller i Havn, saluterede det mindre det større med 7 eller 9 Skud og „betakkedes" sædvanlig med henholdsvis 5 eller 7. Ved Møde med nevtrale eller forbundne Skibe eller Flaader kunde Antal Salutskud stige til 27, og Gæstebud mellem Cheferne foregik jævnlig under vældig Kanonade. Mange Handelsskibe førte et mindre eller større Antal Kanoner og hilste Krigsfartøjerne med Salut, der „betakkedes" paa sædvanlig Maade. Ved Krigens Slutning lod Søetatens Generalkommissariat en lille Kommission undersøge alt dette Skyderi ved Hjælp af Skibsjournalerne og Protokollerne, og Resultatet blev en Indstilling til Kongen om, at Skibscheferne skulde betale for al overflødig Saluteren. For en Gangs Skyld var Admiralitetet og Gabel dog enige om at fraraade dette. Kongen gik ogsaa ind paa dette men befalede, at der skulde udarbejdes et Reglement for Salutering, og dette skulde fremtidig overholdes.

Infanteristen havde baade Bajonet og Kaarde. Dragonerne, der tildels var bestemt til Kamp tilfods, var bevæbnet som Infanteriet. Mod dette sidste indvendte Overgeneral Reventlow 1709, at Dragonernes Bevæbning med Sidegevær (Bajonetkaarde) vel var sket efter Kongens Ordre; „aber im Kriege zu gebrauchen und einen recht tüchtigen Hieb einem Kerl damit zu geben, dasz er das Aufstehen vergesse, dazu ist selbiges nichts nutze und zu schwach. In Sonderheit, da ein Dragoner im Kriege das Seiten Gewehr am meisten zu gebrauchen hat[1]) und damit am besten Nutzen wider den Feind beim Einbrechen [Haandgemænget] oder sonst schaffen kann". Derfor burde Dragonen udrustes med „en god, dygtig, stærk Pallask" ligesom Kyrassererne. Dette skete ogsaa — efter Mandskabets ivrige Ønske men paa deres egen Bekostning. Ved Reduktionen efter Krigen gjorde de afskedigede dette sidste gældende og vilde beholde Pallaskerne; men dette blev afslaaet. Her var altsaa Tale om et Hugvaaben, hvoraf formentlig kan sluttes, at det svenske Rytteri næppe dengang har været fuldt udstyret med Læderkøllert, da et Hugvaaben var temmelig virkningsløst overfor dette — endsige overfor et Kyras — og kun et kraftigt Stødvaaben kunde give Virkning. Dette sidste havde tidligere givet Anledning til, at Kyrasserernes Hugvaaben var bleven ombyttet med et egenligt Stødvaaben.

De danske Rytterregimenter, der i dette Tidsrum blev udlejet til England og Holland, synes ikke at have været udstyret med Køllert ved Afmarschen fra Danmark, thi ved Reduktionen 1720 gjorde de afskedigede Ryttere gældende, at der for deres Penge var anskaffet Køllerter, som de nu gjorde Fordring paa; men ogsaa dette blev afslaaet. Rytternes Forklaring har nok været rigtig; men det er ikke udelukket, at nogle Chefer har ladet baade Rytterne og Kongens Kasse betale Køllerterne. Det vides i ethvert Fald, at adskillige Regimentschefer vendte hjem fra Udlandet med en smuk Formue, og flere blev dømt til at betale meget betydelige Summer for mislig Forvaltning af Regimentets Pengemidler.

Nederlaget og de store Tab ved Helsingborg 1710 tilskrev man bl. a., at det svenske Infanteri delvis var bevæbnet med Pike, der ellers overalt var afskaffet til Fordel for Skydevaabnet. Aarsagen maa dog vistnok mere tilskrives, at nogle af de danske Infanteriregimenter,

---

[1]) D. v. s., at han har mere Brug for et godt Hugvaaben end for Ildvaabnet, Karabinen, med Bajonet.

istedet for at afgive deres Ild geledvis eller pelotonvis for herved at vedligeholde en kontinuerlig Skydning, af „Hastighed", Nervøsitet, omtrent alle samtidig afskød deres Geværer og ikke naaede at faa ladet igen[1]), inden de havde Fjenden inde paa Livet, og saaledes med deres svage Stødvaaben, Bajonet eller Kaarde, maatte optage Kampen med Fjendens lange, tunge Stødvaaben.

Kong Frederik beordrede derfor, at hver tredie eller fjerde Mand af Infanteriet skulde bevæbnes med Pike, og det var forgæves, at Generalerne og Regimentscheferne fraraadede dette. Ved Felttogene i Nordtyskland medførtes dette tunge og vanskelig haandterlige Vaaben paa særlige Køretøjer for at tages i Brug i paakommende Tilfælde. Saavidt vides, skete dette dog ikke, og de Regimenter, der 1716—18 overførtes til Krigen i Norge, skulde ikke have Pikerne med.

Karl den Tolvte var i høj Grad Tilhænger af Piken og udstyrede sine Regimenter dermed for Felttoget i Norge 1718, hvor der ikke blev Lejlighed til at anvende den, og hans Generaler ansaa den ikke egnet til Brug ved Felttoget i Bahus Len 1719.

Medens man tilskrev Piken en væsentlig Del i Svenskernes Overlegenhed ved Helsingborg, tillagde man det lette svenske Feltartilleri efter Cronstedts System en meget betydelig Andel i Sejren ved Gadebusch. Hovedfordelene ved dette System var, at de lette Feltkanoner hurtigt kunde føres frem foran Fodfolket, hurtigt komme til Skud, rettes og hurtigt lades igen samt affyres under Tilbagegang uden at protses om. Da enhver Stat med den yderste Omhu hemmeligholdt, hvad der vedrørte dens Artilleri, var det først ved Stenbocks Overgivelse ved Tønningen 1713, at de danske Artillerister fik Kendskab til det nye svenske System; men herefter fremstilledes der hurtigt et Antal „geschwind-schüssige" Kanoner, der tildeltes Infanteriregimenterne sammen med et Par udlærte Artillerister, medens Regimenterne selv afgav den yderligere Betjening og indexercerede denne.

Det Feltartilleri, den danske Hær medførte til Felttoget i Skaane 1709—10, bestod af 12-Punds, 6-Punds og 4-Punds Kanoner, nogle faa Haubitser samt Regimentskanonerne, der tilsammen ledede af Artillerichefen.

I Slaget ved Helsingborg opstilledes først 16 Regimentskanoner i 4 Batterier, spredt foran første Træfnings Fodfolk, og derefter nogle Haubitser og lette Feltstykker lidt bagved og til Siderne af Regimentskano-

---

[1]) Se ogsaa S. 190 om den svage Opstilling paa kun to Geleder.

nerne. Det øvrige, sværeste Skyts samlede Artillerichefen i et Batteri paa en Bakke ved Slagliniens venstre Fløj. Ved den paafølgende meget hastige Fremrykning og Trækning til højre af Hærens højre Fløj og Centrum lykkedes det ikke at føre Skytset foran Fronten med frem over det sumpede Terræn, og under den paafølgende Tilbagegang gik alt Skytset tabt — tildels fordi Artilleriet forud for Slaget havde maattet afgive sine bedste Heste til Dragonerne, samt fordi Trænsoldaterne (Stykkuskene) var „mehrenteils die schlechtesten und miserabelsten Leute von der Welt" og løb deres Vej. Der havde været skudt saavel med Kugler som med Kardæsker, men den fjendtlige højre Fløj, ligeoverfor det svære Artilleri, havde meget „obstinat" udholdt dettes Beskydning. Artillerichefen, Wilster, blev iøvrigt almindelig rost af Generalerne, og bortset fra Stykkuskene fremhævede Wilster sine Undergivne for Tapperhed og Konduite.

Til Felttoget i Nordtyskland 1711—15 opstilledes der Belejringsparker med svært Skyts og store Mængder Ammunition samt allehaande Belejringsmateriel, og det samme skete 1719, ved Indrykningen i Bahus Len, til Anvendelse først mod Marstrand, dernæst og navnlig mod Göteborg.

---

3. Forplejningsvæsen.[1])

Tilvejebringelsen og Fordelingen af samtlige Fornødenheder til Hær og Flaade besørgedes af de to Generalkommissariater: Landetatens og Søetatens. Under Krigsforhold kunde der ved Hæren i Felten yderligere oprettes et særligt Felt-Generalkommissariat med Delegerede fra Generalkommissariatet, og et saadant havde fungeret i de Aar, da Hæren opererede i aaben Mark i Skaane, Nordtyskland osv. men blev ophævet flere Aar før Fredsslutningen, idet Administrationen ved Feltkorpsene fra 1716 besørgedes dels af norske Generalkommissariat, dels af enkelte Embedsmænd fra Generalkommissariatet i Kjøbenhavn.

Generalkommissariaterne bestred det meste af de Forretninger, der nutildags henhører under Krigs- og Marineministeriet, idet Overkrigssekretæren alene refererede de til Kongen selv stilede Sager, supple-

---

[1]) Smlgn. Bidr. I 57 ff. og 115 ff.

ret med Dele af hans egen halvt private Brevvexling, modtog Kongens Resolutioner og udfærdigede disse, de saakaldte kongelige Expeditioner. Da Kongen var Krigsherre, Hærens og Flaadens baade formelle og faktiske Overhoved, og enhver Udnævnelse, Afsked, Benaadning osv. udstedtes i Kongens Navn, kan man sige, at Overkrigssekretæren besørgede, hvad der hørte under Kommandoen, Generalkommissariaterne Administrationen.

Omfanget af disse Myndigheders Tjenstomraade fremgaar bl. a. deraf, at Overkrigssekretæren kun havde et ganske faatalligt Hjælpepersonale, medens Generalkommissariaterne, der var egentlige kollegiale Institutioner med tre Deputerede hver, havde et betydeligt Antal Hjælpere af forskellig Grad.

Foruden disse Institutioner var der et „Generalitet" for Hæren og Admiralitetet for Flaaden. De var nærmest raadgivende for Kongen og Overkrigssekretæren, men da denne sidste næsten altid var en Landofficer, fik Admiralitetet ikke ringe Indflydelse i Kommandosager, foruden at Over-Admiralitetsretten og Under-Admiralitetsretten bestred Marinens Jurisdiktionsvæsen. Admiralitetet bestod af samtlige Flagmænd fra Generaladmiralen til Schoutbynachterne, Generalitetet kun af den ældste, højeste Infanterigeneral og den ældste, højeste Ryttergeneral. Disse to Generaler var ogsaa at opfatte som Generalinspektører for de to Hovedvaaben.

Grænserne for disse forskellige Myndigheders Omraader var endnu ikke saa faste, som de senere blev, saa at det meget afhang af de enkelte Spidsers Ærgærrighed, Myndighedstrang og Arbejdsdygtighed, hvormeget de formaaede at gøre deres Institutioners Indflydelse gældende i Forhold til de andre. Medens Admiral Gabel var Overkrigssekretær, greb han efterhaanden stærkere og stærkere ind i Marinens Anliggender som paa andre Omraader og indskrænkede Admiralitetets Arbejdsomraade til ret uvæsentlige Forhold. Saa længe General Scholten levede, lykkedes det derimod ikke Gabel væsentlig at skaffe sig utilbørlig Indflydelse paa Hærens Omraade, og Kongen vedblev at henvise alle vigtige landmilitære Sager til Undersøgelse af Scholten personlig eller Landetatens Generalkommissariat. Efter at det 1721 var lykkedes Gabel, til sin Stilling som Overkrigssekretær at knytte Stillingen som Direktør for Flaaden og Holmene m. m., havde han opnaaet et Myndighedsomraade, der langt overgik Gyldenløves som Generaladmiral.

Da Marinens Administrationsforhold er indgaaende behandlet baade i ældre og den nyeste Tid, skal her kun Hærens Forhold paa den store nordiske Krigs Tid og enkelte Detailler ved Flaadens omtales.

De forholdsvis overordenlig store Pengesummer, som krævedes ved Hærens Administration, blev dels af Kongen anvist fra de Deputerede ved Finanserne, Rentekamret, dels hidrørte de fra særlige Krigskontributioner — rede Penge og Kornvarer. Til det norske Forsvarsvæsen var henlagt de norske Toldindtægter og Sølvbjærgværket m. m., hvilke Midler administreredes af det norske Generalkommissariat uafhængigt af det i Kjøbenhavn. Som betydningsfulde Organer for Generalkommissariatet i de forskellige Hovedlandsdele i Danmark og Hertugdømmerne virkede Land- og Krigskommissærerne, der paa visse Omraader ogsaa arbejdede for Danske Kancelli. Generalkommissariatet administrerede selvstændigt de til Hæren anviste ordinære og extraordinære Midler til Rekrutpenge, Lønninger, Brød, Beklædning, Anskaffelse og Vedligeholdelse af Vaaben og andet Krigsmateriel, Fæstningerne, Transporter, Dislokationer osv. Dog havde Regimentscheferne den specielle Administration af de dem anviste Midler til Rekruttering, Beklædning, Heste og Hesteudrustning. Da Rytterdistrikterne blev indrettet i Aarene 1717—20, fik Regimentscheferne ved de saakaldte „nationale" Regimenter, sammen med Regimentsskriverne, der nærmest maa sidestilles med Amtsforvaltere, Administrationen af Ryttergodset, hvis Afgifter paa en Ubetydelighed nær dækkede alle Udgifterne til Regimentet.

Naar Hæren var mobiliseret til egentlige Krigsforetagender, var det Generalkommissariatet, eventuelt sammen med Feltkommissariatet, der besørgede Fremskaffelsen af Brød og andre Forplejningsmidler. Disse sidste: Flæsk, Kød, Ost, Brændevin, Tobak m. m. blev ikke uddelt til Soldaterne men indkøbt af disse selv ved Magasinerne eller hos Marketendere eller Egnens Beboere for Lønningen. Priserne var fastsat saaledes, at Kongens Kasse hverken havde Fordel eller Tab herved. Fra Hæren i Skaane 1709 henstillede Overgeneralen, Reventlow, indtrængende til Kongen, at de almindeligste Spisevarer og Øl, der fra Kjøbenhavn førtes over til Hæren, maatte være fri for Told, da det var Sager, som den gemene Mand skulde købe til sit Kommisbrød. Han tilføjer: „Der gemeine Mann ist eigentlig derjenige, auf dessen Conservation man hauptsächlich bedacht sein und selbigen soviel als möglich den Preis der Lebensmittel erleichtern musz". Saa maatte man

hellere lægge Tolden paa de udenlandske, finere Varer, navnlig Drikkevarer, de dyre Vine, som Officererne havde Raad til at købe.

Det var selvfølgelig af største Vigtighed, at Generalkommissariatet var praktisk forretningsdygtigt, og det var det. Med Rette er det sagt om General Scholten, at han forstod at faa noget for sine Penge.

Brødet var i hin Tid, da Kartofler ikke brugtes, Grøntsager kun lidt, Hovedbestanddelen af Soldatens Forplejning. Det leveredes enten og sædvanligt „blødt" (friskbagt) eller „haardt" (Beskøjter) og næsten altid bagt af Rug, og Rug alene. Blødt Brød var den sædvanlige Form for Brødforplejning i Garnisonen og saavidt muligt ogsaa i Felten, da Soldaten var vant dertil. Det haarde Brød anvendtes mest paa Flaaden, ved den norske Hær og undtagelsesvis ved den danske Hær i Felten. Den norske Kaptajn Klüwer i det Trondhjemske Korps 1717 fortæller, at Aarsagen til den store Dødelighed blandt de norske Soldater, lutter Bøndersønner ligesom de danske udskrevne, var, at de ikke kunde taale Kommisbrødet, som dog var meget godt; thi de var vant til Fladbrød, bagt af Havremel. De spiste sædvanlig Sild dertil, fersk eller salt; drak saa Øl eller en Blanding af sur Mælk og Vand, „og naar de havde spist stærkt og taget saa en fuldkommen Drik derpaa", lagde de sig strax til at sove, tolv Timer eller mere — ja naar de ikke havde Tjeneste, sov de Nat og Dag igennem.

Paa Garnisonsfod var Brødportionen $1^1/_2$ Pund daglig nemlig et 6-Punds Brød for 4 Dage. I Felten gaves der sædvanlig et halvt Pund mere daglig, nemlig et 6-Punds for 3 Dage. Desuden udbetaltes der paa Feltfod en „Douceur" til Forhøjelse af Lønningen. I 1717 kom det til en haard Konflikt mellem Gabel paa den ene Side, Generalkommissariatet og Regimentscheferne paa den anden, dels fordi Brødportionen for de til Norge opsendte Tropper holdtes nede paa $1^1/_2$ Pund, dels fordi Gabel vilde have Rugmelet iblandet Havremel, saaledes som de norske Soldater fik det.

Til Madkogning medførte Kompagnierne i Felten et bestemt Antal Kedler.

Under Felttoget i Skaane blev Brødet bagt i Kjøbenhavn, Helsingør osv.; men under Felttogene i Nordtyskland 1711 og senere sluttede Generalkommissariatet Kontrakter med Agenter, „Proveditører", allesammen tyske eller hollandske Jøder, der atter havde Kontrakter med Underagenter, ogsaa Jøder, i Kjøbenhavn eller nordtyske Byer, om Brødleverancer. Det var Forretninger i meget stor Stil, der krævede tilsvarende Pengemidler til Indkøb af Mel, Opførelse af

Bagerier, Magasiner, Brønde, Transportmidler, Løn til en lille Hær af Bagersvende og Opsynspersonale. En af disse Proveditører, Salomon Abraham, leverede i Aarene 1711, 1715 og 1716 1.540.781 Brød à 6 Pund for et Beløb af 146.863 Rdl. En anden paatog sig i 1719 at skaffe 40.000 Tønder Mel for en Betaling af 140.895 Rdl. Proveditørerne fik deres Penge i Rater, efterhaanden som de leverede Brødet eller Melet, men maatte stille en meget betydelig Kaution for Opfyldelsen af deres Forpligtelser. De endelige Opgørelser gav jævnlig Anledning til Uoverensstemmelser mellem Generalkommissariatet og Proveditørerne, hvis Beregninger blev underkastet en sagkyndig og vistnok noget haardhændet Revision i Generalkommissariatet, der altid sørgede for at være paa den sikre Side med Kontrafordringer til Fordel for Kongens Kasse.

Admiral Rosenpalm, der i 1717 blev Chef for norske Søarmatur, var en dygtig og forudseende Administrator, der selv foretog Opkøb af alle Slags Levnedsmidler baade i Danmark, Holsten og England og lod indrette Bagerier og Ølbryggerier i Frederikstad m. fl. Steder. Han havde den Tilfredsstillelse, at han til enhver Tid rigeligt kunde forsyne Flotillen og Eskadren, hvis Forplejning tidligere jævnlig havde været meget uregelmæssig, og at hans endelige Regnskab for meget store Pengesummer blev godkendt paa nogle faa Rigsdaler nær.

Kornpriserne varierede overordentlig stærkt i disse Krigsaar. Medens en Tønde Rugmel 1719 kunde leveres for omtrent $3^1/_2$ Rdl., en Tønde Byg for $1^2/_3$ Rdl., havde en Tønde Rug Aar 1700 kostet 5 Rdl., 1709 endog $5^1/_3$ Rdl.; men det faldt jævnlig ind med Misvæxt i den Periode.

Paa Krigsskibene havde Officererne deres egen, private Menage, „Kahytsspisning", og holdt bl. a. Hønsehus og Gaasesti ombord. Underofficerer og Mandskab forplejedes af Skibsprovianten, der leveredes af Generalkommissariatet. Blandt Besætningen paa et mindre Orlogsskib, omtrent 300 Md., var der en Hovmester med en Hovmestertjener, en Kok med tre Mater, en Kahytskok og en Bager — denne sidste vistnok alene for Officererne.

Der holdtes ombord tre Maaltider daglig. Den sædvanlige Mandskabskost[1]) bestod af saltet — sjældnere fersk — Oxe- eller Lammekød, saltet Flæsk, Stokfisk eller Bergfisk, Grød, Ærter, Haardtbrød, lidt Smør, Øl. To Gange ugentlig, nemlig Søndag og Torsdag,

[1]) Smlgn. Bidr. I, 210 f.

kogtes Kød og Flæsk sammen og nødes til Suppen; de andre Dage, da der kun lavedes Grød eller Ærter, spistes Kødet og Flæsket koldt. Af Tørfisk leveredes der almindeligt daglig en lille Portion. Af Øl fik hver Mand daglig omtrent $2^1/_2$ Pot. Kaffe eller Te kendtes ikke. Om Søndagen udleveredes en lille Ration Brændevin, men til Gengæld afkortedes der noget i Ølrationen. Af Haardtbrød udleveredes der daglig noget over et halvt Pund. Undertiden blev Besætningen spurgt, om den vilde lade sin Fiskeportion „staa" mod senere at faa Penge i Stedet. Af og til gik Folkene ind herpaa, men oftest sagde de nej, hvad der altid blev taget til Følge.

---

4. Beklædning.

Ligesom andre Forhold ved Hæren var ogsaa Beklædningsvæsnet nøje reguleret: økonomisk, knapt, nøje gennemtænkt; men hvad der var fastsat i Reglementet eller lovet Soldaten ved Hvervningen, det blev sædvanlig overholdt, i Fred som i Krig. Ved Korpsene i fremmed Tjeneste, hvor Generalkommissariatet ikke kunde føre det sædvanlige skarpe Tilsyn, og nogle Regimentschefer ikke var saa samvittighedsfulde som ønskeligt, kunde der ske Underslæb. Ved Korpsenes Hjemkomst blev der imidlertid foretaget Undersøgelser, der flere Gange medførte Domme til Betaling af meget store Beløb, der uden Persons Anseelse blev indkasseret ved Exekution — eventuelt hos de paagældendes Arvinger.

Der var bestemt Reglement for, hvor ofte de forskellige Dele af Uniformen, Over[1]- og Undermundering, skulde fornyes, og der førtes skarpt Tilsyn med Sagernes Behandling fra Soldatens Side. Regimentsskrædere fandtes ikke, og Soldaten skulde selv udføre Reparationer saavel af Klædningsstykkerne som af Fodtøjet og Gamacherne. Betegnelsen „liderlich" og „Liderlichkeit" ved en Soldat havde intet med hans sædelige Vandel at gøre, saaledes som senere antaget, men betegnede en Soldat, der var uordenlig, forsømmelig enten med sin Paaklædning, Udrustning, Lønning eller med sin egen Person. Soldaten

[1]) Ved Overmundering forstodes alene Vaabenfrakken; alt det andet, lige fra Hatten til Gamacherne, var Undermundering.

var selv interesseret i at skaane sit Tøj, da det var almindelig Brug, at han ved sin Afsked fik Lov at beholde en anstændig Uniform. Privat Arbejde paa de vagtfri Dage var meget almindelig og velset af Kompagnicheferne, og mange af Soldaterne udøvede eller lærte et Haandværk i deres Tjenestetid. Ved privat Arbejde maatte Uniform ikke bæres. Ved de hyppige, store og langvarige Arbejder i Statens Tjeneste, selv i disse Krigsaar, fik Soldaten et dagligt Tillæg til extra Anskaffelse af det, man nu vilde kalde Undermundering, Undertøj.

At Myndighederne lagde stor Vægt paa, at hvad der var lovet Soldaten ved Hvervningen ogsaa overholdtes, viser et Tilfælde, hvor en Desertør paa det sædvanlige Spørgsmaal i Krigsretten, om han ikke havde faaet af Lønning og Beklædning, hvad der tilkom ham og var lovet ham ved Antagelsen, svarede, at Kompagnichefen havde lovet ham ny Uniform strax. Men endnu efter syv Maaneders Tjeneste havde han ikke faaet det lovede. Derfor løb han sin Vej. Kompagnichefen erkendte, at Soldatens Forklaring var rigtig, hvorefter Krigsretten indstillede, at Soldaten fritoges for Straf, hvad Kongen bevilgede.

De Terminer, der af Generalkommissariatet var angivet for Udleveringen af de forskellige Uniformsstykker, kan synes noget lange; men dels var Datidens Uniformsstoffer overmaade solide, dels havde Soldaten ældre, nogenlunde brugbare Stykker til daglig Brug. Farverne i Uniformsklædet vexlede med Kongens eller Regimentschefernes Smag men fastsattes af Kongen alene. Regimenterne af det kongelige Hus, altsaa Garderne (Grenaderkorpset) og de Regimenter, der bar Navn efter kongelige Personer, var i Reglen klædt i Rødt, Størstedelen af den norske Hær ligesaa. Den almindelige Grundfarve for hele Hæren iøvrigt var en Tid Blaat men fra 1714 en Tid Rødt over det hele. Men ogsaa den graa Farve, hvidgraa eller gul kunde forekomme. Regimenterne skælnedes fra hverandre ved forskellige Farver og Stof i Opslag (Doublurer), Kantninger, Knapper og Knaphuller.

Særlig pragtfuld og kostbar var Grenaderkorpsets Udstyr. Til Felttoget i Skaane 1709 rykkede det ud i ny Mundering: Rødt med Sølvgaloner om Knaphullerne og langs alle Sømme. De for Grenadererne særegne Grenaderhuer havde kostet 12 Rdl. Stykket eller omtrent 9 Maaneders Lønning til en menig Infanterist — en hel lille Formue ved et Regiment paa 1300 Md. I Slaget ved Helsingborg 1710 raabte de svenske Soldater: „Slaa paa Søndagskarlene!“ — dem med de dyre Uniformer. Men ved Nyopstillingen af dette Eliteregiment efter Slaget bortfaldt Galonerne baade for Officererne og Underklasserne.

Saavel Kongen som Generalkommissariatet paalagde stadig Regimenterne at foretage Anskaffelserne af Beklædning og anden Udrustning i Indlandet, for at Pengene kunde blive i Landet og ophjælpe den hjemlige Industri. Denne stod imidlertid paa et meget lavt Trin, og kun Børnehuset paa Christianshavn, Tugthuset, kunde levere nogenlunde store Poster og det endda kun af de allersimpleste Sorter. Størstedelen af hvad der behøvedes af Klæde, Baj, Lærred, ikke at tale om finere Varer til Opslagene, samt Faner, Estandarter, Trommer, Knapper osv. maatte indkøbes i Udlandet, navnlig i den driftige Handelsstad Hamburg; thi selv om noget deraf kunde fremstilles i Indlandet, navnlig i Kjøbenhavn og Odense, blev det langt dyrere end det udenlandske. I ikke faa Tilfælde befalede Generalkommissariatet alligevel, at den højere indenlandske Pris skulde betales, for at Pengene ikke skulde gaa til Udlandet. Iøvrigt anbefaledes det jævnligt Regimenterne at lægge nødvendige Bestillinger i Udlandet i England eller Holland — ikke i Hamburg, skønt der kunde købes billigst dèr.

Hvilke Summer det kunde dreje sig om, kan exempelvis ses af, at der ved en Lejlighed førtes en Uniformstransport paa 252 Vogne fra Hamburg op gennem Holsten, og til den udvidede norske Hærs Forsyning 1718 behøvedes der flere Transportfartøjer foruden en konvojerende Fregat. Af Telte maatte der 1719 indkøbes for omtrent 100.000 Rdl. i Hamburg. Den norske Hær var i disse Henseender endnu langt vanskeligere stillet end den danske, da Industri og Haandværk stod paa et endnu lavere Trin i Norge end i Danmark.

Gennem de diplomatiske Repræsentanter søgte Regeringen at formaa Klæde- og Silkefabrikanter i Preussen, Holland og Frankrig til at slaa sig ned i Danmark, hvor de vilde finde god Afsætning paa deres Varer. Man gik endog saa vidt at tilbyde katolske Fabrikanter Fristed i Glückstadt, Altona og Fredericia — noget tidligere utænkeligt.

Ligesom i andre Henseender blev der ogsaa med Beklædning sørget langt daarligere for Flaadens Personale end for Hærens. Noget kan dette undskyldes med, at Størstedelen af Flaadens Personale ikke gik ind i faste Rammer, Afdelinger, som Hærens, men som løst hvervede forløvedes til Hjemmet eller andensteds, naar Flaaden om Efteraaret lagdes op, for muligvis atter at blive indkaldt næste Foraar. Der blev vel Tid efter anden uddelt Beklædningsgenstande til Eskadrerne, men noget fast Beklædningsreglement, faste Terminer, overholdtes ikke, og først ved Omordningen af Personellet efter Krigen kom Beklædningsvæsenet ved Flaaden i en fast Form. Det synes derfor, at skønt der var

reglementeret en Uniform, har det underordnede Personale ombord som oftest maattet slide deres egne fattige Klæder. For Officererne var der ikke reglementeret en egentlig Uniform; men det maa dog antages, at de har baaret særlige Kendetegn for deres Stilling.

Et Exempel blandt mange andre lignende paa en Matros' fattige Garderobe og Ejendele ombord skal anføres: En Vadmels Kjortel, en Sejldugs Trøje, et Par Sejldugs Buxer, tre Par uldne Buxer, lidt Skjorter, Underbuxer, Undertrøjer, Brystdug, Hoser, en Nathue, et Par Sko med Messingspænder — altsammen gammelt og slidt; en Hængemaatte (-Køje) med Tæppe, Lagen og to Puder; en liden Brændevinsdunk med et Glas. Ingen Penge men tre Pund Tobak. Som almindelig Regel synes Matroserne at have anlagt deres Formue i flere eller færre forskellige Sorter Tobak, der var en søgt Handelsvare. En ældre Skibsbarber af „god" Familie, ligestillet med en Underofficer, efterlod en graa Klædes Kjole, en Stoffes Do., et Par Klædes Buxer, en hvid Kattuns Halsklud, et Lærreds Rageklæde, et Par graa Hoser, en Hat med Sølvgalon; en lokket Paryk; en Kaarde med Sølvgreb og Gehæng — altsammen gammelt. Desuden en Medikament Bog og udi hans Boxer 1 Rdl.; desuden havde han inden sin Død leveret 5 Rdl. til en af Styrmændene; men ingen Tobak.

---

5. Jurisdiktionsvæsen. Disciplin.

Man kunde antage, at en saa langvarig Krigsperiode som den store nordiske Krig vilde virke afslappende paa Disciplinen og den gode Tone i Regimenterne, navnlig de hvervede. De opbevarede, meget talrige militære Justitsprotokoller vidner imidlertid om, at dette ikke var Tilfældet. Naar Forseelser eller Forbrydelser skete, var det i hin Tid som nuomstunder som oftest under Paavirkning af Spiritus. Men Lønningen til den menige Soldat og Underofficererne var kun lige tilstrækkelig til at opholde Livet for, saa at der ikke blev synderligt tilovers til Drikkevarer, og Folk, som var slette Husholdere med deres Lønning, blev der ikke givet Lejlighed til ved privat Arbejde at fortjene noget extra — det forbeholdtes de solide, mange Aar tjente, navnlig de gifte. Kompagnicheferne holdt ikke længere end nødvendigt paa Folk, der var hengiven

til Spiritus, men skilte sig af med dem, saasnart det kunde lade sig gøre.

I de geworbne Regimenter dannede hvert Kompagni et lille Samfund og kom ikke meget i Berøring med den borgerlige Befolkning, som ogsaa oftest saa ned paa den hvervede Soldat. Kompagnichefen, Løjtnanterne og Underofficererne kendte nøje hver Mand indenfor deres Tjenesteomraade, og de gamle Soldater, af hvilke adskillige havde tjent 30 Aar eller mere i det samme Regiment, det samme Kompagni uden nogensinde at have været straffet, øvede stærk og god Indflydelse paa de yngre. Brud paa Lydighed overfor Befalingsmændene forekom saare sjældent, var næsten ukendt; men Krigsartiklerne var jo ogsaa ubønhørligt strænge paa dette Omraade. De Forbrydelser, der omhandles i Justitsprotokollerne var hovedsagelig Forsøg paa Desertion, af og til Tyverier fra den civile Befolkning eller Slagsmaal med denne, Vagtforseelser, der straffedes strængt.

De unge Løjtnanter, der var bedre beslaaet med Penge og frekventerede Vinhuse og andre offentlige Steder, kunde nok vise noget Overmod overfor den civile Befolkning og ogsaa indbyrdes komme i Klammeri, men med de ældre Officerer var saadant saagodtsom ukendt.

Et Grundtræk, fælles for alle Soldater, var det ubrydelige Kammeratskab — og som oftest i Ordets gode Betydning. De til samme Klasse hørende betragtede hverandre som Brødre, og den almindelige Tiltaleform hos de Menige var „Broder".

De militære Rettergangsformer var ret nær de samme som henved to Aarhundreder senere. Auditørerne var næsten altid tyske eller holstenske Jurister, og Justitsprotokollerne er næsten altid ført paa Tysk ved de geworbne Regimenter, hvis Mandskab, navnlig ved Infanteriet, hovedsagelig var Tyske eller Holstenere, medens de hvervede Danske ved Samlivet med Kammeraterne hurtigt vænnede sig til det tyske Sprog. Det kan forekomme, at Auditøren efter bedste Evne under Afhøringen slog over i Dansk, hvor han skønnede det nødvendigt af Hensyn til Anklagede eller Vidner.

En egentlig Appelinstans fandtes ikke for militære Domme, og Krigsretterne ved Regimenterne eller Kommandantskaberne dømte som Regel ganske efter Krigsartiklernes Ordlyd. Men Generalauditørerne, der indstillede alle Sager vedrørende Ære, Liv og Gods til Kongens Afgørelse, opfattede altid deres Stilling saaledes, at de i Indstillingen fremhævede særlig formildende eller, men sjældent, særligt skærpende Omstændigheder, og Kongen ikke alene godkendte som Regel Indstil-

lingen, men formildede ikke sjældent yderligere. Alvorlige Konflikter mellem Generalauditørerne og saadanne Regimentschefer, som med usædvanlig Strænghed gennemførte Krigsartiklernes Bud, var ikke sjældne, og Kongen tiltraadte i saadanne Tilfælde som Regel Generalauditørens Opfattelse.

Den ældgamle Anordning, at Generalgewaldigeren med Skarpretteren og et bevæbnet Kommando patrouillerede gennem Feltlejren og i dennes Omegn for paa Stedet at lade Slagsbrødre, Ulydige, Marodører o. l. klynge op i det nærmeste Træ, gjaldt endnu og var under Felttoget i Skaane 1709—10 bleven bragt til Anvendelse. Det synes dog at være sidste Gang i den danske Hær og har næppe været aldeles nødvendig. I den Maaned, Strømstadkorpset 1719 under Kongens Øjne laa og ventede paa Lejlighed til Fremrykning, blev Generalgewaldigeren vel jævnlig udsendt paa sædvanlig Maade, men der kendes ikke noget Tilfælde, hvor den gamle, summariske Fremgangsmaade er bleven bragt til Anvendelse her. Det kan siges med Sikkerhed, at Kongen ikke var stemt for en saadan Foranstaltning. I de mellemliggende Felttog var han selv fulgt med Hæren og lod ikke, som 1709—10, Overgeneralen være Herre over Liv og Død.

Justitsprotokollerne, der, ligesom indtil Nutiden, autoriseredes af Generalauditørerne, havde jævnlig smukke Indledningssentenser fra Auditørens Haand. F. Ex.: Christi Gnad' uns seelig macht; wohl dem, so das recht betracht. Eller: n. n. Tag trat ich an diesen Stand; wie lang' ich drein wird sein, ist Gott allein bekannt.

I Sager mod Menige eller Underofficerer var Dommerne dels af Underklassen, dels Officerer; som Regel ligemange af hver af de to Klasser. I en Sag mod en Menig, der havde fremsat Beskyldninger mod sin Kompagnichef, ses det undtagelsesvis, at alle Dommerne var Officerer — formentlig fordi Sagen mere har gjaldt Officeren end den Menige. Det sædvanlige Antal Dommere af hver Grad var to, men undertiden een eller tre, uden at det kan ses af hvad Grund, og det samlede Antal Dommere varierede ofte, ligeledes uden at Grunden hertil kan ses. Det samlede Antal var næsten altid „ulige". Officerer dømtes alene af Officerer. Civile Prokuratorer kunde møde som Defensor eller Klager, men anvendtes kun af Officerer eller disses Paarørende — dog sjældent.

Komplikationer kunde opstaa i Sager, hvor baade Militære og Civile eller ogsaa Personer af baade Hær og Flaade var anklaget. I en Drabssag mod en Gardist og en Matros skulde de anklagede dømmes hver

ved sin Jurisdiktion, hvad der bragte Søfiskalen i stor Vaande, hvorfor han androg Kongen om Nedsættelse af en kombineret Krigsret, da det, som han udviklede, ellers kunde ske, at hver af de to Krigsretter frikendte sin Mand — og „hvem skal saa lide for det uskyldigt udgydte Blod!". Eller hvis den af Retterne, der dømte først, muligvis frikendte Drabsmanden, maatte den anden Ret jo næsten nødvendigvis dømme sin Mand som skyldig. En kombineret Ret dømte saa Matrosen som skyldig og fra Livet, hvad Kongen konfirmerede. Den dræbte, en Soldat, havde iøvrigt, inden han afled, sagt, at Matrosen var Drabsmanden.

Dommernes Kendelser blev saagodtsom altid afgivet mundtlig og i Krigsretten. Som en Undtagelse fra denne Regel skal nævnes en Sag mod en Sekondløjtnant, der havde været i Klammeri med en Styrmand, der døde nogen Tid efter. Kirurger, Læger og det medicinske Fakultet var bleven affordret Erklæringer i Sagen og havde udtalt, at den dødes egen Behandling af et modtaget Saar havde været medvirkende til Døden. Dommerne fik to Dage til at udarbejde skriftlige Vota, der indførtes i Justitsprotokollen. De var alle enige om at degradere Løjtnanten til Menig.

Afgørelsen i en Drabssag mod en Løjtnant af Bergenhusiske Regiment, der havde dræbt en Løjtnant af Søetaten, en Kjøbenhavner, er bemærkelsesværdig navnlig ved den kongelige Resolution paa Dommen. Dommerne var dels Land-, dels Søofficerer — f. Ex. to Premierløjtnanter af Sø-, en af Landetaten, en Major og to Kommandørkaptajner osv. Under et mellem de to Løjtnanter paa en smal Skibsbro opstaaet Klammeri havde begge trukket Kaarden, og Søløjtnanten trængte den anden ud paa den yderste Ende af Broen, saa at Landløjtnanten for ikke at styrte i Vandet havde gjort et voldsomt Udfald og dræbt Søløjtnanten paa Stedet. Tilskuere derved var baade Matroser og Soldater af nævnte Regiment. Disse sidste søgte at skille Modstanderne fra hinanden men hindredes heri af Matroserne, der raabte: „Lad dem kund röchis, som er i Hob!" Soldaterne vidnede enstemmigt og klart for deres Løjtnant, Matroserne for deres men noget forskelligt, hvorfor Krigsretten mest holdt sig til de første. Faderen til den dræbte krævede Dom, og begge Parter mødte med Prokurator. Dommernes Vota er meget udførlige, meget forstandige og humane. Nogle mente, at Drabsmanden ganske burde frikendes, da den dræbte havde mest Skyld i Stridens Opkomst: „. . . teede sig med vred Hue /: udi det at den afdøde Løjtnant stampede mod Stedet, han stod paa, og sparkede Støvet

ofver sit Hofved :/" osv. De enkelte Grader var enige i deres Dom, undtagen Kaptajnerne, af hvilke en afgav et langt Særvotum — noget sjældent forekommende. Flertallet stemte for, at Drabsmanden „kan" beholde Livet mod at betale sædvanlig Mandebod, 40 Lod Sølv, til den dræbtes Slægt, men bør degraderes til Menig for at tjene sig op nedenfra, og han skulde betale Rettens Omkostninger. Den kongelige Resolution lød: „Ob wir wohl von dergleichen, weitläufigen Proceduren, die in dieser Sache vorgefallen sind, für unsere Kriegsgerichte ins künftige nichts wissen wollen", approberes dog for denne Gang Dommen. Kongen, og vel Generalauditøren, har antagelig villet have en mere summarisk Procedure, ingen Prokuratorer i en rent, man kan vel sige, militær Sag.

Som almindelig Regel kan man sige, at de egentlige Soldater, de hvervede, havde godt Kendskab til den militære Lovbog, Krigsartiklerne, hvis Bestemmelser stadig blev gennemgaaet med dem under deres mangeaarige Tjenestetid. Som Regel søgte de ikke Udflugter eller nægtede deres Skyld men erkendte strax denne og bad Krigsretten om en mild Dom.

Overfor de udskrevne Soldater blev Krigsartiklerne sædvanlig ikke bragt til fuld Anvendelse, da Krigsretterne i de meget sjældne Tilfælde af Forseelser blandt disse skikkelige Bønderkarle gik ud fra den Betragtning, at de ikke var Soldater i den Tids Forstand, ikke tænkte og følte som saadanne og som oftest ikke havde fuld Forstaaelse af Omfanget af deres Forseelser. Disse sidste var nærmest Vagtforseelser, Forsøg paa Flugt til Hjemmet o. l.

Angaaende Forholdet som Vidne kan nævnes, at en anklaget menig Soldat kunde forlange og faa gennemført, at et Vidne udskødes, fordi han var en anklagedes „Uven". I en i sig selv ret ubetydelig Sag blev et Vidne, en Underofficer, spurgt, om han kunde sværge paa sit Udsagn. Han bad sig „undskyldt" for Edsaflæggelse, hvorefter man ikke trængte videre ind paa ham herom. De tre næste Vidner, ogsaa Underofficerer, vilde heller ikke sværge og blev fritaget derfor. Derefter endnu en: Han vilde nok sværge, hvis hele Kompagniet vilde gøre det samme — ellers ikke, hvorefter det frafaldtes. Men endelig kom der to Vidner, der nok vilde sværge, hvad der dog ikke blev modtaget af Retten. I en Gældssag vilde baade Skyldner og Kreditor aflægge Ed paa deres Udsagn. Dommerne kunde ikke blive enige om, hvem af de to der skulde tilstedes Edsaflæggelsen og henskød Afgørelsen til Generalauditøren, der dog viste Sagen tilbage til Retten selv. Da de fleste af

Dommerne skønnede, at Skyldnerens Forklaringer var noget upaalidelige, nægtedes der ham Tilladelse til at sværge, og han blev dømt. I et Tilfælde, hvor en Kone havde udskældt en Underofficer i Funktion, skulde Vidnerne aflægge Ed; men Fæstningskommandanten nægtede Tilladelse dertil, „fordi det var Eftermiddag"; det maatte vente.

Ogsaa Soldaterhustruer og andre ikke egentlig Militære kunde dømmes ved Krigsret. For Soldaterhustruerne drejede det sig mest om Klammeri, Slagsmaal med andre Kvinder eller ærerørige Beskyldninger. Som oftest i saadanne Sager søgte Krigsretten at mægle mellem Parterne, at disse gensidig bad hinanden om Tilgivelse, rakte hinanden Haanden og lovede Bod og Bedring for Fremtiden. I alvorlige Tilfælde har Krigsretterne dog idømt Kvinder Dødsstraf, Brændemærken, offentlig Piskning, („Staupenschlag am Pranger") Ris af Skarpretteren, Fængsel paa Livstid i Spindehuset osv.

Spisemesteren i Kastellet ved Kjøbenhavn, en civil Mand, havde udskældt en Soldat af det dèr garnisonerende Regiment og smædet selve Regimentet. En Krigsret, der blev sammensat af Personale fra andre Regimenter, dømte Spisemesteren bl. a. til, at han udenfor Vagten og i Overværelse af det Personale, der havde været paa Vagt den paagældende Dag og hørt Udtrykkene, skulde bede om Forladelse og samtidig slaa sig paa Munden med de Ord: „Maul, du hast gelogen", hvornæst han som Fange, lænket til sin Karre, skulde gaa i Slaveriet et Aar. Med Undtagelse af dette at slaa sig for Munden osv. godkendte Kongen Dommen.

Straffene i betydeligere Sager var Riden paa Træhest, „die Kapelle" d. v. s. Geværkapellet, med eller uden Vægte ved Benene; Krumslutning, 4 Timer daglig nogle Dage i Træk; Spidsrod; Slaveri, ærligt eller uærligt efter Forbrydelsens Art, i sidstnævnte Tilfælde altid paa Livstid, da en til uærligt Slaveri dømt aldrig vilde kunne finde Plads blandt andre Mennesker; Brændemærken, der ogsaa medførte Uærlighed — osv.

Tortur anvendtes overordentlig sjældent og kun efter særlig kongelig Tilladelse, som kun nødig blev given, nærmest kun hvor Forræderi, Komplot om Desertion o. l. formodedes, for at komme efter andre Deltagere, navnlig Anstifterne. Der skælnedes mellem en lettere og en sværere Grad af Tortur. Den første alene med Tommelskruer, den anden med den polske Buk (en særlig Slags Krumslutning) og den spanske Støvle. Den kongelige Tilladelse gjaldt kun den første Grad til at begynde med, og den skulde indledes med blot at vise Fangerne

Instrumenterne. Hjalp dette sammen med passende Formaninger ikke, kunde man skride til „gelinde" Anvendelse, senere en skarpere. Dette kunde foretages af Stokmesteren, den militære Fangevogter. Hjalp dette ikke, maatte ny kongelig Tilladelse indhentes til den sværere Grad. Denne udøvedes af Skarpretteren efter lignende Indledning som den første. Som Regel skulde Garnisonskommandanten personlig overvære Torturens Anvendelse.

Opretholdelsen af Tugt og Orden i Hæren paahvilede Regimentscheferne; men med disses personlige Færd og Kommandoføring havde Overkrigssekretæren samt de to Vaabenchefer, Infanterigeneralen og Ryttergeneralen, et vaagent Øje og greb enten personlig ind eller gennem en kongelig Udfærdigelse. Det var ikke helt sjældent, at en Oberst eller endog en General fik Paalæg om at ordne et eller andet misligt Forhold for deres eget Vedkommende som Gældssager, Slaphed i Kommandoføring eller Overgreb, Forførelse af ugifte osv., og adskillige saadanne høje Officerer er bleven afskediget krigsretlig ved Dom eller administrativt af Kongen. Denne var ubønhørlig, hvis han fik Vished for, at en Chef havde misbrugt sin Stilling til at skaffe sig ulovlige Indtægter enten hjemme i Riget eller under Udkommando i fremmed Tjeneste. En grevelig Generalmajor og Regimentschef, om hvem Kongen for sikkert havde erfaret, at han havde modtaget Penge for at optage Officerer i sit Regiment eller for at indstille til Avancement, blev tilskrevet om Kongens „Bestyrtelse" ved at erfare saadant. „Du bør saa betænke, at Du har handlet imod vort Forbud om at tage Gaver og Foræringer. Og hvad vilde der ske med Dig, hvis vi lod Dig stille for General-Krigsretten . . . Men da vi af sær Naade ej vil vanære Dig", vil Kongen nøjes med at afskedige ham. — Billigere slap den Furér, der havde begaaet noget Underslæb, idet han kun blev degraderet saalænge, indtil hans opsparede Underofficerslønning kunde dække det besvegne.

Degradation fra Underofficer eller Løjtnant til Menig, enten for en vis Tid „at skildre", (forrette Vagttjeneste som Menig), virkelig forrette Menigs Tjeneste, eller indtil de ved god Tjeneste efterhaanden kunde arbejde sig op, var en jævnlig anvendt Straf. Hvad der herved opsparedes af den højere Lønning, kom Krigshospitalskassen til Gode. Det kunde i en saadan Dom udtales, at den dømte skulde slaa sig

igennem med den lavere Lønning, selv om han var i Stand til at skaffe sig bedre Underhold.

Et udførligt Pas, udfærdiget som et stateligt Dokument, var her som andensteds nødvendig for enhver Mand, der vilde rejse, og da navnlig til Udlandet. Den udtjente Soldat, Menig som Befalingsmand, blev forsynet med et Dokument, Pas, ærlig Afsked, hvori foruden nøjagtig Personbeskrivelse, Oplysning om Alder, Hjemsted osv. anførtes, hvor, hvor længe og i hvilke Stillinger den afskedigede havde tjent tro og ærligt, samt Opfordring fra Regimentschefen til militære og civile Myndigheder i Ind- og Udland om at lade Foreviseren frit passere. At blive afskediget „uden Rest [Afregning] og Pas" var en meget haard Straf, der kun kunde ikendes af en Krigsret. En Mellemting var et „Laufpas", „Løbepas", hvori Udtalelsen om tro og ærlig Tjeneste manglede.

Paa Krigsskibe paa Togt forefaldt der meget sjældent alvorlige Forseelser. Blev det nødvendigt, kunde Chefen eller en for Tilfældet nedsat Krigsret idømme et bestemt Antal Slag Tamp. I alvorligere Tilfælde idømtes „at springe fra Raaen" eller Kølhaling 1—3 Gange.

Paa større Flaadeafdelinger fulgte Søfiskalen eller hans Fuldmægtig med for at gøre Iagttagelser og Optegnelser om muligt forekommende mindre heldigt Forhold af Skibscheferne eller Træfningscheferne. Som Exempel skal anføres, at der i Anledning af Bataillen udfor Jasmund den 8. August 1715 blev anlagt Sag mod tre af de højere Kommanderende. Først efter fire Aars Forløb afsagde Sø-General-Krigsretten sin Kendelse, hvorved de to blev fuldstændig frikendt, den tredie strax „i Naade" afskediget. En af Dommerne havde bestandig undslaaet sig for at møde i Krigsretten „foregivende han ej havde Klæder at gaa med", hvad Præses m. fl. synes at have funden sig i.

Om det disciplinære Forhold ombord paa Togt skal anføres nogle Bemærkninger fra Protokollen paa Admiral Rabens Flagskib „Elefanten" Sommeren 1718, da Raben sejlede sammen med den engelske Flaade i Østersøen. Foruden Raben var Kommandør-Kaptajn Doss og Kaptajn Rosenhoff paa „Elefanten". Den 2. August udstedte Raben følgende Filippika: „Efter jeg fornemmer, her under Skibsbord paa Orlogsskibet Elefanten begaaes megen Gudsfortørnelse med blodige Eder og Banden og andet mod Guds allerhelligste og Kongens allernaadigste Lov; saa beordrer den en Chef kommanderende (altsaa Raben) at ad-

vare og forbyde, det ingen Officer eller andre, hvo det være kan, maa holde nogen unyttig lang Samkvem i Kahytten, men enhver, naar der ikke spises, holde sig udi sit Kammer eller til den Post, hvor han har at forrette, og at ellers entholde sig fra al Daabel og Spil samt al Sværen og Banden, hvormed Gud fortørnes — saafremt han ej vil straffes efter Krigsartiklerne". Den 15. August er opnoteret: Kaptajn Rosenhoff har paa Formiddagsvagten brugt slem Mund mod Skipperen og Kommandøren. Eftermiddagsvagten var hans Vagt, mens fyldte sig den Tid og holdt det saa ved den hele Dag.

Den 6. September tilstillede Raben Doss følgende: Officererne skal foregaa med godt Exempel. Raben har her ombord set, at Officerer og Mandskab gaar med tændt Pibe i Munden, naar de har noget at udrette, og derved forsømmer Tjenesten. Naar fremtidig en Officer ryger paa sin Vagt eller under anden Tjeneste, skal han hver Gang betale 24 Skilling til de Fattige, Underofficerer og Gemene 12 Skilling. — Raben kan intet Hensyn tage til Komm.kapt. Doss' Undskyldning, om en eller anden Officer er gammel og ikke alert nok; enhver bør gøre det, han skal. Naar Landofficererne her er uvillige til at drive deres Folk til Arbejde, sker det nok ogsaa paa andre Skibe ... De formanes til at være mere villige til at gavne Kongens Tjeneste. Ingen skal undskylde sig med, at de ej kan komme hastig nok under Sejl, naar Chefen (Raben) er fraværende. De vagthavende Officerer og Styrmænd er ansvarlige. De engelske Skibe kommer med færre Folk hurtigere under Sejl end vi. Dette er til liden Ære for vore Folk, som Kongen giver saa god Gage og Traktemente. Denne Ordre skulde oplæses overalt og iagttages. Hertil er føjet: „At det ikke gaar saaledes til udi Orlogsskibet Elefanten som paa andre Orlogsskibe, kan være muligt. Officererne her paa Elefanten bliver trakteret for Slyngler, Hundsvotter og Horeværter iblandt. Og som det er deres daglige Traktement, derfor er her i Skibet hverken Lyst eller Kærlighed til noget".

Raben var en dygtig og djærv Sømand men noget kolerisk af Temperament. Doss var 71 Aar gammel, ældre Officer end Raben men forlængst forbisprunget af denne. Elefanten var et 90-Kanonskib med en Besætning paa 753 Md.

Rigelig Brug af Eder var vistnok almindelig overalt blandt Sømænd baade dengang og senere; men ifølge Sagens Natur træffer man sjældent paa Omtale deraf i tjenstlige Udfærdigelser. Som Undtagelser kan nævnes, at en Løjtnant Lassen, der 1716 med sit Skib var beordret til at sprænge Svenskernes Bro over Svinesund, i sin Indberetning til

Admiralitetet skriver, at hans Chef havde forsikret ham, „at den Onde maatte tage ham, om han ej skulde være oppe hos ham", naar han havde givet to Lag mod Broen. Hvorefter Lassen da „i Jesu Navn" styrede løs paa Broen. Trods det fromme Ønske mislykkedes Foretagendet med betydeligt Tab af Folk.

Under Forberedelserne til Stralsunds Belejring søgte Admiralerne C. T. Sehested og Gabel forgæves at overtale Raben, der var Chef for Hovedflaaden, til at tage Kampen op med den svenske Flaade, hvorved Sehested bad „Djævlen rive og splide ham", om ikke Raben var Fjenden overlegen i Styrke. Raben selv rasede 1717 i et Brev til Gehejmeraad Sehested mod Holmens Embedsmænd: „Havde de været her, skulde ingen Djævel eller Helvede kunnet hjælpe dem, uden Gud alene . . ."

---

6. Sundhedstjenesten.

Ved Begyndelsen af den store nordiske Krig 1709 stod Sundhedstjenesten ved Hær og Flaade, i Danmark som i Norge, paa omtrent samme Trin som tredive Aar tidligere under den Skaanske Krig. Ved hvert Regiment var der en Regimentskirurg, ofte en i Udlandet uddannet Mand, der engagerede nogle Feltskærer eller Barbersvende, sædvanlig en pr. Kompagni. Noget lignende fandtes paa de største Orlogsskibe, medens de mindre maatte nøjes med en Skibsbarber med eller uden Medhjælpere. Ogsaa Barbererne var meget ofte Udlændinge, og Datidens Barberer var i det hele taget berejste Folk, der Aar igennem havde søgt Uddannelse hos dygtige Mestre i Faget hjemme og ude. Med Overkommandoen fulgte en Stabsmedikus og en Stabskirurg samt en Feltapoteker med Svende. Under Felttoget i Skaane blev de alvorligt syge saavidt muligt ført over til Sjælland, til Helsingør og Kjøbenhavn ligesom under Skaanske Krig, samtidig med at der flere Steder i Skaane indrettedes smaa Lasaretter og Sygehuse. Sygeplejen besørgedes som sædvanligt af Soldaterkonerne.

De betydningsfuldeste Momenter paa det militære „Sundhedsvæsens" Omraade i denne Krig var de blodige Slag ved Helsingborg, Pesten i Kjøbenhavn 1711—12 og den store Sygelighed paa Flaaden 1710. Til Supplering af, hvad der i Bind II S. 470 er meddelt om For-

holdene efter det først nævnte Slag, skal der fremsættes nogle yderligere Bemærkninger, særlig om Anstalterne i Kjøbenhavn til Pleje af saarede og syge.

Da Skaane maatte rømmes umiddelbart efter Slaget, førtes saarede og syge i Tusindvis over til Helsingør, der alt i Forvejen var overfyldt med syge Soldater. Skønt de høje Myndigheder, Kongen ikke mindst, samt Befolkningen viste rosværdig Interesse, Omhu og Offervillighed for de syge og saarede af Hær og Flaade, synes Udviklingen i Begivenhederne paa den anden Side Sundet i disse Dage dog at være kommen overraskende. Efterretningerne om Slagets ulykkelige Udgang er allerede Dagen efter, altsaa den 11. Marts, naaet til Kjøbenhavn, men alligevel sammentraadte det medicinske Fakultet først den 15. og først paa udtrykkelig kongelig Ordre for at drøfte Indretningen af Landetatens Kvæsthus paa Kjøbenhavns Ladegaard, der nærmest var en Invalidestiftelse, til Lasaret for den slagne Hær, og navnlig Ordningen af Lægetjenesten derved. De højlærde Herrer Medicis „undskyldte" sig for deres egen Person fra at tage Del i dette sidste, men to af Kjøbenhavns Læger, begge Doctores, tilbød at besørge Lægetjenesten. Og det var paa høje Tid.

Den 16., da den første Vogntransport med saarede og syge nærmede sig Kjøbenhavn, kaldte Kongen Kommandanten i Kastellet og Kjøbenhavns Politimester til sig om Morgenen paa Slottet og befalede dem, endnu samme Dag at træffe Anstalt til Pleje af de mange stakkels Mennesker. Og de to Herrer havde „hverken Hospital, Boskab, Betjente eller Forraad" af nogen Art, og Kvæsthuset skulde først nogenlunde indrettes til sin nye Bestemmelse. Politiet blev strax sat igang med at leje Huse i Byen til midlertidige Lasaretter og med at indrette dem.

Den første Udgift, de to Herrer havde i deres nye Funktion var til en af Kongen beordret Vejviser for Trænføreren (Vognmesteren) om til Søkvæsthuset. Efter at de havde foreslaaet Kongen og denne bevilget, at dette Kvæsthus foreløbig maatte benyttes af Hæren, tog de fat paa at indrette Ladegaarden og de lejede Huse til Patienterne, og faa Dage efter kunde Overflytningen til disse Steder iværksættes. Et udførligt Reglement for Personalet paa Ladegaardslasarettet blev udfærdiget og en Inspektør dertil antoges. Han skulde føre det almindelige Tilsyn, besørge Forplejning og Pleje, antage Plejersker m. m. — alt for en bestemt Betaling pr. Patient pr. Dag. Et Spisereglement opsattes. Der antoges Præster, Forsjungere ved Gudstjenesten, Doktores samt en

Medici-Adjunctus, Overkirurger og under dem Medlemmer af Kjøbenhavns „Barber Amt"; endvidere Barbersvende, Regnskabspersonale osv. Inden Marts Maaneds Udgang var Hovedlasarettet i fuldstændig Orden og Drift.

Da Ladegaardens Bygninger langtfra var tilstrækkelige til de mange Patienter, blev der strax taget fat paa Opførelse af et Antal Bygninger med Kælder, Stue og Loft, hvilket blev tilendebragt i Løbet af nogle Maaneder. Desuden lejede de to Kommissærer Wodrofsgaard (nu Wodrofslund) til Hjælpelasaret, udvidede den ved Ladegaarden værende Kirkegaard osv.

Foruden de store Fællesrum til Patienterne fandtes der paa Ladegaarden efter Tilbygningerne bl. a. en „Blesseur Stue", et Par „Amme Stuer", en „Svenske Stue", flere „Durchløb Stuer", nogle „Curer Stuer", Medikamentkammer, Anatomikammer, nogle „Sundheds Stuer" osv.

Ammestuerne har formentlig været til Soldaterkonerne med smaa Børn.

Et Par Smaatræk giver noget Begreb om Soldaterfamiliernes sørgelige Lod i hin Tid.

Enken efter en ved Helsingborg falden Sergent af Fyenske gew. Regt. kom med første Hold den 16. Marts og blev dødssyg indlagt i Søkvæsthuset, medens hendes to Børn, en lille Dreng „navnlig Jokum" og et nimaaneders Pigebarn, Maria, blev sat i Pleje hos Maren salig Peders. Drengen var ikkun — det var i Marts Maaned — iført en gammel Skjorte, Pigebarnet en Særk og en liden Trøje; men der blev af Kommissærerne købt Klæder til dem. En anden lille Dreng, den toaarige Nicolaj, hvis Moder var bleven dræbt ved Helsingborg, fulgte med sin saarede Fader, en menig Soldat, til Kjøbenhavn og kom i Pleje sammen med de to andre. Drengene døde et Par Maaneder efter, men den lille Pige overstod Trængslerne.

At de to Kommissærer personlig var paafærde, viser en lille Notits om to menige Soldater, der „meget svag" ankom den 20. Marts, og til hvem de to Herrer lod hente to Pægle Vin, „som de i vores Nærværelse uddrak".

Først efter seks Aars trofast Arbejde, ogsaa i den efterfølgende strænge Pesttid, kunde de to dygtige Mænd med Kongens Tilladelse „kvittere [ophæve] dend møysommelig Hospitals-Commission". Under Pesttiden 1711—12 kom dette stærkt udvidede og forbedrede Ladegaardshospital i højeste Grad til Nytte, da de militære Patienter og Invalider blev flyttet dels til Falkonérgaarden, dels til et Hjælpehospital ved Nyhavn

for at gøre Plads ogsaa for pestsmittede af den civile Befolkning. — Som Bevis for den gode Orden paa dette militære Hospital bør det nævnes, at der haves fuldstændige Fortegnelser over samtlige i Aarene 1710—18 behandlede Soldater, selv i Pesttiden, med Oplysning om Navn, Afdeling, Fødested, Tiden for Opholdet, om død eller helbredt.

For Krigsføringens Fortsættelse var det en Lykke, at saagodtsom samtlige hvervede Regimenter i Pesttiden var paa Krigsskuepladsen i Tyskland, medens de udskrevne Afdelinger dannede Fæstningsgarnisonerne.

Til Felttoget 1711 i Nordtyskland blev der organiseret et Felthospital (Lasaret) med et Feltapotek. Personalet ved det første var en Inspektør, en Medikus, en Kirurg, to Under-[Barber]Mestre, tre Barbersvende m. fl. Det var beregnet paa 200 Patienter og medførte 14 Køretøjer. Apotekets Personale bestod af en Apoteker med to Svende m. fl. Overfor saadanne Fægtningstab som de ved Gadebusch 1712 var en saa ubetydelig Institution selvfølgelig ganske utilstrækkelig, og den har maattet følge Hæren paa Tilbagetoget. De saarede fra dette Slag maatte overlades til de nevtrale mecklenburgske Myndigheders og Befolkningens Omsorg, der ogsaa synes villigt at være bleven ydet.

Flaadens Fægtningstab under Krigen var ikke betydelige, men til Tider var Sygeligheden meget stor. De syge blev mest muligt ført i Land, navnlig i de bornholmske Købstæder, i Kjøge, paa Møen osv., hvormed Eskadrerne mest havde Forbindelse.

Da Admiral Rosenpalm 1717 overtog Kommandoen over den norske Søekvipage, lod han snarest muligt indrette Sygehus i Frederikstad, som han fik indrettet paa lignende Fod som Lasarettet paa Kjøbenhavns Ladegaard, men naturligvis i mindre Stil. Ifølge hans Kontrakt med Lasaretforvalteren skulde der føres nøjagtig Dagbog over hver Patient. Hvis de syge var saa svage, at de ikke kunde hjælpe sig selv, skulde Opvarterskerne toe og kæmme dem — man gik jo med langt Haar dengang. Til den daglige Middag skulde leveres fersk Kødsuppe, en Pot, samt et halvt Pund Rugbrød og 12 Lod Kød uden Ben. Suppen skulde være kogt med Urter, Svesker eller Gulerødder. De, der ikke kunde taale Kød, skulde have Havre- eller Æggesuppe med et kvart Pund fint Brød. Aftensmaaltidet var fastsat særlig for hver Dag i Ugen og skulde hveranden Dag bestaa af en rigelig Portion Grød med Smør

samt Rugbrød med Smør. Kunde den syge ikke taale Rugbrød, skulde han i Stedet have Semmel med Smør. Hveranden Dag Øllebrød med Sirup og Annis; dertil Brød og Smør. Til hvert Maaltid et Bæger kogt Godtøl „og om nødig gøres, ialt $2^1/_2$ Pot daglig". En Opvarterske pr. 25 Patienter.

Dette ser meget tiltalende ud, og man maa haabe, at det er bleven overholdt. Rosenpalm synes dog ikke at have været tilfreds med Inspektøren (Forvalteren), thi Aaret efter ansatte han en af sine Kaptajnløjtnanter som Overinspektør, der fik en yderligere Instruktion, hvori det bl. a. hedder, at om „nogen med Frantzoser [Kønssygdomme] eller slige inficerede Sygdomme indkom", skulde de vel forplejes som andre syge og af Kirurgen tages i Kur, men „saadanne syge, som af dem selv forvoldes, betaler enhver Patient for hans Restitution", der krævede særlige Midler saasom Brændeved, Kul, Spiritus vini, 8 Rdl.

Anvendelse af fransk Brændevin o. l. som Forebyggelsesmiddel mod Sygdomme, særlig febrøse, var meget almindelig.

Ved de hvervede Regimenter var Chefen sammen med Kompagnicheferne ansvarlig for, at Regimentet til enhver Tid var fuldtalligt, og modtog til Gengæld herfor en bestemt Pengesum, Rekrutpenge. De egentlige Fægtningstab skulde Kongens Kasse betale, sædvanlig med 15 Rdl. pr. falden Infanterist, 10 Rdl. pr. Rytter, hvortil kom en bestemt Godtgørelse for mistede Heste, Vaaben og anden Udrustning. Ved skarpe Mønstringer sikrede Generalkommissariatet sig, at Mandskab og Heste ikke alene var fuldtallig tilstede, men ogsaa at Hestene var gode, Folkene tjenstdygtige, reglementeret bevæbnet og beklædt. Derimod skulde Cheferne for Rekrutpengene erstatte Afgang ved Sygdom — dog ikke ved Pest o. l. — og Desertion. De var derfor i højeste Grad interesseret i kun at antage sunde, stærke Rekrutter og paa alle Maader at opretholde en god Sundhedstilstand i Regimentet.

Under Felttoget i Norge med de vanskelige Forhold for Indkvartering, Forplejning og Sygepleje led de hvervede Regimenter fra Danmark meget betydelig Afgang — ligesom ogsaa de udskrevne Afdelinger — trods Chefernes Omhu og højrøstede Klager, og der var de Regimenter, der i Løbet af et Aar maatte skaffe 200 Rekrutter eller flere til Erstatning for døde, utjenstdygtige, deserterede samt saadanne, hvis Kapitulation var udløben, og som ikke vilde rekapitulere. Ved de udskrevne Regimenter var Forholdet et andet, idet Afgang blandt Mandskabet erstattedes ved Nyudskrivninger. Dog synes det, at det ved de danske udskrevne Afdelinger i det hele taget ikke har manglet paa

tilbørlig Omhu fra Befalingsmændenes Side overfor deres Folk. Derimod er der bleven fremført Anker mod Officerer ved norske udskrevne Afdelinger for manglende Omhu i saa Henseende. En indgaaende Undersøgelse, Retssag, 1716 ved en Bataillon af Bergenhusiske Regiment (Hartv. Huitfeldt), der laa i Garnison i Kastellet ved Kjøbenhavn, peger dog i modsat Retning og er ogsaa iøvrigt af Interesse.

Garnisonsfeltskæren, en Franskmand, havde været saa forsømmelig ved Behandlingen af en Menig, at et Ben maatte amputeres paa denne. Samtlige Befalingsmænd ved Kompagniet rejste sig i den Anledning som een Mand og krævede Garnisonsfeltskæren draget til Ansvar. Kompagniets Løjtnanter og Kaptajn d'Armes (Underofficer) fremstod i Retten og vidnede, at der ved Parolen, den daglige Befalingsudgivelse, bestandig var befalet, at Kompagnicheferne „flittig skulde visitere Patienterne og betimelig anmelde disse hos Garnisonsfeltskæren, for at de syge, naar det var nødvendigt, kunde føres fra Regimentets egen Sygestue til Ladegaardens Hospital". Men Garnisonsfeltskæren havde stedse været forsømmelig og ofte hverken haft Medikamenter med eller forsynet sine Svende dermed, skønt han punktlig havde faaet udbetalt de reglementerede Medikamentpenge. Derfor havde Majoren, Kompagnicheferne og de andre Befalingsmænd, ja endog Patienterne selv, ofte maattet skaffe Medicin paa deres egen Bekostning. Derimod havde Regimentsfeltskæren efter alles Vidnesbyrd altid samvittighedsfuldt udført sin Gærning.

---

7. Religiøse Forhold.

Det er almindelig kendt, at Omsorgen for Gudstjenesten i hin Tid ogsaa gjaldt for Krigsmagten til Lands og til Vands, om det end var kendeligt, at Omsorgen derfor var mindre gennemført paa den store nordiske Krigs Tid end forhen, og den var mindre end f. Ex. i den samtidige svenske Hær. Det skal dog nævnes, at to norske Kompagnier af Marineregimentet, der i 1717 laa i Garnison i Oldenburg, midlertidig blev forlagt til Rendsburg for at høre Gudstjeneste paa Dansk (Norsk). I Felten overholdtes det saavidt muligt, at der hver Morgen og hver Eftermiddag holdtes Gudstjeneste samlet indenfor hvert

Regiment. Klokken 8 Morgen og 6 Aften rørtes Trommen til „Betstunde", hvorved Personalet samledes i en Kreds om to opstillede Trommer. Det var en Tjenesteforretning.

Det berettes, at to Dage før Slaget ved Helsingborg var enhver i Stenbocks Hær til Guds Bord. Dagen efter fortsattes der „med Gudsfrygt og Paakaldelse", og endelig paa Kampdagens Morgen blev Folkene opmuntret med Øl og Brændevin, „saavelsom med gode, fyndige Ord til Striden" af Præsterne. Før Slaget ved Gadebusch har Stenbock antagelig forberedt sin Hær paa lignende Maade som ved Helsingborg. Kong Frederik lod ved Gadebusch uddele Brød, Smør og Brændevin „item Hø og Havre" — om anden Forberedelse vides intet.

Paa hvert Orlogsskib var der ansat en Præst, og Admiralitetet udtalte 1717, at ogsaa de Fregatter, der besørgede Krydsertjenesten, burde have en Præst; men dette Forslag synes ikke at være fulgt. Ved Begyndelsen af et Felttog blev der altid ansat et Antal Feltpræster, om end ikke hvert Regiment havde sin. Ved de hvervede Regimenter, navnlig ved Fodfolket, var der den Vanskelighed, at mindst Halvdelen af Mandskabet var Tysktalende, hvad der har maattet tages Hensyn til. Ved den norske Hær synes der ikke at have været fast ansatte Feltpræster, før General Wedel efter Kongens Ordre 1717 ansatte saadanne ved et Antal Regimenter. Forud for Felttoget 1719 henledte General Lützow Kongens Opmærksomhed paa, at fire af de otte geworbne danske Infanteriregimenter ingen Feltpræst havde, og at det saaledes kunde ske, at mangen en Soldat maatte for sidste Gang lukke sine Øjne uden at være betjent med Alterens Sakramente. Kongen resolverede, at naar Felttoget begyndte, vilde han have sin Opmærksomhed henvendt herpaa. Indtil da maatte Regimenterne se at klare sig med de danske [norske Sogne-?] Præster, hvad nok kunde gaa, da de tyske Menige i Reglen forstod noget Dansk. Da Kongen 1719 kom til Norge, blev en Provst anmodet om, efter sin Lejlighed snarest at indfinde sig i Hovedkvarteret for at prædike for Kongen.

Af en langvarig Retssag i Rendsburg 1716 erfarer man indgaaende om Gudstjenestens Udførelse i en stor Garnison. Kommandanten her, den meget stridbare Generalløjtn. Christian Rodsteen, forlangte, at de tjenstfri Menige og Underofficerer, d. v. s. de, der ikke var paa Vagt, skulde føres til Kirke Søndag Morgen Kl. 8 Vinter og Sommer samt om Eftermiddagen; endvidere hver Tirsdag og Torsdag samt, hvis det var danske Folk, yderligere hver Onsdag; hvilket sidste der-

efter udstraktes til ogsaa at skulle gælde de Tyske. Rodsteen støttedes heri af den meget ivrige og herskesyge Garnisons-Hauptpastor, men samtlige Regimentschefer i Garnisonen og deres Officerer misbilligede saa vidt drevne Fordringer uden dog direkte at kunne modsætte sig dem. De jourhavende Officerer skulde føre Tilsyn med, at Mandskabet stillede til Kirkeparaderne, og at Underofficererne førte de Menige i Kirken, men Rodsteen kunde ikke paalægge Officererne at være tilstede i Kirken under Gudstjenesten. Skønt Underofficererne skulde holde Folkene samlet, og skønt der stilledes Poster ved Kirkens Udgange, kunde det ikke forhindres, at Soldaterne under forskellige Paaskud forlod Kirken og ikke vendte tilbage igen efter udført Ærinde, og mange skjulte sig før Kirkeparaden, da de vidste, at Befalingsmændene saa gennem Fingre dermed.

Sagen blev endelig forelagt Kongen til Afgørelse, hvorpaa General Scholten afgav den Udtalelse, at det ikke var Skik og Brug at kommandere Soldaterne til Kirkeparade 4 Gange om Ugen; en Soldat skulde først og fremmest forrette Kongens Tjeneste — derfor var han der. Om Søn- og Helligdagene burde Soldaterne holdes til at gaa i Kirke — de andre Dage maatte det være en frivillig Sag, og i Overensstemmelse hermed resolverede Kongen.

Om en Skibspræsts Uegennytte beretter Journalen fra Orlogsskibet Prins Carl, der Vinteren 1718—19 laa ved den norske Kyst, at „Den 23. December blev Præsten tilsagt [lovet], at Juledag skulde der ofres, hvortil han svarede Nej". Juledag: „Idag, da Kommandøren skikkede sit [Offer?] over til Præsten og lod ham sige, at Folket skulde indfinde sig. Men Præsten svarede Nej og sagde, saasom de nu ikke havde Penge, og de havde lidt nok selv".

At „komme standsmæssigt i Jorden" tillagdes i hin Tid overordentlig Vægt. Det fornemste var, at Begravelsen fandt Sted om Aftenen, ved Fakkelskin, med langvarige og bekostelige „Parentationer" af en eller flere Præster, med dyre Kister, Sørgeklæder til forskellige, Traktement til Følget osv. En 1719 i Norge død dansk Kadet fik Begravelse som Løjtnant. Efter at der var „paranteret" over ham i Kirken paa Dødsstedet, blev han „henbaaren" til en anden Kirke og „sæt i Kælderen". Penge til Begravelsen var der ingen af, og dog løb Bekostningen op til omtrent 300 Rdl., som formentlig hans Forældre har maattet udrede.

Som Modsætning til, hvad der foran er anført om døde Matrosers fattige Efterladenskaber, skal nævnes hvad to unge Officerer, en

Kornet og en Løjtnant ved Hertugen af Württembergs Kyrasserregiment, efterlod sig, kort efter at Regimentet var vendt hjem fra Krigen i Brabant. Kornettens Efterladenskaber bestod i 4 dobbelte og 13 enkelte Louisdorer, 9 dobbelte og 10 enkelte Dukater, halvanden engelsk Guinea, en Diamant, 71 Daler i Sølvmønt; Guld- og Sølvtresser, Sølvspiseske og -kniv, Sølvknapper, flere Uniformer med Galoner, Kyras, Køllert osv.; Andel i Standartremmen; et rigeligt Antal Skjorter, Manchetter og Halskraver; to Heste; to Par Pistoler; Sadler, Chabrakker med Guldtresser; et nyt Telt med Markise m. m. To Bønnebøger, to Dagbøger, et Bundt Breve „uden Værdi". — Ifølge gammel Skik „i den kongelige Armee" tilfaldt den ene Hest, fuldt opsadlet, hans Ritmester. Løjtnanten ejede lidt mindre i rede Penge men pragtfulde Uniformsgenstande og Ridetøj, rigeligt af Underbeklædning, et Guld- og Silkeskærf, Telt med Markise, en beslagen Vogn med Seletøj, tre Heste, en „aandelig" og to Historiebøger. Begges Begravelse kostede meget betydelige Summer. Ligesom ved Kornetten tilfaldt en opsadlet Hest Ritmesteren. En anden opsadlet Hest og Pistoler samt 10 Rdl. havde Løjtnanten inden sin Død skænket sin Karl, Niels, der havde tjent ham flere Aar. En Kaarde med Sølvfæste samt et Par Støvler, der ved Begravelsen laa paa Kisten, tilfaldt ifølge „den gamle Rettighed" de to Trompetere, som blæste for Liget.

Naar man har set, at selv de yngre Officerer i Felten medførte eget Telt, Vogn, flere Heste og et betydeligt og kostbart personligt Udstyr, forstaar man, hvad et Regiments Træn i hin Tid fyldte, og hvor fristende det maatte være at komme ind og plyndre Fjendens Bagage.

Paa Orlogsskibene døde hyppigt snart en Matros, snart en Soldat af Sygdom. Kun en sjælden Gang nævnes det, at den døde med de sædvanlige Ceremonier blev kastet overbord, men det ses dog, at saadant er sket selv fra Skib, der laa udenfor en hjemlig Havn, og det maa antages, at det har almindeligt været Tilfældet. Det hedder sig, at efter Kampen ved Strømstad blev de mange døde kastet overbord lige udenfor Havnen; men ved anden Lejlighed er i ethvert Fald en Del af de faldne bleven begravet inde paa den nærmeste Strand. Naar en død Soldat eller Matros blev „kast omborde", blev der affyret „Æresskud", skønt der vistnok ikke var Hjemmel derfor i Søkrigsartiklerne. — Ved Begravelse af Søofficerer i Kjøbenhavn har der været afgivet Infanteri, eventuelt ogsaa Artilleri, til at skyde ved Graven.

---

8. Andre Forhold ved Hæren.

Ved de egentlige Infanteriregimenter var henved to Trediedele af de Menige og Underofficererne Udlændinge, Tyske, navnlig fra Vesttyskland, forholdsvis faa Preussere (Brandenburgere). I Garden til Fods var Danske og Nordmænd rigelig repræsenteret. I den anden Gardeafdeling Grenaderkorpset, der i „Rang" alternerede med Garden til Fods og tildels var oprettet ved Afgivelser fra Infanteriregimenterne, var der mange Tyske. I den fornemste Afdeling, Garden til Hest, var der forholdsvis mange Holstenere men ogsaa mange egentlige Tyskere. Hvor Gardeafdelingerne havde optraadt paa Kampladserne, havde de altid kæmpet fortrinligt og viist sig som Eliteafdelinger med fremragende Korpsaand. Ved Rytterregimenterne var de Danske i Overtallet, og da Sundhedstilstanden ved Rytteriet altid var bedre end ved Infanteriet, og da Rytterne af flere Grunde holdt sig tjenstdygtige i en højere Alder end Infanteristerne, var der større Stabilitet i Rytteriets Mandskab end ved Infanteriet. Artilleriet bestod næsten udelukkende af kongelige Undersaatter: Norske Artilleri af lutter Nordmænd. I Holstenske Artilleri var der mange Nordmænd og Danske sammen med „Holstenere".

Desertionerne var til Tider en slem Plage ved Infanteriet, medens de var sjældne ved Rytteriet. Som tidligere nævnt kunde man almindeligt hverve en Rytter for 10 Rdl., medens en Infanterist kostede 15. Tjenesten til Hest har altsaa øvet større Tiltrækning end Infanteritjenesten; den var mere anset saavel blandt de Militære selv som i den civile Befolkning, og Rytterregimenterne gik i det dengang saa betydningsfulde „Rang"spørgsmaal foran Infanteriet. Folkene skælnede selv skarpt mellem „Rytter" og „Soldat" (Infanterist), og Rytteren hævdede, at han ikke var „Soldat" men Rytter. En Tid havde den Uskik indsneget sig, at Ryttere, der havde gjort sig skyldige i Tyveri, blev afgivet til et Infanteriregiment; men dette blev strængelig forbudt.

Der har i Eftertiden været ræsonneret meget over, at Hæren i hin Tid var tysk. At dette var Tilfældet ved Infanteriet er altsaa rigtigt nok, og det havde sine bestemte Grunde. Den faatallige Købstadbefolkning kunde som Haandværkere nødtørftig tjene til Opholdet og kunde daarlig vænne sig til den skarpe Disciplin i Regimenterne, og Hovedmassen af Bønderkarlene blev enten udskreven til Tjeneste i Landmilitsen eller var af Vornedskab, senere af Stavnsbaand, tvungen til at forblive

paa det Gods, hvor de var født. Paa de Bønderkarle, hvem det lykkedes, med eller mod deres Godsejers Villie, at slippe bort fra Godset, øvede Tjenesten til Hest altid større Tiltrækning end den trælsomme Infanteritjeneste. Meget betegnende for Forhold i et geworbent Rytterregiment er et Andragende fra en Rytteroberst om, at Regimentet efter flere Aars Fraværelse i Felten maa komme i sine tidligere Kvarterer paa Fyn. Det har her en udmærket Hverveplads, og Mandskabet har her Forældre og Slægt, Hustruer og Børn. Kongen afslog Andragendet med den Udtalelse, at det var bedst for Regimentets Krigsdygtighed ikke at gro for fast i et bestemt Omraade. Selv de saakaldte nationale Rytterregimenter i de 1717—20 oprettede Rytterdistrikter blev ikke sjældent flyttet fra et Distrikt til et andet.

Skønt Frederik den Fjerde havde genoprettet den udskrevne Landmilits, har han lejlighedsvis udtalt, at han betragtede den tvungne Udtagelse af Bønderkarlene som et Onde, og at han principielt vilde foretrække en saadan halvt frivillig Tjeneste i Hæren, som ved Sølimiterne (Søenrulleringen) i Danmark og Norge var indført for Flaaden.

Saa slemt, som nogle Forfattere har hævdet, stod det heller ikke i Almindelighed til med Desertioner. Det er en ret almindelig Troessætning, at Datidens Hære maatte søge at undgaa at kæmpe i Skove, Landsbyer o. l. for ikke at aabne Mandskabet Lejlighed til Desertion; men dette er en stor Overdrivelse og gælder i ethvert Fald ikke for den danske Hærs Vedkommende som almindeligt Træk paa den store nordiske Krigs Tid. Det har ogsaa været hævdet, at i Lejre og Bivuaker besørgedes Sikringstjenesten næsten udelukkende af de paalideligste Rytterafdelinger, der ogsaa skulde forhindre Infanteristerne i at desertere. Hovedaarsagerne var dog, at Rytteriet kunde sendes længere frem, havde bedre Oversigt og kunde hurtigere bringe Melding.

I Almindelighed kapitulerede Rekrutten paa 8 Aar, sjældnere paa 6. Derefter kunde der rekapituleres paa kortere Aaremaal. Det var ikke velset, at et Regiment tog Rekapitulering af et andet Regiments udtjente Folk — der skulde rekapituleres ved samme Regiment, medmindre Rekapitulanten ved at skifte Regiment kunde blive forfremmet til Underofficer. En Tjenestetid paa 16, 20, 30 Aar var ikke nogen Sjældenhed. Navnlig ved Artilleriet havde man meget gamle, længetjente Folk; dels fordi det mentes, at en god Artillerist ikke kunde uddannes paa kortere Tid end 10 Aar, dels for at hindre, at Artilleriets kostelige Hemmeligheder aabenbaredes i andre Hære. Selv i denne Krigstid blev det gentagne Gange indskærpet, at en Soldat, der havde

udtjent den paatagne Tid og ikke vilde rekapitulere, ubetinget skulde afgaa, og lignende befaledes, naar Flaaden gik i Vinterleje, m. H. t. saadanne Søfolk, som ikke frivillig havde taget Tjeneste men var blevet „presset".

Naar der foran er nævnt 15 Rigsdaler som Prisen for en Infanterist, er dette en Gennemsnitspris, beregnet paa en ung Mand af Middelhøjde og jævnt godt Ydre. Men om høje, anseelige Folk var der en saadan Rift mellem de forskellige Staters Hverveofficerer paa de fælles Hvervepladser, at Prisen paa en særlig smuk, høj Karl kunde løbe højt op. Ligesom ved Indkøb af Rytterheste kunde der tjenes et Overskud paa mindre gode Folk til Anvendelse paa særlig udsøgte. Langvarige og omfattende Krige, som de to første Aartier af det 18. Aarhundrede, satte Hverveomkostningerne i Vejret. Ligesom det var Tilfældet med visse andre af Datidens Fyrster, hvis Hære navnlig var baseret paa Hvervning, var det for Frederik den Fjerde en Øjensfryd at mønstre et Regiment af smukke, høje, vel klædte, vel beredne og vel dresserede Folk, og Regimentscheferne anstrængte sig derfor til det yderste for at være Kongen til Behag.

Med den Forbemærkning, at Rekrutten paa Hvervepladsen kun fik en Del af Hvervesummen udbetalt som „Haandpenge", og at „Anbringerpenge" var den Godtgørelse, som gaves til en eller anden Mellemmand, ofte en af de Soldater, der af Regimentet var medgivet Hververofficeren, skal nævnes et Exempel paa Pengeudgiften ved en Hvervning i Hamburg, der var en kendt og af vore Regimenter meget benyttet Hverveplads. Haandpenge til Rekrutten 5 Rdl.; Anbringerpenge; Penge til den vagthavende Underofficer; Vartpenge til Forplejning i 6 Dage for Rekrutten; „Schlafgeld" (Logi til ham); Penge, der ved Hvervingen gik med til Drikkevarer til forskellige, og endelig fik Rekrutten Penge af Kaptajnen til Drikkevarer ved Ankomsten til Rendsborg. Hvorefter han strax løb sin Vej.

Forfremmelse fra egentlig Underofficer til Officer fandt meget sjældent Sted og var ikke vel forenelig med Hvervings- og Kapitulationssystemet. En Mand, der paatog sig otte Aars Tjeneste som Menig og havde modtaget Haandpenge, var paa Forhaand afskaaret fra Avancement til Officer. Var han desuden gift, vilde Omgang med Officersfamilierne, der levede meget exklusivt, næsten være utænkelig. Noget andet var det meget almindelige, at unge Mennesker af den bedre Klasse lod sig antage til Tjeneste „paa Avantage" for, naar de efter nogen Tids Tjeneste som Underofficer var fundet egnet, at blive indstillet til Officer.

Varede det for længe med Avancementet, kunde de opsige deres Tjeneste for andensteds at søge deres „fortun", som det hed.

Med den stærke Tilstrømning af tyske Menige og Underofficerer til Hæren i Danmark var ogsaa en betydelig Tilgang af tyskfødte Officerer ligesaa naturlig som nyttig, da mange af dem ved Afstamning og Opdragelse var særlig egnet til Indtræden i Officerstanden. Navnlig fra Mecklenburg og Lauenburg, senere ogsaa fra Oldenburg, fik Hæren en Mængde Officerer fra de talrige krigerske Adelsslægter, og i mange Tilfælde havde Søn efter Fader søgt Tjeneste i den danske Hær. Efter de store Tab af Officerer i Krigens første Aar var imidlertid Antallet af danskfødte Officerer i Hæren tiltaget betydeligt. I den norske Hær, der næsten udelukkende var en udskreven, national Hær, tjente forholdsvis faa tyskfødte Officerer, og i Modsætning til den danske Hær var Kommandosproget dèr altid og det i Korrespondancer anvendte næsten altid Norsk (Dansk). Saa heldige disse Forhold end i Almindelighed maa betragtes, kan det dog ikke nægtes, at Tilgangen af norskfødte Officerer ikke altid var tilstrækkelig, hverken i Antal eller i Egnethed, og Tilgangen fra den danske Hær var heller ikke altid saa god som ønskelig.

Som Grundsætning tillod Frederik den Fjerde ikke Salg af Officersstilling, og kun i ganske sjældne Tilfælde har han tilladt en og anden gammel, veltjent Officer i særlig trykkende Forhold for Penge at afstaa sin Stilling.

Som en Følge af, at Kongen under Felttoget i Skaane forblev i Kjøbenhavn, foreligger der et Antal Beretninger fra de to efter hinanden kommanderende Generaler, hvoraf man faar Oplysninger om mangehaande Forhold af Interesse. I de senere Felttog var Kongen selv tilstede ved Hæren, saa at der ikke var Anledning til at skrive egentlige Beretninger. Navnlig for Kendskabet til de højere Officerer yder de opbevarede Beretninger og Breve gode Oplysninger. Som bekendt blev den egentlige Overgeneral C. D. Reventlow syg under den sidste Del af Felttoget, saa at hans Næstkommanderende Jørg. Rantzau maatte overtage Kommandoen.

Forholdet mellem disse to Generaler var ikke særlig godt; men de

var fuldt enige i deres Misfornøjelse med de yngre Generaler — en eneste undtagen: Generalmajor Dewitz af Rytteriet, den senere General af Kavalleriet, Gehejmeraad, Diplomat m. m. „qui est l'unique homme de tête, qui m'est donné à l'armée", erklærer Reventlow. En anden Gang skriver Reventlow: „... der [Generalmajor Christian] Rodsteen ist ein braver Kerl; hat aber nicht die Capacität von Dewitz, welcher gewisz eine Sache sowohl als jemanden anzuordnen und zu regulieren weisz, und ein Mann, auf den man weiter reflechieren sollte ... und ferm in dem, was er gouverniert".

Sin Næstkommanderende, Rantzau, havde Reventlow bedømt rigtigt som en tapper Rytterofficer; men han havde i Forvejen bestemt, at naar det kom til det afgørende Slag, vilde han selv være ved Siden af Rantzau paa Armeens højre Fløj, „maszen [ich] ihm von der Seite nicht sein könnte" — altsaa for at holde igen paa ham under hans Angreb med Rytteriet. De andre Generaler havde ikke „le Genie fait pour commander".

Som Følge af Reventlows mange og skarpe Reklamationer og hans Kritik af adskillige af Kongens Anordninger havde det været overvejet at lade den meget gamle Feltmarskal Wedel eller General Jobst Scholten faa Overkommandoen. Reventlow kalder den første for en Krakiler, og han vil hverken staa under den ene eller den anden af dem. Derimod ønskede han meget at faa Generalløjtnant Schönfeldt over til at kommandere Infanteriet. Schönfeldt nægtede imidlertid bestemt at staa under Rantzau — hellere tog han sin Afsked, og foreløbig meldte han sig syg ovre i Holsten, hvor han havde Kommandoen. Kongen var skikkelig nok til at finde sig i Schönfeldts Vægring og gav hans Afslag Blyantspaategningen: „Dasz er bleibe", [hvor han var].

Paa endnu et Omraade var Reventlow og Rantzau enige nemlig i deres Omhu for Mandskab og Heste, som man paa enhver Maade skulde sørge godt for. Saalænge Forholdene var til det, skulde man gøre sit Bedste for deres Velvære, for til Gengæld at kunne forlange det yderste af dem paa Kampens Dag — iøvrigt en meget almindelig Opfattelse hos Datidens Officerer[1]).

Fælles for disse to Generaler var stor Samvittighedsfuldhed og Tjenstiver; men de gik begge for vidt hermed og sled i det med stort og smaat paa alle Omraader. Det var en følelig Mangel, at de ikke

[1]) Se f. Ex. Personalhist. Tidsskr. 1883 S. 182 (Rytterofficeren Henr. Bj. Kaas) og 1892 S. 238 f. (Infanteriofficeren v. d. Weyde).

havde en Stabschef, en Generalkvartermester, med hvem de kunde raadføre sig om det vigtigste af alle dem paahvilende Anliggender: Operationerne og hvad dermed stod i nærmeste Forbindelse, og som kunde være Mellemmand ved Fordelingen og Udførelsen af Stabstjenesten. De havde vel nogle Generaladjutanter — Majorer og Oberstløjtnanter — og ret dygtige Folk, men de forrettede egentlig kun Adjutanttjeneste, var kun Hjælpere, Befalingsoverbringere, ikke Medarbejdere. I de senere Felttog, da Scholten blev Overgeneral, var Kongen tilstede i Hovedkvarteret, og hvorvel han ikke personlig førte Kommandoen men begrænsede sig til at modtage Referater, hørte paa Forslag og eventuelt godkendte disse og alt trufne Anstalter, bevirkede hans Nærværelse i Almindelighed en Fasthed i Kommandoen, som savnedes i det skaanske Felttog, hvor navnlig Rantzau, medens han var Chef, jævnlig anraabte Kongen om Direktiver for sit Forhold. I Reventlows Stab var bl. a. Ingeniøroberstløjtnanten H. H. Scheel, om hvem Reventlow skriver, at han „hat nicht viel Attaque [Belejringsforetagender] geführt, aber bon sens und ist ein Mensch, man bald verkehren kann"; men Reventlow synes ikke at have draget tilstrækkelig Nytte af denne ogsaa i taktisk-strategisk Henseende dygtige Officer. Som Generalkvartermester i Norge 1717—18 arbejdede Scheel som virkelig og dygtig Stabschef, bearbejdede Operationsplanerne og foredrog disse i Krigsraadene. De norske Generaler kunde imidlertid ikke finde sig i, at en Ingeniøroberst fik det ham af Kongen og Scholten tiltænkte Virkeomraade og den dermed følgende Indflydelse.

Med stor Skarphed kritiserede Reventlow Artilleriets ældre Officerer og Rytterofficererne i Almindelighed. Af de første havde nogle det med Ræsonnementer i det uendelige; andre var vel brave Folk men ubegavede. Af Rytterofficererne „haben die meisten nicht die geringste Idee [om Føring], und etzliche sind so veraltert und eingeschläfert [dvaske], dasz kein Geist mehr in sie [!] ist . . . und nicht capable, eine Resolution zu fassen . . . Die Idee vom Kriege ist aus ihren Köpfen, und [ihre] Gedanken [gehen] nicht weiter, wie sie in ihren Touren zu avancieren . . ." Hertil er dog at sige, at en stor Del af Rytteriet befandt sig i engelsk og hollandsk Tjeneste, og at de mest virkelystne og dygtige Officerer i de hjemmeværende Regimenter mest muligt havde søgt Udkommando. I udenlandsk Tjeneste var ogsaa adskillige ret dygtige Generaler.

I Grenaderkorpset og Livgarden til Fods har Reventlow derimod funden mange flinke Officerer. Alligevel tager han Chefen for Grena-

derkorpset i Forsvar, i Anledning af at denne havde sat fire Løjtnanter i Vagten for Forsømmelighed overfor deres Mandskab: Enhver Officer skal holdes til at gøre alt, hvad han formaar, for sit Mandskabs Velbefindende, og det er ingens Ære for nær at udrette, hvad der er gavnligt for Kongens Tjeneste. Med Regimentscheferne, navnlig de af Fodfolket, var Reventlow vel tilfreds — de var dygtige og handlekraftige.

Skønt Reventlow og Rantzau ikke var Førere af stort Format, var de dog, som gamle, erfarne Feltsoldater godt kendt med Grundprinciperne for Operationer og Kampledelse. Vi maa, skriver Reventlow, holde vore Kræfter samlet og i vor Haand; breder vi os for meget, udsætter vi os for, at Fjenden paa et enkelt Punkt samler sin Styrke og bryder igennem vor Opstilling. Han instruerede Rantzau, Rytterføreren, om ved udsendte Partier at skaffe gode Efterretninger om Fjenden og derefter angribe denne og uden Skydning, blot med Sabel eller Degen i Næven, i Guds Navn trænge ind i Fjenden. En Generalmajor, der skulde kommandere det ved Helsingborg tilbageblivende Infanteri, medens Reventlow med Rytteriet ledede et Tog mod Christianstad, fik en vidtløftig Instruktion for sit Forhold: Han skulde først og fremmest bruge sin Konduite, saaledes som „Kriegsmanier und Raison" fordrede det. Det er umuligt at forudse alle de Forhold, der kan indtræde, og at træffe Dispositioner derfor, „sondern derjenige, welcher ein Kommando hat, musz seine eigene Vernunft . . . mit zu Rathe ziehen und sich nach den Regeln und Maximen des Kriegs richten". Denne Generalmajor [Eickstedt, den senere Overkrigssekretær] var ifølge Reventlows Udtalelse vel „ein ehrlicher, braver Mann; die geringste Bagatelle aber embarrassiert und inquietieret ihn".

Medens Generalløjtnant Rantzau en Tid om Efteraaret 1709 havde Overkommandoen i Reventlows Forfald, bad han indtrængende Kongen om Direktiver for Operationerne i den kommende Vinter og udvikler i den Anledning, at der for alle Krigsoperationer absolut maa haves en „Basis", og en „ferme Resolution" maa tages, for hvad man vil opnaa, og denne Resolution bør ikke ændres uden højeste Nødvendighed: Man maa blive fast og ferm ved en een Gang tagen Resolution. Det var gyldne Regler. Desværre fulgte han dem ikke, da han før Slaget den 10. Marts havde faaet Overkommandoen.

Flertallet af Generalmajorerne var ligesom de to Generalløjtnanter i Almindelighed stemt for offensive Foretagender, Angreb. Efter Opfordring af Reventlow afgav Dewitz sidst i Februar, da Stenbock med samlet Styrke rykkede frem for at søge Afgørelsen, et skriftligt Votum

om, hvad han mente, der burde udføres. Han tilraadede en central Opstilling i det sydlige Skaane; ikke forskanse sig; trække alt disponibelt til og derefter gaa paa Fjenden, „hvor han end kommer fra". Under alle Omstændigheder er det bedre at angribe end at lade sig angribe. Men hverken Reventlow eller Rantzau kunde beslutte sig til, om de skulde angribe eller modtage Fjendens Angreb. De bønfaldt Kongen om at give dem Ordre til at foretage, hvad de helst vilde: rykke frem og angribe. Kongens Svar var, som det kunde ventes, at Overgeneralen havde frie Hænder til at handle, som han skønnede det bedst: angribe eller modtage Fjendens Angreb.

Som bekendt blev Resultatet en Mellemting mellem de to Kampformer — først en Fremrykning, derefter Tilbagetog og Kamp foran Helsingborg, fordi Rantzau „keine positive Ordre für mich habe; so kann aus Mangel derselben mich zu nichts gewisses entschlieszen". Det var Frygten for Ansvaret, der pinte ham, „hvis Ulykken skulde ramme os". Om Morgenen paa Slagdagen mente Rantzau, at det, mod Forventning, næppe vilde komme til Slag denne Dag. Han var stadig i Tvivl om, hvad han skulde beslutte sig til: Vender jeg mig med Armeen tilhøjre, er det galt; vender jeg mig tilvenstre, er det ogsaa galt. Om Eftermiddagen vilde han atter afholde Krigsraad ligesom flere Gange tidligere; men allerede om Formiddagen rykkede Stenbock frem til Angreb.

---

9. Særlige Forhold ved Flaaden.

Af den menige Besætning paa Orlogsskibene var som Regel de to Trediedele Søfolk, en Trediedel Soldater. De sidste stod alene under deres egne Officerers Kommando, og paa de større Skibe anbragte man helst et helt Kompagni med samtlige dertil hørende Befalingsmænd. De menige Soldater forplejedes ligesom Matroserne, Officererne ligesom Søofficererne. Fregatterne, Krydserne, fik som Regel et Antal Matroser udover det egentlig reglementerede og mest muligt af helbefarne Folk.

Det var bleven Skik, at de to sjællandske Landmilitsregimenter brugtes som Soldateske paa Krigsskibene, fordi de var nærmest ved Haanden, naar en Flaadeafdeling skulde udsendes og nemmest at

hjemsende ved Togtets Ophør. De jyske og fyenske Landmilitsafdelinger benyttedes til Gengæld i Fæstningerne i Holsten eller som Hjælpetropper i Norge. Ved den norske Søekvipage afgaves Soldatesken mest af de Vesterlenske og Bergenhusiske, der, som tidligere nævnt, laa til næsten fast Tjeneste Aar efter Aar i det sydligste Norge. Om fornødent suppleredes de af de Smaalenske. Paa Galejerne og Chaluperne, der nærmest var Rofartøjer, om de end ogsaa kunde føre nogle Sejl, fandtes der kun faa Matroser, da Soldatesken betjente Aarerne.

Da Galejerne baade under Skaanske Krig 1675—79 og under store nordiske Krig havde ret stor Betydning for Krigsføringen, kan nogle Oplysninger om disse Fartøjer have Interesse. Paa en Helgalej kunde Bestykningen være: forude tre Metalkanoner, nemlig en 12 Punds og to 4 Punds; paa hver Side tre 2 Punds Metalfalkonetter og tre 2 Punds Jærnbasser. Bemanding ialt 193 Hoveder, hvoraf Soldater 167 Menige, Underofficerer og Officerer, medens de øvrige 26 var nogle faa Bøsseskytter (Artillerister), Matroser, Skipper, Chef og noget Hjælpepersonale. Dybgaaende $7^1/_2$ Fod. 30 Aarer.

Af allerstørste Betydning for Kendskab til Marinens Historie er Krigsskibenes Bogføring, navnlig Journalerne, sammen med „Protokollen". I denne sidste indførtes de vigtigste af de modtagne og udgivne Ordrer, modtagne og afsendte Skrivelser, de ugenlige Oversigter over Forbrug og Beholdninger af Proviant samt Forbrug af Skibsinventar af enhver Art. Af Journaler førtes paa de store Skibe to; den ene af Chefen (Flagkaptajnen) personlig, medens Styrmændene førte den anden (Logbogen) efter omtrent de samme Regler som Chefens. De store Skibe havde som Regel tre Styrmænd; men det synes, som om det altid var den samme, der førte Logbogen, hvad der kan ligge i, at ikke alle Styrmænd var i Stand til at føre en sirlig Logbog. Journalerne er altid ført paa Dansk (Norsk), skønt adskillige Styrmænd, Holstenere og Nordtyske, næppe har kunnet tilstrækkelig Dansk hertil. Bogføringen er altid omhyggelig og let læselig og synes at være bleven kontroleret ved Bogens Aflevering efter endt Togt.

Styrmændene var i Modsætning til „Skipperen", en Del af Underofficererne og de egentlige Officerer ikke fast i Marinens Tjeneste men nærmest at betragte som Maanedstjenere. De havde en Særstilling ombord, idet de havde Hovedansvaret for Skibets Navigation, og Chefen kun med en bestemt Begrænsning kunde gribe ind heri — de andre Officerer slet ikke. „Skibsraad" under særlig vanskelige Situationer synes at have været sjældne. Som et Exempel kan nævnes et paa Orlogs-

skibet Ebenezer, Kommandør Heyer, i Foraaret 1717 under en „temmelig Storm" i Nærheden af Skagen. Dagen i Forvejen var Storstang og Krydsstang gaaet overbord, og Stormen vedvarede. Situationen blev af Chefen „foreholdet samtlige Ober- og Under-Officerer og holdet Krigsraad om, hvad for bedst kunde eragtes, enten at holde Søen eller og søge Havn — hvilket sidste enhvers Godtbefindende og Slutning var". Chefen har altsaa ikke alene villet tage Beslutningen. Det er paafaldende, at skønt Styrmændene sikkert har været dygtige Sømænd, var deres Farvandskendskab ikke sjælden utilstrækkeligt, hvorfor de større Skibe hyppigt havde Lods ombord, og med de større Eskadrer fulgte altid en eller to Lodsgalioter, hvorfra Lodser afgaves til Krigsskibene. I den Sammenhæng kan erindres om, at paa den engelske Flaade under Admiral Norris i Østersøen 1719 fandtes der ikke nogen med saadant Kendskab til Vejen gennem Store Belt, at Norris turde paatage sig, i Nødsfald at søge denne Vej ud fra Østersøen. Det bør dog fremhæves, at Datidens Søkort var meget ufuldkomne.

Paa større Skibe var der en „Skipper", af hvilke der var to Klasser. De var fast ansat og havde Tjenestebolig i Nyboder. De havde intet med Navigeringen at gøre men forvaltede Skibsmateriellet.

Paa de større Skibe var der almindeligt nogle faa Skibsdrenge, „Pødker", Lærlinge. Efter Krigen blev der ved Orlogsværftet for disse Drenge indrettet en Skole, hvori de undervistes i Sømands- og Artilleritjeneste samt almindelige Skolefag.

Flaadens Tjenestesprog var altid Dansk (Norsk), og langt den overvejende Del af de Menige og Underofficererne var Danske og Norske. Medens mangfoldige norske og danske Søfolk søgte Hyre i Udlandet, navnlig England og Holland, var der, i Modsætning til Forholdene for Landofficererne, kun sjælden Lejlighed for Søofficererne til at komme i fremmed Tjeneste og derigennem tilegne sig Kendskab til fremmede Sprog. Det synes dog at have været en Del paa Mode at „Jeandefrance" og bruge visse staaende franske Talemaader, skønt der først fra 1713 antoges en fransk Sprogmester ved Søkadetkorpset. Allerede nogle Aar i Forvejen var der antaget en Lærer i Engelsk. Admiral Rosenpalm, der var Kommandør og Chef for Søkadetterne, synes selv at have været habil i Fransk og kan have haft Indflydelse paa Kadetterne i saa Henseende. Overkrigssekretær, Admiral Gabel skriver godt Fransk, maade-

ligt Tysk og udtrykker sig kraftigt og godt paa Dansk. Admiral Trojel, „den bedste Admiral i Deres Majestæts Tjeneste", havde gode Kundskaber i Engelsk og blev jævnligt brugt til at forhandle med de engelske Admiraler og feste med dem. Judichær var en mangesidig dannet Officer.

Da det er saa overordenlig sjældent, at man paatræffer samlet Forfremmelsesbedømmelse af de højeste Officerer, skal her meddeles et i Gabels Papirer 1718 forefundet Dokument, der formentlig er et af Gabel taget Uddrag af en Indstilling til Kongen fra Gyldenløve, uden Tvivl fra Foraaret 1711. Det hedder heri:

1) At til Admiralspladserne vilde Viceadmiralerne [Niels Lauritzen] Barfoed og [Peter] Raben være de nærmeste. Barfoed er ganske vist en god Sømand, men Gyldenløve tvivler dog om, at han har saameget Judicium, at man kan betro ham en Avant- eller Arrièregarde, „og jeg mærkede godt i den forgangne Sommer, da Barfoed havde Avantgarden, indtil salig Stöckens[1]) Ankomst, at dette Kommando faldt ham meget vanskelig". Derimod har Gyldenløve intet at udsætte paa Raben, der førte sin Arrièregarde godt[2]).

2) Viceadmiral [Knud] Reedtz kan godt bruges til Admiral[3]).

3) [Viceadmiral Chr. Th.] Sehested kan ikke denne Gang naa Turen til Avancement [til Admiral][4]).

4) Af Schoutbynachter, der kunde avanceres til Viceadmiral, vilde [Georg Carst.] Nyebuhr og Judichær være de nærmeste; men Nyebuhr skal allerede være avanceret saa meget, som han kan fortjene, og det er nødvendigt, at han forbliver i Norge. Judichær vilde ogsaa paa Holmen kunne forrette bedre Tjeneste ved Økonomien end paa Søen, da han først fornylig har gjort sin første Søkampagne mod Englænderne[5]).

---

[1]) Han var død 8. Februar 1711. I Juli 1710 ankom han til Hovedflaaden med en Eskadre og blev Chef for Avantgarden.

[2]) Baade Barfoed og Raben blev Admiraler 1714 paa samme Dag. Barfoed gik over i Søetatens Generalkommissariat.

[3]) Han blev Admiral samme Dag som Barfoed og Raben.

[4]) Blev Admiral 1715.

[5]) Nyebuhr avancerede ikke. Judichær blev Viceadmiral 1714, Admiral 1718. Søkampagnen refererer sig til Aaret 1700. Han blev Chef for Holmen ved Støckens Død.

5) Kommandør [Just] Juel vilde gøre god Tjeneste som Viceadmiral, hvis han kan kaldes tilbage fra Moskwa[1]).

6) [Kommandør Jørg.] Liebdantz skal ganske vist være en brav Mand; men i Sager, hvor Hovedet skal bruges meget, vilde han føle sig usikker. Desuden skal han være meget rude mod sine Undergivne[2]).

7) [Kommandør Frantz] Trojel derimod, som baade Anno 1700 og forgangen Sommer kommanderede paa [Gyldenløves Admiralskib], skal være omgængelig, besindig og en dygtig Officer, der fortjener Avancement[3]).

8) [Kommandør Dan. Jac.] Wilster skal være af Egenskaber lig Liebdantz; dog tror [Gyldenløve] ej, at han er saa rude i Kommando[4]).

9) [Kommandør Henr. Cl.] Gude skal være en god Mand, men hans Forstand er temmelig begrænset og naaer ikke ret vidt[5]).

10) Om [Kommandør Peter] Hjort kan hverken siges meget godt eller ondt[6]).

11) [Kommandørerne Otto Jac.] Thambsen og [Chr. C.] Gabel skal paa Grund af deres Kundskaber og gode Konduite i deres Metier fortjene et godt Vidnesbyrd[7]).

Herefter spørger Gyldenløve Kongen, om Avancementerne skal ske efter Anciennitet eller efter Duelighed. Efter Anciennitet vilde Barfoed og Raben være at forfremme til Admiral; Nyebuhr eller — hvis han skal forblive i Norge — da Judichær til Viceadmiral; Liebdantz, Trojel og Wilster til Schoutbynacht. Skal det derimod gaa efter Kapacitet, skulde Raben og Reedtz være Admiral, Juel Viceadmiral, og, hvis Judichær skal forblive i Land, saa Trojel, Thambsen og Gabel til Schoutbynacht.

Fordelingen af Prisepenge for tagne Handelsfartøjer var en Sag af betydelig Interesse for Søofficererne og gav Admiralitetet en Del at be-

---

[1]) Han var Gesandt i Moskwa; blev Viceadmiral 1712 og faldt i Kampen ved Pommern 1715.

[2]) Blev Schoutbynacht 1711.

[3]) Schoutbynacht 1711, Viceadmiral 1714, Admiral 1719.

[4]) Blev Viceadmiral i russ. Tjeneste.

[5]) Schoutbynacht 1714.

[6]) Schoutbynacht 1714.

[7]) Thambsen blev afskediget efter en Undersøgelse i Anledning af hans Forhold under Kampen ved Jasmund 1715; Gabel blev Overkrigssekretær m. m.

stille. Der var i 1711 udgaaet en kongelig Anordning derom, men som Følge af Uenighed mellem Tordenskjold og en af hans Fregatchefer blev denne Anordning ændret 1717 efter Tordenskjolds Forslag, der fik Tilslutning af Admiralitetet. Ifølge den første Anordning tilkom der Kongen tre Fjerdedele af Skibets og Ladningens Værd, d. v. s. hvad de havde kunnet indbringe ved Avktion, den resterende Fjerdedel Opbringeren. Da Opbringeren ifølge Sagens Natur sædvanlig var Chef paa en Krydser, altsaa en Fregatchef eller yngre, vilde de ofte meget betydelige Pengesummer næsten altid tilfalde de unge Officerer. Ved den ændrede Anordning skælnedes der mellem, om Opbringelsen var sket paa en Chefs „expresse Ordre og given Signal om at gøre Jagt eller i Sigte af hans Flag", hvad der angaves til $3^1/_2$ Mil, — eller om Opbringelsen skete af Krydsere paa egen Haand. I første Tilfælde skulde „Chefen" have ni Tiendedele af Fjerdedelen, Opbringeren den ene Tiendedel; omvendt derimod i det andet Tilfælde. „Thi", skriver Gabel som Overkrigssekretær, „som den en Chef kommanderende har langt større Ansvar og Bekymring, som og langt større Bekostning at bære end de, som staar under hans Kommando . . ."

En ivrig og heldig Fregatchef kunde i et Aar tjene mere i Prisepenge end en Admiralsgage. Men at ogsaa Eskadrecheferne kunde have meget betydelige Indtægter paa denne Maade, viser en Paategning af Gabel paa et Andragende fra Admiral Rosenpalm om Udbetaling af Prisepenge for den Tid 1717—19, Rosenpalm havde kommanderet Eskadren i Kattegattet m. m., idet Gabel har opgjort Rosenpalms Andel til 90.000 Rdl. Der er vel nok kommen et Nul formeget; men endda bliver det en smuk Extrafortjeneste[1]).

De svenske Kapere fra Göteborg tjente ogsaa store Penge i denne Tid og tilføjede den danske Søhandel uhyre Tab; men iøvrigt kunde de ifølge Kong Karls Priseordning tage alt paa Søen, hvad der ikke var bestemt til Sverige. Under vældig Jubel indbragtes saaledes 1717 til Göteborg en dansk Ostindiefarer med en yderst kostbar Ladning. Ostindisk Kompagni i Kjøbenhavn havde længe i Forvejen bedt om Konvoj fra Bergen, hvad der ogsaa var ydet; men da Skibets Kaptajn ved Fladstrand ikke vilde vente paa et andet Konvojfartøj og sejlede ud paa egen Haand, blev han opsnappet.

Erobrede fjendtlige Smaakapere betragtedes m. H. t. Fordelingen

---

[1]) En udførlig Redegørelse for en Prisepengeberegning se Admiral Topsøe-Jensen i H. T. 9, V, 283 ff. (Tordenskjold).

af Prisepengene ligesom Handelsfartøjer, medens større og stærkt bevæbnede Kapere beregnedes efter Reglerne for egentlige fjendtlige Krigsskibe.

For de i en „action" erobrede fjendtlige Krigsskibe beregnedes General-Admiralen med en Tiendedel — selv om han ikke havde deltaget —; Flaade-(Eskadre)-chefen en Tiendedel; den Detachementschef, der direkte havde haft Kommandoen, en Tiendedel og de i Foretagendet deltagne Skibschefer en Tiendedel. Af de resterende seks Tiendedele gik der lidt til Admiralitetssekretæren m. fl., medens alt det øvrige fordeltes mellem samtlige Deltagere fra Skibscheferne ned til de menige Matroser og Soldater, efter en bestemt Skala.

De to forskellige Beregningsmaader ved Handelsskibe og ved Krigsskibe begrundes uden Tvivl paa, at i sidste Tilfælde sker Erobringen i Kamp, med Risiko af Liv og Lemmer, og er i Overensstemmelse med ældgammel Soldateropfattelse, medens der i første Tilfælde ikke er saadan Risiko, og Opbringerne er paa Kongens Skibe og i hans Tjeneste.

Erobringen af Marstrand og Karlsten gav Anledning til en bitter Strid mellem Admiralitetet og Landetatens Generalkommissariat, idet Kongen havde resolveret, at nogle Tusind Tønder Korn og de erobrede Kanoner m. m. skulde afleveres til nævnte Kommissariat til Indtægt for Kongens Kasse. Tordenskjold havde ladet alt Kornet føre til Kjøbenhavn, hvor han og Admiralitetet havde ladet det oplagre paa lejede Lofter i Byen, idet de vilde hævde, at det var at betragte som fra Fjenden erobret Prisegods. Kongen resolverede imidlertid, at Forholdet her var som ved en erobret Fæstning, hvor alt det erobrede tilfaldt Kongen. Rentekamret havde faaet oplyst, at Tordenskjold strax ved sin første Inspicering af Karlsten havde ladet en Del Kobberplader i Kastellet, og som havde været beregnet til Lønning til Besætningen, bringe ombord paa sit Fartøj. Kammeret gjorde gældende, at Kobberet var Kongens og fik udvirket, at det blev leveret til Kammeret, Kongens Kasse.

Ligesaalidt som der i Landkrigen skete væsentlige Ændringer paa Taktikens Omraade, ligesaalidt var det Tilfældet paa Søen. De to egentlige Kampe i aaben Sø var Gabels i April 1715 med Wachtmeister (Colberger Heide) og Rabens samme i August udfor Jasmund. Den sidst nævnte var en Kanonade mellem omtrent lige store Styrker under Sejlads paa parallel Kurs uden egentlig Afgørelse. I den første

var Styrkeforholdet saa meget til Gunst for den danske Eskadre, at det sluttelige Resultat blev en fuldstændig Sejr for Gabel.

---

10. De vigtigste Begivenheder i Krigen 1709—1720 paa dansk-norsk Side.

Hæren.	*Flaaden.*
1709. 28. Oktober. Krigserklæring til Sverige. November. Hærens Overførelse til Skaane.	
1710. Marts. Slag ved Helsingborg. Skaane rømmes.	Oktober. Den svenske Flaade opsøger den dansk-norske i Kjøge Bugt. En begyndt Fægtning afbrydes af Vejrliget.
1711. August. Indmarsch i Pommern; Forening med sachs.-russ. Korps; Indeslutn. af Wism. og Stralsund.	
1712. Januar. Tilbage til Holsten efter svensk Undsætning til Stralsund og Wism.	
August—Sept. Bremen-Verden erobres.	Sept. Den svenske Flaade opsøger den dansk-norske i Kjøge Bugt. Sidstnævnte Flaade søger op i Drogden men foretager derefter et Fremstød mod Farvandet ved Rügen.
December. Slag ved Gadebusch.	
1713. Februar. De allierede Hære belejrer Stenbock i Tønning. De gottorpske Dele af Slesv. og Holsten besættes.	
Maj. Stenbock overgiver sig.	
1714. Febr. Tønning overgiver sig.	
1715.	April. Kamp paa Colberger Heide; svensk Eskadre erobres. Flotillen støtter Angrebet paa Stralsund.
Juni. De allierede Hære angriber Wismar og Stralsund.	
	August. Slaget ved Jasmund.
November. Rügen erobres.	
December. Stralsund overgiver sig.	

1716.	Marts. Karl XII angriber Norge.	
	April. Wismar overgiver sig.	Tordenskjold ødelægger svensk Transport i Dynekilen.
	Juli. Karl XII trækker sig ud af Norge.	
	September. Overgangen til Skaane opgives.	
1717.		
1718.	Sept.—Nov. Karl XII angriber Norge.	
1719.	Juli. Indrykning i Bahus Len.	Den svenske Eskadre ved Marstrand erobres resp. sænkes.
	August. Afmarsch fra Bahus Len.	

1720. 3. Juli. Fredstraktat underskrives.

---

11. Fægtningstab.

Antal dræbte og saarede i den danske Hær i den tiaarige Krigsperiode kan ikke opgives nøjagtigt men kan anslaas til 10—12000 Md., hvoraf omtrent 5000 ved Helsingborg, omtrent 3000 ved Gadebusch; de øvrige mest ved Belejringerne af Stralsund og Wismar og paa Rügen. Forholdet mellem Antal dræbte og saarede kan maaske ansættes til en til tre. Den dansk-norske Flaades Tab kendes derimod nogenlunde og beløb sig til omtrent 2300, hvoraf omtrent 550 gik op med Skibet Dannebrog 1710.

Disse Tab maa siges at være meget moderate for en saa lang Krigsperiode. Dog var Tabene i de to Feltslag procentvis meget høje: ved Helsingborg omtrent 35%, ved Gadebusch omtrent 19.

Den norske Hær, der navnlig havde kæmpet i Defensiven og i korte Perioder, kan antages at have haft højst 1000 dræbte og saarede[1]).

Medens Fægtningstabene saaledes var meget moderate, var Tabene ved Sygdomme (Pest) og Savn meget store, baade ved den norske og den danske Hær og paa Flaaden.

---

[1]) Oktober 1710, altsaa et Aar efter Krigens Begyndelse, berettede Løvendal, at han havde haft et lille „Parti" inde over den svenske Grænse. Det traf paa to svenske Dragoner, som det nedskød, og „das ist das erste Blut, das in hiesigen Krieg noch vergossen worden". Det lyder mærkeligt men skønnes at være rigtigt.

NAVNEREGISTER

Abraham, Salomon, Proveditør, d. o. 1718. 201.

Adlerfelt, Pehr, sv, Ob. f. 1680, d. 1743. 44—45, 129, 138—139, 146—147, 162, 168—170.

Apraxin, russ. Adm. 127.

Arentskjold, Ez. Levin, Genltn., f. 1682, d. 1744. 43, 69, 82.

Arnoldt, Hans Jac., Genmaj., f. 1669, d. 1758, Feltm., Gehr. 12, 16, 18, 38, 39, 41, 48, 53, 55, 59, 61, 63—65, 85—86, 90, 129, 139, 143—144, 183.

Barfoed, Niels Larsen (Lauritzen), Adm., f. 1650, d. 1730. 133, 233—234.

Bassewitz, hann. Ob., Dipl. 34, 36, 119—121, 164.

Bernstorff, Andr. Gottl., hann. Min., f. 1649, d. 1726. 119, 126, 162.

Bertouch, Georg, Ob., Genkrigskomm., f. 1668, d. 1743, Genltn. 51—52, 61, 66, 154.

Bielke, Thuro Greve, sv. Rigsr,, f. 1684, d. 1763. 76.

Bille, Michael (Michel), Schoutbyn., f. 1680, d. 1756., Adm. 158.

v. Bothmer, Hans Casp. Greve, hann. Gen., Dipl., f. 1656, d. 1733. 119—120, 122—123, 136—138, 147, 163.

Boysset, Laur., Genltn., d. 1728. 177.

Brun, Chr. Christiansen, Prltn. i Fl., f. 1677, d. 1751, Kom. 110.

Brun, Elias, Ltn. i Fl. 49.

Brun, Hans Jac., Ob., f. o. 1661, d. 1739, Genmaj. 69, 144.

Budde, Ole, Kaptltn. i Fl., d. 1744, Komkapt. 103—104, 112—116, 159—160.

Budde, Vincens, Genmaj., f. 1660, d. 1729. 17, 39, 43, 53, 68, 99, 132, 140—141, 166, 172, 183.

Carl VI, tysk Kejser, f. 1685, d. 1740. 167.

Carl XII, Konge af Sverige, f. 1682, d. 1718. 196.

Carl Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp, f. 1700, d. 1739. 11—13, 29—30, 40, 117, 135, 167.

Carteret, Lord, eng. Ambassadør. 36, 45, 87—88, 118—122, 125—126, 151, 163—164, 166—170.

Christian (VI), dansk Kronprins, f. 1699, d. 1746. 37, 56, 68, 85, 138.

Cicignon, Fr. Christ., Genmaj., f. 1667, d. 1718, 12, 17, 18.

Colbjørnsen, Hans, Borger i Frshald, f. o. 1680, d. 1754. 77.

Colbjørnsen, Peder, Borger i Frshald, f. 1683, d. 1738. 77—78, 129.

Cronstedt, Carl Frh., sv. Gen., f. 1672, d. 1752. 29, 196.

Danckwardt (Dankwart), sv. Ob., Komd. paa Karlsten, d. 1719. 92—94, 96.

Danielsen, Albert, Kapt. i Fl., d. 1730, Kom. 103—104.

Dewitz, Frantz Joach., Gen., Gehr., f. 1666, d. 1719. 14—17, 37, 57, 182, 189, 227, 229.

Dolgorucki, Wassilij Lukitsch Fyrste, russ. Ambass., d. 1739. 168.

Doss, Jacob, Komkapt., f. 1647. 212—213.
Dreesen, Dan. Ditl., Krigskomm., d. 1755. 53.
Dreesen, Hans Friedr., Pritn. i Fl., d. 1727. 46, 127, 130.
Drewsen, Johann, Papirfabrikør, d. 1734. 193.
Dücker, Carl Gust. Baron, sv. Gen., f. 1663, d. 1732, Feltm. 75—76, 121—122, 151.

Eickstedt, Christ., Frh. til Wintersborg, Ob., d. 1728, Genmaj. 180—181.
Eickstedt, Val., Overkrigssekr., f. 1669, d. 1718. 229.
v. Essen, Hans Henr., sv. Genmaj., f. 1674, d. 1750. 31—32, 72—75, 79—80, 99.
Eugen, Pr. af Savoyen, kejs. Feltm., f. 1663, d. 1727. 58.
Eynden, Albr. Phil., Genltn., f. 1665, d. 1731. 143—144, 181—182.

v. Fersen, Hans, Baron, sv. Ob., f. 1683, d. 1736, Genltn. 141.
Fineck, Günth. Didr., Ob., f. 1688, d. 1729. 180—181.
Fischer, Joh., Stabsmed, f. 1677, d. 1729. 66.
Frederik IV, Konge af Danmark, f. 1671, d. 1730. 11, 37, 39, 42—45, 56, 58, 59, 62, 68, 81, 83, 85, 91, 97—99, 116, 118—119, 122, 127, 129—130, 133—138, 146—149, 153—154, 162—170, 173, 177, 179—182, 184, 189—190, 194, 196, 198, 203—204, 206—211, 215, 220—221, 225—228, 230, 235—236.
Frederik, Arveprins af Hessen, f. 1676, d. 1751, Konge af Sverige. 11, 29—30, 32—33, 75, 121—122, 126, 151, 167.
Fynbo, (Fyenbo, Finbo), Maj. i eng. Tj. 136—138.

Gabel, Chr. Carl, Overkrigssekr., Adm., f. 1679, d. 1748. 15—16, 26, 37—39, 41—43, 45, 48—49, 52, 56—64, 68—70, 77—78, 82—83, 85, 91, 118, 132, 134—135, 145, 148, 152, 155, 158, 174—175, 183, 194, 198, 200, 214, 232—237.
Gaffron, Adam Abr., Genmaj., f. 1665, d. 1738. 19, 177.
Georg I, Konge af England, Kurf. af Hann., f. 1660, d. 1727. 28, 34, 36, 76, 117—118, 126, 129, 134—137, 139, 148—149, 152, 163, 165, 168.
Gude, Henr. Clausen, Schoutbyn., f. 1661, d. 1730. 234.
Gude, Michel, Kom., f. 1682, d. 1723. 21.
Gunerus (Gunner), Rasm., Stabskir., d. 1732. 51.
Gyldenløve, Ulr. Chr., Genadm., f. 1678, d. 1719. 46, 127, 158, 175, 198, 233—234.
Görtz, Fr. Vilh. gen. v. Schlitz, Baron, sv. Min., f. 1668, d. 1719. 30.

Hårdh, Carl Gust. Frh., sv. Gen., f. 1674, d. 1744. 44—45.
Hauch, Bertel, Krigskom., f. 1671, d. 1741, Højesteretsass. 133.
Haxthausen, Chr. Frederik Greve, Ob., f. 1690, d. 1740, Genltn. 39.
Heyer, Søren, Kom., d. 1719. 37, 38, 43, 63—65, 232.
Hjort, Peter, Schoutbyn., f. o. 1670, d. 1733. 234.
Holstein, Joh. Georg, Gehr., f. 1662, d. 1730. 148—149, 164, 168.
Holstein-Holsteinborg, Ulr. Ad. Greve, Storkansler, f. 1664, d. 1737. 11, 25, 36, 118—120, 135—136, 162, 164—165, 168.
Holtzmann, Fr., Stykkestøber, d. 1727. 194.
Hoppe, Friedr., Komkapt., f. 1690, d. 1776, Genadmltn. 87—88, 92, 95—

96, 99, 103—104, 106, 108—110, 112, 113—114, 116, 159.
Horn, Reinh. Henr., sv. Genmaj., f. 1673, d. 1725. 76.
Huitfeldt, Hartv., Genmaj., f. 1677, d. 1748. 98, 184, 219.

Jackson, James, eng. Ges. i Sverige. 44, 87.
Johannsen, Peter Boye, Ob., f. 1666, d. 1721. 180.
Judichær, Ole, Adm., f. 1661, d. 1729. 24, 39, 40—42, 47—48, 55, 93, 98, 122, 138, 155—158, 160 161, 171, 174—175, 233—234.
Juel, Just, Viceadm., f. 1664, d. 1715. 234.

Kaas, Henr. Bielke, Gen., f. 1686, d. 1773. 227.
Kaas, Ulrik, Adm., f. 1677, d. 1746, Stiftsamtmd. 158.
Kiøge, Jens, Kaptltn., d. efter 1735. 83.
Kleve, Jac. Mathiesen, Kapt., f. 1654. 113.
Klüwer, Johan Wilh., Prltn., d. 1755, Kapt. 200.
Knoff (Knopf), Hans, Kom., f. o. 1679, d. 1732, Schoutbyn. 149.
Krabbe, Otto, Gehr., f. 1641, d. 1719. 45.
Krag, Fr., Baron, Vicestatholder i Norge, f. 1655, d. 1728. 13, 61, 130, 134, 143, 185.
Krag, Mogens, Genmaj., f. 1673, d. 1724. 131.
Krag, Rasmus, Kom., f. 1677, d. 1755, Viceadm. 172.
Kruse, Ulr. Chr., Genmaj., f. 1666, d. 1727. 17, 184.

Landsberg, Barth. Nic., Genltn., f. 1668, d. 1740. 13, 77, 82, 172.
Lassen, Rasm., Ltn. i Fl., afsk. 1719. 213—214.
Leegaard, Fr., Genltn. d. 1733. 177.
Lerche, Chr. Greve, Obltn., f. 1692, d. 1757, Gen. 57—58.
Levetzow, Chr. Fr, Greve, Genmaj., f. 1682, d. 1756, Gehkonfr. 177.
Lieb(e)dantz, Jørg., Schoutbyn., f. 1660, d. 1728. 234.
Lillie (Lilja), Joh. Abr. (Jean), Frh., sv. Ob., f. 1675, d. 1738. 103, 110, 117.
Lützow, Barth. Heinr., Gen., f. 1654, d. 1729. 13, 16, 17, 20, 39, 50, 53, 57, 59, 66, 82, 131, 134, 143, 154—155, 184, 220.
Løvendahl, Ulr. Fr. Vald. Baron, Gen., f. 1660, d. 1740. 238.
Løvenørn, Poul Vendelbo, Gen., Gehr., f. 1686, d. 1740. 13, 26, 37, 40, 44, 117—118, 135—137, 139, 162—163, 166—168, 170.

de la Marck, fransk Ambassadør i Sv. 24, 34, 36.
Mentzer, Joh., Frh., sv. Genmaj., f. 1670, d. 1747, Genltn. 35, 117.
Meyer, Bendix, Genmaj., Ges. i Berlin, d. 1721. 59, 190.
Munthe, Gerh. Christoffer(sen), Ob., d. 1729. 185.
Mushardt, Chr. Eberh., Ob., d. 1732, Genmaj. 55, 69.
Mörner, Bernh. Joach., Gen. d. 1741. 181—183.
Mørner, Carl Gust., Greve, sv. Feltmarsk., f. 1658, d. 1721. 26, 42, 74.
Møsting, Alex. Fr., Ob., Genadj., f. 1680, d. 1737. 47—49, 147.
Møsting, Chr. Georg (Jørgen), Genmaj., f. 1668, d. 1720. 42.

Norris, John, eng. Adm., f. 1660, d. 1749. 120—126, 128, 136, 146—152, 162, 164, 232.
Numsen, Math., Genmaj., f. 1668, d. 1731, Dep. i Genkom. 182.
Numsen, Michael, Feltm., f. 1688, d. 1757. 179, 181.

Nyebuhr, Georg Carstensen, Schoutbyn,. f. 1654, d. 1713. 233—234.

Ostermann, Heinr. Joh. Fr., russ. Statsmand, f. 1686, d. 1747. 122.

v. Paulsen, Chr. Henr., Ob., f. 1682, d. 1729. 18, 184—185.
v. Paulsen, Joh. Anton, Schoutbyn., f. 1683, d. 1736, Viceadm. 21, 28, 47, 122—124, 126—127, 135, 145—150, 158.
v. Peberlow, Gust. Wilh., Kaptltn. i Fl., d. 1742, Komkapt. 46, 47, 127—128, 130, 135, 148.
Peter I, Czar af Rusland, f. 1672, d. 1725. 11, 28, 45—47, 122—129, 134—136, 140, 147—149, 151, 165.
Ployart, Conr., Kapt. i Fl., f. 1691, d. 1744, Schoutbyn. 90, 94, 96, 109, 112.
Polwarth, Alex., Lord, eng. Min. i Kbhvn. 1716—21. 12, 119, 123, 147, 149, 164—167.

Rabe, Mogens, Kapt. i Fl., d. 1719. 109.
Raben, Peter, Adm., f. 1661, d. 1727. 158, 212—214, 233—234.
Rantzau, Chr., Greve, Dep. i Søetatens Genkomm., f. 1683, d. 1771, Gehr. 133, 158, 175.
Rantzau, Jørg., Gen., f. 1652, d. 1713. 226—230.
Reedtz, Knud, Adm., f. 1683, d. 1734. 158, 233—234.
Rehnsköld, Carl Gust., sv. Feltm., f. 1651, d. 1722. 44, 49, 71—76, 79—80, 88—89, 93, 99—102, 110—111, 117, 130, 135, 140, 142.
v. Reichau, Ad. Levin, Prltn. i Fl., f. 1701, d. 1764, Komkapt. 116.
Reventlow, Anna Sophie, Hertuginde af Slesvig, f. 1693, d. 1743. 169.
Reventlow, Chr. Ditl. Greve, Gen., f. 1671, d. 1738. 190, 195, 199, 226—230.
Rodsteen, Chr., Genltn., f. o. 1660, d. 1728. 20, 220—221, 227.
Rosenauer, Henr., Genmaj., d. 1729. 42.
Rosenhoff (?), Kapt. i Fl. 212—213.
Rosenpalm, Andr., Adm., f. 1679, d. 1754. 17, 21, 24—27, 37, 38, 45, 48, 61—65, 77—78, 80—81, 83, 85—88, 91, 104, 156, 158, 171—172, 201, 217—218, 232, 235.
Rupe, Evald Mouritz, Kapt., d. 1727. 105.
Rømeling, Patroclus, Ob., f. 1693, d. 1736, Genltn. 71, 184.

Schafirof, russ. Vicekansler, d. 1739. 127.
Scheel, Hans Henr., Ob., Genkvm., f. 1668, d. 1738, Genltn. 16, 19, 20, 55, 60, 72, 228.
v. Schindel, Wiglas, Schoutbyn., f. 1684, d. 1756, Adm. 158.
Scholten, Jobst, Gen., f. 1649, d. 1721. 14—17, 39, 45, 52, 57—58, 67—68, 81, 129, 177, 182, 198, 200, 221, 227—228.
v. d. Schulenburg, Werner, Ob., f. 1679, d. 1755, Feltm., Overkrigssekr. 180.
Schwerdfeger, Ditl. Joh., Genkrigskom., d. 1740. 154, 183, 185.
Schönfeld, Hans Chr., Genltn., f. 1661, d. 1727. 177, 227.
Seckendorf, Fr. Heinr. Rigsgr., kejs. Feltm., f. 1673, d. 1763. 57—58.
Sehested, Christen Thomesen, Adm., f. 1664, d. 1730. 49, 214, 233.
Sehested, Chr., Gehr., f. 1666, d. 1740. 37, 148, 214.
Sievers, Peter, russ. Adm., f. 1674, d. 1740. 127—128.
Sjøblad, Erik, sv. Kom., f. 1647, d. 1725, Adm. 93, 97.
Sparre, Clas, sv. Adm., f. 1673, d. 1733. 34, 121, 125, 147, 150—151.
Sponeck, Georg Vilh. v. Hedwiger

Rigsgr., Gen., f. 1672, d. 1740. 16, 19, 57, 59, 82, 154—155, 183—184.
Staël v. Holstein, Georg Bog., sv. Ob., f. 1685, d. 1763, Feltm. 115, 117.
Stanhope, James, Lord, eng. Statsmand, f. 1673, d. 1721. 36, 118—121, 124—125, 162—164, 166—167.
Stenbock, Magnus Greve, sv. Feltm., f. 1664, d. 1717. 220, 229—230.
Sthyr (Styrmand), Andr. Pedersen, Komkapt., Søtøjm. i Norge, afsk. 1719. 80, 143.
v. Stöcken, Christ. Ernst, Viceadm., f. 1664, d. 1711. 233.
Sundt, Mich. Vilh,, Maj., Genkvmltn., f. 1679, d. 1753. 60, 68.
Søhlenthal, Heinr. Fr. Rigsfrh., Ges. i England, f. 1685, d. 1752. 11, 36.

Taube, Edv. Didr. Friherre, sv. Adm., f. 1681, d. 1731. 34.
Thambsen, Otto, Jac., Kom., f. 1670, d. 1724. 234.
Tordenskjold, Peter Jansen, Viceadm., f. 1691, d. 1720. 21, 23—27, 41—42, 47—48, 61, 64, 83, 86—97, 102—116, 129, 156, 158—161, 169, 235—236.
Trampe, Philip Detlef Greve, Genmaj., f. 1678, d. 1750. 12, 17, 131, 177.
Trojel, Frans, Adm., f. 1666, d. 1731. 23, 124, 158, 233—234.
Tønder, Mich. Chr. Ludv. Ferd., Kapt. i Fl., f. 1692, d. 1755, Viceadm. 112.

Ulrika Eleonora, Dronn. af Sverige, f. 1688, d. 1741. 11, 30, 44, 71—72, 117, 121, 126, 146.
v. Utfall, Jean, Kapt. i sv. Fl., f. 1681, d. 1749, Adm. 73—74.

de Val (du Wahl), Carl Philip, Ob., d. 1729. 185.
Wedel, Erh. Baron, Genltn., f. 1668, d. 1740. 59, 220.
Wedel, Gust. Vilh., Greve af Jarlsberg, Feltm., f. 1641, d. 1717. 227.
Wessely, Agent i Hambg. 134.
West, Niels Madsen, Ob., f. 1666, d. 1752, Genmaj. 180—181.
Westphalen, Hans Georg, Diplomat, Konfr., f. 1674, d. 1733. 11, 127, 129, 169.
Weyberg, Fr., Ges. i Wien, Gehr., f. o. 1670, d. 1720. 58.
Weybye, Paul, Feltkass., f. 1671, d. 1729. 53.
v. d. Weyde, Hans Elias, Obltn., f. 1691, d. 1759. 133, 227.
Vibe, Ditlev, Gehr., f. 1670, d. 1731. 37, 43, 45, 118, 135, 148, 164, 185.
Wilkens, kgl. Lakaj. 53.
Wilster, Dan. Jac., Kom., f. o. 1664, d. 1732, Viceadm. i russ. Tj. 234.
Wilster, Mart. Jac., Genmaj., f. 1655, d. 1716. 194, 197.
Wilster, Peter Jac., Ob., f. 1661, d. 1725. 60, 189.
Winge, Bent, Ltn., d. 1732, Kapt. 105, —106, 112—113.
Winterfeldt, Gust. Baron, Kadet, d. 1729, Prltn. i Fl. 91.
Vossbein, Chr., Komkapt., f. 1686, d. 1744, Schoutbyn. 61, 63, 77—78, 80, 83, 98, 129—130.

Ørnfelt, Jonas Fr,, Frh., sv. Viceadm., f. 1674, d. 1733. 34—35, 42, 100.
Øtken, Joh. Vilh., Genmaj., f. o. 1668, d. 1733. 184.

HOVEDREGISTRE TIL HELE VÆRKET

REGISTER FOR HELE VÆRKET OVER PERSONNAVNE

Åaberg, Z., Kapt. i sv. Fl. VII.
Åkerhjelm, S., sv. Statssekr. I.
Aastrup, N., Komkpt. III.
Abildgaard, J. Petersen, Ltn. III.
Abraham, S., Proveditør, III, VII, X.
Abre(?), J. V.
Achmed III., Sultan. IV.
Adeler, C. Sivertsen, Gen-Adm. I, IX.
Adeler, F. C., Gehr. I, II, III, IV, V.
Adeler, H., Etatsr. II, III.
Aderkaas, C. J., holst.-gott. Ob. II, VI,
Adlerfelt, C., Kmhr., Hofmarsk., VI.
Adlerfelt, P., sv. Ob. IV, V, VIII, X.
Adlersten, G., sv. Genkrigskom. I—IV.
Adolf, Fr. III., Hert. af Mecklenb.-Strel. III.
Agrim, Lord, holl. Regtschef. I.
Ahlefeldt, B., holst.-gott. Amtmd. IV.
Ahlefeldt, C., Amtsforv, I.
Ahlefeldt, C. B., Greve, Ob. I, V, VI, VII, VIII.
Ahlefeldt, C., Feltm. I.
Ahlefeldt, C., Greve, Gehr. III.
Ahlefeldt, C., A., Kapt. III.
Ahlefeldt, F., Greve, Gen.. I, II.
Ahlefeldt, F., Ob, I.
Ahlefeldt, H. A., Ges. III, V, VI.
Ahlefeldt, H. H., Gehr. I, II, III, V, VI.
Ahlefeldt, J., Gehr., Vicestath. II, III, V.
Ahlefeldt, J., Ritm. Landkapt. I.
Ahlefeldt. J. H. til Königsförde. IV.
Ahlefeldt, J. J., russ. Obl.(?). IV.
Ahlfort, E., Kapt i sv. Fl. I.
v. Ahnen, I., Stiftamtmd. IX.
Ahrenswald, J. F., Obl. I.
Ahrentzen (adlet Arentskjold), E. L., Genltn. III, VII—X.
Alan, S., Ltn. i Fl. VI.
v. d. Albe, G. F., preuss. Gen. VII.
Albedyhl, C. H., sv. Genadj. VIII.
Albedyhl, E. C., sv. Ob. I.
Albedyhl, G. E., russ. Genltn. VII.
Albedyhl, H. O. Frh., sv. Gen. VI—IX.
Albemarle, A. J. K. Greve af, holl. Regtsch. I.
Alberg (Albjerg), M. C., Kapt. IX.
Aldenburg, A., Greve, Gehr. I.
Alexei Petrowitsch, Søn af Czar Peter I. IV, VIII.
Ali Pascha, tyrk. Storvezir. IV.
Almonde, P. van, holl. Adm.-Ltn. I.
Alsback, J., Proviantforv. VIII.
v. Altenhofen, J., Furageforv. IV.
Amstenradt, hann. Ob. I.
Amthor, C. H., kgl. Historiograf. V.
Anckarcreutz, C., sv. Kapt. i Fl. VII.
Anckarfjell, E., Komd. i sv, Fl. I.
Anckarstierna, C. Thiesson, Baron, sv. Adm. I—IV.
Anckarstierna, D., Kapt. i sv. Fl. I.
Anckarstierna, H., sv. Schoutbyn. I, III, VII.
Anckarstierna, J. G., Kapt. i sv. Fl. III, V.
Anckarstierna, P., Kapt. i sv. Fl. I.
Andichon (Andichou), A., Ob. III, IV.
Andersen, H., gott. Ltn. I.
Andersen, O., sv. Højbaadsmd. I.
Anderson, P., Kapt. i sv. Fl. I.
Andreson, M., gott. Stykjunker. I.

Angell, P., sv. Ltn., IV.
Anna, Dronn. af Engl. I—VI.
Anna Dorothea, Prss. af Holst.-Gott. I.
Anna Petrowna, Hertuginde af Holst.-Gott. VI, IX.
Anna Sophie, Kurfyrstinde af Sachsen. I, V.
Anton Günther, Greve af Oldenborg. I.
Anton Ulrik, Hert. af Brunsvig-Wolfenbüttel. I, II.
Appelmann, G. G., Frh., sv. Genltn. III, IV, V, VIII, IX.
Apraxin, russ. Adm. X.
Aquilonius, S., sv. Præst. II.
Arbin (adlet Stiernsparre), M. G., Overinsp. IV.
Arendsen, J., Ass., Proviantforv. II.
Arenfelt, L. B., Prltn. i Fl. VIII.
Arenfeldt, O,, Kapt. i Fl. I.
Arenstorff, F., Gen. I.
Arentskjold — se Ahrentzen.
Armfelt, K. G., sv. Genltn. IX.
v. Arnim, G., A., pr. Genfeltm. VII.
Arnoldt, H. J., Feltm. III—V, VII—X.
Arnoldt, J., Genmaj. I.
Arnstedt, J. F., sachs. Genmaj. III.
Arvidsen, Sten (Natt och Dag), Frh. af Sture, sv. Genmaj. VIII, IX.
Aschenbach, pr. Dipl. VIII.
Aschenberg, C. L., sv. Genmaj. I—IV, VIII.
Aschenborn, C., Købmd. i Carlshamn. I.
Auerswald, H. V., Maj. I.
August II., Konge af Polen, Kurf. af Sachsen. I—VII, IX.
August Frederik, gott. Prins. II.
Aulin, Insp. II.
Aulock, H. J., Obltn. V.
d'Avaux, J. A. de Mesmes, fr. Ges. I.

Baad, P., Kaptltn. i Fl. V, VII.
Baalack, A. F., sv. Kapt. IV.
Baartig, J. C., Genm. III, V, VI, VII.
Baastad, J., Kapt. i Fl. III, IV, VI, VII.
Båthman (adl. Palmencrona), L., sv. Kom. II, III.
Babbe, A. G., Etatsr. IV.
Bach, J. Jansen, Komkapt. IV, V.
Bagge, A. N., Skipper. III.
Bagge, G., Kapt. i sv. Fl. I.
Bakke, O. Svendsen, Klokker. VIII.
Balckenburg, J. J., Genadj. IV.
Baldewahn (Boldewahn), H., holst.-gott. Maj. IV.
Balemann, H., lybsk Sekr. III.
Balfour, D., Skibsbygger. I.
de Baligny, A., Ob. I.
Banér, J., sv. Feltherre. IV.
Banér, J., Baron, holst.-gott. Gehr. I, IV, V, VI.
Banér, J. G., gott. Genltn. I, II.
Banner, N., Kaptltn. i Fl. III.
Barchely (Barcley), S., Maj. VIII.
Barchmann, P., sv. Postm. II.
Barckhausen, M. H., Korrsp.sekr. IV.
Bardenfleth, J. F., Genltn. VII, VIII.
Barfoed. N. Larsen, Adm. I—IV, VI—X.
Barkmann, P., Ltn. i Fl. III.
Barner, F. J., Ob. V.
Barner, H. A., holst.-gott. Genltn. II, IV, V, VI.
Barner, J. H., Ob. I, II, III.
Baronofsky, A. E., Komd. i Korsør. II, III.
de la Barre, holst.-gott. Maj. IV.
de la Barre, R. F., sv. Genltn. IV, V, IX.
Bartels, F., Borgm. I.
Bartholin, B., Kapt. i Fl. I, II.
Bartholin, C., Landsdom. I.
Barwick, Joh., gott. Kaptltn. I.
Basse, B. Jørgensen, Ltn. II.
Bassewitz, hann. Ob. X.
Bassewitz, A. F., sv. Genkvarterm. IV.
v. Bassewitz, C. U., sv. Genmaj. III—VII.
v. Bassewitz, H. F., Rigsgr., holst.-gott. Dipl. IV, VI.
la Batt, C., Ob. I, II.
Baudissin, W. H., Rigsgr., sachs.-polsk Gen. II, III, IV, VI.
Bauer, G., russ. Genltn. III, IV, VII, VIII.

Baumgarten, N. C., sv. Ob. VII, IX.
Bautzen, D., gott. Ob. I, II.
v. Beccum, M., Kapt. i Fl. I.
Becker, G., Feltap. II, III, IV, VII.
Becker, J. G., Hofap. I.
Becker, S., Kom. II—V, VII, VIII.
Becker, T, E., Maj. II, III, VI, VIII.
v. Beckern, J. V., sv. Ob. VIII.
Beeckmann, C., holl. Schoutbyn. I.
Been, H., Ltn. VIII.
Beesemacher, P., Kom. I.
Beesemacher, P. P., Kapt. i Fl. I.
Behr, J. F., gott. Fændrik. I.
Behr, H. U.. gott, Maj. I.
Behr, L., Maj, III.
Below, G., Ritm. I.
Bennet, V,, sv. Genmaj. II.
Benzon, N., Genprokurør. I.
Berckentin, C. H., Landdrost. IV.
Berg, A., Ltn, i Fl. III.
Berg, C., sv. Ltn. II.
de Bergagne, N., Obl. I.
v. Bergen, J. H., sv, Kapt. III.
Bergholtz, E. J., gott. Ltn. I.
v. Bergholtz, T. A., gott, Obl. I, II.
Bering, P., Ob. II, VII.
Bergman, J., sv. Kapt. VI.
Berner, M., sachs, Genmaj. IV.
Bernstorff, A. G., hann. Min. I, III—X.
Bernstorff, B. H., cellisk Genmaj. I, III.
Bernstorff, E. D,, Genmaj. I.
Bertouch, G., Genltn. VII, IX, X.
Bestenböstel, O. A., Ob. III, V, VIII.
Béthune, P., sv. Ob. IV, VIII,
Beuchling, W.,D., kursachs. Gehr. I.
Bibow, H. H., Ob. I, II, IV, VII, VIII.
v. Bieberstein, J. A., pr. Statsmand. VI.
Biege, R. R., Genmaj, VII.
Bielke, C. G., sv. Genmaj. III.
Bielke, C., Adm. I.
Bielke, C. F, C., Brig. I, II.
Bielke, H., Rigsadm. I.
Bielke, N., Greve, sv. Statsmand. I.
Bielke, T. (Ture), G., Greve, sv. Genmaj. VI, VIII, IX, X.
Bielke, T. Stensson, sv. Ob. II, III.
Bildstein, C., sv. Genmaj. III.
Bildstein, E., sv. Genltn. II, VIII.
Bildt, D., sv. Ob. II, IV, VIII.
Bille, H., Kapt. I.
Bille, J., Etatsr, I, II, III, V, VIII.
Bille, M., Adm. II—X.
Bille, S. Andersen, Vicekomd. i Kbhv. I.
Bing, J., Medikus i Fl. II, III, VII.
v. Bippen, J, H., Brig. II, V, VIII.
Birchholtz, J. S., Ob. II, III.
Bischwang, S., gott. Maj. I.
Biørn, A., Kapt. i Fl. VI.
Biørn, H. H., Kapt. i Fl. II, III.
Biørn, J., Schoutbyn. I, II.
Biørnberg, C., sv, Ob. II, III, VIII.
Bjørnsen, J., Viceadm. I.
Bjørnsen, K , Kaptltn. i Fl. V, VII.
Blackstadius, sv. Godsforvalter. IV.
Blanchsted, T, Hansen(?), Bedemand i Odense. II.
v. Blanckensee (Blankensee), P., pr. Genltn. VII.
Blendermann, M., Ritm. III.
Blichfeldt, C., Kapt, i Fl. III.
Blix, S. Christensen, Ob. VIII, IX.
Blixencron, M., gott. Brig. II.
Blixenkrone, H., Etatsr. II, III, VIII.
Blomberg, C, Dickinson, Kapt. i Fl. V.
Blome, C., Landr. I, II, III.
Blome, H., gott. Amtmd. I.
Blome, S., Kapt. VII.
Blum (Bluhm), M., sv. Kom. III, VII.
Blücher, C. B., Maj. I, II.
Blücher, L., Ob. II, III.
du Boccage, cell. Genmaj. I.
Bohn, H, Jensen, russ. Gen. VIII.
Boicken (Boeck), Maj. III.
Boije, C., sv. Ob. II, III.
de Boisdavid, A. S. M., cell. Gen.-Felttøjm. I.
de Boisset (Boysset), L., Genltn. I, II, IV, VII, VIII, X.
Bolck, Kapt. i holl. Fl. I.
Boldewahn, H., gott. Maj. V.
Bolingbroke, H. St. John., eng. Statsmd. V, VI.
de Bonac, J. L, M., fransk Dipl. II.
Bonar, J. P., Genmaj. II, V, VIII.

Bonnet, L. F., pr. Dipl., Gehr. VI, VII.
Bonsach, J., Militærlæge. I, II.
Boomveldt, M. C., Komkpt. I, II, III.
Borch, P., Søfiskalens Fuldm. VII.
Borcke, A. B., Greve, pr. Feltm. V, VI, VII.
Bording, G., Ob. IX.
Bornemann, H., Genaud. II—V, VII.
Bornemann, J. G. F., Brigademaj. III.
Bornstedt, Adj. hos Ob. P. Krag. I.
Bose, A. H., sachs.-polsk Gen. IV, V.
Bose, C. D. jun., sachs. Statsmd. I.
v. d. Bossche, Z., Kapt. i holl. Fl. I.
Boström (adl. Stiärnhjelm), A. A., sv. Maj. VIII.
v. Bothmer, F. J., Greve, hann. Gen., Ges, I, VI, VIII, IX.
v. Bothmer, H. C., Greve, hann. Statsmd. VI, VII, X.
Boye, C. A., Konfr. III.
Boyer, sv. Obl. IX.
Boyneburg, H. F., Brig. I, II.
Boysen, C., Kom. II—V, VII—IX.
Boysen, F., Kaptltn. i Fl. IV, VI, VII.
Braëm, G., Etatsr., Overkrigskom. I, II.
Brahe, A., Greve, sv. Genmaj. IV.
Brahe, J., Etatsr. V.
Brandis, P., Res. i Lybæk. IV, VIII.
Brandt, J., Kom. i russ. Fl. IV, IX.
Brandt, J., gott. Kapt. I.
Brandt, P., Gehr. I.
Brandt, T. F., Komkapt. II, III, IV.
Braun, sv. Obl. III.
Braun, J., sv. Ob. II.
Braunjan, C., sv. Schoutbyn. III.
Braunjohan, N., sv. Maj. IV.
Bravo, J. G., Proveditør. III, VII.
Breckling, H., Spion. I.
Bredal, P., russ. Viceadm. VI, VII, VIII.
v. Bredow, C., pr. Genmaj. VII.
v. Breitenau, C. G., Gehr. I, II, III.
Breitenbach, C. C., Overkrigskom. III, VII.
Bremer, C., sv. Obl. IV.
Breton, Brig., eng. Ges. VI.
Breyer, J., gott. Etatsr. II.
Breyger, I. A., dansk Resid. i Bremen. III.
Brock, A., Kapt. III.
Brockdorff, B., Genmaj. I, III, IV, VII, VIII.
Brockdorff, B., Genadj. III.
Brockdorff, Chr., Ob. I, II, III.
Brockdorff, D., Genmaj. I, II, III.
Brockdorff, H., Ritm. I, II, III.
Brockdorff, S., Baron, Genltn. I, II, III.
Brockenhuus, C. C., Genmaj. I, II, III.
Brockenhuus, J. O., Ob. III, VIII, IX.
Brockenthal, russ. Genadj. IV.
Brockott u. Mettich (Bruck), Sylv. Fr., Maj. IV.
Bromley, W., eng. Statsmd. VI.
des Brosses, C., sach.-polsk Gen. og Dipl. IV, V, VI.
Bruce, J., russ. Genfelttøjm. IV
Bruin, J., Genmaj. I, III, IV, V.
Brun, A., G., Ltn. i Fl. I.
Brun, E., Ltn. i Fl. VIII, X.
Brun, H. J., Genmaj. II, III, VII,—X.
Brun (adl. Bruncrona), L., sv. Obltn. I.
Brun, O. O., Komd. i Trondhjem. I.
Brunel, Sekr. V.
Bruniau, C., Kapt. i sv. Fl. I.
v. Brunner, C. C., sv. Ritm. IX.
v. Brunner, S., sv. Ob. IV.
Brunsvig (Braunschweig), F., Kapt. V.
Brusewind, J., F., lybsk Vagtmesterltn. III.
Bruun (Brun), B., Komkpt. V.
Bruun, C. Christiansen, Kom. VI, VIII, X.
Bruun, J., Ltn. i Fl. I, VII.
Bruun, J., Kapt. i Fl. VII.
Bruun, M., Maanedsltn. IV, V.
Bruun, P. C., Kapt. i Fl. III, IV, VII.
Bruun, S., Maanedsltn. III, VII.
Brüggemann, U, Fr., Ob. VI, VIII.
Brügmann, G. H., Genadj. I.
Brüll, J., Kapt. i Fl. I, II.
Brøms, M., Kapt. i sv. Fl. I.
Buch, P. Hansen, Købmd. VIII.
Buchholtz, N., Amtsforv. VIII.

Buchner, C., Obl. II, III, VIII.
Buchwald, C. A., sv. Genm. I.
Buchwald, D., Ob. II.
de Buchwald, J., Livmed. I, III.
Budde, O., Komkapt. X.
Budde, V., Genmaj. II—V, VII—X.
Buddenbrock, H. M., sv. Genltn. VII, IX.
Bugenhagen, A., Ob. I.
Bugge, C. Nielsen, Kapt. III, IV.
Bugge, F. C., Genadj. II.
Buhre, G., Kapt. i sv. Fl. I.
Burchardi, pr. Resid. i Hamborg. V.
Burenskiöld, H. J., sv. Ob. III, VI.
Burenskiöld, J. Nilsson, sv. Genltn. II—V, VII, VIII.
Burguer, A. N., sv. Ob. VIII.
Busch, N. B., Hestehdlr. III.
Busch, P., mekl.-schw. Amtmd. IV.
Busch (v. d. Busche), H. A., hann. Statsmd. VI.
v. dem Busche, C., brandenbg. Ges. I.
Buturlin, I. I., russ. Gen. VIII.
Bülow, B., sv. Kapt. III, IV.
v. Bülow, C., hann. Genfeltm. I, VI, VII.
Bülow, E. G., Brig. III, IV
Bülow, F., Kapt. VIII.
Bülow, F. H., Maj. IV.
Bülow, H. H., Genmaj. III.
Bülow, H., mekl.-schw. Overstaldm. III.
Bülow, J. Fr., sv. Obl. VI.
Bülow, J. W., lauenbg. Landmarsk. III.
Bülow, R. H., Brig. II, III, IV.
Byng, G. Viscount Torrington, eng. Adm. IX.
Böckelmann, Raadsherre i Altona. I.
Böckler, J. H., sv. Ob. II, IV.
Böckmann, F., Borger i Flensborg. IV.
Bøhm, J., Overinsp. VIII.
v. Böhnen, A. L., sv. Obl. IV.
Bökell, G. J., sv. Ltn. IV.
Bötticher, russ. Resid. i Hamborg, VI.

Callenberg, O. C., Greve, Ob. III, VI, VII, VIII.
Callisen, C. A., Gehr. I, IV, VI.
Calmander, sv. Kapt. VIII.
Calneyn, F. VIII.
Calneyn, H. E., Stiftamtmd. V.
Calwell, eng. Adm. IX.
Campedon, fransk Dipl. VI.
Camps, C. U., II.
Capion, E., Teaterprivilegieejer. VIII.
Capal, holl. Regtschef. I.
v. Cappelen, G., Købmd. VIII.
v. Cappelen, O., Borger paa Bragernes, VIII.
Carl X. Gustav, Konge af Sverige. I, IV, V.
Carl XI., Konge af Sverige, I, II, IV, V.
Carl XII., Konge af Sverige. I—X.
Carl II., Konge af Spanien. II.
Carl VI., tysk Kejser. III, IV, VI, IX, X.
Carl, dansk Prins. I, II, V.
Carl, gott. Prins. II.
Carl, Landgr. af Hessen-Cassel. I, V, VI, VII, IX.
Carl, Prins af Hessen-Philipsthal, Genmaj. I, II, III, VII.
Carl Frederik, Hert. af Holst.-Gott. I—VI, IX, X.
Carl Frederik, Hert. af Württemberg-Oels, II.
Carl Leopold, Hert. af Meklbg.-Schwerin. V—IX.
Carl Rudolph, Hert. af Württemberg-Neustadt, dansk Gen. I—IX.
Carl, cell. Ob. I.
Carl, C. Thomasen, Kom. II, III, IV, V.
Carlberg, B. V., sv. Ob. IX.
v. Carlowitz, G. C., sachs. Gen. og Dipl. I.
Carlsen, N. P., Ltn. i Fl. III.
Carlson, O., Borger i Ystad. II.
Carnarvon, Lord, eng. Statsmd. VIII.
Carstensen, J., Kom. I.
Carteret, Lord, eng. Ambass. X.
Casimir Vilhelm, Pr. af Hessen-Homburg, sv. Ob. VI, VII.
Castelli, Greve, sachs. Genmaj. VII.
Cavanagh, sachs. Genmaj. VII.
Cederhjelm, J., kgl. sv. Sekr. II.

du Chaillou, J. B., Kom. i Delmenhorst. II.
de Chamilly, F. B., fr. Dipl. I, V, VI.
Charlotte Amalie, Dr. af Danm. I, II, V.
de Chateauneuf, L. F. de l'Aubespine, Marquis, fr. Dipl. VI, VIII.
de Cheusses, V. G. H., Genltn. I, II.
Christ, holst.-gott. Sekr. VI.
Christensen, E., Maanedskapt. VII.
Christensen, Niels, Forv. paa Søkvæsthuset. II.
Christensen, S., Oblt. VII.
Christian III., Konge af Danm. V.
Christian IV., Konge af Danm. I.
Christian V., Konge af Danm. I, II, III, V.
Christian (VI.), dansk Kronpr. I, III, IX, X.
Christian Albrecht, Hert. af Holst.-Gott. I, V.
Christian August, Admin., Pr. af Holst.-Gott. II—VIII.
Christian Ulrik, Pr. af Württemberg-Oels. II, VI.
Christian Ulrik, Hert. af Württemberg-Oels. II.
Christina, Dr. af Sverige. I.
Christophers (adl. Anckarcrona), T., sv. Adm. III, VII.
Christophersen, C., Kom., III, VII.
Christophersen, J., Student. III.
Cicignon, F. C., Genmaj. I—V, VII—X.
Claude (Claudi), H. C., Oblt. II, V.
Clausen, Præsid. i Altona, IV.
Clausen, Johan (Jean), sv. Ob. VI, VII, IX.
Clausen (Clasen), T., Gensuperint. I.
Cleijburg, J., Kapt. i holl. Fl. I.
Cleijn, C., Kapt. i holl. Fl. I.
Clerck, H., sv. Adm. I, II, III.
Clerck, L., sv. Genltn. I.
Clodt, J. A., sv. Genmaj. II.
Clüver, V., Statssekr. IV.
Coccius, C., sv. Præst. II.
Cochenhusen, B. M., pomm. Sekr. IV.
Coerte, J., holl. Skibsf. I.
Coijet, V. J., Baron. II.
Colbjørnsdatter, Anna. VIII.
Colbjørnsen, H., Borger i Frhald. VIII, IX, X.
Colbjørnsen, P., Borger i Frhald. VIII, IX, X.
Cold, Jac. Andersen, Maj. III.
Cold, J., Sognepræst. VIII.
Coldevin, J., Kom. VII, IX.
Collin, P. T., Maj. VIII.
Conradi, Furageforv. VIII.
Conti, F. L. de Bourbon, Prins. I.
Cormaillon, C. D., Genltn. I, II, III.
Corneliussen, N., Feltpræst. III.
Cortmeyer, A., Borger i Christiansstad. II.
Coucheron, A. J., Ob. VIII.
Coucheron, I., Obl. VIII.
de Courgelon, du Plat, Marquis, cell. Ob. I.
Coyet (Coijet), G. V., sv. Ob. II, V, VIII.
Cralbech, Ltn. i Fl. III.
Cranenburg, J. Haërshalle, holl. Ges. I.
Cresset, J., eng. Ges. I, III.
Creutz, J., Genkvmstr. III, V, VII.
Creutz, K. Pedersen, Ltn. III.
Croft, Ch., Kapt. i eng. Fl. I.
de Croissy, H. F. C. Greve, fransk Dipl. VI, VII, VIII.
Cromberg, M., sv. Genfelttøjm. II.
Cronenberg, J., Genadj. II.
Cronhjelm, G., sv. Statsmd. II, III, V, VI, VIII.
Cronhjelm, S., sv. Landshøvd. II, III, V.
Cronstedt, C. Frih., sv. Gen. II—VII, IX—X.
Cronstedt, J. Olderman Greve, sv. Rigsr. II.
Cronstierna, C. H., sv. Ob. III, IV, VIII.
Cronstrøm, D., sv. Dipl. IV, VI.
du Cros, J. A., dipl. Æventyrer. V.
Cruse, C., Kapt. i Fl. I.
Cruys, C., russ. Adm. VIII.
Czernichow, E. F., Kapt. II.

Daa, G., Genmaj. III, IV.
Dahl, N., Maanedskaptltn. VIII.
Dahlberg, E., sv, Feltm. I, II.
Dahlfeldt (opr. Björckmann), A., sv. Maj. VIII.
v. Dahlheim, C. B., sv. Genkvmltn. VI.
Dahlmann, O., sv. Ltn. II.
de Dainville, A., Ob. II.
Daldorf (Dahldorff), J. V., sv. Genmaj. I, II, VII.
Dalman, L., sv. Genaud., Landshøvd. IV, V.
Dam, J., Maanedskaptltn. i Fl. IX.
Danckelmann, Eb., brandenb. Min. I.
Danckelmann, Vilh. Fr., brandenb. Gehr. I.
Danckwardt, sv. Ob. X.
Danckwardt, C. A., Obl. II.
Danckwardt, P., sv. Landshøvd. III.
Danielsen, A., Kom. VII, IX, X.
Danielson, J., sv. Obl. VI.
Dannel, D., Kapt. i Fl., Assessor. I.
Danneskjold-Laurvig, F. A., Greve, Gehr. II, III.
Danneskjold-Samsøe, F., Gen-Admltn. I.
v. Deden, C. J., Ritm. III, IV.
v. Deden, E. C., Genmaj. VIII.
Degen, C., Kapt. i Fl., Færgemd. VIII.
Deichmann, B., Biskop. VIII.
Deichmann, E., østr. Viceadm, II—VII.
v. Delwig (Dellwig), B. R., sv. Ob. VIII, IX.
Delwig, C. G., sv, Genmaj. VIII.
v. Dellwig (Dellwich), J. W. holst-gott. Genmaj. VI, VII.
v. Dernath, Gehr., Greve, holst-gott. Gen. I—VI.
v. Dewitz, F. J., Gen., Gehr. II—X.
v. Dewitz, U. O., Genltn. II, III, IV, VII, VIII, IX.
Dexter, H., Kapt. i Fl. II.
Didrichsen, P., Ritm, I.
Didron, A., sv. Ob. IV.
Diemer, J. A., sach. Ob. VII.
Dietrich, C., sv. Feltapoteker. II.
Dilleben, J. A., Ob. II, VIII,
Dilleben, J. C., Obl. II, III, IV.
Dillerud, J. S., Skltn. VIII.
Dinesen, J., Navigat.dir. II, III.
v. Dithmersen, N. H., Ob. II.
Diurclow, N., sv. Ob. I.
Dobrokoffsky, R., holst-gott. Ob. II, VI.
Dohna, A., Greve, pr. Genfeltm. V, VI, VII.
Dolgorucki, W. L., Fyrste, russ. Ambass. II—VIII, X.
Dolgorucki, W. W., Fyrste, russ. Feltm. IV, VI, VIII.
Dompré, holl. Genmaj. I.
Donner, J. C., gott. Ltn. I.
Donop, F. P., Brig. I.
Donop, J. H., Obl. V.
Donop, S. H., Genmaj. I, II, III, IV, VII, VIII.
Dopf, D. Wolff, holl. Genmaj. I.
Doss (Dos), Jac., Komkapt. II, III, IV, V, X.
Dove, F., Kapt. i eng. Fl. I.
Dreesen, D. D., Genaud. IV, V, VII, VIII, X.
Dreesen, H. F., Kaptltn. i Fl. X.
Dreffenskiøld, J., sv. Obl. III.
Drewsen, J., Papirfabr. X.
Dreyer, A., Kapt. i Fl. II.
Drüsell, C., sv. Krigskom. III, IV.
Ducke, J., Krigskom. II.
Due, Manderup, Ob. II.
Dumont, J., Proveditør. III, VI, VII.
Dunckler, J., Borger i Chrsstad. II.
Dunt, J., Købmd. V.
Duperon, A. de la Lonche, Schoutbyn. II.
v. d. Dussen P., holl. Schoutbyn. I.
Duve, meklbg.-schw. Raad. VII.
Duwahl — se de Val.
v. Düben, G. Frh., sv. Hofmarskal. IX.
Dücker, sv. Kapt. III.
Dücker, C. G., Baron, sv. Feltm. II—VII, IX—X.
Dücker, J. H., sv. Ob. II, III.
v. Düring, J. C., sv. Feltm. V, VII, IX.
Düring, O. F., holst.-gott. Kapt. IV.

Dyssel (adl. de Falkenskjold) M., Ob. VIII.
Dyster, L., Ltn. i Fl. VIII.
v. Döbelius (adl. v. Döbeln), J. J., sv. Stabsmed. II.
v. Dönhoff, B. F., Greve, pr. Genltn. VII.
v. Dönhoff, O. M., Greve, pr. Genltn. VII.
v. Dörffling (Dörfflinger, Derfflinger), Fr. Frih., preuss. Genltn. VII.
Döscher, E., Gen.-Vognm. I.

Ebeltoft, A., Raadm. I.
Eberstein, E. A., Feltm. I.
Eberl (Ebell), C. L., Kapt. III.
Ebsen, H., Prltn. i Fl. VIII.
v. Eccard, P. J., Genaud. V.
v. d. Eck, C., Greve, kejs. Min. I.
Edinger, V., Dir. f. Vestind. Komp. VIII.
Eggers, D., Obl. II, III.
Eggers, H. H. (ell. C.), Justitsr. IV.
Eggesen (Heggesen), N., Kaperkapt. III, V, VIII.
Ehm, P., Prltn. III.
Ehrenschild, C. Biermann, Gehr. I.
Ehrensköld, N., sv. Viceadm. I, III—VI.
Ehrensten, E., sv. Kapt. I.
Eichstedt, A. D., sachs. Genmaj. IV, VII.
Eickstedt, C., Frih. til Wintersborg, Genmaj. IX, X.
Eickstedt, H. H., Ritm. III, IV.
Eickstedt, J. B., Obl. III, IX.
Eickstedt, V., Overkrigssekr. I, III—X.
Eilers (Ehlers), C., Komkapt. V, VIII.
Eilersen, M., Kapt. I.
v. Eip, holl. Genmaj. I.
Ekeblad, C. Johannson, Greve, Genmaj. III—VI.
Ekenberg, J. G., sv. Kapt. VII.
Ekwall, D., sv. Kommissær. II.
Ekwall, K., sv. Kommissær. II.
Eldstierna, J., sv. Genkvrtm. III.
Elisabeth Charlotte, Hertuginde af Orléans. VI, VII.
Ellebracht, A. Günther, Genltn. III, V.
Elnberger, H. A., Obl. I.
v. Eltz, P. A., hannov. Dipl. VI.
Emahus, J. H., Genmaj. IX.
Emahusen, H. Jensen, Obl. II, III.
Emhausen, C., Maj. VIII.
v. Enden, A. L., Maj. IV.
Enevoldsen, N., Stadshauptm. I.
Engel, C. C., meklbg. Krigskom. III.
Engelbrecht, G. B., sv. Dipl. VI.
Ennes, C., sv. Stabsprovst. IV.
Eosander, J. F. Frih. v. Göthe, sv. Genkvtm. IV, VI, VII.
Eppingen, F., Ob. I.
Erffa, H. H., Ob. I.
Erichs, J., Maanedskaptltn. V.
Ericson, G., sv. Kapt. III.
Eriksen, B., Kaptltn. i Fl. III.
Erlund, C., Postdir. IV, V.
Ernst August, Kurf. af Hann. I.
Ernst August I., Hert. af Sachsen-Weimar. III.
Ernst August, Hert. af Sønderborg (Augustenborg). V.
Ernst, J. B., Etatsr. IV, VIII.
Esmarck, S. J., Ltn. i Fl. III.
v. Essen, Alex. Magn. sv. Obl. VI, VII.
v. Essen, H. J., (Hans Heinrich), sv. Genmaj. IV, IX, X.
de l'Etang, H. C., Kapt. i Fl. VII, VIII.
Eugen, Pr. af Savoyen, kejs. Genfeltm. II, III, V, VI, X.
Evertsen, J., holl. Adm. I.
v. Eyben, C. V., holst.-gott. Dipl. III, VI.
Eyffler, H., Ob. II, III, IV.
v. Eynden (Eyndten), A. P., Genltn. II—X.

Fågelhufvud, C. J., sv. Kom. VII.
Faber, H. J., Borgm. IV, V.
Fabrice, F. E., holst.-gott. Dipl. II, IV.
Fabrice, F. E. d. y., holst.-gott. Dipl. VI, IX.
Fabrice, W., (Wiprecht), L., hann. Statsmd. III, IV, VI, VIII.
Fabricius, C. W., lyneborsgk Dipl. I.

Fabricius, F. E., cellisk Hofjunker. I.
Fabritius, H., Hofvinhdl. V.
Fabritius, L., sv. Obl. I.
Fahlström, L., Frih., Præs. i Wismarske Tribunal. IV, VIII.
Fahlström, L., sv. Genmaj. IV, VIII.
Fahrenkrug, P. C., Obl, V.
Fairfax, eng. Kontreadm. I.
Falck, P., Resid. i Rusl. IV, V, VI.
Falkenberg, G., Greve, sv. kgl. Raad. II.
Falkenberg, M., sv. Ob. IV, VIII.
Falkenhagen, J., sv. Ob. IX.
Falkenhjelm, H., sv. Obl. III.
v. Faltzburg, A., Frih., sv. Genmaj. I—IV, VIII.
Faltzburg, C. F., sv. Kapt. I.
Faltzburg, C. F., sv. Maj. III.
Faltzburg, G., sv, Landshøvd. II.
Fecht, M. A., meklb.-schwerinsk Hofr. III, VII.
Fegerman, Ltn. i sv. Fl. IV.
Feif, C., Frih,, sv. Præses i Statskont. IV, VI, VIII.
Feiff, P., sv. Adm. VII.
Felber, D., Obl. I.
Feldt, D., sv. Stykjunker. V.
Feltstierna, L., sv. Ritm. II.
Ferdinand Wilhelm, Hert. af Württemberg-Neustadt, Gen. I, II.
Ferry, L., Komkpt., VII, VIII.
Ferry, P., Ob. II, VIII.
Fersen, G. V., sv. Obl. IV, V.
v. Fersen, H., Baron, sv. Genltn. II, IV, VIII, X.
v. Fersen, J. F., sv. Genmaj. IV, VI, IX.
v. Fersen, R. J., sv. Genltn. I, II, III, IV.
Fichtel, E. J., Prltn. VII.
Fincke, R., Maanedsltn. V.
Finck v. Finckenstein, A. C. R., Greve, pr. Genfeltm. VII.
Finecke, G. D., Ob. II, X.
Fischer, J., Stabsmed. IV, VII, X.
Fischer, M., Obl, III, VIII.
Fistulator (adl. Lagerbielke), F., sv. Kapt. i Fl. III, IV, V, VII.
Fleetwood, C. H., sv. Genmaj. II.
Fleetwood, G. V., forh. sv. Genmaj. II, III, IX.
Fleischmann, Provskr. IV.
Flemming, F. F., pr. Kmhr. IV.
Flemming, H., Greve, brandenbg. Feltm. I.
Flemming, J. H., Greve, sachsisk-polsk Feltm. og Min. I—VII.
Fleurie, Furageskr. IV.
Flor, J., Maj. II.
Floris, C., Kapt. i Fl. I, II.
Flygare (adl, Flygarell), J., sv. Maj. II.
Fock, G., sv. Ob. II, VIII.
Fock, H., sv. Genltn. I.
Fock, H., sv. Agent. IV, V.
Fogh, A. Lauertsen, Justitsr. III.
Folsach, H., Etatsr. III—VII.
de Fontenay, G. F. le Sage, Adm. I, VI.
de la Forest, F. H. de Suzannet, Marquis, sachs. Gen. I.
Franck, A., Ob. V, VIII.
Frantz Arnold, Fyrstbisk. af Mynster. II.
de Fréchapelle, de la Croix, cell. Ob. I.
Frederik III., Konge af Danmark. I.
Frederik IV., Konge af Danmark. I—X.
Frederik, Arvepr, af Hessen, Konge af Sverige. VI, VIII, IX, X.
Frederik I., Konge af Preussen. I, II, III, IV.
Frederik III., Hert. af Holst.-Gott. I.
Frederik IV., Hert. af Holst.-Gott. I, II, V.
Frederik Adolph, Greve af Lippe-Detmold. III.
Frederik Ludvig, Pr. af Württemberg, sachs. Genmaj. VII.
Frederik Vilhelm, Kurfyrste af Brandenbg. I.
Frederik Vilhelm, Hertug af Holst.-Sønderborg, Genmaj. II,
Frederik Vilhelm, Hertug af Meklbg.-Schwerin. III, IV.
Frederik Vilhelm, Konge af Preussen. III, V, VI, VII, VIII, IX.
Frederik Vilhelm, Hert. af Sachsen-Meiningen. III.

Frederikke Amalie, Hertuginde af Holst.-Gott. I, II.
Frederikke Sophie Wilhelmine, Markgrevinde af Bayreuth. VIII
Freese, sv. Obl. III.
Freese, A. C., gott. Kapt. I.
Friborg, J., Kaptltn. i Fl. III.
Friese, N., Søflskal. IV, VI.
Friese, O. D., Major. I.
v. Friesen, H. F., sachs-polsk Off. og Dipl. VI.
Friis, A., Byfoged. V.
Friis, A., Kaptltn. II.
Friis, Floris, Komkpt. III, V, VI, VIII.
Friis, J., Præst. VII.
Friis, Jochum, Komkpt. III—VIII.
Friis, M., Kapt. i Fl. VII.
Friis, P., Borger i Christianstad. II.
Frijs, C., Greve, Genltn. IV, VII, VIII.
Frijs, J., Ob. III, IV, V, VI, VII, VIII.
Frijs, N., Greve, Ges. I.
Frisendorff (Friesendorff), C. G., sv. Dipl. III—VI.
Frisk (adl. Ridderstolpe), C., sv. Viceadm. III, VII.
Frisk, S., sv, Ritm. II.
Fritz, H., schwerinsk Amtmd. III, VII.
Fritz, J., C., gott. Gehr. II.
Frost, F., Overkond., Obl. VIII.
Frölich, C., Greve, sv. Ob. IX.
Frölich, H. F., sv. Ob. IV.
Frölich, J. F., Genmaj. V, VII, IX.
Fuchs, A., Genmaj., Amtmd. I, III, VIII.
Fuchs, C. L., Kapt. i Fl. I, II.
Fuchs, J. S., Genmaj. I—V, VIII.
Fuchs, L. N., Obl. IV.
Fuchs, R., Frih., Overstath. i Stockh. IV, VIII, IX.
Fues, R., Krigsr. III, VIII.
Fursman, C., Genmaj. II, III.
Fynbo (Finnebo), Maj. i eng. Tj. VIII, X.
v. Fürstenberg, A., Frih. sv. Genmaj. III, IV, VI, VII.
Fägersköld, F., Baron, sv. Genmaj. I.
Fägersköld, J., sv. Ob. I.
Fölckersam, F. V., Genmaj. I, II, III.
Förtsch, J. P., Livmedicus. II.

Gabel, C. C., Adm., Overkrigssekr. I—X.
Gabel, F., Vicestath. I, II.
Gad, J. Svendsen, Kapt. i Fl. I.
Gaffron, A. A., Genmaj. II—V, VII—X.
v. Garden, H. Carstensen, Kaptltn. V.
de la Gardie, A. C., sv. Ob. II, III.
de la Gardie, A. J., Greve, Feltm. I.
de la Gardie, M. J., sv. Ob. II—IV, VIII, IX.
Garmann, J. H., Ob. III, VIII.
Garmann, S. Christophersen, Stabsmed. II.
Gathe (adl. Gathenhjelm), C., sv. Kaperreder. VIII.
Gathe (adl. Gathenhjelm), L., sv. Kaperreder. VIII.
Gaudi, A. E., pr. Ob. VII.
Gautesen, P., Maanedskaptltn. IV, VII.
Gehl, hann. Geh.-Kammerraad. VII.
Genschau, F., Obl. III.
Georg I., Konge af England, Kurf. af Hann. I—VI, IX—X.
Georg, Pr. af Hessen, pr. Genmaj. VII.
Georg Vilhelm, Hert. af Celle. I.
Gerner, A., Komkpt. IX.
v. Gersdorff, D. G., pr. Genltn. VII.
Gersdorff, F., Genltn. I, II, VI.
Gersdorff, R., Baron, Stiftamtmd. V, VIII.
Gersdorff, W. A., sachs.-polsk Dipl. VI.
v. Gertten (Gerten), C. C., sv. Obl. VIII.
v. Gertten, G. V., Kapt. i sv. Fl. III, V, VII.
Gerten (Gierta), se Hierta.
Geyse, J. E., Genltn. I.
Giese, C. J., Etatsr. Amtmd., I, II, III.
Gjedde, F. E., Adm. II, III, V, VIII.
Gjedde, O., Rigsadm. I.
Glasemeyer, M. F., Borger i Flensborg. IV.
Glaser, sv. Kancellist. VII.
Glassau, F. H., Maj. IV.
Gloucester, W., Hertug. VI.
Godskesen, P., Obl. II.

Goës, R., holl. Dipl. I, III, VI.
Gohr, J. G., hann. Genmaj. I, III.
Gollowin, F. A., russ. Statsmd. I.
Golofkin, A. G., russ. Ambass. V, VI, VIII.
Golofkin, G. I., russ. Storkansler. II, IV—VIII.
v. d. Goltz, H., russ. Feltm., sachs. Gehr. II.
Gordon, J. P., russ. Gen. I.
Gorries, B., Staldm. ved Art. I.
Gotberg, H. H., Komd. paa Steinburg Skanse. II.
v. d. Graaf, C., Kapt. i holl. Fl. I.
Grabow, J. A., Amtsforv. IV.
Grabow, J. E., Kapt. VIII.
Grabow, R. Günther, Ob. VIII.
Gram, F., Gehr. Overjægerm. I, VIII.
Grambow, H. H., Brig. IX.
Gramfelt, L., sv. Obl. III.
Granavolden, G., Gæstg. VIII.
Granatenhjelm, A., sv. Maj. I.
Grawert, sachs. Ob. VII.
Green, A., Maanedskapt. IV, VI, VII.
Gregg, Hugh, eng. Sekr. i Kbhvn. I.
Greiffenheim (Gripenheim), J. Wibling, sv. kar. Landshøvd. VI.
Grein, J., Ltn. II.
Grib, P., Kapt., Færgemd. III, IV, VI—IX.
Griess, J. N., Furageforv. VII.
Griffenfeld, Charlotte Amalie, g. m. Vicestath. Baron Fr. Krag. IX.
Griffenfeld, P., Greve, Rigskansler. I, IX.
Gripenskiøld, M., sv. Obl. II.
Grolau, E., Komd. paa Gottorp. I, II.
Grosskreutz, sv. Maj. V.
Grote (Groote), T., Baron, hann. Dipl. III.
Grothusen, C. A., sv. Genmaj. VII.
Groothusen, J. D., Baron, gott. Ob. II.
Grothusen, O. J., Baron, gott. Genltn. I.
Grub (Grubbe), A., sv. Komd. VII.
Grubb (Grubbe), G., sv. Adm. III, VII.
Grub (Grubbe), M., sv. Komd. VII.
Grubbenhielm, G., sv. Ob. III, VI.
v. Grumbkow, F. V., pr. Genfeltm. VII.
Grumbkow, J., gott. Ob. I, II, IV, V.
Grund, C., Kapt. i sv. Fl. I.
Grund, J., Envoyé i Rusl. II.
Grundel. D., Kapt. i sv. Fl. III, VII.
Grundel, J., sv. Ob. II.
Grüner, gott. Ltn. I.
Grüner, J. D., Envoyé i Stockh. I, II.
Grünewald, sv. Tøjvarter. V.
v. d. Gröben, C. H., pr. Genmaj. VII.
Grönenberg, sv. Off. I.
Gröning, C., Borgm. i Wismar. III.
Gröning, J. Hansen, Kaptltn. i Fl. I.
Gröninger, J. F., sv. Obl. IV.
Gude, C., Justitsr. I.
Gude, H. Clausen, Schoutbyn, I—V, X.
Gude, Michel, Komd. III—IV, VII—X.
Guericke, O., pr. Gehr. II.
Gunerus (Gunner), R., Stabskirurg. IX, X.
Gustaf II. Adolf, Konge af Sverige. I.
Guy, J., Kapt. i eng. Fl. I.
Güldener (Guldenöhr), B. L., Ritm. III.
Gyldenløve, C., Feltm.-Ltn. I, II.
Gyldenløve, U. C., Genadm. I—X.
Gyldenløve, U. F., Stath. i Norge. I, II, III.
Gyldensteen, J. H. Huguetan, Greve. IX.
Gyldenstierne, A., Maj. IV.
Gyldenstierne, L. Ulfeldt, Obl. VII.
Gyldenstierne, M., Obl. I, II.
Gyldenär, A., sv. Ob. II, III.
Gyllenbjelke, H., sv. Ob. II, III, IX.
Gyllenborg, C., sv. Rigsr. V, VI, VIII.
Gyllenborg, U. G., sv. Komd. III.
Gyllengahm, G., sv. Obl. II.
Gyllengryp, G., sv. Vicelandshøvd. III.
Gyllenpamp, L. Mattson, Obl. I.
Gyllenskepp, V., sv. Viceadm. III.
Gyllenstierna, C., Greve, sv. kgl. Raad. II.
Gyllenstierna, G., sv. Genmaj. II.
Gyllenstierna, N. Carlson, Baron, sv. Feltm. I—IV, VI, VIII.
Gyllenstierna af Lundholm, A. E. F., sv. Ob. IX.

Güntelberg, C., Kom. III—VIII.
Güntelberg, C., Schoutbyn. I, II, III.
Güntelberg, H., Kapt. i Fl. III, V—VIII.
Günther, A., Maj. III, VIII.
Günther, C., Kapt. II.
Günther, H. J., Ltn. VIII.
Günthersberch, A., sv. Obl. III.
Gödens, hann. Ob. I.
Gøe, O. Hansen, Genvognm. VII.
Gørgens, C. B., Kapt. II.
Görries, B., Staldm. III.
Görtz, F. V., gen. v. Schlitz, Baron, hann. Kammerpræs. V, VI, VII.
Görtz, G. H., gen. v. Schlitz, Baron, holst-gott. Gehr., Carl XII.s Min. II—X.
v. Görtz, O. F., Baron, gott. Obl. II.
Göthe, se Eosander.
Götsche, A., Amtsforv. VIII.
Götsche (Göttzsche), U. F., Genaud. V, IX.

Hård, C., sv. Ob. I, IV.
Hård, P., sv. Genmaj. II.
Hårdh, C. G. F., sv. Genltn. VI, X.
Haberloh, E. F., Kapt. I.
Habichtsthal, G. V., meklbg. Dipl. VIII.
v. Hacqueborn (Hackeborn), W. C., pr. Genltn. VII.
Hagedorn, H. S., Resid. i Hamborg. II—VIII.
Hagedorn, S. Christophersen, Adm. III—VIII.
v. Hagen, Franz, Ass. i tyske Kanc., Gehkonfr. 2.
Hagen, P. Pedersen, norsk Skipper. VIII.
Hagen, S. F., holst.-gott. Hofraad. VI.
Hahn, S., sv. Aud., sachs. Stabssekr. IV, VI.
Halberstadt, J. C., meklbg-güstr. Hofmarsk. III.
Halcke, P. C., Brig. II, III, VIII.
Hald, L., Branderkom. III.
Haliborton, T., Maj. I, II, III.
Hallander, J., fhv. Regtsskriver, I, II, VIII.
Hallard, L. V., sachs.-polsk Gen, russ. Gen. III, IV, V.
Hallbrück, I., Obl. II.
Hamilton, H., sv. Genfelttøjm. II—V, VIII.
Hammar, sv. Ritm. II.
Hammarberg, G., sv. Genadj. II.
Hammarberg, H., sv. Ritm. II.
Hammarschiöld, sv, Regtskvarterm. IX.
Hammarskiöld, C. G., sv. Ob. II.
Hammer, A. Christophersen, Provst. VIII.
Hammerstein, A.(?), hann. Genmaj. IV.
Handtberg, C., Kaptltn. IV, VIII.
Hannecken, A. Günther, Konfr. III, IV.
Hans, Konge af Danmark. I.
Hansen, C. A., Furageforv. IV.
Hansen, H., Branderkom., Kaptltn. III, IV.
Hansen, J., Ob. III, VI.
Hansen, O., Etatsr., Dep. I—IV.
Hansen, P., Borger i Bogense. V.
Hansen, P., Komkapt. II, III.
Hanses, H., Baron, kejserl. Resid. i Kbhvn. III.
Hansteen, J., Maj. VIII.
Harboe, A., Genltn. I, II.
Harboe, J., Gehr., Overkrigssekr. I.
Harbou, N., Ob. II, III, IV, V.
Harbou, P. M., Maj. IV.
Harenc, G., sv. Ob. IV.
Hartmann, C., Krigskom., Dep. III.
Hartvig, N. H., Komkpt. I, II.
Hasse (Hass), J., Sekr. II, VIII, IX.
Hassebart, B. W., Furageskr. II.
Hastfehr, F., sv. Ob. II.
Hastfehr, O. M., sv. Ob. IV, VIII.
v. Hatten, C. H., Kaptltn. I.
Hauch, B., Dep. i Genkomm. V, X.
Hauritz, N., fh russ. Kapt. V.
Hausmann, C. H., Gen. I, III—VIII.
Hausmann, F. F., Genltn. VIII.
Haxthausen, C. F., Greve, Genltn. IX, X.
Haxthausen, J. D., Genmaj. I, II.
Hedevig Eleonore, Dronning af Sverige. I—IV, VI.

Hedevig Sophie, Hertuginde af Holst-Gott, I, II, III.
Heegård, J., Købmand i Carlshamn. II.
Hegelund, J., Kaptltn. IV, V.
Hegemann, Poul, Ob. II, III, V.
Heidenfelt, G. Ericson, sv Ob. I.
Heineckius, G. R., Licentiat, Læge. II.
v. Heinen, A. C., Genmaj. I, II, III.
v. Heinen, N. F., Maj. VIII.
Heins, P., Envoyé i Moskva, Etatsr. I, II.
Heinsius, A., holl. Raadspens. I, II, VI.
Heinsohn, M., Genmaj. II, III, V, VII, VIII, IX.
Helding (adl. Heldenheim), S., Kapt. i sv. Fl. III.
Heldreich, G. C., Genadj. IV
zur Hellen, A. Günther, Ob. II.
Helm, C. A., Ob. VIII.
v. Helm, F. C., Konfr. III, IV.
Helms, J. E., Komkpt. VIII.
Hell, F., Komkpt. I.
Helt, N., Viceadm. I.
Helt, M., Kaperfører. V.
Helvetius, holl. Læge. III.
Hempel, C. F., sv. Obl. I.
Hernstrup, B. Nielsen, Kaptltn. III, IV.
Henck, M., sv. Adm. I, III—VII.
Hennings, F., Kapt. IV.
Hercules, A. F., holst.-gott. Ob. II, VI.
d'Herleville, hann. Brig. I.
Herloff, M. Petersen, Kaptltn. III, V.
Hertell, C. F., holl. Ingeniør. II.
Hertz, J., Proveditør. III.
Hess, H., Kapt. II.
Heusch, H., hann. Ges. VI, VII, VIII.
Heydebreck, Kapt. Komd. I, III.
v. Heydekampf, Baron, pr. Efterretningsmd. VII.
Heyer, S., Kom. III, V, VI, VII, VIII, X.
Hierta (Gierta, Gerten), J., Frh., sv. Genltn. VII, IX.
Hierta, L., sv. Genmaj. II, III.
Hierta, S., sv. Ritm. II.
Hilchen, A., sv. Ob. VIII.
Hillebrand, G. C., Raad hos Grev Rantzau. I.
Himmelstrup, J. Pedersen, Provkom. IV, V.
Himmelstrup, P., Krigskomm. II, III, IV, VIII.
Hirschnack, J. J., Ob. I.
Hjort, P., Schoutbyn. II—VI, X.
Hjort, S., Ob. II, III, VIII.
Hjorth, Gæstg. i Korsør. VIII.
Hobson, Kapt. i eng. Fl. VII.
Hoen (adl. Hoenstierna), C. J., Kapt. i sv. Fl. VII.
van Hoën, J., sv. Kapt. V.
Hoen, N., Ltn. i sv. Fl. III, IV.
Hoff, A., Feltprovst, II, III, IV, VII.
Hoff, A. Jansen, Branderfører. I.
Hoff, H., Genadj. III, IV.
Hoffmann, G., Obl. I, III.
Hoffmann, G., Ob. I.
Hoffmann, H. Thomesen, Kapt. VIII.
Hoffmann, H., Maj. II.
Hoffmann, J., Proviantskriver. II.
Hoffmann, J. T., Justitsr. VII.
Hoffmann, J. V. T., Amtmd. II, III, IV.
Hofftmann (Hoffmann), P. Wichmansen, Kaptltn. I, III.
Hofftmann, P., Kaptltn. V.
Hogg, J., Kapt i sv. Fl. I.
Hogguert, A., Baron, fr. Godsejer, Feltkom. IV.
Hoghusen, J., Baron, sv. Landshøvd. II, V.
Hohendorf, F. H., Ob. II, IV.
Hohendorf, L., Gentltn. I—V.
Hohenmuhl, J. C., Etatsr. III.
Hojer, A., kgl. Historiograf. V.
Holck, F. C. Greve, Ob. II.
Holck, M. Baron, Ob. II, III.
Hollander, P., sv. Lods. VII.
Holm, Maanedsltn. i Fl. VII.
Holm, C., Krigskom. III.
Holm, P. Lorentzen, Ltn. II, III.
Holst, sv. Kommissær, VIII.
Holst, C., Prltn. i Fl. VIII.
Holst, M., sv. Prov.mester. II.
Holst, P. Bertelsen, Ob. I.
Holst, P., Komkpt. III, IV, V.
Holstein, sv. Armélæge. IV.

Holstein, C., Maanedsltn. V.
v. Holstein, F. H., holst.-gott. Ob. VI.
Holstein, J. G., Gehr. I—X.
Holstein, J. L. Greve Statsmin. IX.
Holstein, U. A. Greve, Storkansler. IX, X.
Holsten, C. Ad., Ob. II.
Holsten, D., Genmaj. II, III, VIII.
v. Holten, I., Maj. V.
v. Holtze, J. J., Dipl. III—VI, VIII.
Holtzmann, F., Stykkestøber. VI, X.
Holzapfel, sv. Maj. VII.
Hooglandt, S., Kapt. i russ. Fl. III.
Hoop, C. Frandsen, Branderfører. I.
Hoppe, F., Gen.-Admltn. I, VII, VIII, X.
Hoppe, gott. Kapt. I.
Hopson, T., eng. Adm. I.
Horn, A. B. Greve, sv. Statsmd. I—IV, VI.
Horn, G., sv. Ob. I.
Horn, R. H., sv. Genmaj. II, IV, V, IX, X.
Horn, T. S., sv. Genmaj. III, VI, VII.
Horndal, A., Maanedsltn. IV, VI.
Hornemann, H., (Willsen), Raadmd. i Trondhjem IX.
Hornung, J. C., Lazaretinsp. I, III, IV, VII.
v. Hoven, J., Kapltn. II.
Huitfeldt, H., Gen. II—V, VIII—X.
Huitfeldt, H. J., Genltn. VIII.
Huitfeldt, I. Tønnesen, Kom. I, II, III.
Huldeberg, hann. Dipl. VI.
Huss, sv. Officer(?). IV.
Huss, sv. Krigskom. IV.
Husum, H., Rejsekomm. II.
Husvedel, B., sv. Agent. IV.
Huusman (adl. Ridderheim), H., Kom. i sv. Fl. III, VII.
Huxelles (Uxelles), N. de Blé, Marquis, fr. Marsk. VII.
Hvamstrup, H., Furageforv. II.
Hvid, P. Jensen, Arkelimester VIII.
Hübsch, E., Genaud. I, II.
Hülsen v. Treuenfels, hann. Ob. I.
Hästesko (Hestskoo), N., sv. Ob. III, V, VI.
v. Höpken, C. O., sv. Ob. IV, VI.
v. Höpken, D. N., Friherre, sv. Statssekr. IV, VIII.
Hörling, J., Prof. II.

Ibrahim Pascha, tyrk. Storvezir. IV.
Ibsen, H., Ltn. VI.
v. Ilgen, H. R., pr. Minister. IV—VIII.
Imhof, A. A., kursachs. Kammerpr. II.
Ingenhaeff (Ingenhaven), J. P., Genmaj. II—V, VII—VIII.
Ingenhaeff, V. A., Ob. VIII.
de l'Isle, L., Overkond. I.
Ismailoff, A. P., russ. Envoyé. II.
v. Issendorff, M., sv. Ob. III.

Jackson, J., eng. Ges. VIII, X.
Jacob II., Konge af England. I.
Jacob Edward, eng. Prætendent. VI, VIII, IX.
Jacobsen, P., Købmd. i Carlshamn II.
Jacoubleff, russ. Genmaj. IV.
Jagusinski, P. Ivanowitsch, russ. Gen., Kabinetsmin. IV—VIII.
Jakowlew, russ. Genmaj. VIII.
Jansen, P., Branderfører. I.
Jansen, R., Kapt. i Fl. III, IV, VII, VIII.
Jansen, W., Kom. VII, IX.
Janssen, P., holst.-gott. Maj. VI.
Jastrau, D., Prltn. V.
Jefferies, J., eng. Off. og Dipl. IV, VI, VII.
Jensen, C. A., Maj. III.
Jensen, S., Stabsfurer. II.
Jensen, T., Kaptltn. III, V.
Jessen, L., Prov.forvalter. I.
Jessen, M., Præs. i Altona. I.
v. Jessen, T. B., Oversekr. i tyske Kanc., Gehr. I, II.
v. Jessen, T. V., Ministerres. III—VII.
Joachim Frederik, Hert. af Plön og Nordborg IV—V.
Johan Adolph, Hert. af Plön. I.
Johan Adolph, Hert. af Sachsen-Weissenfels, sachs. Genmaj., III, IV.

Johan Georg III., Kurfyrste af Sachs. I.
Johannsen, P. Boye, Ob. II, III, IV, VII—X.
v. Johnn, C. G., Konfr. III.
v. Johnn, F. A., Etatsr. III.
Johnston, J., Greve, sachs. Genmaj. IV.
Jonstrup, U. F., Kapt. VIII.
Joseph I., tysk Kejser. II, III.
Judichær, O., Adm. I—X.
Juel, C., Genmaj. III—VIII.
Juel, E., Genltn. I, II, III, IX.
Juel, G., Genmaj. II—V, VII—VIII.
Juel, J., Gen.-Adm. I, III.
Juel, J., Viceadm. I—VII, X.
Juel, K., Amtmd. I.
Juel, N., Gen.-Admltn.. I.
Juel, R., Kom. III.
Julius Frantz, Hert. af Sachsen-Lauenburg. I.
Jungclaus, sv. Kornet. V.
Junge, J. C., Feltmed. II.
Junge, Sev., Konfr. III, IV.
Juul, F., Ob. I.
Juul, J., Kaptltn. III.
Justesen, C., Kaptltn. I.
Jügert, F. H., gott. Etatsr. II.
Jäger, Joh., sv. Ob. IV, VI.
Jørgen, Pr. af Danm., engl. Prinsgemal. I, VI.

Kaalund, J., Krigskom. VII, VIII.
Kaas, H. Kom. III, V, VII.
Kaas, H. B., Gen. IV, VII—X.
Kaas, U., Adm. II, III, V—X.
Kaas, W., Maj. V.
Kagg, L., sv. Obl, II.
Kalsen, N. P., Maanedsltn. IV.
v. Kamecke (Kamcke), P. A., pr. Genmaj. VII.
Kampferbeck, F., Ritm. III.
Kaphengst, A., Ob. II, III.
Katharina I., Kejserinde af Rusl. IV, VIII, IX.
Katharina Ivanovna, Hertuginde af Meklbg.-Schw. VI—VIII.
Katte, M., Landr. i Bremen, Etatsr. III.
Keppel, holl. Regtchef. I.
Kerr, W., Marquis af Lothian, Kapt. i eng. Fl, I.
Kiempe, S., sv. Kapt. V.
Kierulf, A. Petersen, Krigskomm. II.
Kiesenwetter, H. C., sachs.-polsk Gen. IV, V.
Kihling, Jac., Regtkvarterm. II.
Kinch, P., Minørm. I.
v. Kirchbach, H. J., sv. Genltn. VI, VII.
Kirchmann, Maanedsltn. V.
Kirchmann, Sekr. hos Grev Flemming V, VII.
Kirchner, M. C., Maj. VII.
Kiøge, J., Kapt. III, VIII, X.
Klaumann, G., Bryghusforv. III.
Kleist, B. E., Obl. I.
Kleist, C. C., Obl. II.
Klenow (Klenau), J. C., Ob. III, VIII.
Klepping, L. A. H., Ob., Genadj. III, IV.
Kleve, J. M., Kapt. X.
Klick, G., Kapt i sv. Fl. I.
Klinckowström, J. F., sv. Obl. VII.
Klinckowström, Joh., sv. Ob. I.
Klinckowström, J. M., sv. Genmaj. VI.
Klinckowström, M., sv. Genkrigskom. III—VI.
v. Klinggräf, hann. Dipl. VI.
Klingstedt, sv. Off. V.
Klingstedt, C., sv. Ob. IV.
Klingstedt, H., sv. Ob. holst.-gott. Genmaj. VI.
Klüver, J. W., Kapt. X.
Klöfverskøld, G., Kapt. i sv. Fl. I.
Knape (adl. Strömstierna), Olaf, sv. Adm. III, V, VIII, IX.
Knapsted, P., Obl., Komd. i Korsør. I, II, III.
Kneyl, J., Genmaj., V, VII, VIII.
Knippenberg, Joh., Borgm. i Stade. III.
Knobelsdorf, H., Kapt. I.
Knoff (Knopf), H., Schoutbyn. II, III, V, VII, X.
Knopf, H., Kapt. VIII.
Knorring, G., sv. Ob. II.
Knorring, G. J., sv. Ob. I.

Knudsen, J., Kapt. VIII.
Knuth, E. C., Kapt. i Fl. II.
Knuth, J. E., Obl. I.
v. Knyphausen, F. E., pr. Statsmin. III, V—VIII.
Koch, Amtsskr. i Lauenbg. III.
v. Kochen, J. H., Frh., Sekr. i sv. Utrikes Exp. VIII.
Kockum, J., Borger i Chrstad. II.
Koess, P., Amtsskr. i Kiel(?). IV.
Kohl, G., Kapt. i sv. Fl. III.
Koningh (Koninck), C., Viceadm. III, IV, V, VII.
Koningh, J., Branderkom. III, IV.
Konink, P., Kapt. i Fl. I.
Koppelow, J. C., Genmaj. VIII.
Koppelow, J. C., Ob. II.
Koskull, A., Frh., sv. Genltn., Landsh. VI, IX.
Koskull, O. J., Frh., sv. Genltn. IX.
v. Koss, J. C., Kapt. VIII.
Koss, G., Obl. IV.
v. Kothen, S. G., sv. Ob. IX.
Krabbe, N., Brig. I.
Krabbe, O., Gehr. Stiftamtmd. I—VIII, X.
Kraft, E. Pedersen, Ob. VIII.
Krag, A. Mogensen, Ob. II, III, VIII, IX.
Krag, Dorothea, g. m. Jens Juel. I.
Krag, F., Baron, Stath. i Norge. V—X.
Krag, M., Genmaj. III, IV, VII, VIII, X.
Krag, N., Gehr. III.
Krag, P., Genltn., Stiftamtmd. I—V.
Krag, R., Viceadm. III, IV, V, VII, VIII, X.
Krassow, A. P., Frh., sv. Genltn. III, IV, VII.
Krassow, E. D., sv. Genltn. I, II, III.
Krechel, J., Kapt. i sv. Fl. IV.
Krog, A. Pedersen, Ltn. i Fl. III.
Krogh, G. F., Ob. III.
Krook, P., Kapt. i sv. Fl. VII.
Krueg, J. F., lybsk Kapt. III.
Kruse, H. A., sv. Ob. II, III.
Kruse, J., Embedsmd. i Lauenbg. III.
Kruse, J., Genltn. III, IV.
Kruse, U. C., Genmaj. II, VIII, IX, X.
Krüger, N. E., Kapt. II.
Krähel (Krechel, Kräkel), J., sv. Kom. VII, VIII.
Kuhberg, Borger i Gadebusch. IV.
v. d. Kuhla, V., sv. Maj. IV.
Kuhlmann, J., Borger i Wismar. III—VI.
Kuhlmann, J. Pedersen, Guidekapt. III.
Kurakin, B. I., Fyrste, russ Dipl. III, V, VI, VIII.
Kurzrock, M. H., kejserl. Res. i Hamborg. III.
Kuse, sv. Obl. VII.
Kühl (Kühlen, Khulen), G., pr. Genmaj. VII.
Kühlbronn (Kühlbrun), J. M., Obl. III, VII.
Kämpenfelt, C., Kapt. i sv. Fl. I.
Köhler, sv. Fændr. i gott. Tj. I.
Köhler, C. F., sv. Obl. III, IV.
Köhler, Fr., Baron, sv. Genltn. II, III, VIII.
Königsfelt, M. S., sv. Ob. II.
Königsheim, schwerinsk Ob. VII.
Königsheim J. H., sv. Obl. I.
v. Königstein, J. L. Pincier, Frh., Gehr. II, III, VI.
v. Köppen, M. A., pr. Genadj. VII.
Körbitz, J. C., Rigsmarsk. I.
Körbitz, J. C., Genmaj., Overkrigssekr. IX.
Kötschau, F. E., Gehr. Hofmarsk. I.

Lagerberg, S., Greve, sv. Genmaj. VI, VII, VIII.
Lagerbjelke, F., Kapt. i sv. Fl. VII.
Lagerbjelke, se Fistulator.
Lagerbjelke, J. Fistulator, sv. Overkomm. III, IV.
Lagercrantz, C. O., sv. Ob. II, IV, VIII.
Lagercrantz, M.(?), sv. Ltn. II.
Lagerström, M., sv. Raad i Pomm. III.
Lagnasco, P. R. Taparelli, Greve, sachs.-polsk Min. III—VI.
Lagou, fransk Sekr. V, VI.

Landsberg, B. N., Genltn. II, IV, V, VIII, IX, X.
Lanér (adl. Lannerstierna), P., sv. Maj. VIII.
v. Lang, J., sv. Fiskal, IV.
Lange, J. F., Maj. VII.
Lange, S. Hansen, Komkpt. III, IV, VII.
Langejahn, F. G., gott. Kammerass. V.
Langenhjelm, J., sv. Genaud. I.
Lanting, S,, Genadj., II, III.
Larsen, H., Skibsf. I.
Larsen, L., Branderkom. III, V.
Larsen, P., Foged. II.
Lassen (Larsen), R., Ltn. i Fl. VIII, X.
Lasson, B., Justitsr., Dep., III.
Lattorf, J. D., Ob. II.
Lazarus, I., Proveditør. VII.
Leake, A., Kapt. i eng. Fl. I.
Leegaard, F., Genltn. I—V, VII, VIII, X.
Leegaard, J. F., Ltn. i Fl. VII.
Leegel, C. Liebmann, Genmaj. II, III.
Leegel, H. F., Brig. I, II, III.
Leem, J., Ltn. I.
Leepel (Lepel), C. A., Ob. II, III.
Lefort, F. J., russ. Gen. og Statsmin. I.
Lehenner, P. C., Obl, I.
Lehmann, E., sv. Ritm. VIII.
Lehmann, P. A., sachs.-polsk Legationssekr. i Hamborg. IV.
Lejonanckar, G. F., sv. Viceadm. VII.
Lejonclou, A., sv. Envoyé i Kbhvn. I, II.
Lejonhufvud, A. G., sv. Ob. VIII.
Lejonhufvud, C. L., sv. Obl. IV.
Lejonsparre, P. L., sv. Genkom. VIII.
Lejonstedt, A. Greve, Rigsr. II, III.
Lejonsteen, G. V., Kapt. i sv. Fl. I, III.
v. Leipziger, C. H., sachs.-polsk. Kmhr. V.
Lemforth, J., Ob. II, III.
Lemmich, S. Hansen, Overkrigskomm., VIII.
Lemvig, V., Viceadm. IV—VIII.
Lemvig, W., Kapt. i Fl. IX.
Lenck, Jac., sv. Ob. II.
Lente, C., Overkrigssekr., Gehr. II, III.
Lente, J. H., Gehr. I, III, V.
Leo, J. N., Maj. II, III.
Leopold I., Fyrste af Anhalt-Dessau, pr. Feltmarsk. V, VII.
Leopold I., tysk Kejser. II.
Lerche, C., Greve, Gen. IV, X.
Lerche, M., Genadj, Maj. III, IV.
Leschly (Leslie), P., russ. Genmaj. IV, VII, VIII.
Lestock, R., Kapt. i eng. Fl. I.
Leth, H., Kapt. i Fl. VI, VIII.
Leth, J., Maanedkaptl. IV, V.
Leucke, W. Ph., gott. Ltn. I.
Leutrum v. Ertingen, C. M., Frh., sv. Genmaj, kejserl. Feltm. VI, VII, IX.
Leve (Löve). C. H., sv. Adm. I.
Leve, J., Kaptltn. i sv. Fl. III, IV.
Lewenhaupt, A. J., Greve, sv. Viceadm. III, IV, VIII.
Lewenhaupt, A. L., Greve, sv. Gen. II.
Lewenhaupt, C. E., sv, Gen. IV.
Lewenhaupt, C. J., sv. Ob. Overkom. i Stockholm. III, VI.
Lewenhaupt, G. F., sv. Genltn. II.
Lewerentz, A., Raadmd. og Organist i Lund. II.
Levetzow, C. F., Greve, Genltn., Gehkfr. III, IV, V, VII—X.
Levetzow, T., Genltn. III, IV, VI, VIII.
Ley, H., Kapt. i eng. Fl. I.
Liderus, H., Kapt. i sv. Fl. I, III.
Liebedantz, J., Schoutbyn. I—V, X.
Liebmann, Is. Hestehdlr. III.
Liewen, B., sv. Genltn. I, II.
v. Liewen (Lieven), H. H., Greve, sv. Genltn., Rigsr. I, III, IV, V, IX.
Lijnslager, H,, Kapt. i holl. Fl. I.
Lillie, E. J., sv. Adm. I, III, IV, V, VII.
Lillie (Lilja), J. A., Frh. sv. Ob. IV, IX, X.
Lilliegranat, A., sv. Maj., III.
Lilliehöök, M,, Baron, Krigsr. hos Kong Stanislaus. IV.
Lillieroth, N., Greve, sv. kgl. Raad. I.
Lilliestedt, J. P., Greve, sv. Resid. i Hamborg. III, IV.
Lilliesträng, J., sv. Ltn. i gott. Tj. I.
Lilliencron, G., sv. Obl. III.
Lilliendahl, sv. Fændrik. V.

Liljeström, J., sv. Ob. IX.
Lind, N. Petersen, Kaptltn. III.
Lindau, H. V. J., Obl., Genadj. III, IV, V., VII.
Lindberg, A. Levin, Kammerraad. II.
Lindblad, G. Otto, sv, Kapt. II.
Linde, A. C., Zahlkass. II.
Lindegaard, C., Genmaj. VIII.
Lindenow, C., Adm. I.
Lindhjelm, M., sv. Ob. Landsh. II, IV, V, VIII.
Lissenhaim, S. A., sv. Dipl. I.
Liste, A., Branderfører. I.
v. d. Lith, russ. Ges. i Dresden. II.
Ljung, P., Kapt. i sv. Fl. I.
Ljunge, S., Furageskr. VIII.
Ljunggren, J., Statsfg. i Carlshamn. IV.
v. Loewen, C. H., sv. Schoutbyn. III.
Lohemann (adl. Lohendal), J. H. Genkrkomm. Konfr. II, V.
Loppenow, J. C., sv. Genadj., pr. Obl. IV.
Lorch, E. Madsen, Komkpt. I.
Lorens, V., Navigationsdir. I.
Lorentzen, J. M., Kapt. II, III.
Losz, J. A., Baron, sachs.-polsk Dipl. IV, VII.
Lottum, J. C., pr. Genmaj. IV.
Louise, Dronn. af Danm. I, II, III.
de Luc, cell. Genmaj. I, III.
Lucius, B. L., hann, Genmaj. VII.
Ludvig XIV., Konge af Frankrig. I—VI.
Ludvig Frederik, Hert. af Holsten-Beck., pr. Gen. I.
Ludvig Vilhelm, Markgr. af Baden-Baden, Rigsfeltm. II.
Lumholtz, N., Furageforv. III, VII, VIII.
Lund, G. Jensen, Kapt. i Fl. IV, V, VI.
Lund, J., Ob. I, II, III.
Luxdorph, B., Envoyé i Stockh. I.
Lybecker, G., Baron, sv. Genmaj. II, V.
Lüders, Komm. I.
Lydinghielm (Lydenhjelm), O. W., sv. Ob. V, IX.
v. d. Lühe. A. A., Genmaj. IV, VI, VIII.
v. d. Lühe, C. A., holst.-gott. Obl. VI.
v. d. Lühe, J. F., Etatsr. VII.
Lyth, J., Traktør i Kbhvn. V.
Lüttichau, H. H., Genltn. VII, VIII, IX.
Lützelburg, A., Greve, sachs.-polsk Gen. III, IV, V.
Lützow, B. H., Gen. I, II, III. VII—X.
Lützow, H. U., Gehr. VII, VIII.
v. Löben, C. H., pr. Genltn. VII.
Löfgreen, G., sv. Herredshøvd. II.
Löseke, C. J., Maj. V.
Löwe, G., sv. Obl. III.
Löwe, M. Nielsen, Kapt. i Fl. III, IV, V.
v. Löwen, A., Greve, sv. Gen. V, VI, VII, VIII.
v. Löwen, C. H., sv. Adm. VII.
Löwen, O. V., sv. Ob. I.
Löwencron, D. N. Piper, Dipl. I.
Lövendal, U. F. V. Baron, Gen. I—VI, X.
Löwenheim, G., sv. Kapt. III.
Lövenhjelm, H. Brockenhuus, Genmaj. II, III, IV, VIII.
Löwenstierna, D. J., Frh., sv. Genltn. IV, VIII.
Lövenwolde, C. G., russ. Genltn. IV.
Løvenørn, P. Vendelbo, Gen., Gehr. III, IV, V—VIII, X.

Maclear, G. A., Kapt. i sv. Fl. I.
Maclear, G., sv. Ob. I.
Magdalene Sibylle, Enkehertuginde af Mklbg.-Güstrow. III, IV.
Maigret, Ph., fr. Ingkapt. i sv. Tj. IX.
Makruski, M., Ltn. VII.
Malmberg (adl. Palmcreutz), P., sv. Krigsr. II—V.
Malsburg, C. H., hess.-cass. Dipl. VI.
Maltzahn, C. G., Genmaj. II, III.
Mandell, eng. Skibskapt. V.
Mangelsen, M. O., Obl. I.
Mannerfelt, C., Kapt. i sv. Fl. I.
Mannerstierna, sv. Kammerpage. VII.
Manteuffel, E. C., Greve, sachs.-polsk Kabmin. II, III, V, VI, VII.
Manteuffel, S., Maj. VII.
de la Marck, fr. Ambass. IX, X.

Mardefelt, A. A., sv. Gen, I, II.
Mardefelt (Mardefeld), A. Ph., sv. Genmaj. III—VI.
Mardefelt (Mardefeld), G., Baron, pr. Statsmin. V.
Mardefelt, Ph. C., Baron, meklenborgschw. Overkammerj. og Gehr. I, IV.
Marie, Dronn. af England. I.
Marlborough, J. Churchill, Hertug, eng. Feltherre. II, VI.
Marschalck, C. G., sv. Genltn. III, IV, VI, VII.
Marschalck, C. F., Ob. I.
Marschalck. F. C., sv. Genltn. IV, VI.
Martens, P., Styrmd. V.
Martin, J., Kapt. i eng. Fl. I.
de Mascalari, P. L., gott. Kapt. I.
Masham, Abigael, eng. Hofdame. VI.
Masius, H. G., Prof. I.
v. Massow, C. O., Overpræs. i Pommern. VIII.
Matheson, J., se J. O. Sesterfleth.
Matheson, J., Kapt. VIII.
Mathiesen, J., Provforv. II.
Matvejeff, A. Artamonvitch, russ. Dipl. VI.
Maule (Mule), M., Genmaj. II—VIII.
de Mauregnault, J., Kapt. i holl. Fl. I.
Mazeppa, J., Kosakhetman. II.
v. d. Meden, C., gott. Obl, I.
Meerheim, H. J., Baron, Ritm. I.
Meier, H., Etatsr, I.
Meier, R., Etatsr. I, II.
Meinersen, J. Ph., Hosp.-medicus. IV, V.
Meinertsen, N., Borger i Bogense. V.
Meitzner, B., Ob. III, IV, VIII.
Mejer, J. F., Maj. II.
Mejerfelt, J. A., sv, Gen. II—VII.
Melander, Z., Borgm. i Lund. II.
Meller, J. Christensen, Præs. i Kbhvn. I, II, VIII.
Mellin, B. J., Greve, sv. Genmaj. I.
Mellin, C. G., Greve, sv. Genmaj. III—VII.
Mellin, J., Greve, sv. Feltmarsk. I, II, III, V.
Mellin, J. F., sv. Ob. VI.
Melling, J. A., Genadj. III, IV.
v. Mencken, O., Envoyé i Wolfenbüttel. I.
Meng (Maing), N., Kapt. VIII.
Menschikoff, A., Fyrste, russ. Statsmd. III, IV, V, VI, VII.
Mentzer, G., sv. Ob. IV.
Mentzer, J. Frh., sv. Genltn., Landsh. VIII, X.
Mercker, F., Overkrigskomm. I, II, III.
Mercker, J. Bertram, Genaud. II, III.
Mervius, F., sv. Ob. III.
du Mesnil, F. Poisson, Marq., Genltn. I.
Mesterton, P., Købmd i Carlshamn. II.
Metsch, J. A., Greve, kejserl. Dipl. VI.
Meulenfort, D., Kom. VII.
Meuschen, Sekr. i Sachsen. I.
Mevius, F., sv. Genmaj. IV, V, VI.
Meyer, A., Ltn. i Fl. VIII.
Meyer, B., Genmaj., dansk Ges. i Berlin. II—X.
Meyer, J., gott. Stykjunker. I.
Meyer, J. C., Ltn, III.
Meyer, S., Kapt. i Fl. V, VII.
Meyer, U. F., Obl. VIII, IX.
Meyercrone, H., Gehr. I, II, V, VI.
Meyerhelm, E. Joh. sv. Obl. IV.
Michaelsen, J., Borgm. i Ribnitz. III.
Michelsen, Michel, Kom. I, II.
Micrelius, sv, Kapt. VII.
Mikkelsen, L., Fgd. paa Ringerike. VIII.
Miltitz, M. H., Baron, kursachs. Min. I.
Mislet, P., Kapt. II.
Mitzlaff, H. Rüdinger, Maj. III.
Modée, H., sv. Obl. IV.
Moering, holl. Envoyé. I.
Mohr, C. R., Maj. III.
Mohrsen, J.(?) Kammerraad. III.
Mohrstein, J., Ob. I.
Moltke, C. G., Amtmd. III, VII, VIII.
Moltke, C. H., Ob. I, III, V, VII.
de la Monnerie, S. le Cercler, Kapt. i Fl. I, II.
Montargues (Montarques), P., pr. Genmaj. VII.

Montmoulin (Montmollin), Kansler. VI.
Monti, sachs. Maj. VII.
Morbeck, sv. Ritm. II.
Morgenroth, V., Kapt. II.
Morhoff, gott. Res. i Wien. V.
Moritz, Greve af Sachsen, Marsk. af Frankr. IV.
Moritzen, Maanedskaptltn. VII.
Morman, A. J., sv. Maj. II.
Morsing, J., Stabssekr. II, III.
Morsing, P. Jensen, Adm. I.
Moss, L., Justitsr. VIII.
Moth, M., Oversekr. I.
Moth, Sophie Amalie, Grevinde af Samsø. I.
de la Motte, cell. Brig. I.
Motzfeldt, P. N., Ob., Genadj. III, IV, VII.
Motzmann, J. C., Krigskom. II.
Mouritsen, H., Birkedommer. III.
Mumme, F., schw. Gehkamr. III.
Munch, H., Foged. VIII.
Munch, J. H., Vicelagmd. VIII.
Munck, H. J., sv. Maj. IV.
Mund, N., Brig. I, II.
Munk, C. Lauridsen, Komkpt.. I.
Munk, L., Genmaj. I, II.
Munk (Munck), S., Kapt. i Fl. I, III.
Munthe, G. C., Ob. X.
Mushart, C. E., Genmaj. III, IV, V, VIII, IX, X.
Muus, P., Kapt. VIII.
v. Mülckow (Milckau), M. F., sachs. Genltn. VII.
Müller, H., Underfoged. VIII.
Müller, J. Ph., Obl. I.
Müller v. d. Lühnen, C. L., sv. Genltn. I.
v. Müllern, H. G., sv. Statmd. III—VII, IX.
Münchhausen, J. E., Kaptltn. I.
Münchhausen, P. J., fh. dansk Off. IV.
Myngs, C., Kapt. i eng. Fl. I.
Münnich, J. F., Ob. II, III.
Münster, J. Heidenreich, Ob. II, IV, VII.
Myrmann, J., Kapt. i sv. Fl. I.
Møller, Ridefoged. VIII.
Møller, J., Kapt. i Fl. III, VIII.
Møller, M., Kaptvagtm. I.
Møring, C. F., Ltn. i Fl. III, VI, VIII.
Mörlin, pr. Res. i Wien. V.
Mørner, B. J., Gen. II, III, IV, VII—X.
Mörner, C. G., Greve, sv. Feltmarsk. I—V, VIII, IX, X.
Møsting, A. F., Ob. Genadj. III, IV, VII—X.
Møsting, C. G., (Jørgen), Genmaj. II, III, IV, IX, X.

Nansen, H., Præsid. i Kbhvn. I.
Nariskin, L. C., Fyrste, russ. Statsmd. I, IV.
v. Natzmer, D. G., pr. Genfeltm. V, VII.
Nebel, S., Branderkom. III, IV.
Negelein, J. H., Amtmd. VI.
Neidschütz, C. G., kursachs. Genmaj. I.
Nemeitz, J. C., Hofr. IV.
Nernest (Nernst), J., Foged. VIII.
Neugebauer, M., Frh., Kansler. VIII.
Neumann, J. C., Overaud. V.
Neumann, M., kgl. sv. Livkirurg, Dir. IX.
Neuspitzer, F., Komkpt. III—VIII.
Neve, J., Etatsr. I, II, III, IX.
Neve, P., Stiftamtmd. VI.
Nicolai, D., Kapt. II.
Nielsen, J., Tøjhusskr. IV.
Nieroth, C., Greve, sv. Genltn. I, II, III.
v. Nieroth, C., sv. Maj. VIII.
Nieroth, M. V., sv. Ob., russ. Gen. II.
Nissen, Amtsforv. I.
Nissen, Laur., Overkrigskom. VIII.
Nissen, Lor., Overkrigskom. II, III.
Nissen, N., Kancellird., Krigs- og Landkom. II, III.
Nobel, H., Medl. af Slotsloven i Norge, Etatsr. VIII, IX.
Nobel, P., Konduktør. IX.
Nolck, C. R., sv. Obl. III.
Norden, J., Ob. VIII.
Normann, I., Kapt. i Fl. VIII.
Norris, J., Sir, Adm. VI, VII, VIII, IX, X.

Nostiz, F. H., Rigsgr., sachs. Genltn. I, II, III.
Nostitz, G. S., Greve, sachs.-polsk Dipl. IV, VI.
v. d. Noth, L., sv. Ob. II.
de Noyelles, Greve, hann. Ob. I, III.
Numers, G., sv. Viceadm. I, II.
Numers, L., sv, Ob. II, IV, VI, VII.
Numsen, M., Genmaj., Gehr. I—VI, X.
Numsen, M., Feltm. X.
Nyebuhr, G. Carstensen, Schoutbyn. I—V, X.
Nyebuhr, T. Carstensen, Komkpt. I, II.
Nyman, M., Kapt. i sv. Fl. VII.
Nørregaard, M. Nielsen, Kaptltn. V, VI.

Obmaus, G. C., sachs. Genltn. VII.
Odelström, E., sv. Ob., II, IV, VII, VIII, IX.
Odyck, J. H. H., Lensgr. af Gyldensten. V.
Oertzen, meklbg. Landr. III.
Oertzen, B. F., Genmaj. III, IV, VII, VIII.
Oertzen, H. F., Obl. III.
v. Offenberg, H. C., Kom. I—VI.
Ohnsorg, P., Kaptltn. III, V, VI, VIII.
v. Ohr, H. P., cell. Genltn. I.
Oldenburg, F. H., Maj. III.
Oldenburg, G. F., Ob. VIII.
Oldenburg, J., Syndicus i Altona. I.
Ollonberg, C. F., sv. Ob. IX.
Olsdatter, O., Tjenestepige hos P. Colbjørnsen. VIII.
Olsen, R., Maj. VIII.
Olsen, S., Stadsltn. i Frhald. VIII.
v. Olthoff, J. L., sv. Raad. III.
v. Oppen, sv. Obl. III.
Oppenbusch, R., sv. Obl, III, IV.
v. d. Osten, C. H., Genmaj. I.
v. d. Osten, H., holst.-gott. Ob. II, VI.
v. d. Osten, O. F., Ob. II, IX.
Ostermann, H. J. F., russ. Statsmd. VI, IX, X.
Ostfriesland, C. E., Greve af. I.
Otter, A., sv. Kom. III.
Ottesen, C., Borgm. V.
Ottman, J., sv. Feltkom. II, III.
Otto, S. J., gott. Adj. I.
Owen, Edv., Kapt, i eng. Fl. I.
Ovenberg, H. J., Obl. VIII.
Ovens, Borgm. V.
Ovesen, C., Ltn. i Fl. V.
Oxenstierna, B., Greve, sv. Kancellipræs. I, II.
Oxenstierna, G., sv. Genmaj, IV, V.
Oxford, R. Harley Jarl af, eng Statsmd. VI.

Pahl, J., Komkpt. I, II, III, V, VI, VIII.
Palm, J. R., Kapt, i sv. Fl. I.
Palm, J. Johansen, Maj. II.
Palmfelt, N., sv. Ob. III, IV.
Palmgren, C., sv. Landmaaler. II.
Palmgren, M., sv. Kom. VII.
Palmquist, J., sv. Hofkansl. III, IV, VI.
Palmquist, M., Baron, sv, Genltn. I—V, VIII.
Palmstruck, G. R., sv. Genmaj. IV.
Pannewitz (Panwitz), R. (?), pr. Genltn. VII.
Passau, H., Genmaj. I, II.
Patkul, G. R., Baron, sv. Genmaj. II, III, IV, V, VIII.
Patkul (Wallendorf), J. R., russ. Dipl. I, II.
Paul, J., Kapt. i eng. Fl. I.
Pauli, hann. Genkom. VII.
Paulin, C., Kapt, i sv. Fl. VII.
Paulsen, C., Ltn. III.
v. Paulsen, C. H., Ob. X.
v. Paulsen, E. Ph., Kom. III, V, VII, VIII.
v. Paulsen, J. A., Viceadm. III—X.
v. Paulsen, M., Adm. I, II, III.
Paulsen, P., holst.-gott. Hofkansl. V, VI.
Paykull, O. A., sachs. Gen. I.
Pechernaut, S., Genmaj. II, III, VII.
Pedersen, J., Ltn. i Fl. III.
Pentz, B. E., Ob. IX.
Pentz, C. U., hann. Genmaj. VII.

v. Peperlow, G. W., Komkpt. X.
du Peron, A. la Louche, Komkpt. I.
Perregaard, P. Andreassen, Stykltn. VIII.
Peter I., Czar af Rusland. I—X.
Petersen (Peters), D., Komkpt. VIII.
Petersen, Kammerraad i Oldenborg. II.
Petersen, H. til Gærumgaard, Kapt. I.
Petersen, L., Kaptltn. III.
Petersen (Ramshardt), M., Stadshauptm. VIII.
Petersen, P., Furageskr. VIII.
Petkum, H. V., holst.-gott. Dipl. VI.
Pett, Phineas, eng. Skibskonstr. I.
Pfingsten, G. E., kursachs. Gehkfr. II.
Pfister, J. F., Maj. III.
Pflug, russ. Genmaj. IV.
Pflug, A. F., Rigsgreve, sachs.-polsk Overhofm. III.
v. d. Pfordten, H. E., Genmaj. I, II, III.
v. d. Pforten, U. V., Genltn. III, VIII.
Philip V., Konge af Spanien. III.
Philip, Hert. af Orléans, Frankrigs Regent. VII.
Philip Ernst, Hertg. af Holsten-Glücksborg, Ob. I.
Phønixberg, P. J., Poet og Bogtr. V, VII.
Pichottes, A., Proveditør. VIII.
Pichottes, J., Proveditør. VIII.
Piel, A., Kapt. II.
Pihl, P., sv. Generalvognm. II.
Pincier, H. H., gott. Obl. II.
Pincier v. Königsstein, J. L., gott. Min. I, II.
Piper, C., Greve, sv. Statsmd. I, II.
Piper, H. B., Kapt. i sv. Fl. III, IV.
Planting (-Berglow), M., sv. Genmaj. II, VIII.
v. Platen, H. C., Genkom. II—VII.
Platfuss, L., Borger i Chrstad. II.
Platou, M. Rasmussen, Mønsterskr. i Fl. II, VIII.
Plessen, C. S., Gehr. I.
v. Plessen, D. J., meklbg.-schw. Gehr. IV.
Plessen, S. C., Genltn. I.
Plessen, T. G., Ltn. i Fl. I.
Pley, P., Kom. i sv. Fl. I, III.
Plotho, P. F. (?), pr. Fændrik. VII.
Ployart, C., Schoutbyn. V, VII, VIII, X.
Podewills, E. B., hann. Ob. I.
Pogrell, H. M., Ob. I.
Pohl, sv. Fændrik. I.
Pohlmann, J. H., Maj. II, III.
Polus, T., Greve, sv. Statsmd. I, II.
Polwarth, A., Lord, eng. Min. i Kbhvn. VIII, IX, X.
Poniatowsky, S. C. Greve, polsk Gen. IV, VI, VIII.
Posadoffsky, F. V., pr. Dipl. VI.
Posse, K., Greve, sv. kgl. Raad. I, II, III.
Posse, N., sv. Ob. III.
Post, J., Præst i Skamby. V.
Potocky, J., Greve, Voivod af Kief. II.
Pottendorf, A. Günther, Brig. I.
Pottendorf, M. A., Obl. III.
de la Pottrie, J. Duval, Ob. I.
Poulsen, Raadmd. i Svendborg. V.
Poussin, J. B., fr. Dipl. III, V, VI, VII.
Prehn, A. Ehrenreich, Brig. I, II.
Prehn, B. E., Obl. III, IV.
Prehn, M. E., Genmaj. II, III, VII.
Pretorius, A., Ob. IX.
Pretorius, H. Ph., Genmaj. VII.
Preuen, B. E., Obl. VII.
Preusser, gott. Kammerass. V.
Preusser, F. H., gott. Kapt. I.
Printz, J. C., Kapt. i sv. Fl. III, IV, V, VI, VII.
v. Printzen, M. L., Frh., pr. Min. V, VI, VIII.
Printzensköld, C., sv. Ob., I.
Pritzbuer, J., Stiftamtmd. III, V.
Pritzel, gott. Maj. I.
de Prou, J., sv. Viceadm. I, III.
Psilander, G., Frh., sv. Adm. I, III, IV, VII.
du Puits, G., mekl.-schw. Ob. III, IV.
Pulteney, D., eng. Ges. i Kbh. III—VI.
Pultz, H. F., Ob. I.
Putjens, Mich., Ltn. i Fl. I, III, V, VIII.
Puttkamer, G. C., Ob. I.
Püchler, G. J., Baron, hann. Min. i Kbhvn. III—VIII.

Raab, C., sv. Viceadm. I, III.
Rålamb, H., sv. Vicelandsh. II.
Rabe, B. F., Brig. I, II.
Rabe, M., Kapt. i Fl. VII, X.
Raben, Joh. Otto, Gehr. I.
Raben, P., Adm., Stiftsbfmd. I—X.
Rafth, A., Regtsaud. VIII.
Raleigh, W., Sir, eng. Adm. I.
Ramdohr, A. A., hann. Gehr. VII.
Rantzau, sachs.-polsk Genadj. V.
Rantzau, C., Rigsgr., Genmaj. VIII.
Rantzau, C., Greve, Gehr. II, VII, IX, X.
Rantzau, C. D,, Greve, I, III.
Rantzau, D., hann. Genltn. I, VII.
Rantzau, F., Maj. I.
Rantzau, H., Kapt. IX.
Rantzau, J., Obl. III.
Rantzau, J., Genltn. I, II.
Rantzau, J., Gen. I, II, III, IV, IX, X.
Rantzau-Friis, C., Genltn. III.
Rappe, F. O., Obl. IX.
Rappe, J. C., Ob. I.
Rasch, C,, Etatsr. I.
Rasch, J., Maanedsltn. VIII.
Rasmussen, M., Land- og Krigskom. II.
Rauch, C. B., Genmaj. III, IV.
Rawling, eng. Skibskapt. V.
Reckentrogh, J., Obl. III.
Redegelt, F., Maj. I, II.
Reedtz, K., Adm. I—X.
Reedtz, V., Genmaj. I—IX.
Reenberg, C., Kancr. IV, VI, VII.
Rees, russ. Kom. IV.
Reesen, C., Branderkom. IV.
Reesen, Lars (Lauritz), Komkpt. II, III, IV, V.
Reesen, V., Schoutbyn. I—V, VII, VIII.
Rehbinder, R., sv. Genltn. I.
v. Rehdern, F., Kaptltn. IV, V, VI, VII.
Rehnsköld, C. G., Greve, sv. Feltmarsk. I, II, IX, X.
Reichau, A. L., Prltn. i Fl. X.
Reichau, C., Genadj. IV.
Reichau, C. F., Genltn. VII.
Reichau, G. E., Konfr. VIII.
v. Reichel, C. Breide, holst.-gott. Genmaj. IV.
Reichenau, kursachs. Regtschef. I.
Reichenbach, C. E., Baron, Etatsr. III.
Reichwein, J. Ob. I.
Reichwein, L., Ob. IX.
Reimann, P., Garver i Chria. VIII.
Reitzenstein, C. G., Maj. IX.
Rejersen, Kommissariatsbogholder. III.
Relin, Ltn. i sv. Fl. IV.
Repnin, A., Fyrste, russ. Genltn. IV, VI, VII, VIII.
Restorff, C. J., Ltn. I.
Reusch, D., Ob. II, III.
Reusch, J., Borgm. IV.
Revenfeldt, D., Genltn., Overkrigssekr. V.
Reventlow. A. S., Fyrstinde af Slesv. X.
Reventlow, B. M., Grevinde, II, V.
Reventlow, C., Greve, Storkansl. I, II.
Reventlow, C. D., Greve, Gen. I—VI, VIII, IX, X.
Reventlow. F., Gehr. I, IV.
Reventlow, H., Rigsgr., holst.-gott. Dipl. IV, V, VI.
Reventlow, J. C., Genmaj. II, V.
Reventlow, O., gott. Obl. I.
Rheder, R. P., Etatsr. I.
Rhedern, W. F., Obl. III.
Ribbing, B,, sv. Ob. II.
Ribbing, G., sv. Ob. III.
Ribbing, L., sv. Genmaj. III, VI, IX.
Richelieu, C. F., Maj. VIII.
Richter, sachs. Oberhauptm. III.
Richter, A., sv. Adj. VII.
Ridderhielm, H. I., Baron, sv. Genltn. I, II.
Ridderskiöld, C. Adrianson, sv. Ob. II, III.
Riis, U. F., Kaptltn. III.
Riisbrigh, V., Kapt. i Fl. V—VIII.
Ritter, J. H., Overførster. II, III.
Robethon, Jean (John), hann. Sekr. IV—VIII.
Robinson, J., Dr., eng. Res. i Stckh. I.
Rocklenge, J. A., Ob. I.
Rodde, H., lybsk Borgm. III.

Rodsteen, C., Genltn. I, II, III, V, VIII, X.
Rodsteen, J., Adm. I.
Rodsteen, M., Adm. I.
Rodsteen, P., Gehr. III.
Roepstorff, C. U., Ob. I.
Rohr, preuss, Kapt. VII.
Rohr, J., sv. Kapt. II.
Roland, E., sv. Kanclr. II, III.
Rooke, G., Sir, eng. Adm. I.
Roos, A. E., sv. Genltn. IX.
Roos af Hjelmsäter, M., sv. Obl. IX.
v. Rosen, A. G., sv. Ob. IV, VI, VII.
v. Rosen, C. B., sv. Ob. II, IV.
v. Rosen, G. F., Greve, sv. Gen. VII, VIII.
Rosenacker, M., sv. Maj. III.
Rosenauer, H., Genmaj. II, III, IV, V, VIII, IX, X.
Rosenbusch, H. Butenant, Resid. i Moskva. I.
Rosencreutz, D. J., sv. Postdir. III.
Rosencreutz, H. Hansen, Etatsr. I.
Rosenfeldt, I., Postm. VIII.
Rosenhane, G. G., sv. Ltn. I.
Rosenhoff(?), Kapt. i Fl. X.
Rosenkrantz, C. K., Major. V—IX.
Rosenkrantz, I., Gehr. II—VI, IX.
Rosenpalm, A., Adm. II—X.
Rosenpalm, J., Kapt. i Fl. IV, V, VII.
Rosenstierna, L., Frh., sv. Genmaj. VIII, IX.
Rosenørn, M., Ob. III, IV, V, VII.
Rosenørn, P., Genmaj. IV.
Rosokatski, sv. Ob. IX.
Rostgaard, F., Konfr. III.
Rostgaard, H. J., Viceadm. II, III, V, VI, VIII, IX.
Rostgaard, J., Krigskom. I, III.
Rothenburg, E. S., plönsk Amtmd. IV.
Rothlieb, Ph. F., sv. Ob. III.
Rottembourg, C. A., fransk Feltm. VI.
Rottwitt, A., Furageskr. VII.
Roxendorff, B., sv. Obl. II.
Rubach, E. E., gott. Overaud. V.
Rubbins, J., eng. Skibsbygger. I.
Rubeck, Ephraim, sv. Artltn. V.
Rudolf August, Hertug af Brunsvig-Wolffenbüttel. I.
Rummelhof, H. J., Maj. III.
Rumohr, B. F., holst.-gott, Brig. VI.
Rumohr, P., Sognepræst. VIII.
Rump, Paul, sv. Maj. I.
Rupe, E. M., Kapt. X.
Ruschenfelt, J., sv. Kom. III.
Ruse, H., Baron af Ryssenst., Genltn. I.
Rustung, C. Trundsen, Holmens Chef. I.
Rutenkrantz, C., sv. Obl. II.
Rutenschiöld, A., sv. Ob. VIII, IX.
Rutensparre, G., sv. Ob. VIII.
Ruuth, sv. Adm. I, III, IV.
Rydingsvärd, E., sv. Obl. VIII.
Rühl, F. C., sv. Obl. VI.
Ryman, Hushovm. hos Stenbock. V.
Rütt, sv. Kapt. III.
Rytter, P. Pedersen, Student. III.
Ræder, H. J. T. W., norsk Genmaj. IX.
Röder, J. G., Maj. IV.
Rømeling, P., Genltn. VI, VII, IX, X.
Rømer, H. V., Genmaj. VIII.
v. Rønne, C. E., russ. Gen. IV, VIII.
Rötke, C., Skipper. V.
Røyem, K., Iv. Huitfeldts Enke. III.

Sabath, H. M., sv. Fange, Skræder i Ribe. V.
Sahlgaard, C., Kapt. i Fl. III, V, VI, IX.
Sahlgaard, M., Ltn. i Fl. III.
de Saignol, F., Ob. I.
de Saint Germain, C. L., Greve, Gen.-Feltm. I.
Saint Leger, S., eng. Søkapt. V.
Saint-Paul, sachs.-polsk Gen. V.
Saint-Pol, hann. Brig. I.
Samitz, G. B., Genmaj. VII, IX.
Samsøe, H. Jørgensen, Genmaj. III, IV.
Sandberg, O., sv. Sekr. III, IV.
Sander, C., Stabsvognm. I.
Sandfuchs, A., Kapt. i Fl. IV.
Sandhagen, C., gott. Justitskansler. V.
Sarpsborg, C. Hansen, Maj. VIII.
Sass, D., Kompastor. IV.
Sasse, D., Krigskom. III, VIII.

Sawart, H., Brokapt. II.
Scavenius, C., Konfr, III.
Schaap, D., Kapt. i holl. Fl. I.
v. Schaer, A., Baron, sv. Genmaj. I.
Schacht, S., Kapt. i Fl. II.
Schack, russ. Genkom. VIII,
Schack, B., Baron, Dipl.. III, VI.
Schack, F., Maj. II.
Schack, H,, Feltherre. I.
Schack, H. A,, Genmaj. VII.
Schack, H. C., Genltn. I.
Schack, H. J., Obl. II.
Schack, J., Ltn. i Fl. I.
Schack, N. Rosenkrantz, Genmaj. IV, VIII.
Schack de Wittenau, A., Genmaj. II, III, IV, VII, VIII.
Schade, F. H., Genaud. I.
Schaey, P. V., sv. Ritm, V.
Schafirow (Schapiroff), russ. Statsmd. VI, VII, VIII, X.
Schaltze (Schalse), J. Andersen, Prltn. VIII.
Scharffenberg, H. M., Ob. IX.
Scharre, sv, Kornet. V.
Scheel, H. H. Genltn. II—V, VII—X.
Scheel, H. O., Major, preuss. Genmaj. IX.
Scheffer (adl. Ehrensvärd), J. J., sv. Ob. VI, VII.
Scheïn, russ. Gen. I.
Schelting, russ. Adm. VIII.
Scheremetjew (Sheremetjew), B. P., Greve, russ. Genfeltm. VI, VII, VIII.
Scheven, J. C,, sv. Genkvarterm. III.
v. Schiedel, C. G., Overaud. V.
Schilling, J. C., Ob. VIII.
v. Schindel, F. Vilh., Genmaj. III, VII.
v. Schindel, W., Adm. III, VII, IX, X.
Schinkel, J., Schoutbyn. I, II.
Schiønning, C., Admraad. I.
Schlanbusch, F. H., Ob. IV, VIII, IX.
Schleinitz, H. C., Baron, russ. Dipl. IV, V, VI, VIII,
Schlieben, E. B., Greve, Ob. II, III.
Schlippenbach, russ. Genmaj. VIII.
Schlippenbach, A. J., sv. Obl. I.
Schlippenbach, C. C., Greve, pr. Overskænk. V, VI.
Schlippenbach, C. F., Greve, pr. Gen. V, VI.
v. Schlippenbach, C. R., sv. Ob. IV, V, VIII.
Schlottenbach, sach. Ob. VII.
Schlüter, H., Raadmd. II, III.
Schlüter, J., Komkpt. VIII.
Schlüter, M., hamb. Raadmd. IV.
Schlägel, hann. Ob. I.
Schlösser, C., Obl. II,
Schmeling, F. Vilh., Ob. VIII.
Schmettau, F. V., Genltn., Gehr. I, II, III, VII, VIII.
Schmettau, H. V,, Rigsgr., Gen. IX.
v. Schmettau, W., pr. Statmd. III.
Schmidburg, Ob., venet. Hververoff. V.
Schmidt, J. Georg, Kapt. II.
Schmiegelsky, polsk Partigænger. III, IV.
Schnell, V., Overkrigskom. I.
Schnitter, M. C., Genmaj. I—VIII.
Schoge, J. H., sv. Kapt. VII.
Scholten, H., Gen. VII, VIII, IX.
Scholten, J., Gen. I—X.
Schommer, J. B., sv. Genmaj. II—V, VIII.
Schorr, H. D., Ob, I, II.
Schultz, Ascheraden, M., sv. Genltn. II—IX.
Schrader, J., Konfr. II, III.
Schruuf (adl. Gyllenschruf), N., sv. Schoutbyn. VIII.
Schrøder, H. J., Maj, I.
Schrøder, G., Vicekansler. II.
Schubarth, H. M., Genmaj. VII, VIII.
v. d. Schulenburg, F. V., Baron, hann. Dipl. IV, V, VI.
v. d. Schulenburg, J. M., Rigsgreve, venet. Feltm. III, V.
v. d. Schulenburg, W., Feltm., Overkrigssekr. VI, VII, VIII, X.
Schult, D., Gehr. I.
Schultz, A. A., Kapt. II.
Schultz, C. F., Kapt. III.
Schultz, G. F., Genltn. I, II, III.

Schultz, H. J., Ob. IX.
Schultz, H. P., Kaptltn. VII.
Schultz, J. A., Kapt. II.
Schultz, Ph. C., Obl. II.
Schumacher, J., lauenborgsk Embedsmd. III.
Schwaanfeld, J., sv. Ob. III.
Schwaanwedel, sv. Kapt. III.
Schwanewedel, H. H., Maj. I.
v. Schwalch, C., sv. Kansler. III.
Schwanlod, J. G., sv. Ob. IV, VI, VII.
Schwartz, Sekr, V.
Schwartzen, sv. Aud. VII.
Schweden, pr. Ob. III.
v. Schwendi, J. S., pr. Genmaj. VII.
Schwerdfeger, D. J., Genkrigskom. III, VIII, IX, X.
v. Schwerin, C. C., pr. Genfeltm. VII.
Schwerin, C. Ph., sv, Genmaj. IV, V.
Schwerin, Ph. B., sv. Genmaj., Kejs. Feltm. III, VI, IX.
Schwertzell, J. B., Genltn. III, VII, VIII.
Schärna (adl. Hedenstierna), E., sv. Schoutbyn. IV, VII.
Schøller, C., Ob. II, III, VII, VIII.
Schönborn, D. M., Greve, kejserl. Dipl., Kardinal. V, VI.
Schønborn, F. C., Greve, Rigsvicekansler. VI.
Schönfeld, H. C., Genltn. I, II, III, V, VII, VIII. X.
Schønnebølle, H., Schoutbyn. I, II.
Schötte, Ltn. i sv. Fl. IV.
Sechmann, B., Etatsr., II, III.
v. Seckendorff, F. H., Rigsgreve, kejs. Feltm. VII, IX, X.
v. See, C., Genmaj. I, II, III.
Sehested, C. Thomesen, Adm. I—X.
Sehested, C., Gehr. I—X.
Sehested, I. N., Kapt. III.
Sehested, J. Maltesen, Genltn. I, II, III, VIII.
Sehested, K. Gyldenstjerne. Genltn. VIII.
Sehested, M., Kom. I, II, III.
Seidelin, C., Apotheker. VIII.
Seidelin, H., III, VI.
Seignoret, J., Købmd. i London. V.
Seissan, J. A., sachs. Genmaj. V.
Selmer, C. Genmaj. III, IV.
Seohl, se Kohl.
Sesterfleth, J. O., Ob. II, III, VIII.
Sesterfleth, V. H., Brig. I, II, III.
de Seue, N., Kom. paa Akershus. I.
Sheldon, C., Skibsbygm. I, II.
Scheldon, F., Skibsbygm. I.
Shrewsbury, C. Talbot, eng. Statsmd. VI.
Siegfriedt, J., sv. Off. V.
Siegroth, G. H., sv. Ltn. I.
Siemensen, C., Underkond. I.
Sienawsky, A., polsk Kronfelth. II.
Sievers (Siewertz), G., Kapt. i Fl. III—IX.
Sievers, J., Pritn. i Fl. VIII.
Sievers, P., russ. Adm. VIII, X.
Siewers, S., Komkpt. III, IV, V, VIII.
Silberstern, J. Jensen, Kapt., Landfoged. III, IV.
Silverhjelm, Gör., sv. Feltmarskal. VI, IX.
Silversparre, J. C., sv. Ob. III, VII, IX.
Simonsen, C., Raadmd. II.
Simonsen, H., Konfr. VI.
Sinclair. D., eng. Skibsbygger. I.
Sinclair, V., Frh., sv. Genmaj. II.
Sinjawin, I., russ. Komkpt. VIII.
Sinjawin, N., Kapt. i russ. Fl. VIII.
Sivertsen, C., Garnisonsfeltskær. III.
Sjöblad, C. G., sv. Overadm. III.
Sjöblad, E., sv. Adm. I, II, III, X.
Sjöblad, J., Præses i sv. Krigskoll. I, II, III.
Siöhierta, N., Kapt. i sv. Fl. I, VII.
Siöstierna, A., sv. Viceadm. III, V, VII.
Siöstierna, O., sv. Adm. I.
Skeel (Scheel), C., Vice-Stiftsbefmd. I.
Skeel, J., Komkpt. I.
Skoug, sv. Kapt. V.
Skov, H. B., Sekltn. V.
Skov, M., Ob. I.
Skruw, J., sv. Premltn. i Fl. II.
Skytte, C. G., Baron, sv. Genltn. II—V, VIII.
van Slangenburgh, F. J. van Baer, holl. Vagtmestergen. III.

Smajewitsch, Kapt. i russ. Fl. VIII.
Smidt, P., Foged. VIII.
Snack, H., Kapt. i sv. Fl. I.
Snidstorph, H. Jensen, Kapt. i Fl. III, IV.
Snoilsky, G. F., sv. Ges., Hofkansler. I.
Sofie, Enkekurfyrstinde af Hannover. VI.
v. Soldan, G., sv. Overkrigskomm. VIII.
Sommerfeld, hann. Genfelttøjm. I, III.
Sonnenberg, A. IV.
Soop, C. G., sv. Landshøvd. II.
Soop, E., sv. Obl. V.
Soop, G., sv. Ritm. V.
Sophie Hedevig, dansk Prinsesse. I, II.
Sophie Hedwig af Nassau-Dietz. VII.
Sorterup, J. Jørgensen, Præst. VII.
Spalding, H., sv. Maj. III, IV.
Spalding, M., sv. Kom. IV, VII.
Spann, H., Adm. I.
Sparfelt, A., sv. Genmaj. I, II, IV, V.
Sparre, sv. Maj. III.
Sparre, A., sv. Feltm. I, II, V, VI.
Sparre, C. Larson, sv. Gen. II.
Sparre, C., Greve, sv. Adm. I—IV, VII, X.
Sparre, E. Axelson, Greve, sv. Feltm. IV—VII.
Sparre, P. Bengtson, sv. Genadj. IV.
Spens, J., Greve, sv. Gen. I, II, III.
Spielbaum, A., sv. Kapt. III.
Sponneck (Sponeck), G. V. v. Hedwiger, Rigsgreve, Gen. III, IV, VII—X.
Sprengel, F. A., Genadj. III, IV.
Sprengel, F. H., Ob. II.
Springer, J., Kaptltn. V.
v. Spörck, G. F., hann. Oberhauptm. V.
Spørring, P. Nielsen, Amtsforv. VIII.
Stackelberg, C. A., Friherre, sv. Genltn. I, III—VII, IX.
Stadtländer, C. H. F., Kapt. III.
Staël v. Holstein, G. B., Baron, sv. Feltm. VII—X.
Staff, C., Ltn. i Fl. III.
Staffeldt, A. F., Genmaj. II.
Staffeldt, C. F., Genltn. III, IV, VII, VIII.
Stambke, A. E., fh. Gehr. IV, V, VI.
Stanhope, A., eng. Envoyé i Haag. I.
Stanhope, J., Lord, eng. Statsmand. VIII, X.
Stanislaus Leczinsky, Konge af Polen. II—VI.
Starenflycht, P. J., sv. Ob. IV.
Stavanger, L. Larsen, Kom. II, III, VI, VII, IX.
Stavanger, P. J., Maanedsltn. V, VII.
Staaf, russ. Genmaj. V.
Steen, H. O., Ob. VIII.
Steffens, F., holst.-gott. Kammerkopist. VI.
Stein, J. H., Obl. III.
Stenbock, E. Magd., Grevinde. IV, V.
Stenbock, J. G. Greve, sv. Rigsmarsk. I.
Stenbock, M. Greve, sv. Feltm. I—VI, VIII, IX, X.
Stenflycht, J., sv. Ob., Overkom. i Hamborg. IV, V, VI, VII, IX.
Sthyr (Styrmand), A. Pedersen, Komkpt. VIII, X.
Sthyr, N., Kaptltn. V, VI, VII, VIII.
Stiboldt (Stibolt), C. H., Komkpt. VII.
Stibolt, H. A., Kapt. II.
Stjernanckar, J., Kapt. i sv. Fl. I.
Stierncrantz, P., Frh., sv. Ob. II, IV, IX.
Stiernhoft, E., sv. Maj. IV.
Stiernhöök, J. C., sv. Dipl. IV, VI.
Stockfleth, H., Etatsr. VIII.
Stockhoff, J., Maj. II, III.
v. Stockman, G. A., sv. Obl. IX.
Stockman, H. A., Maj. III.
Stockman (adl. Löweneck), P., sv. Kapt. II.
Storhammer, F., Overgevaldiger. VIII.
Storm, A. C., Genmaj. I, II, III.
Storm, C. U., Ob. IX.
Storren, sv. Dipl. VI.
Strackerjahn, M., Regeringsr. i Oldenborg. II.
Strafford, T. Wentworth, Baron Raby, eng. Dipl. III, IV, VI.
Strahlenheim, H. Greve, Genguvern. VI.
Strahlborn, E., sv. Obl. II.

Stromberg, A. Frh., sv. Genltn. I, II, III.
Stromberg, N., Greve, sv. Rigsraad. I, II, III.
Stromfelt, J. C., Greve, sv. Genltn. III—VII.
Ström (adl. Strömcrona), N., sv. Kom., II.
Strömstjerna, O., se Knape.
Stuart, eng. Kom. IX.
Stuart, C. M., Frh., sv. Genltn. I.
Stuart, J. C., holst.-gott. Genmaj. III, VI, VII.
Stuart, J. Ph., Genmaj. IX.
Stürup, G. C., Gen. III, V.
Stärcke, G., Obl. II.
v. Stöcken, C. Burchhard, Etatsr. III.
v. Stöcken, C. E., Viceadm. I, II, III, X.
v. Stöcken, G. C., Genmaj. I, VII, VIII.
v. Stöcken, H. H., Dipl. I, II, III.
v. Stöcken, J. H., Dipl. III, IV, VI, VII.
v. Stöcken, P., Ob. III.
Stöhr, P., sv. Obl. III.
Stålhandske, J. V., sv. Schoutbyn. III.
v. Suckow, J. H., kejsl. Genfeltmarsk. VII.
Suhm, B., sachs.polsk Dipl. IV.
Suhm, U. F., Adm. II—V, VII, VIII.
Suleiman Pascha, tyrk. Storvezir. IV.
Sund, Kapt. i sv. Fl. V.
Sund, A., Kapt. i sv. Fl. III.
Sunderland, C. Spencer, Jarl af, eng. Statsmd. VI, VIII.
Sundt, M. V., Maj., Genkvmltn. IX, X.
Swanitz, Ritm. IV.
Sweder, Obl., se Christensen, S.
Sydow, B. F.(?), preuss. Genltn. VII.
Syhling (Sylling), J. H., Kommerceraad. II.
Sylwin, N., sv. Genaud. II, III, IV, V.
Szembeck, J. S., polsk Storkansler. IV.
Søhlenthal, H. F., Rigsfrh., Ges. i Engl. III, V—X.
Sørensen, A., Kapt. i Fl. V.
Sørensen, C., Feltkass. VII, VIII.
Sørensen J., Søkortdir. II, VIII.
Sørensen, M., Ltn. i Fl. III.
Taetsen, P., Branderkom. I, IV.
v. Tall, H., Kapt. i holl. Fl. I.
Tank, N., Købmd. VIII.
Taube, B. O., sv. Maj. IV.
Taube, E. D., Frh., sv. Overadm. III, IV, VII, VIII, X.
Taube, F. C., Baron, sv. Adm. I.
Taube, G. A., Greve, sv. Feltm. II—VI, VIII, IX.
Tegensköld, C. F., Frh., sv. Genmaj. IX.
Teichmann, D., Amtsforv., Kammerraad, VIII.
Tessin, N., Greve, sv. Statsmd. VI.
Tettenborn, P., sv. Ob. IV, VII, VIII.
Thambsen, O. J., Schoutbyn. I—VII, IX, X.
de Théhillac, J. R., Ltn. I.
Thesmar, sv. Maj. VIII.
Thiele, H. J., Ob. IX.
Thomasen, C., Ltn. i Fl. II.
Thommesen, J., Ltn. i Fl. III.
Thomsen, dansk Sekr. i Gottorp. I.
Thomsen, C. F., gott. Landsskriver. V.
Thomsen, I., Maanedsltn. V.
Thomæus, P., sv. Præst. II.
Thornam, H. Petersen, Lakaj. II.
Thott, K., Gehr. I.
Thrane, S., Ltn. i Fl. III.
Thrane, S. Poulsen, Maanedsltn. V, VI.
Thy, M. Nielsen, Obl. III, IV.
Tielemann v. Schenck, C. L., Ob. I.
Tiesenhausen, H. H., sv. Genadj. IV.
Tillisch, F. A., Prltn. III.
Tofte, N. Jacobsen, Kapt. i Fl. I, II.
Tolstoi, P. Andrejevitsch, russ. Statsmd. VI, VII, VIII.
de Tonsberg, V., Etatsr. II, III, VIII, IX.
Torbjørnsen, H., Ltn. VIII.
Torcy, J. B. C., Marki, fr. Statsmd. III, VI, VII.
Tordenskjold, — se Wessel.
Torm, E. Jensen, Borgm. i Kbhvn. II, IV.
Torsløw, P., sv. Præst. II.
Torstensen, P., Kaptltn. i Fl. III, IV.
Torstensson, C. U., Greve, sv. Genadj. VII.

Torstensson, C. U., Greve, sv. Ob. IX.
Torstensson, L., sv. Feltherre. IV.
Townshend, C., eng. Statsmd. VIII.
Trampe, A. F., Rigsgr., Genltn. I, II.
Trampe, Ph. D., Greve, Genmaj. IX, X.
Trane, C. Eggers, Maj. III.
Trautvetter, J. B., sv. Genltn. VI, VII.
Treiden, V. E., Kapt. III, VIII.
Treu, J. E., Maj. III.
Tritschler, H. E., Genltn. I, II, III.
Troilius, O. Z., sv. Feltprovst. II.
Trojel, F., Adm. I—VIII, X.
Trolle, A., Ob. I, III.
Trolle, C., Ob. II.
Trolle, H., Adm. I.
Tromp, C. Maartensz, Greve, Adm. I.
Trosel, Kapt. i holl. Fl. I.
Truchsess v. Waldburg, pr. Ob. VII.
Trumvie, sv. Obl. IX.
Tschernischeff, G. P., russ. Gen.-Adm. VIII.
Tuchsen, J. F., Genmaj. III, VIII.
Tunderfelt, G. J. de Rodes, sv. Ob. II.
Tungelfelt, A., sv. Ob. VII.
Tungelfelt, M., sv. Obl. VIII, IX.
Tych, gott. Krigskom. I.
Tyrholm, dansk Konsul i Sct. Petersborg. IX.
Tønder, C., Kaptltn. VIII.
Tønder, M. C. L. F., Viceadm. VII, VIII, X.
Törnflycht, M., Frh., sv. Genmaj. IX.
Tørnskøld, C., sv. Dipl. V, VI.

Uggla, J., Frh., Kapt. i sv. Fl. III.
Ulfeldt, L. C., Schoutbyn. III, V, VII, VIII, IX.
Ulfsparre, G., sv. Genmaj. I.
Ulric, C., Greve, Kapt. i sv. Fl. III, VI, VII.
Ulrike Eleonora, Dronn. af Sverige. I.
Ulrika Eleonora, Dronn. af Sverige. I—VI, VIII, IX, X.
Unbehagen, Ltn. i sv. Fl. V.
Unbehaven (adl. Cronhaven), P., sv. Schoutbyn. VII.
Undall, F. C., Komkpt. II, III.
Underdown, J., Kapt. i eng. Fl. I.
Unge, J., sv. Kapt. IV.
v. Unge, O., sv. Viceadm. III, VII.
Unger, H. Jørgen, Kapt. III.
Urbanovicz, C. C., sv. Ob., russ. Genmaj. VI, IX.
Urbich, J. C., Baron, Dipl. II.
Usedom, H. J., sv. Maj. IV, V.
Utervijk, A. M., Brig. I.
v. Utfall, J., sv. Adm. X.

Wachtmeister, A., Greve, sv. Genadj. IV.
Wachtmeister, C. H., Baron, sv. Adm. III—IX.
Wachtmeister, C. H., Greve, sv. Adm. III—VII.
Wachtmeister, E., Baron, sv. Genmaj. V.
Wachtmeister, H., Greve, sv. Gen.-Adm. I—V.
Wackerbarth, A. C., Greve, sachs.-polsk Genfeltm. og Dipl. III, V—VII.
Wagener, se Wegener.
Wagener, D., Feltmed. II, III.
de Val (du Wahl), C. Ph., Ob. IX, X.
de la Valle (Laval), C. M., sv. Ob. IV, VIII, IX.
Waldersee, M. B., Etatsr. III, VI.
Waldow, A. C., pr. Genltn. VII.
v. Waldow, F. S., sv. Maj. IV.
Walkendorf, L., Komkpt. II, III, IV.
Wallendorf, se Patkul.
Wallenstjerna, S., sv. Ob. IX.
Walpole, R., Jarl af Oxford, eng. Min. i Haag. VIII.
Walter, H., Genmaj. I.
Walter, J. S., Genaud. II, III.
Walther, F. H., Gen. VIII.
Wandel, Bagge, Skibsltn. og Navigationsdir. I.
Wangelin, C. F., Genltn. III, IV.
Wangelin, H. J., sv. Ob. III.
Varenius, mklbg.-schw. Amtmd. VII.
v. Wasmer, J. J., Konfr. III.
Wassander, P., sv. Kapt. II.

Vassolt, hess. Off., sv. Genadj.(?). IV.
Watton, P., Kapt. i eng. Fl. I.
Wattrang, G., sv. Adm. III—VII.
Weber, hann. Dipl. VI.
Wecke, P., Schoutbyn. III, V, VI, VII, IX.
Wedderkopp, M., holst.-gott. Gehr. I—VI.
Wedel, E., Baron, Genltn. I—V, VII—X.
Wedel, G. V., Greve af Jarlsberg, Feltm. I, II, III, V, VII, VIII, X.
van Veen, Kapt. i holl. Fl. I.
Wegener, N., Prov.forv. III.
Wegman, J., Borger i Christianstad. II.
Vehner, J., Proveditør. VII.
Weichel, C. F., sv. Maj. IV.
Weidenhayn, J. G., sv. Fændrik. I.
Weinholtz, I. C., sv. Ob. VIII.
Weinholtz, P., sv. Ob. I, II.
Weinijgel, T., Ob. I.
Weinmann, H. J., Ob. IX.
Weller, holl. Ob. I.
Velling, E. A., sv. Ob. VI.
Vellingk, Maurits, Greve, sv. Gen., kgl. Raad. I—VI, VIII.
Vellingk, Otto, Greve, sv. Gen., I.
Vellingk, U., g. m. Gehr. J. Banér. IV.
Velo, Giambattista, Dipl. III.
Wendelboe, Byfoged. VIII.
Venediger, W. H., kursachs. Ob. I.
Vennighusen, C., Ob. III.
Werenskjold, N., Konfr., Amtmd. II.
Wernfelt, O. Hubertson (Wernick), Kapt. i sv. Fl. I, III, VII.
Wernicke, C., Etatsr. III, V, VI, VII.
v. Werpup, G. E., Overlanddrost. III, IV, VI, VII, VIII.
Werre, sv. Ritm. V.
v. Werthern, G., Rigsgr., sachs. Statsmd. III, IV, V, VI.
Werwing, J. G., sv. Dipl. VI.
Wessel, C., Viceadm. VI, VIII, IX.
Wessel (adl. Tordenskjold), P. Jansen, Viceadm. III—X.
Wesselofski, J., russ. Sekr. II, IV.
Wessely, Agent. X.
West, N. Madsen, Genmaj. III, IV, IX, X.
Westphal (Westphalen), H. G., Dipl. III—X.
de Vette (Veth), L., holl. Schoutbyn. VI, VII.
Wexelsen, H., Sorenskriver. VIII.
Weyberg, Fr., Ges. i Wien. I, II, IV, V, VI, VII, X.
Weybye, P., Proviantm. III, VIII, IX, X.
v. d. Weyde, A. Adamovitsch, russ. Gen. VII, VIII.
v. d. Weyde, H. E., Obl. IV, VIII, IX, X.
v. d. Weyde, R., Kapt. II.
Weyhe, B. E., hann. Ob. I.
Weyhe, C. L., hann. Genltn. I, III.
Weyher, J. E., Ritm. I.
Weyse, A., Konfr. III, V—VIII.
Whitaker, E., Kapt. i eng. Fl. I.
Vibe, C., Schoutbyn. I, II.
Vibe, D., Gehr. I—X.
Vibe, J., Genltn. I, II, IX.
Vibe, J., Schoutbyn. II, III, V, VII, VIII.
Viblingen, H., Kapt. i sv. Fl. VII.
Wick, J., eng. Resid. V.
v. Vicken, J., Genmaj. i Hannover. II.
Wiebeking, P., mklbg.-schw. Legationsr. IV.
v. Viereck (Vieregg), C. L., Schoutbyn. III, V, VII.
Vieregg, C. H., Gehr. II, III.
Vieregg, G. S., Ob. II.
Wiese, J. J., Materialskriver. II.
Wilcken, C., Obl. I, II.
Wilcken, Ltn. i Fl. III.
v. Wilcken, E. L., sachs.-polsk. Gen. VII, IX.
Wilkens, kgl. Lakaj. X.
Wilders, P., Kaptltn. I, III.
Wildschütz, J., Købmd. i Carlshamn. II.
Wildschütz, J. Petersen, Obl. II, III.
Wildschütz, S., Justitsr. II.
Vilhelm, dansk Prins. I.

Vilhelm III. af Oranien, Konge af Engl. I.
Vilhelm, Hert. af Gloucester. I.
Villars, C. L. H., fransk Genfeltm. VI.
Villelongue, J. Lacerda, Greve, sv. Ob. VI.
de Villers, cell. Genmaj. I.
Wilster, D., Ltn. VIII.
Wilster, D. J., Viceadm. I—IV, VII, VIII, X.
Wilster, J. J., Ob. I, II, III.
Wilster, M. J., Genmaj. I, II, III, V, VII, VIII, X.
Wilster, P. J., Ob. II, III, VIII, IX, X.
Wilstorp, gott. Ltn. I.
Vind, F. C., Kapt. i Fl. II.
Vind, Jørgen, Obl. III.
Vind, Ove, Genmaj. II, III, VIII, IX.
Vinding, A., Ob. IV, VII.
Windtwoldt, C., Maanedskaptltn. IV.
Winge, B., Kapt. X.
Wingeflycht, P., sv. Kammererer. II.
v. Winterfeld, G. L., pr. Genmaj. VII.
Winterfeldt, G., Baron, Prltn. i Fl. X.
Winterfeldt, G. A., auf Morsall, mekl.-schw. Kapt. IV.
Virmond, kejs. Dipl. VII.
de la Vit, J., Kapt. I.
Witte, J. A., Maj. VIII.
de Witte, F. O., sv. Ob. VI.
de Witte, Peter, sv. Maj. II, V.
Witting, C. G., sv. Ob. II, III, VII, VIII.
Vittinghoff, M. G., Maj. VIII.
v. Vittinghoff, O., sv. Genmaj. III, IV, VI.
Vitzthum v. Eckstaedt, F., Greve, sachs.-polsk Statsmd. VI.
Wiwet, N., Kanclr.. III.
Wleugel, J. Petersen, Kapt. i Fl. I.
Wodroff, G. A., Justitsr. V.
Wodroff, G. J., Regtskvarterm. III.
Wodroff, J. C., Adm. VII, VIII.
Vogel, sv. Kapt. V.
Vogel, Læge i Rostock. III.
Vogt, C. A., Kapt. I.
Vogt, J., Genmaj. I, III, V, VII.
Wohnsen, O., Furageskr. IV.
Wohnsfleth, Wulff, gott. Fændr. I.
Voigt, hann. Genmaj. I.
Voigt, Prov.forv. VIII.
Woldenberg, R., Ltn. I.
Wolf., Maanedsltn. V.
Wolf, H., Kapt. i sv. Fl. III.
Wolf, Z., holst.-gott. Genmaj. I, II, IV, V, VI.
Volland, M., Artstaldm. VIII.
Wordeman, C., Kapt. i Fl. III.
Worm, C., Biskop, III.
Worm, P., Kapt. i Fl. I.
de Voss, M., Kom. I.
Vossbein, C., Schoutbyn. V, VI, VIII, IX, X.
Vossius, kejsl. Dipl. VI.
v. Woyda, L. E., Konfr. V.
Wrangel, sv. Obl. III.
Wrangel, H. G., sv. Obl. III, VI.
Wrede, F., Greve, sv. Statsmd. III, IV.
Wulff, G.(?), Rejsekom. III.
Wulff, H., Kapt. i sv. Fl. I.
Wulff, H., Vognmd. IV.
Wulff, Jac., Kapt. II, III.
Wulfrath, (Wolfrath), B. C., sv. Genmaj. IV, V, VII.
Wulfrath (Wolfradt), C. G., sv. Genltn. I, III, IV.
Wullwarth (Wöllwart), L. F., sv. Ob. III, VII.
de Vulson de la Colombiere, fr. Ing. I.
v. Wutenau, H. J., pr. Genmaj. VII.
Wynn, Kapt. i eng. Fl. I.
Würcker, C., Maj. I.
Vyvhäusel, V., gott. Fændr. I.
Wærm, J., Prltn. VIII.
Wöldernhoff, sachs.-mein. Obl. III.

Yxküll, L. Meijendorff, sv. Obl. II.

Zander, D. J., sv. Kapt. VI.
Zeedtz, S., sv. Ob. III, VIII.

Zelow, G., sv. Ob. I.
Zengerleim, G. D., sv. Ob. IV, VIII, IX.
Zepelin, D. E., Genmaj. III, IV, VIII, IX.
Zepelin, M. D., Ob. I.
Ziegler, G., Obl. I.
Zurhelle (zur Hellen), H., Obl. VIII.
Zülich, G., Frh., sv. Gen. II, VI, VII.

Æreboe, R., Not. publ. V.
Ærøe, C. P., Branderkom. III.

v. Ölsen (Olsen), M. A., Maj. V.
Örnfelt, J. F., Frh., sv. Viceadm. VIII, IX, X.
Örnstedt, C. G., sv. Genltn. VIII.
Ösau, C., Maanedsltn. III, V.
Øtken, J. V., Genmaj. I, II, III, VIII, IX, X.

REGISTER FOR HELE VÆRKET OVER DE VIGTIGSTE STEDNAVNE

Aabenraa. I 4. II 160. V 232, 260, 278, 315.
Aalandsøer. I 5, 235. VI 32. IX 185, 236. X 128.
Aalborg. I 91, 244, 310, 311. III 162, 233, 308.
Agershus (Akershus) (se ogsaa Sagreg.). I 139, 144, 149, 150, 486, 496. II 97, 107, 495. III 233, 245, 257. VIII 58, 79, 95—97, 99, 105—107, 114, 120—121, 132. IX 127, 138—139.
Alma Aa. II 193, 311, 351—352, 355—356, 362.
Altona (se ogsaa Sagreg.). I 3, 14, 90, 245, 246, 249, 260, 328, 332—333, 460. II 52, 59, 205. III 463, 478. IV 151, 232—236, 241. VIII 205, 320, 336. X 204.
Altranstadt. II 18—20.
Amager. I 407, 434—437, 448—449. III 179.
Anklam. III 189, 270, V 63. VII 38, 40, 47, 156, 164.
Assens. I 90—91. II 83. VIII 319.

Baahus (Bahus). II 224, 225, 487—488. III 241. IX 83. X 73, 74, 87, 147.
Baahus Len, I 235—236, 384. II 196, 217, 223—225, 229, 486, 488. III 133, 226, 234—235, 310, 399, 400, 409. X 75, 84—85, 134.
Bakaasen. VIII 89—91.
Barsebäck. II 221, 252, 410. VIII 283.
Barth. III 184, 281, 308. IV 300. VII 73—76.
Basmo. I 144, 145, 147, 148, 150, 496. II 97, 226, 495. III 134, 234, 245, 257. VIII 58, 79—80. IX 139, 159, 278, 309, 320, 329.
Bender. IV 96, 97, 148, 150, 218, 293, 335. VI 36.
Bergedorf, I 258, 260, 330. IV 110.
Bergen (se ogsaa Sagreg.). I 139, 141, 147, 150. II 107. III 157. VIII 71. IX 299.
Bergenhus. I 144, 146, 149. II 97.
Berlin. I 32, 37, 40, 50, 292. III 267. IV 96, 152, 293. V 19, 40, 44—45. VI 12.
Bille. I 101, 258, 327, 330. III 202.
Binnenwasser (se ogsaa Sagreg.). III 187, 297—298, 309, 336—337, 346, 437. IV 44—45. V 64—79, 218, 225. VII 65.
Bjøraasen. VIII 90—92.
Blakær (Blaker). I 145, 147, 148. VIII 58. IX 139, 159—160, 320, 337, 350.
Blankenese. III 446, 455, 457, 478, 481.
Bleking. I 235, 315. II 195, 278—279, 326, 332.
Blomsholm. III 243, 254—255. X 82, 84.
Borge. VIII 139—140, 165.
Bornholm. I 76, 80, 82, 97, 100, 242, 392. II 50, 84. III 109, 110—112, 115, 126, 129. V 80, 82. IX 119. X 176.
Bragernæs. III 233. VIII 109, 116.
Bramstedt. I 249, 460—461, III 444, 477—478.
Bredsted. I 246—248, 274, 354—356, 465.
Bremen, Hertugd. I 5, 26, 37, 176, 177,

263, 313, 318, 320. II 148, 213—214, 511. III 72—77. 218—219, 373, 380—381, 445—447, 451, 481. IV 106, 296. V 3, 12, 304. VI 60, 227. VII 145—146, 148, 254. IX 11, 237.
Bremervörde. III 446. V 187—188.
Brunsvig. I 6, 7, 12, 83. VI 63, 72, 105—112, 114.
Buxtehude. I 320, 329, 336. III 446, 458, 474, 480.

Carlshamn. I 176. II 182, 311—313, 330, 331, 334, 336—337. IV 38—39, 132. IX 226.
Carlskrona. I 229, 233—234, 235, 237, 349, 385, 389—390, 392—395, 409, 415. II 167, 182, 217, 223, 228—229, 266—267, 329—330, 335—336, 341, 342. III 90, 92, 166, 221, 223, 313, 314, 319, 336. IV 7—8, 27, 30, 84. VI 278. VII 77, 89—90. VIII 285, 328. IX 59, 63—64, 67—70, 75, 112—117, 173, 217, 226—227, 232, 242. X 74, 146—147.
Christiania. I 141, 147, 482. III 231. VIII 89, 94, 96, 120, 132—133. IX 37, 45, 47, 127, 135, 168, 198, 298, 309.
Christiansfjæld. I 141, 144, 145, 147—149, 150, 496. II 97. III 257. VIII 58. IX 139, 278, 309, 371—372.
Christianssand. I 139, 141, 144, 145, 147, 148, 150, 221, 230—231, 490, 496. II 108, 134—135. III 246, 257. VIII 58, 67. IX 309.
Christianstad. II 193—194, 221, 262, 267, 268, 277—278, 280, 304, 308—309, 311, 313, 320, 337, 363, 365, 386. III 70—71. VIII 282.
Christiansø. I 98, 101, 103, 229—230. II 134, 301. III 81, 83. VI 258, 261, 277. IX 173, 242, 246.

Damgarten (se ogsaa Sagreg.). III 187—188, 266, 272—273, 275, 277, 308, 348, 382—383, 428, 432. IV 122, 123, 127. VII 57—58, 262, 272.
Danzig. II 12. III 41, 44—45, 111—114, 115, 125, 367, 436. VII 91—92. VIII 243. IX 117. X 145.
Delmenhorst, Grevskab. I 4, 68, 76, 369—372. II 55, 75, 181, 205, 507—508. III 148. V 11.
Demmin. III 189, 428. VII 37—38, 47.
Ditmarsken. I 3, 4, 248, 341—343. IV 270, 294, 312. V 93.
Dornbusch. VII 21, 24, 85, 222—223.
Dragør. I 349, 395, 449. III 164. IV 75, 78. V 218, 225. IX 116.
Dresden. I 37, 40, 44, 49, 51, 52, 360—362. II 35, 37. III 358, 378. IV 151.
Dufved Skanse. II 227. IX 58, 213, 215, 287, 290.
Dynekilen. III 236, 248, 256. VIII 58, 135, 149—150, 163, 179—188. IX 104.

Eda. II 226. IX 55, 58, 161, 216, 314—315. X 68, 132, 140—141.
Eideren. IV 242, 247, 270, 290, 291, 297, 298. V 218.
Eidersted. I 4, 166, 261, 265—266, 267, 269, 274, 275, 285, 288, 357. IV 242—246, 266—269, 280, 285, 293, 341. V 250, 266.
Elfsborg Len. X 84—85.
Enningdal. III 237. VIII 93, 124. IX 123—124, 268—269, 271, 312—313, 321, 334.

Finland. I 5, 51, 176, 313. II 146, 147, 153, 214—215. V 48—49.
Fjelkinge. II 322—326, 332, 333, 366, 375.
Fladstrand. I 88, 93, 96, 101, 104, 241, 310, 311, 379. II 47, 49, 82, 84, 205, 500. III 52, 84, 157, 175, 229, 231. IV 295. VII 331. VIII 79, 101, 104. IX 40—41, 78—81, 91—92, 132, 364—365.
Flensborg. I 3, 15, 78, 90, 91, 245, 283, 288, 343—344. II 205. III 329. IV 225, 260, 264. V 249, 268, 276, 282.
Fredericia. I 90, 92, 96, 101, 103, 256,

353, 355. II 49, 82, 83, 84, 205, 512. III 33, 34, 51—52, 107. IV 211, 226, 260, 264, 271. V 193, 301. X 204.
Frederiksborg. I 41, 90, 457, 458. II 37, 180. V 234. VIII 217. IX 67, 73. X 168.
Frederikshald. I 141, 144, 145, 242, 496. II 97, 178, 495. III 132, 134, 233, 244, 421. VIII 58, 138, 155, 172—177. IX 35, 47, 126, 158, 324, 326, 368.
Frederiksort. I 90, 92, 96, 101, 104, 105, 119, 245, 269, 280, 291, 464. II 49, 82, 84, 180, 181—183, 201, 205, 284, 508, 513. III 129—130, 279, 294, 297, 300, 389, 393. IV 27—28, 211.
Frederiksstad (i Norge). I 139, 141, 144, 145, 147, 148, 150, 156, 230, 489, 496. II 97, 136, 178, 495. III 157, 243, 245, 257, 403. V 344. VIII 58, 66, 77, 113, 114, 117. IX 32, 38, 41, 47, 76—78, 80, 94, 98, 108, 127, 129, 135, 138—139, 142—145, 148—149, 153, 157—158, 160, 168—170, 197, 199, 259, 273, 275, 304—305, 308, 312, 331, 333, 336—338, 341, 350, 359, 369. X 64, 66, 68, 201, 217.
Frederiksstad (i Slesvig). I 4, 139, 166, 265, 267—269, 283, 285, 287—289, 294, 357. II 160, IV 247, 269, 282, 292—293, 342.
Frederikssten (se ogsaa Sagreg.). I 147, 148, 150. III 234, 245, 257. VIII 58, 77, 167, 168—178. IX 49, 138, 158—159, 163, 283, 308, 312, 322, 324, 332, 351—366.
Fyn. I 358. III 128—129, 181. V 198, 247, 298. VIII 54.

Gadebusch (se ogsaa Sagreg.). III 263. IV 163, 168, 170, 172—174, 222—233.
Garding. I 4. IV 283, 284—285, 341.
Getinge. II 258, 259, 260, 261, 268, 376, 395.
Gjellebæk. VIII 97—98, 105, 108—109, 114, 119, 121, 126, 132.
Gjelleraasen. VIII 89—90, 92, 125. IX 31.
Glommen. VIII 58, 135, 138—139. IX 123, 139, 159—160, 337, 339, 341, 349—350.
Glückstadt. I 3, 68, 88, 90, 92, 97, 101, 104, 105—127, 222—223, 228—229, 245, 273, 277, 280, 283, 295, 299, 306, 320, 325, 326, 327, 333, 342, 351, 461. II 50, 58, 59, 60, 81, 83, 84, 133, 137, 181, 201, 205, 507, 509, 512. III 38, 130, 195, 329, 366, 393, 464, 476, 481. IV 211, 225—226. V 186, 187, 309. VII 331. VIII 335. X 204.
Gottorp. I 4, 20, 159, 163, 164, 166, 261, 274—276, 281, 290, 344, 466. II 160. IV 261, 290, 378. V 201, 234, 268. VI 31. VII 31. IX 175.
Grande. III 205—206, 211, 263. IV 211. VII 51.
Greifswalde. III 74, 189, 274, 280, 303, 309, 336, 337, 340, 347. IV 43, 55, 58, 91, 117. V 71, 117. VII 59, 67.
Grønsund. III 297, 300, 302—303. IV 46, 49, 55, 63, 91. V 70, 199, 218. VII 123. VIII 37, 334.
Göteborg (se ogsaa Sagreg.). I 176, 223, 233—234, 237, 311, 384—386, 397, 477. II 167, 213, 217, 223—225, 229, 487, 488—489. III 115, 136, 157, 239, 241. IV 38. VII 77—78. VIII 75. IX 16, 39—41, 44, 59—60, 71—73, 77—89, 91, 93, 95, 98—99, 119, 148. IX 161, 188—189, 196, 198—199, 219, 227. X 16, 26—27, 47, 72—74, 103, 129, 152, 156, 159—161, 172.

Haderslev. I 3, 78, 90, 91, 244—245, 311, 343, 354. III 192.
Halland. II 150, 195—196, 222, 229, 357, 368—371, 377, III 213—214, 226. IV 21.

Halmstad. I 176. II 217, 222, 359, 367, 369, 371, 410.
Hals. I 88, 93, 96, 101, 103, 242, 310. II 49, 82, 205. III 163.
Hamborg. I 5, 7, 26, 83, 228, 255, 258, 260, 277, 291, 321, 332, 333, 465. II 20—21, 24, 36. III 1—3, 56—57, 74, 94, 186, 359—360, 373, 395, 403, 454. IV 107—111, 304, 377. V 9, 55—56, 58, 179—181. VI 300. VIII 5. IX 66. X 204, 225.
Helge Aa. II 193, 261, 311, 315—322, 338, 351—352, 356—357, 386.
Helgoland. I 4, 269, 277, 358. III 164, 360. IV 300, 304. V 50, 150, 172, 181—196. VI 257, 296.
Helsingborg. I 477—478. II 192, 193, 221, 251, 252, 254, 257—58, 260, 263—264, 265, 284, 289, 290—291, 296, 297, 300, 305, 352, 355, 364, 367, 371, 402—407, 411, 418—421, 431, 453—456, 459—467. III 70. IV 14. VIII 15, 282—284, 328.
Helsingør. I 404, 457, 478. II 180, 205, 266, 289, 300, 467—468, 470—471. III 174—176. IV 297. VIII 227. X 214.
Hitler Skanse. I 88, 94, 97, 101, 104, 105, 253, 280, 291, 326, 404. II 47, 49, 82, 84, 205, 509, 512. III 129—130, 380. VII 331.
Holmedal. VIII 77. IX 58, 281—283, 311, 316, 320.
Holmer Skanse. I 166, 264, 283—285.
Humlebæk. I 438—439, 478. II 179. V 199.
Husum. I 4, 20, 163, 265—266, 269, 274, 281, 285—287, 354, 357. II 160. III 74—75. IV 243, 247, 259, 269, 278, 287, 288, 310, 311, 322, 338, 346, 360, 369, 378. V 4, 192.
Hveen. I 428, 437. VI 274. VIII 11, 265, 266—267, 289. X 162.
Høland (Hølands Kanton). III 257. IX 47—48, 159—160, 280, 349—350.

Id (Idplateau, Idsletten, Iddefjord). III 236, 247. IX 123—124, 170, 203, 262, 268—274, 313, 316, 319, 322, 332, 334.
Itzehoe. I 3, 4, 90, 245, 246, 247, 249, 273, 347, 351. II 59, 205. III 205, 449, 450. V 164, 203, 261.

Jemteland. I 176, 315—316. II 196, 227, 229, 494. III 399. IX 281, 282. X 76.
Jerpe Skanse (Jærpe). II 227. IX 58.

Kating. IV 341, 342, 343. V 92—93, 155, 156.
Kiel. I 4, 163, 218, 356, 357. II 160. IV 290, 312.
Kjeflinge. II 258, 259, 260, 266, 268, 377.
Koldenbüttel. I 287, 294. IV 269, 279, 281.
Kolding. I 90, 91, 353, 388. II 82. III 349, 358, 374—375, 397, 410. IX 130.
Kongsvinger. I 139, 141, 144, 147, 148, 150, 156, 496. II 97, 181. III 245, 252, 257. VIII 58. IX 35, 127, 139, 309.
Korsør. I 90, 91, 93, 96, 100, 103, 244, 381. II 49, 78, 82, 83, 84, 205. III 340. VIII 319.
Koster. IX 98, 142, 147—150, 152—153, 167—168, 199, 202—203, 338. X 77—78, 85—86, 104.
Krempe. I 3, 90, 101, 245, 249, 326. II 205.
Kronborg. I 90, 92, 93, 95, 101, 103, 105, 242, 381, 407—408, 412, 423, 434, 442. II 49, 81—84, 180. III 173—174. VI 274. VII 329—330. VIII 11, 12, 14. IX 67. X 38.
Kvistrum. III 134, 237, 248—249, 251, 253. X 99—101, 131.
København. I 48, 87, 88, 90, 91, 92, 95, 100, 101, 102—103, 105, 119, 127, 189, 230, 244, 380—381, 388, 389, 408, 421—425, 433—437, 445—449, 468, 469, 472—473, 475, 476, 477,

495, II 14, 19, 26—27, 28, 33, 42—43, 49, 57, 81, 82, 83, 84, 132, 180, 182, 202, 203, 205, 256, 289, 301. III 105, 127, 173, 176—179, 184, 192, 339, 340, 463. IV 152, 153, 218—219, 287, 289. V 121, 198—199, 276, 278, 283, 309. VI 172, 274. VII 119, 235, 326, 329. VIII 7—14, 35, 51—52, 226—228, 233, 246—249, 323—324. IX 14, 39, 65—67, 73, 223, 227—228, 273. X 168—169, 176, 200, 204, 215—217.

Køge. I 90, II 180. III 101, 179. VIII 52—53.

Køgebugt. I 300—301, 392, 404. III 110, 117—124, 304—306. IV 69. V 219—221, 227. VII 125. IX 61, 62, 172—173, 228—229, 231, 241—242. X 123.

Landskrona. I 176, 429, 432, 433, 477. II 192, 193, 197, 213, 217, 221, 250, 251, 259, 263, 266, 302, 305, 307, 367, 372. V 234. VII 22, 282, 327. IX 57. X 76.

Larkollen. VIII 129, 154, 161, 188, 235—236, 253—254. IX 93, 98, 135, 168, 274. X 44, 61—62, 64—65.

Laurvig (Larvik). III 245, 422. IV 210. IX 89, 167—168, 171, 197.

Lenzen. I 363. V 123, 201, 203. VI 295. VII 56.

Lifland. I 5, 40, 44, 45, 47, 51, 52, 53, 274, 308, 319. II 211.

Ljungbygaard. II 267, 268, 311, 324, 332—333, 337, 365.

Loshult. II 193, 267, 278, 311—312, 331, 349, 356, 357.

Lund. I 13, 43, 233, 235, 237. II 268—269, 305, 333, 377, 395. VIII 282, 285. IX 113.

Lybæk, Fristad. I 5, 260, 465. II 136, 186. III 94, 321, 349—351, 359—360, 364. IV 227, 229—230, 311. V 256. VI 275—276. VII 75. VIII 265, 319—320. IX 22, 66.

Læsø. IX 149, 366—367.

Lødde Aa. II 193, 258—261, 262, 266, 268—271, 272—273.

Makø. VIII 179, 188, 189. IX 39, 142—143, 147—149, 153, 166—170, 202—203, 272, 337—338.

Malmø. I 176, 415, 416, 429, 431. II 193, 213, 217, 221, 250, 262, 281, 302, 305, 306—307, 348, 354—355, 367, 373—377, 413. III 70. VIII 282. IX 74.

Markaryd. II 192, 357, 359.

Marstrand (m. Karlsten) (se ogsaa Sagreg.). I 176. II 167, 225, 487—488, 490. III 241. V 241, IX 71—72, 77, 161, 196, 199, 202—203, 219, 227. X 26—27, 40—42, 47 f., 74, 86—99, 104, 116, 131, 156—157, 172.

Meklenborg. I 7. II 55. III 8, 191, 202—204, 351. IV 119—121, 155. VI 294—296. VII 3. VIII 245—246, 320—321.

Moss. VIII 93, 111—113, 121—122, 129—131, 136, 140. IX 28, 333.

Møn. I 392. III 129. VIII 53—54.

Norderhov. VIII 110—111.

Norge (Terrainbeskrivelse). VIII 57—59, 89—90, 97—98. IX 280—281, 287—290.

Nyborg. I 90, 91, 92, 96, 101, 103, 243, 244, 256, 479—480. II 49, 82, 83, 84, 205. III 52, 192. VII 330—331.

Ny-Elfsborg (se iøvrigt Göteborg). I 76. X 102—117.

Oldenborg, Grevskab. I 4, 68, 76, 79, 369—372. II 55, 75, 180, 205, 507—508. III 281. V 11.

Oldenborg, Fæstning. I 88, 90, 92, 94, 97, 101, 104, 105, 242, 263, 370. II 50, 81, 83, 84. III 38. VI 72. VII 331.

Oldensworth. I 286, 290, 295. IV 266, 344—345, 351, 352, 355, 363. V 163.

Oldesloe. I 3, 101, 245, 246, 328, 347—

348, 352. II 205. III 477—478. IV 125, 152, 156—157, 206—207, 210. V 55. VII 5.

Peene. III 187—189. V 116. VII 35, 37—38, 40, 47, 48—50, 67, 105.
Peenemünde. III 189—222, 262, 270, 283. V 68, 69, 70, 72, 74, 89, 117, 118. VII 40—41, 67, 103, 106.
Pinneberg. I 3, 5, 19, 20, 21, 23, 27, 28, 30, 31, 36, 37, 38, 47, 49, 50, 91, 245, 246, 260, 291—293, 333, 334, 336, 349, II 60, 83, 205. III 47, 391. IV 138, 151, 228, 231, 240. VI 72—73.
Poel. III 73, 331, 343. VII 241—242, 248—252, 258—260, 266, 272.
Pommern. I 5, 7, 48, 176, 263, 271, 313, 318, 320. II 211, 213. III 72—77, 186—191, 217—220, 224, 261. V 21. VI 286. X 46.
Prerow. III 430—431. IV 46, 47. VII 74.
Præstø. I 90, 392, II 180. IV 75. V 199. VIII 52—53.
Pultava. II 37, 38, 42, 155, 170, 208—211, 218.

Råå. II 250—256, 260, 264, 284, 290, 291, 299, 402, 407. III 173. VIII 282—283.
Rakkestad. II 494. VIII 81. IX 30, 48. 139, 159—160, 326—330.
Ramsted. I 163, 265, 266, 289—290. IV 269, 279, 280—281.
Ravnsborg. VIII 107—108, 132.
Recknitz. III 187—189, 272—273, 427, 428. IV 117—118, 120, 122, 125, 139. VII 57.
Reinbek. I 4, 52, 274—275, 281, 327, 328, 330—331. V 12.
Rendsborg. I 3, 13, 78, 88, 90, 91, 92, 95, 96, 100, 101, 104, 105, 119, 127, 245, 246, 249, 256, 273, 279, 283, 289, 290, 295, 306, 327, 335, 347, 348—349, 355. II 37, 49, 81—84, 186, 205, 508—509, 512—513. III 129—130, 193—195, 205, 329. 366, 392, 476. IV 211, 225—226, 271, 272, 290, 295, 312, 375. V 162, 163, 301, 305—307, 318, 325. VII 313. VIII 267. X 219—221.
Reval. I 24. II 168, 209. III 89. VII 91, 135, 141—142.
Ribnitz. III 266, 272, 293, 308, 428—429, 432. IV 116, 121, 122. VII 47.
Riga. I 24, 51, 52, 176, 233, 392. II 4, 10, 210, 234. VI 6, 7.
Roskilde. I 90, 91. II 180. III 179.
Rostock. III 191, 204, 265—266, 277, 292—293, 301, 320—321, 329, 348, 351, 391, 426, 430, 434—436, 442, 443, 462, 463. IV 124—125, 130—131, 162. VI 135. VII 57, 73—74, 197, 262, 272, 286—287, 317. VIII 239, 289.
Ruden. VII 97, 166, 176, 196. VIII 240.
Rungsted. I 438, 444—445, 472—473, 474, 477, 478. VIII 10.
Rygen. I 5. III 84, 186—187, 271, 272, 284, 298, 303—304, 336, 439. IV 59, 63, 77, 90, 101. V 3, 21, 73—79. VII 64, 176, 180—202.
Rønne Aa. II 193, 264, 271, 273, 274, 281, 305, 309—311, 352, 367, 371, 391.
Rønneberg. II 265, 399—401, 410.
Røraas (Røros). I 490. III 259—260. VIII 192. IX 290, 292, 296, 298.

Segeberg. I 3, 48, 91, 245, 246—249, 351—352. II 83, 180, 205. IV 138, 227, 312.
Sjælland. V 198—200, 247—248. VII 330, VIII 52.
Skaane. I 236, 315, 349, 384, 409. II 148, 150, 191—195, 218—222, 229, 309. III 213—215, 225—226. IV 14, 21, 32, 39. VIII 327. X 31, 76.
Skonæs Skanse (Skaanes, Skognæs). I 146, 147, 149, 490. II 97. IX 295, 302.
Skovshoved. I 420—421, 429, 445. II 250.

Slesvig (Amt og By). I 4, 91, 163, 246, 275, 276, 283, 290, 335, 343, 354. II 160, 205. IV 369. V 104—107, 121, 275. VI 61.
Slesvig og Holsten. I 3, 48, 68. III 129—131. IV 242—246.
Sponviken (Sponvigen). I 148, 150. II 97. VIII 58, 123, 156—157. IX 124, 157, 159.
Stade. I 167, 176, 263, 321, 329, 333. II 157, 183. III 219—220, 380, 446, 448, 452—454, 458—477. 482—483, 484, IV 293. VII 4, 145, 148, 254, 331.
Stapelholm. I 20, 163, 166, 263—264, 269, 275, 285.
Staværn. I 145, 147, 149. II 97. III 414, 415, 416, 419, 421. VI 268—273, 278. VIII 58, 149. IX 38, 39, 168, 203, 309.
Steinburg, I 3, 94, 97, 101, 104, 246, 280, 326. II 50, 84, 509, 512.
Stene Skanse. I 148, 490. IX 292—295, 302.
Stjørdal (Værdal). IX 289—290, 292, 295, 297.
Stettin. I 176, 318. III 72, 74, 75, 186, 188, 213, 217, 218, 261—262, 441—442. IV 41—42, 55, 57, V 13, 17, 21, 23—25, 26—27, 30, 31, 41, 61—62, 64, 86—91, 109—112, 133, 230, 270. VI 58, 165, 169, 212, 286, 293—294, 297—298, 317. VII 35, 39, 42—43, 48, 58, 64, 105. VIII 201, 208. IX 11.
Stettiner Haff. V 66, 82, 89—91, 116.
Stevns. I 407. III 296. VII 330. VIII 38, 52—53. IX 116.
Stockholm. I 26, 28, 30, 31, 35, 37, 47, 48, 49, 51, 175, 176, 233—234, 235, 237. II 9, 142, 146, 227—228, 229, 234. III 42. IV 3, 35—37. V 343. IX 59.
Stralsund. I 175, 318. III 74, 75, 187, 189—190, 218, 222, 262, 269—271, 277—284, 303—304, 307—310, 339—341, 347, 351—352, 424, 432, 436—440. IV 14, 41—45, 70, 89, 101, 102—103. V 21, 51, 59—61, 63, 67, 73, 78, 79, 112—114, 213—215, 226—227, 230—231, 306—307. VI 23, 101—102, 133, 168, 213, 256, 265, 285, 286—292, 294, 298—299, 311—320. VII 43, 64—69, 97, 119, 120, 132, 164—176, 202—217, 225—231, 235, 236—237, 238. VIII 239, 243, 261—262. X 171—172.
Stresow. VII 187—193, 198.
Strømstad. II 167. III 237. VIII 58. IX 58, 97—112, 143—149, 156, 160—161, 166, 168—171, 188—189, 199—202, 215—216, 219, 227, 268, 272—273, 281—283, 314—315, 356. X 13, 27, 31, 32, 63—64, 73—74, 78—84, 98, 130—131, 142—143, 156.
Sundsborg. IX 30, 58, 78—80, 100, 125, 156, 160, 268, 273, 280, 320, X 13, 31, 32, 72—73, 81—82, 99, 143.
Svabsted. I 4, 163, 265—266, 269, 289—290, 357.
Svinesund. I 148. II 181, 224, 225, 482, 494. III 132, 236, 247. VIII 124, 135, 136—137, 138, 150, 154—157, 188. IX 30, 47, 49—50, 58—59, 123—126, 138—139, 156—157, 159, 163, 170, X 30, 131, 172, 213.

Tanum. III 248, 253, 254, 256. IX 78.
Tibberup. I 430—431, 440—441, 445. II 254.
Tistedal (Tistedalselv). VIII 138. IX 47, 123, 125, 156—157, 159—160, 268—269, 322, 332—333.
Torpum. VIII 138, 139. IX 96, 319. X 30.
Torse Bro. II 315, 317—322.
Trave. I 38, 348, 352, 466. III 364. IV 227. VII 21, 22—23. IX 22.
Travemünde. I 379. VII 23. VIII 265—266. IX 74.
Traventhal. I 458, 461—462. II 1—2.
Triebsees. III 188—189, 271, 281, 308, 347, 348, 428. IV 43, 117, 126, 127. VI 305.
Trittau. I 4, 52, 163, 274, 327, 328, 330, 331. IV 240. V 12.

Trondhjem. I 139, 141, 144, 146, 147, 149, 150, 490. II 96, 97, 108, 181. IX 213, 278, 290—291, 296—301. X 17.
Trøndelagen. X 18—19, 166.
Tønning. I 4 18, 19, 20, 53, 159, 163, 164, 165, 166, 258, 266—269, 276—277, 286, 287—290, 293—308, 330, 331, 335, 341, 357—358. II 160, 511. III 204—205, 360. IV 238, 256—259, 261, 282, 285—293, 295, 301—310, 323—378. V 1, 2, 10, 43, 50, 92—97, 105, 136—140, 143, 147—179. VI 77, 81, 223, 296.

Uddevalla. II 224. III 134, 241, 247, 250, 399. IX 147. X 73, 85, 88—89, 99—102, 129—130.
Usedom. III 186, 283—284. V 67, 69, 70, 74, 89, 116, 117. VI 168. VII 38, 39—42, 67, 87, 101—106, 157.

Wakenstädt. IV 172—174.
Walfisch. III 190. VII 241—242, 260, 264, 265, 269, 276.
Warnemünde. III 300—301. VIII 262—263, 321.
Warnow. IV 120—121, 214. VII 57.
Vegeholm. II 264, 266, 271, 295, 297.
Verden. I 5. III 72—77, 445—447. V 12. VI 60. IX 237.
Vermland. I 315—316. II 225—226, 229. III 133, 226—227, 235. X 76.
Vestra Ed, IX 58, 216, 281—283, 315—316, 318.
Vettelanda. X 99—101, 131.
Wieck. III 295, 301, 337. IV 54, 56. V 68, 77, 118.
Vinger — se Kongsvinger.
Vinger (Vingerske Kanton.) III. 134, 234. IX 33, 47—48, 95, 160, 278, 280. X 140—141.
Wismar. I 5, 37, 48, 51, 167, 176, 177, 261, 263, 271, 318, 320, 427. II 154, 157, 211, 213. III 72—77, 190—191, 203—204, 213, 216—217, 220, 262, 264, 276, 277—278, 285—292, 320—335, 341—347, 348, 351, 352, 382, 440—441, 443—444. IV 12, 59—60, 152, 160, 162, 168, 215, 224, 249, 296. V 3, 13, 17, 21—24, 27, 30, 50—54, 56, 57—58, 143—144, 230. VI 213, 275—278, 293, 300, 306—307. VII 22, 55—56, 64, 197, 240, 323. VIII 30, 199—202. IX 74, 185, 234.
Wolgast. IV 57. V 63, 67, 68, 71, 90. VI 153—154. VII 35—37, 40, 59—60, 67, 101—102, 103.
Wollin. III 186. VII 41—42, 46, 58.

Ystad. I 37, 392, 410, 429. II 375, III 173. IV 14. VII 223, 224. VIII 5, 77.

Ørje Bro. IX 47, 157, 277, 310, 311, 323, 327, 329, 332—333, 336—337.
Østersøprovinser. I 38, 41, 176, 314. II 4, 14, 20, 145, 148, 153—154, 214—215.

SAGREGISTER FOR HELE VÆRKET

Aalbækbugt, Kamp i, $^{11}/_{5}$ 1712. III 411—413.

Aarstjenere. I 203, 205—206, 208. II 111. IV 9—10. V 211. VI 251. VIII 11. VIII 8, 13, 335. IX 26, 223, 229. X 156.

Act of settlement. VI 87.

Adelsfanen (svensk). I 169, 176. II 145, 147. 154—155, 213, 244. III 76. IV 19. IX 320.

Admiralitetet (Admiralitets-Kollegium). I 190—193, 195—196, 202, 214, 235, 237, 241. II 161, 228. III 78, 165, 222, 313, 315, 338, 410, 414, 415, 416, 419. IV 24, 32, 34, 48, 250, 297, 299. V 210, 219—220, 230. VI 250, 251, 255, 258, 259, 272, 275, 277. VII 17, 77, 81, 89. VIII 14, 23, 148, 152. IX 16, 22—23, 25, 61, 63, 77—78, 90—91, 104, 111, 119, 145, 148, 150—153, 173—174, 184, 223—225, 228, 230. X 15, 148, 158, 170—173, 194, 198, 220, 234—236.

Admiralitets-Statskammerkontor. I 237. II 110, 112, 113, 120.

Agershus (Akershus), Belejring af, Marts—April 1716. VIII 94—97, 105—107, 132—133.

Ahlefeldtske Expedition. I 349, 359—369.

Altona, Kamp ved, $^{3}/_{6}$ 1700. I 333.

Altona-Forlig. I 14—15, 48—49, 53, 85, 292—293, 396, 399, 462. II 36. V 182.

Altonas Brand 1714. IV 232—236.

Amtmænd. I 68—87, 138. II 206.

Amtsskriver (-forvalter). I 68, 74, 97, 248, 457. IX 187.

Arbejde og Vagt (Arbejdstropper). I 135. VII 236. IX 20, 345, 369—370. X 143, 158, 177, 203, 205.

Arkiv. V 172—176, 288. VI 13, 82.

Arlevad, Fægtning ved, $^{9}/_{8}$ 1700. I 357.

Armfelts Tog i det Nordenfjældske. IX 274—278, 287—304.

Artilleri. Danmark. I 71—72, 76—77, 79, 84, 92—94, 99, 209, 224—225, 255—256, 257, 273, 279—283, 297, 300, 374—375, 380—381. II 48—49, 79—80, 83, 88, 92, 174—177, 180, 201—202, 284—286, 305, 308, 405, 424, 426, 506—507. III 37—38, 48—49, 51—52, 154, 193—196, 209—210, 279—280, 301—302, 305, 327, 333, 339—340, 387—392, 425—426, 455—456, 462—464. IV 48—49, 127, 177, 180—181, 211, 277, 343—344, 373—374. V 56, 81—84, 116, 118, 188, 198, 203, 224. VI 245—247. VII 9, 54, 104, 155—156, 272—273, 282—283. VIII 10, 231—232, 253, 268. X 49, 55—56, 69, 115—116, 176, 181—182, 191, 193—194, 196—197, 223—224.

Norge. I 136—138, 140, 144, 147, 483—484. II 95—96, 103, 477, 483. III 244—245, 401—402. VIII 60. IX 28, 35—36, 126—127, 164, 290, 295, 307—308, 332. X 39, 71, 184, 223.

Sverige. I 173, 237, 316—317. II 146, 148, 214—215, 221—222, 223, 226, 267, 280, 326, 329, 345—348, 373, 413, 487, 492. III 66, 68—69, 71, 74,

327, 399—400. IV 40, 43, 105. V 206. VI 289, 310—316, 323. VII 154. VIII 17, 18, 72, 274, 280—281, 283. IX 54—55, 100—101, 161, 216, 285, 288, 350. X 29, 33, 75, 194, 196.
Andre Hære. I 159—160, 163—164, 178, 180, 182—183, 186, 321, 323. II 156—160. III 279—280, 331—332, 463. IV 93, 277. V 88, 223—224. VII 39, 63, 164, 256, 288.
„Ausschuss" (udskrevet Mdsk. i Holsten-Gottorp). I 159, 252, 325—326, 341, 370—372, 466.

Baadsmandsskat. I 207.
Baadtransport. IX 170—171, 268—270.
Bavner. I 87, 382, 407, 420, 429, 438, II 206, 252.
Belejringsmateriel. I 273, 283, 289, 295—296, 299. II 148, 202, 306, 367. III 243, 263. IV 127. V 3. VI 247. VIII 185. IX 273, 282, 285, 340, 354—355. X 194, 197.
Bergen. Kamp S. f. — $^{28}/_{7}$ 1714 (Løvendals Galej). VI 279—284.
Bergholz. Kamp ved, $^{4}/_{9}$ 1712. III 479—480.
Bergsknægte. II 148, 152—153, 223, 229, 493. III 213—214.
Binnenwasser. Kamp i, $^{28}/_{7}$ 1712. IV 51—52, $^{17}/_{9}$ 1712. IV 72.
Birkefoged. I 87.
Blokade. Kjøbenhavn. I 421, 425.
Reval. II 168.
Tønning. IV 297—301, 324—325. V 92—97, 147—158.
Wismar. V 54. VI 275—278, 320.
Göteborg. IX 77—78, 89—96, 98—99, 152, 198—199, 202, 273. X 24—27, 36, 61, 156—157.
Strømstad. IX. 143—149, 152, 166—170, 199, 202, 273.
Bojarbørn. I 185.
Borgerskab (Borgervæbning). I 87, 159, 382—383, 446—447, 449—450, 452—453, 457, 468—470, 479, 486. II 206. III 76, 178, 262, 265, 309, 330, 334, 352, 441, 461, 465. IV 38, 226. V 171. VII 58, 167—168, 243—244, 261, 316. VIII 8, 9—10, 12, 13—14. VIII 170, 247. IX 291, 296, 352.
Bornholms Milits. I 76, 80, 97—98, 99, 100. II 50, 84. X 182.
Borstel, Kamp ved, $^{6}/_{7}$ 1700. I 351.
Bosarp, Kamp ved, $^{28}/_{2}$ 1710. II 394—395.
Brandskat. I 288, 311, 332—333, 342, 356, 366, 372, 457, 476. II 12, 336—337, 386. III 253, 477. IV 264.
Bredsted, Kamp ved, $^{15}/_{7}$ 1700. I 355—356.
Bremerholm, se Holmen.
Broer (Broslagning, Brotræn). II 272—73, 348, 352. III 273. IV 123, 224, 239, 247, 270, 278, 291. VII 59, 289—290. VIII 110, 135, 138, 231—232. IX 339. X 56, 66, 82, 172, 213—214.
Bøsseskytter. I 206, 208.

Carlskrona, Togt mod, 1700. I 392—395.
Centralstyrelse, danske og norske Hær. I 57—68. III 24—31, 361.
Dansk-norske Flaade. I 60, 190—196. II 110. III 55, 361.
Svenske Hær. I 173—174. II 140—144.
Svenske Flaade. I 237—238. II 161.
Ceremoniel. IX 73. X 194.
Charger, Officers. I 70—74, 201—203. II 197.
Civilbetjente. II 114—115.
Colberger Heide, Kamp paa, $^{24}/_{4}$ 1715. VII 24—34. X 236—237.

Damgarten, Kamp ved, $^{27}/_{8}$ 1711. III 272—273.
Defensions Kommission. II 141—144, 150, 161, 208—213, 218, 221, 246, 254, 266—267, 273, 280, 312, 329,

341—342, 347, 348, 360, 370, 379, 488, 489. III 65, 78—79, 128, 133, 226. IV 3—6, 17, 60. V 207—208.

Deputerede ved Søetaten og ved Landmilitiens Etat. I 61, 63—66, 74, 98, 193—195, 231.

Desertion (Desertører). I 111—112, 301—302, 307, 335—336, 371, 408, 451. II 53, 211, 213, 225, 261, 264, 277, 287—288, 315, 320, 325, 339, 374. III 41, 151, 156, 220, 264, 265, 271, 274, 281, 290, 291, 320, 327, 366, 370—371, 444, 461, 485. IV 10, 65, 293, 308, 369. V 96, 181, 262—263, 271, 298—309, 312—313, 318—319. VI 238, 274, 291. VII 45, 157, 166, 247. VIII 15. IX 135, 156, 162, 188. X 19, 70, 142, 203, 223—224.

Dislokation (Indkvartering). I 65, 110—111, 119—122, 141—147, 155, 165, 211, 245—247, 256, 257—258, 315—316, 328, 495—496, 502, 505. II 74, 105—106, 160, 180—181, 204—205, 217, 264—266, 271—272, 313—315, 316, 337, 338, 350, 351, 355, 361, 383—384, 388—389, 393, 412, 468, 499, 508—509, 512—513. III 21—23, 63—64, 74, 129—131, 150, 171, 176, 192—195, 225—226, 233, 257, 363—364, 382, 383, 394, 399, 427—428, 449. IV 137—138, 156—158, 163, 210 211, 225—226, 247, 260, 266—267, 270, 272, 278, 280, 282, 285, 292, 294—295, 309, 310, 342, 374. V 179—180, 246—251. VI 294. VII 1, 5—6, 35, 43, 234—235, 238, 262, 324—328. VIII 15—17, 19, 33—36, 51—52, 54, 61—62, 77—78, 92, 102, 139—140, 154, 192, 266—267, 269, 281—282, 284, 321—322, 328. IX 30—31, 33, 36, 43, 47—48, 135, 157, 160, 163, 165, 188, 192, 203—204, 215, 265, 308—310, 346, 370—371. X 19.

Drabantgarde. I 83, 95. II 48, 84. VI 241. VIII 12. X 182.

Dragoner. Danmark. I 71, 89, 91—92, 99, 244—246, 247, 251, 254—255, 279. II 51, 52—54, 59—60, 73—74, 76, 79, 82—83, 88, 91, 173—174, 176, 180, 282—283, 305, 423, 504. III 36—37, 153, 208, 385—386. V 204. VI 224—227, 230—234, 241. VII 53, 56. VIII 16—21. IX 133, 216. X 176, 178—179, 182, 195.

Norge (Landdragoner). I 136—137, 139, 483—484. II 93, 95, 103, 108—109, 475—476, 482. III 401—402. VII 332. VIII 60—62, 163. IX 28, 47, 126, 130, 160, 165, 190—192, 212—214, 255, 264, 290—291, 295, 303, 307—309. X 18, 184—185.

Sverige. I 172, 176, 314—316. II 147—149, 152—155, 213—217, 220, 223, 226, 227, 373, 487. III 64, 73—74, 247, 399. IV 21, 23. V 205—207. VI 300, 302—306. VII 181. IX 54, 57, 319—321.

Andre Hære. I 161, 163, 178, 180, 182—183, 187, 321—323. VI 294—295. VII 61—63.

Dragonmidler. IV 30, 37.

Dynekilen, Kampen i, $^{8}/_{7}$ 1716. VIII 179—188.

Eda Skanse, Angreb paa, 1719. X 132, 140—141.

Efterretningstjeneste. I 260—261, 319, 320—321, 328, 333, 384—386, 387, 401, 408, 409—410, 418, 433, 496—497, 499. II 200, 207—208, 248—249, 258, 261, 262, 311, 317—318, 343, 352, 356, 380, 399, 413, 485—486, 489—490. III 117, 185, 204, 291, 319, 398, 400. IV 138, 162—163, 211, 271, 309. V 57. VII 3, 12, 333. VIII 6—7, 15, 78—81, 115, 123, 171—172, 177, 269—271, 326—328. IX 29—30, 32, 42, 61, 95, 113, 127—128, 154—156, 163, 214, 215, 219, 226—227, 256, 275, 310—313, 324, 329, 350, 360—361. X 12, 32, 42, 46, 49, 63, 68, 72—74, 77, 83, 99, 101, 219—130, 141, 145—146.

Ekvipagemester. I 197—199, 209. X 174.
Elbekvipagen, se Glückstadtske Ekvipage.
Enningdals Bro, Kamp ved, $^{8}/_{4}$ 1716. VIII 124.
Etater. I 80.
Eutinske Strid. II 14—16, 21—22, 45.

Faner (Standarter). I 125, 132, 288, 291, 454. II 108. III 49. III. 474. X 185, 204.
Felttog. Sachsiske, i Lifland. I 40, 44, 45—47, 51—53, 274, 308, 313.
Sveriges, i Rusland-Polen. II 4, 10—11, 12—14, 16—19, 23, 28, 39, 155, 168, 207, 209—213.
Femmänninger. II 147, 150, 152—153, 216—218, 219, 227, 229. IV 20—21.
Finansvæsen (Penge, Regnskabsvæsen).
Danmark. I 64, 249, 250, 295. II 7, 61, 89, 92, 138—139, 170. III 58—60, 160, 307, 372—373, 435. IV 8—9. V 48, 202—203, 210, 212. VI 249. VII 14, 72. VIII 23, 290. IX 132, 150, 186, 194, 217. X 56, 170—171, 174, 176, 199, 204.
Norge. II 99, 109. III 403. VII 334. VIII 89, 165. IX 35—36, 37—39, 48, 136, 140—141, 150, 166—167, 169, 193—195, 218—220, 254—256, 262—263, 265, 274.
Sverige. I 236—238, 319. II 228, 238. III 61—62, 76—77, 216, 217, 220, 223, 227, 262, 264, 309, 317, 319, 438—439. IV 5—8, 30, 36—37. V 48, 53, 60—61, 62, 80, 208—209, 269—271, 273, 279—281. VI 261, 290, 299, 300, 323—324. VII 18, 265—266. VIII 21—22, 41.
Andre Lande. I 184. II 160. V 50, 280—281. VI 85. VIII 207.
Fjelkinge, Kamp ved, $^{23}/_{1}$ 1710. II 321—326, 366.
Flaade. Dansk-norsk. I 188—232, 376—380, 390—392, 419, 471, 477, 490—491. II 110—139, 171—173, 181—187, 202—204, 300—302, 462—463, 483. III 55—57, 80—81, 87, 91, 93—96, 112—113, 155—161, 167—168, 180, 230, 246—247, 295—298, 393—395. IV 25—26, 45, 50, 61—62. V 48, 54, 65—66, 200, 209—213, 216—217, 220, 225. VI 249—284. VII 9—17, 96—97, 107—108. VIII 14, 22—32, 41. IX 15, 21—22, 25—27, 217, 224—231, 242. X 22—25, 104—105, 122, 149—150, 156—157, 170—176, 194, 199, 201—202, 230—237.
Engelsk. I 395—398. VII 89—92, 126, 141—143, 145, 219, 221—222. VIII 50, 55, 151, 214—222. IX 21, 38—39, 40, 44, 62—63, 65—70, 91—93, 113—118, 131, 147, 149, 167, 172, 203, 232—234, 241—242. X 120, 147, 149—152.
Hollandsk. I 395—398. VII 89—90, 92. VIII 218. IX 241—242.
Svensk. I 233—238, 316, 385—386, 401—403. II 161—169, 219, 224—225, 228—229. III 77—79, 83, 85, 88—90, 116, 220—223, 310—311, 317—318, 409—410. IV 8, 12, 29—31, 66—67, 133, 302. V 48, 53—54, 90, 213, 234—235. VI 253—254, 278. VII 17—20, 90, 92—93, 107, 109—110, 178, 180. VIII 21, 38—41, 44, 46, 74—75, 163, 250. IX 11, 14, 59—60, 113, 155, 161, 173, 188, 196, 217, 219, 226—227, 231—232, 338—339. X 26—27, 32, 34—35, 89, 97, 102, 151, 172.
Andre Stater. III 404—405. IV 303. V 154—158. VII 88—89, 91. VIII 48, 217, 243, 249—252, 258. IX 14—15, 231. X 121.
Flaadeexpedition til Sundet 1700. I 395—401, 412—433, 471—472, 473—474. 477—479.
Flaadekommando. I 201—203, 303, 376—377, 389, 395—397, 401, 416—417. II 183—184. III 306, 313—314, 395, 406, 409, 419. IV 9, 15, 25, 27, 45, 46, 133, 298. V 65, 71—72, 215—216,

218—219. VI 262—263. VII 77, 82, 176. VIII 21, 28, 67, 74, 101—103, 221, 253, 256, 258, 260. IX 36—37, 69, 75, 90, 114, 130, 133, 144—146, 230, 231. X 34.

Flaademateriel (Skibstyper, Skibsbygn.). I 108, 197—199, 215—225, 234—235, 237, 379—380, 390, 392, 398, 401—403, 419, 428, 490—491. II 121—131, 163—167, 172, 184—185, 224, 301—302, 462—463. III 57, 81, 83—87, 89—96, 112—113, 116, 131, 138, 157—158, 161—162, 165, 167—168, 230, 246, 317—318, 342, 395, 411—412. IV 9, 11, 26, 45, 50, 51, 61—62, 66—67. V 65—66, 89—90, 209, 213, 216—217, 222, 225, 237. VI 252—253, 262—263. VII 11, 13—14, 16—17, 19, 79, 80—81, 82—83, 87—88, 108—110, 122, 220, 237, 266—267. VIII 23—24, 27—29, 38—39, 47, 49, 66—67, 101, 155, 158, 159, 160, 162, 181—182, 232—233, 250—253, 258, 332—333, 335, 337. IX 36, 83, 89, 114, 121—122, 150, 152—153, 161, 168, 170, 172, 187, 196, 224—227, 272. X 41, 47—49, 64, 101, 104—105, 161, 174, 231.

Flaadepersonel. Danmark-Norge. I 189, 196—209, 211, 230—231, 237, 377, 379, 436, 448, 491. II 110—120, 187, 334. III 56—57, 84, 87, 91, 94, 156—157, 180, 229, 242, 338, 403. IV 9—10. V 210—212, 220. VI 250—251, 263—264. VII 9—11, 32—33, 78, 81, 84—85, 86, 97. VIII 25—27, 43, 67—68, 127, 153. IX 26, 118—119, 173, 187, 195, 197—198, 223—228, 230, 244. X 27, 105, 150, 156—158, 170—171, 173—176, 204—205, 220, 224—225, 230—232.

Sverige. I 235—237. II 161—163, 220—225, 229, 334. III 78, 114—115, 223, 311, 316, 409. IV 29—30, 32, 37—38. V 234, 240. VIII 21, 74. IX 55. X 35.

Flaadestation (Orlogsværft, Holmen). I 196—201, 208—209, 231—214, 218—220, 225—231, 233—234, 399—401. II 117, 132—135, 167, 186—187, 228. III 393—394. IV 9. VI 260—261, 268. VII 14. VIII 8. IX 161, 223. X 175, 185.

Flinterenden, Svensk Flaades Passage af, $^{26}/_{6}$—$^{14}/_{7}$ 1700. I 413—415.

Flotillen i Pommern (Binnenwasser). V 64—79, 80—82, 84—85, 89—91, 115—119, 209, 220, 227, 228—229. VI 249. VII 80—88, 90, 93—106, 125, 156—164, 176—178, 185—188, 197—198, 212, 220, 223, 237, 280. VIII 23, 29—32, 43, 67, 158, 159—160. IX 118—119. X 171.

Fodfolk. Danmark. I 69—71, 76, 77, 78, 81, 84—85, 88—89, 90, 247, 251—254, 314—316, 318, 375. II 47—48, 51, 52—54, 58—60, 77—78, 87, 173—174, 427—428, 504. III 31—36, 48—49, 150—151, 365, 386, 425, 426, 455—456. IV 177, 180, 209—210, 276, 339—340, 342—343. V 48, 55, 56, 95, 198, 202, 204. VI 224—228, 231—239, 241, 243—245. VII 54—55, 182, 253. VIII 268—269. IX 129—130, 133—134, 135—136, 216—217. X 42, 176, 178—182, 195—196, 220, 223.

Norge. I 136—139, 140—142, 147, 483—485. II 93, 94, 102, 108. III 402. VII 332. VIII 59—62. IX 28, 190—193, 212, 263—264, 282, 290—291, 307—309. X 184.

Sverige. I 169—173, 176. II 146, 152—155, 231—233, 239, 241, 242, 283—284, 344. III 65—66, 215, 399. IV 18—22, 42, 59, 104—105, 180—181, 206—207. VI 288—289, 307—309, 310, 319. VII 181. VIII 16—20, 71—73, 271—273, 275—281. IX 54, 57, 101, 284, 288, 319—321, 195—196.

Andre Lande. I 159—164, 178—179, 180, 182—183, 187. II 156—160. IV 276—277, 340. VII 56, 62—63, 183, 255—256. VIII 244.

Fordoblingsregimenter. I 171, 235—236, 314. II 146, 149, 153, 214, 231.
Formynderregering. II 8—9, 32—33.
Forplejning. Danmark. I 64—65, 73—74, 128—129, 157, 194—195, 197, 209—212, 246, 247—251. 258, 274, 283, 335—336, 408, 451, 454. II 86—89, 179, 185, 201, 204, 221, 265, 279—280, 288—298, 308—309, 312, 333, 336, 349, 354, 362—365, 377—378, 386, 391, 405—406, 407, 409, 411, 412—413, 417. III 96—100, 158—160, 196—199, 203, 263—265, 266, 273—274, 280—281, 289—291, 293, 296, 306, 307—308, 348, 383—385, 433—435, 442, 476. IV 107—108, 311—315. V 57, 69, 116, 149, 151. VII 57, 71—76, 87, 252—253, 295. VIII 33, 52, 54, 226—230, 233. IX 132. X 22, 38, 50—53, 68, 69, 83, 130—132, 134, 141, 170—171, 197—202.
Norge. I 153—155, 487—488. II 103—106, 482—483, 496. III 255. VIII 96, 98—100, 114—116, 136, 154, 160—161, 163—165. IX 39, 94, 132, 136—137, 150, 152, 162—163, 165, 170, 190, 193, 197, 218—220, 254, 260—261, 284, 295, 297, 332—334, 347. X 183, 217—218.
Sverige. I 237, 318, 449, 456—458. II 221, 229, 243—244, 261, 267—268, 279—280, 349. III 77—78, 311, 317, 321, 437—438, 466. IV 43, 59, 284, 301—303, 308, 324, 335. V 53, 60—61, 62, 80, 264—265, 267, 314. VI 290—292, 299, 323—324. VII 168, 244—245, 251, 260—261, 264, 275—279, 291, 316. VIII 19, 39, 77, 92—93, 163, 284—285. IX 161, 288, 359. X 71—72, 100.
Andre Lande. I 165—166, 184. V 94, 96, 151—154.
Forsvarsforanstaltninger. Danmark — Norge. I 303, 310—312, 324—328, 374—383, 403—408, 421, 424—425, 430, 433—437, 445—455, 479—481. II 491—492. III 128—131, 133—134, 162, 164, 173, 181—182, 259—260, 401, 427—428. V 199—200. VI 274—275. VII 3—4, 8, 329—334. VIII 5—15, 22—38, 50—55, 77—79, 89—91. IX 30—31, 95—96, 193.
Sverige. II 218—230. III 133—134, 225—227, 269—271, 399. IV 14. V 215. VIII 271—286. X 76.
Fortifikationsbetjente. I 72, 76, 84, 94—95, 99, 137, 140, 144, 147, 173, 257, 281, 283, 317. II 49, 84, 96, 160, 190, 348—349, 373. III 207, 401, 425, 426. VI 310—311. VII 54, 203. VIII 232. X 181, 184.
Frakturstrid. II 3.
Frederiksborgske Bireces. I 30.
Frederikshald, Kamp ved, $^{10}/_{9}$ 1712. III 421.
Frederiksstad (i Slesvig), Erobring af, $^{11-18}/_{4}$ 1700. I 285, 287—288.
Frederikssten, Angreb paa, 1716. VIII 167—178, 1718. IX 339—341, 351—366, 368, 373.
Fredsslutning. Altranstadt. II 18—20, 38.
Baden VI 46, 59, 83, 93.
Carlowitz. I 34—86.
Frederiksborg. V 346—347. X 166—168, 172.
Lund. I 13, 42, 79, 160.
Rastadt. VI 46, 102, 103.
Rijswijk. I 23, 43, 86, 161, 272. VI 106.
Stolbowa. I 35.
Traventhal. I 459—467. II 1—3, 5, 36.
Utrecht. V 10, 15.
Fribrev. X 178.
Frikompagni. I 69, 89, 99, 253, 483. II 47—48, 78, 204, 505. III 129—130. X 176, 182, 184.
Fyrmänninger. II 147, 152. IV 20—21.
Fyrværkerisager. I 455.
Fæstningsofficerer og -betjente. I 72, 76, 77, 95—97, 99, 137, 144—147, 257. II 49—50, 84, 97, 156—157. VII 235. IX 50. X 182.
Fæstningsvæsen. Danmark. I 82, 95—97, 100—105, 326, 380—382, 407—

408. II 132, 263—264, 402—404. III 51—52, 162, 164, 173. V 199—200. VII 329—331. X 150, 176.
Norge. I 147—150, 489—490. III 134. VII 333—334. VIII 58. IX 36, 49—50, 124—128, 161, 194, 304—305, 316, 369—370.
Holsten-Gottorp. I 20—21, 37—38, 166—167, 258—261, 262—269, 283—293, 464. V 182.
Sverige. I 173, 175, 177. II 219—220, 221, 225, 261. III 69—71. IX 57—58.

Gadebusch, Slaget ved, $^{20}/_{12}$ 1712. IV 172—205. Bilag. II—IV. X 189, 194, 196, 217, 220, 238.
Galej- og Skærgaardsflotille, se Norske Søekvipage.
Galejhavne. IX 60.
Galejkompagni. I 230.
Garnisoner. I 88, 90—100, 279—288, 298, 318—319, 325, 329, 335, 496—497. II 36, 81—83, 103, 134—135, 146, 150, 181, 204—205, 213—215, 217, 222—223, 225, 330, 355, 373—374, 404—405, 487—489, 495, 508—509, 512—513. III 21—23, 51—52, 152, 177—179, 195, 204, 241, 245—246, 262, 266, 275—276, 277—278, 292—293, 301, 308, 330, 348, 351, 386—387, 426, 430, 431, 434, 439—440, 441—442. IV 41, 42—43, 59—60, 89, 102—103, 124—125, 131, 162, 168, 210, 335. V 50—52, 59—60, 62, 80, 93, 95, 114, 116, 119, 171—172, 182, 194—195, 230—231. VI 58, 286, 293, 295—296, 298, 306—307, 317, 320—324. VII 51, 57, 58, 73—74, 216—217, 237, 243—244, 265, 313—314, 316—320, 323, 324—328. VIII 11—13, 77, 95—96, 138, 170. IX 28, 31, 33, 47—48, 49, 84, 100—102, 133, 138—139, 185, 192, 195, 211, 217, 264, 273, 279, 290, 308—309, 332, 345—346, 352, 372. X 98, 131, 143—144, 153—154, 176.
„Generale" (Signal). III 201.
Generalkommissariat (Kommissariat, Feltkommissariat). I 61, 66, 68, 74, 98, 110, 146—147, 164, 192—193, 198, 209, 237, 241, 247, 253, 256—257, 283. II 50, 85, 96, 110, 113, 186, 191, 277, 290—297. III 99—100, 156, 159—160, 208, 361, 363, 372, 384, 401, 424—425. VI 248. VII 71, 75—76, 165. VIII 225, 233, 239. IX 37, 91, 132, 134, 136—137, 140—141, 150—151, 166, 171, 193—195, 218—220, 223—225, 254, 259. X 28, 50—54, 130, 170—171, 175, 176—181 184, 194, 197—204, 236.
Generalstab. I 88, 140, 173. II 46, 81. III 206, 401, 424, 455—456. IV 175—176, 178—179. VII 35, 52, 61, 62. IX 161, 306, 307. X 71, 181, 228.
Gisler. V 170—171. VI 295.
Gjellebækstillingen, Angreb paa, Marts 1716. VIII 107—110, 121.
Gjelleraasen, Kamp ved, $^{22}/_{4}$ 1716. VIII 125—126.
Glückstadtske Ekvipage. I 222—223, 228—229, 277, 295, 299, 321, 326, 331—332, 333, 358 og 372. II 123, 130, 133, 135—136, 183. III 85, 93, 164—165, 204—205, 230, 241, 380—381, 391, 395, 450, 463, 457. IV 12, 45, 211—212, 297—301, 344, 374. V 56, 93—95, 148—151, 154—157, 172—173, 179—180, 184, 185—186, 191—192, 195—196. VII 5, 33. VIII 334—337. IX 118.
Gottorp Slot, Erobring af, $^{21-23}/_{4}$ 1700. I 290.
Gratialpersoner. I 82.
Grimmen, Kamp ved, $^{28}/_{6}$ 1712. IV 43.
Guider. III 200.
Gullarp og Bosarp, Kamp ved, $^{28}/_{2}$ 1710. II 393—395.
1716, 107—110, 121.
Gæld. V 345—346.
Gøteborg, Angreb paa, 1717. IX 45, 77—90, 97, 189. Overfald paa Havnen 1719. X 159—161.

Haandværkerkorps. I 201.
Halligen Hoge, Kamp ved, $^{12}/_{2}$ 1713. IV 284.
Hamborgerkassen. II 503, 505.
Hamborg, Indeslutning af, 1712. IV 107—111.
Handelskrig. IX 22—23, 52, 66, 176. X 234—236.
Hausleute. I 325.
Helgolands Erobring. V 181—196.
Helsingborg, Slaget ved, $^{10}/_{3}$ 1710. II 418—458. III 24. V 334. X 189—190, 194—197, 203, 214—215, 220, 229—230, 238.
Herredsfoged. I 87.
Herregaardsskytter. III 43, 76. VIII 12.
Hestevæsen (Remontering). I 106—107, 128—129, 154—155, 458. II 74, 173, 174, 176, 218, 233—234, 335, 347, 374, 391, 475. III 39, 45—48, 65, 153—154, 433—434. IV 371. V 263—264. VI 247—248, 310. VII 235. VIII 62, 231, 275. IX 217, 255, 260, 284—285, 356, 359. X 75, 141, 154, 170, 176, 178, 218, 225.
Hjælpetropper. I 33, 49, 51, 52, 79, 85, 86, 100, 157, 160—161, 171, 175, 177—179, 243, 257, 292—293, 308, 309, 336, 349, 359—369. II 6—8, 11—12, 35, 36, 47, 51—61, 157—158, 170. III 10, 16, 43—45, 103, 108, 112—114, 143, 146, 149, 204—205, 366, 373. IV 226, 296. V 48, 50, 77, 95, 101, 203. VI 77, 78, 226—227, 292—298. VII 233.
Hofbetjente. VIII 9—10, 12, 14.
Hollingsted, Kamp ved, $^{24}/_{1}$ 1713. IV 264—265.
Holmens Admiral (Chef). I 196—199, 203. VII 81. X 173.
Holmer Skanse, Erobring af, $^{7-12}/_{4}$ 1700. I 285—287.
Husarer. VII 254.
Hvervede Tropper. I 55—56, 75, 77, 78, 79, 80—81, 84, 110—112, 119—120, 134, 136—140, 153, 156, 171—172, 177—179, 182, 184, 185, 236. II 51, 68, 76—80, 86—88, 93—96, 108, 145—146, 148—150, 205, 213—214, 231, 234. III 20, 166, 218—219, 361—362, 366—367. IV 20. VI 236—237.
Hvervning. Danmark. I 64, 79, 105—108, 179—180, 184, 189, 206, 253—256, 375, 377, 385. II 55, 59, 111, 117, 120, 172, 176, 503. III 34—41. 56—57, 94, 152, 155—157, 365—369, 395, 436. IV 10. V 211—212, 319—324. VI 234. VII 33, 67, 231. VIII 8—9, 25—26. IX 26, 187, 198, 225. X 158, 180, 183—184, 218, 223—225. Sverige. I 271, 314. II 214, 218. III 75—76, 214, 218—219. VI 291, 299, 300—301. VIII 21. IX 52—53.
Husum, Erobring af, $^{7-12}/_{4}$ 1700. I 285—287.
Kamp ved — $^{9}/_{2}$ 1713. IV 278.
Hyldingsed. III 484.
Hær. Dansk. I 53—136, 140—147, 241—256, 274, 278—281, 374—375. II 7, 46—92, 173—177, 187—191, 282—288, 421—424, 468—470. 503—511. III 20—52, 130—131, 150—154, 191—201, 205—211, 361—373, 385—387, 424—426, 443—444, 455—456. IV 107—108, 137—138, 175—178, 180, 208—210, 295—296. V 48, 55, 94—95, 198, 204—205, VI 223—248. VII 52—55, 182, 324—328. VIII 12—13, 32—33, 267—269. IX 28, 186—187, 190, 216—218, 345—346. X 15, 42, 64—65, 68—71, 142—143, 153, 157, 169—172, 176—183, 218, 223—230, 238.
Norsk. I 136—157, 349, 378, 482—489, 492—497. II 93—109, 177—178, 474—477, 482—484, 493. III 52—55, 231—234, 244—246, 396, 401—403. V 198. VI 238—239. VII 332. VIII 59, 65, 80, 164—165, 191—192. IX 19—20, 27—28, 42—43, 45, 124, 126, 128, 130—131, 139, 156—166, 188, 190—194, 203—205, 208—209, 212—214, 251—268, 273—274, 278—279, 290—291, 295, 298—299, 306—312, 342.

X 17—20, 39—40, 50, 68—71, 140—144, 153—154, 157, 166, 183—185, 204, 219—220, 226, 231, 238.
Svensk. I 167—177, 314—319. II 140—165, 207—249, 275—277, 342—350, 424—427, 486—488, 492. III 61—77, 212—220, 224—226, 234—235, 261—262, 399—400, 451. IV 14—24, 59, 121—122, 178—180, 181 V 48, 205—209. VI 285—324. VII 68—69, 166 167, 180—181, 263, 311. VIII 15—21, 71—74, 271—282. IX 51—57, 161, 186, 215—216, 283—286, 288—289, 295, 303—304, 316—321, 374—375. X 30—31, 33—35, 71, 74—75.
Andre Lande. I 159—167, 177—179, 179—184. 185—187, 270. 321—323, 346—347, 362—369, 464. II 11—12, 40, 156—160, 511. III 7, 204, 268—269. IV 93—95, 127, 139, 178, 181, 261. V 8, 13, 49—50, 146. VI 292—298. VII 39, 42—43, 45, 47, 61—63, 74, 132, 183—184, 247, 255—256, 292, 295. VIII 243—245, 263—264. X 29.
Lejet —. I 55. III 38—41, 370—371.
Staaende —. I 55—56. 158. 182. 185. 189.
Hærens Stilling i det borgerlige Samfund. I 110—114. X 223.
Hästveda, Kamp ved, $^{22}/_{2}$ 1710. II 380—382.
Hølandaffæren $^{5-9}/_{8}$ 1716. VIII 79—91.

Iddefjord, Kampe paa, 1718. IX 203, 262, 268—274, 316, 322.
Inddelingsværk. I 168—172, 237, 314. II 144—151, 231. III 65, 215. IX 53.
Indrullering, se Udskrivning.
Ingeniører. I 281, 283. VII 278—280, 281. IX 50, 355. X 55.
Instruks for Flaadechefen. Danmark-Norge. I 389—390. II 197—199. III 82, 87, 93—94, 231, 306, 338, 420. IV 49, 62—63, 78—79, 91—92. V 220—222, 223. VI 266—267. VII 16—17, 77, 78, 85—86, 107, 122, 269. VIII 47, 48, 102—103, 148—149, 150—151, 160, 255—259. IX 37, 40, 61, 75, 76, 89, 93—96, 98, 142, 144, 145—146, 149—50, 153, 166, 172, 198, 202—203, 227, 234. X 149, 155—156.
England. IX 65—66, 118, 233.
Instruks for Overgeneralen. Danmark-Norge. I 255—259, 498. II 196—200, 353—354, 397—398, 480. III 383, 443. IV 109, 207. V 57, 116—117. VIII 52, 178. IX 24, 129, 211, 273, 346—348, 371—372. X 38.
Instruks for Overgeneralen (Admiralen). Sverige. II 221—222, 266—267, 274—275, 329, 341—342. III 83, 90, 240, 342. IV 16, 26. VI 254, 259. VII 18—20. VIII 40. X 24, 26, 28, 46—47, 59, 151.
Interimsofficerer. II 151.
Invalider. V 210.

Iakobiter. VIII 56, 208—209, 217. IX 16, 2, 65. X 128.
Jagtetat. I 448.
Jasmund, Kampen ved, $^{28}/_{7}$ 1715. VII 94—95. Slaget ved —. $^{8}/_{8}$ 1715. VII 108—120. X 212, 236.
Jungfrusund, Slag i, $^{7}/_{8}$ 1715. VI 32.
Justits, se Retspleje.
Jægeristat. II 247. III 240. VIII 17.

Kalabaliken i Bender. IV 150.
Kadetskib. II 113. 136—137.
Kammerkollegium (svensk). I 238. II 142—143. IV 17, 22.
Kammerstat. I 317.
Kancelli, Krigs-. I 58, 60, 62—63, 67—68, 99, 193, 241. II 50, 85. X 178, 182, 199.
Danske —. I 62, 67.
Tyske —. I 67. III 358.
i Glückstadt. III 482.
Svensk —. II 142. VII 224—225. VIII 5.

Kanton. I 64, 73. II 498. III 134. VIII 77. IX 28.
Kapere. II 135, 137. III 57, 78, 85, 92, 157, 163, 165, 170, 173, 221—222, 360, 409, 413, 441. IV 12, 28, 44, 303. V 66, 183, 187, 193, 195, 253, 236—239. VI 78, 83, 272, 274, 279, 290—291. VII 22, 45—46, 142, 245. VIII 15, 74—75, 323, 330. IX 22, 44, 59, 148—150, 228—229, 245—246. X 25, 36, 145, 235—236.
Kapitulation. Oldensworth $^{16}/_{5}$ 1713. IV 363—368. V 2, 251—256, 264—266, 271, 277, 319, 343, 347. VI 247.
Tønning $^{8}/_{2}$ 1714. V 159—177.
Helgoland $^{8}/_{8}$ 1714. V 191—194. VI 247.
Rygen $^{16}/_{10}$ 1715 (Altefähr). VII 193—195, 198.
Stralsund $^{23}/_{12}$ 1715. VII 225—231.
Wismar Apr. 1716. VII 291, 296—313.
Kartellet i Lybæk. V 256—259, 264.
Kartellet i Stockholm 1719. V 343—344.
Kastrup, Kamp ved, $^{18}/_{8}$ 1700. I 471—472.
Ketelsbüttel, Kamp ved, $^{28}/_{6}$ 1700. 342.
Klagstorp, Kamp ved, $^{16}/_{2}$ 1710. II 376—377.
Koadjutorsag. II 5—6, 8.
Koldenbüttel, Kamp ved, $^{12}/_{2}$ 1713.
Kommission, militær. I 66. IV 313—314. VIII 7—10, 99—100, 114—115, 164. IX 19—20, 45, 165, 178—179, 180—181, 191, 257—259, 262—266, 274—276, 278, 298—299, 304, 306, 312—313, 367. X 18, 56, 70, 154, 175, 177—178, 189—190.
Koncerten i Haag, se Traktat.
Konferencen i Slesvig 1713. V 274—276, 351—354.
Kongres i Pinneberg. I 19—21, 23, 27—28, 30, 32, 36, 37, 38, 47—49, 50, 291—293, 304, 307—309, 338—339, 349—351.
i Rijswijk. I 22—23.
i Utrecht. III 356.
i Brunsvig. IV 239, 249. V 18, 123—124, 146. VI 38—39, 41, 102, 105—112, 134, 189—193, 215. X 166.
Konseillet (Geheimekonseillet). I 41—44, 67. II 25—26. III 18—19, 343, 358. IV 289, 323, 345—346, 350, 369. V 33, 201, 252—253, 276, 287. VI 30—31, 102—103, 172. VII 77, 89, 90, 96, 221, 269. VIII 51, 152, 217, 228, 246. IX 15, 61, 63, 67—70, 91, 172, 174, 184, 233—235, 240—241, 243—245, 348—349. X 14—17, 24, 36—37, 45—46, 52, 81—82, 97, 118, 120, 124, 126, 136—137, 146—149, 165, 169.
Kontribution. I 332, 341—345, 347, 355—357, 457, 465, 477. II 272, 274, 293, 295, 297—298, 310—312, 369, 370, 374, 376, 377. III 477, 478, 483. IV 139—140, 229—233. V 243. VII 148. VIII 21—22, 93, 106, 122—123, 168, 245—246. IX 141. X 199.
Konvention, se Traktat.
Konvoj (se ogsaa Transporter). I 392. III 161—165, 229—231, 404—407. V 186—187, 195, 237—244. VI 83, 268—273, 275—277, 279. VII 89, 91. VIII 330—334, 337. IX 40—41, 60, 75, 76, 79, 89, 132—133, 150, 152—153, 167, 172, 224, 241.
Kornskat. III 198.
Kosakker. I 185.
Krigsbegivenhederne 1709—1720, Oversigt. X 237—238.
Krigserklæring. II 45, 138, 359, 448—449. IV 150, 213. VI 214. VII 254—255.
Krigsfanger. I 276, 284—291, 455, 466, 474. II 150, 155—156, 235, 325—326, 332, 466. III 41—43, 67, 71, 79, 97, 216, 289, 327, 328—329, 347, 365—366, 368, 407—408, 462, 474, 485. IV 10, 223, 224, 282, 290, 296—297, 332—333, 350, 369. V 51, 53, 62, 96, 171, 202—203, 245—349, 351—358. VI 169, 235, 236—237, 286—287, 290—291, 312, 318, 320. VII 15, 21, 29—30, 42—43, 49—50, 195, 197, 223,

238—239, 275, 310—313, 320. VIII 7, 15, 21, 86, 109, 113, 116, 117, 131, 140, 156, 157, 167, 336. IX 20, 28, 43, 79, 216—217. X 90, 142—143.
Krigshospitalskassen. I 178—180, 211.
Krigskollegium. I 57—60, 66, 174. II 141—142. III 212. VI 288.
Kronoskytter. II 220.
Krudtmølle. I 128. X 193.
Kystbevogtning, se Forsvarsforanstaltninger.
Kystdistrikter. I 403, 434—435.
København, Bombardement af, 1700. I 419, 421, 423, 424—425, 472.
Køge Bugt, Kamp i, $^{4}/_{10}$ 1710. III 117—122.

Laan. III 148, 227, 373. IV 36—37. V 242. VII 14. VIII 79. IX 136, 195.
Laboratorium. III 50.
Lakaj. IX 202.
Landdag. I 15.
Landdragoner, se Dragoner.
Landeværn (Landstorm). I 86, 87, 171, 177—178, 180, 182, 252, 311—312, 341—343, 345, 355—357, 366, 370—372, 382—383, 404—407, 420—421, 434—435, 439—442, 444—445, 446, 451—452, 466, 479—481, 486. II 147, 204, 206, 223—224, 226—227, 266, 275, 331, 387, 392, 475. III 54—55, 76, 129, 226—227, 451—452. VIII 60, 165—166. IX 55—56, 126, 303. X 17, 140—141.
Landgangsforetagender. I 420—421, 427—445, 449, 455—458, 472—481. II 142—143, 200—204, 250—256, 264, 284. IV 71—73, 76—77, 90—91. V 73—79, 187—195. VII 184—195. VIII 222—329. IX 12, 121. X 164.
Landkadetkompagni (Landkadetakademi). VI 241—242. X 182.
Landkommissær. I 68, 74.
Landmilits. II 7—8, 61—76, 88—91, 120, 154, 181, 185, 205, 245—248, 282, 354—355, 404—405, 428, 468, 505—506, 508, 511. III 20—22, 32—36, 76, 81, 87, 91, 108—109, 128—129, 151—153, 168, 181—182, 194—195, 217—218, 220, 258, 361, 365, 369—370, 386—387. V 198, 326. VI 237—238. VII 324—329. VIII 54, 321. IX 26. X 180, 223—224, 230—231.
Landsberg Punktuationer. VI 94, 135.
Landshøvding. II 142, 145, 230—236. IX 55.
Landskrona, Indeslutningen af. II 263, 302, 305, 307, 369, 371—372.
Lauenborgske Arvesag. I 18.
Lejre. I 449, 455—458, 472—473, 477—478, 498—500. II 178—179, 254—255, 264—265, 291, 313, 400, 407—411. III 127—128, 174—177, 179, 182, 192, 193, 205, 206, 234, 264, 278—281, 347, 464. IV 38—39. V 57. VIII 230, 249. IX 96, 157, 163. X 63, 82, 142, 144.
Livkompagni. I 69.
Lokalkommando. II 229.
Lægd (Læg). I 75, 78, 151—153, 154. II 65—67, 71, 72—73, 74, 89, 98—101, 105, 107, 119, 149, 176, 205. III 369—370. VIII 60. IX 45, 216. X 18.
Lærlingekorps. I 203—204. II 111.
Lønning (og Pension). I 115—121, 153—154, 194, 205, 209—212, 249—250. 451. II 86—87, 88—89, 103—105, 111, 112—113, 118, 138—139, 145, 151, 157, 220, 244, 374, 495. III 38—39, 124, 156, 160, 198—199, 262, 279, 309, 319, 383—384, 435, 438. IV 7, 18, 27, 43. V 72—73, 178, 196, 210, 212, 283. VI 251—252, 264, 324. VII 85, 220, 332, 334. VIII 26, 160, 164—165. IX 23, 119, 121, 130, 162, 191, 193, 203, 226, 254. X 23, 52—53, 154, 158, 170, 173—174, 176—179, 200, 205.
Løsepenge. V 345—347.

Maanedslister. IX 93.
Maanedstjenere. I 205—208. 172. III 95. VI 251. VII 10—11. IX 26, 198, 223, 226. X 157, 170, 231.
Magasiner. I 64, 249, 283, 318, 328, 336, 404, 498. II 221, 224, 267, 278, 279, 289—290, 291, 295—298, 311, 315, 324, 331, 336—337, 349, 362—365, 376, 377—378, 386, 390, 396—397, 412—413, 492. III 77, 196—197, 231, 276, 340—341, 384—385, 402. IV 311. VI 276. VII 47, 57, 74—75. VIII 79, 93, 113, 226—227, 246, 284—285, IX 58, 100—101, 119—120, 128, 140, 144, 147, 161, 168, 200, 213, 216, 219, 281—282, 287, 333, 336. X 33, 42, 50—53, 83, 102, 131, 154.
Magistrat. I 68.
Malmø, Indeslutning af. II 281, 302, 306, 307, 315, 354—355, 367, 373—377, 396.
Mandhusinger (se Landstorm).
Marcher (Marcheruter). I 65, 244—245, 283, 311, 343, 466—467. II 52, 53, 55—56, 59, 60, 178—179, 313—315, 337—338, 357—360, 381, 383—384, 385, 387—389, 391—393, 398—402, 414—415, 510. III 191—192, 201, 202—203, 233—234, 263—269, 275—276, 347—351, 387. IV 121—122, 163, 170, 171, 224, 228—229, 236, 239, 240, 241—242, 246—247, 261—262, 272—273, 277, 339, 376—377. V 57, 245. VI 294—296, 300—305. VII 5, 51, 55, 57—60, 236, 256, 295—296. 314—315. VIII 11, 35, 61—62, 79, 92—94, 241—242, 245, 267, 281.
Marodører. II 402, 410. IV 312—314. V 51. VIII 99.
Marstrand, Angreb paa. X 40—42, 47—49, 62—64, 87—99, 236.
Materiel (Telte, Redskaber, Rideekvipage m. m.). Danmark. I 251. III 49—51. VIII 232. X 22, 38, 49, 53—55, 66, 71, 204.
Norge. VIII 164, 192, IX 163, 164, 203. X 32, 144.
Sverige. VI 316. VIII 72. IX 57, 284, 288—289.
Medaille. X 98—99.
Medstugan, Kamp ved, $^5/_2$ 1710. II 493—494.
Mobilisering. I 83, 171, 243—256, 271—272, 313—323, 374—380, 383—386, 387, 400, 419, 482—497. II 170—191, 201, 219—249, 474—478, 483—484, 496, 503—509. VII 35—36, 39. X 22.
Moss, Kampe i, Marts—April 1716. VIII 111—113, 128—131.
Mundering (Uniform m. m.). Danmark. I 122—124, 211—212. II 87—90, 283—284. III 38—39, 50—51, 126, 281, 308. VII 220, 235. VIII 28. X 170, 176, 202—205.
Norge. I 153—154, 488—489. II 106—108, 476. III 403. VIII 163, 192. IX 162, 193, 218—219. X 39, 144.
Sverige. II 218, 328—241. III 335—336. IV 22—23. V 52. VI 308, 322. VII 253. VIII 17—18, 72—73, 137. IX 56, 162, 284, 288.
Andre Lande. I 179, 181, 183, 184, 187.
Møinge, Nr., Kamp ved, $^2/_3$ 1710. II 400—401, 412.
Mønstring. I 64, 74, 107—108, 116—117, 119, 134, 153, 174, 194, 197, 207, 248. II 53, 55, 56, 199, 206, 238. III 131. IX 124, 134, 161, 218, 225—226, 229—230. X 42, 68, 130, 142—144, 169—170, 185, 218.

Nationaldistrikter. IX 133.
Nationalitet i Hæren og Flaaden. I 106, 108, 109, 150—151. II 85—86, 145, 150—151, 287. III 210, 211. IV 204. VI 236, 240—241, 308, 320, 323. VII 238. IX 216, 285. X 203, 226, 232.
Nationalkasser. I 100.
Navigationsskole. II 114.

Neutralitetshær. III 16—17, 142—144.
Norderhov, Overfald ved, $^{27}/_{3}$ 1716. VIII 110—111.
Norske Søekvipage (Søarmatur). I 221—222, 231, 499—500. II 123, 131, 178, 483. III 135, 156, 246, 249, 251, 287, 375, 406—407, 422. V 235—236, 243. VI 251, 268, 272, 284. VIII 27, 66—68, 70, 102—103, 126—127, 159, 161, 235—236, 255. IX 28—29, 30, 36—41, 74, 76—77, 83, 86, 88—89, 91, 93—95, 97—98, 133, 135, 142—147, 151—153, 166—172, 194—203, 211, 220, 228, 244, 256, 264, 269—273, 309, 324, 326, 330, 332, 337—338, 361. X 21—22, 23, 26—27, 171—172, 185, 201, 217—218, 231.
Nyboder. I 211, 223. X 232.
Ny Elfsborg, Angreb paa. X 102—117.
Nyenske Eskadre. II 168. III 78, 83, 89, 221. IV 29. V 231. VI 261. VII 81.
Nyholm, se Flaadestation.

Observationskorps. I 363—364.
Officersknægte. V 310. X 170, 176.
Officerskorps. Danmark. I 70, 108—110. 112—114, 201—205. II 85, 111—114, 172, 184, 286—287. III 28—31, 36, 41, 55, 137, 151—155, 160—161, 362, 413. VI 241. VII 163. IX 22—23. X 23, 158, 172—173, 206, 225—230, 232—236.
Norge. I 150—151, 493—494. III 53—54, 231—232, 396, 398, 402. VIII 104, 119—120, 254. IX 50, 191, 291, 298. X 71.
Sverige. I 175. II 150—151, 218, 235—238, 335. III 67—68, 440. V 246, 248—250, 262, 295—310. VI 290—291, 312. IX 286.
Andre Lande. I 164—165, 180, 182, 186.
Oldenborg og Delmenhorst. Forsvaret af. I 369—372. II 507—508.
Operationer, Flaade-. I Kattegat, Skagerak, ved norske Kyst (Nordsøen, Vesterhavet). I 392—500. II 182—183, 489—490. 500. III 84—86, 92—94, 131—132, 135—136, 167, 222, 228—231, 238, 241—242, 246—247, 249—251, 255—256, 404—423. V 184, 186—187, 229—230. 234—244. VI 77, 81, 267—273, 278—284. VII 16, 77—78. VIII 41, 101—105, 117—120, 128—133, 140—162, 179—191, 236—237, 253—255. IX 36—41, 44, 76—112, 142—150, 152—153, 166—172, 198—203, 299. X 37, 77—82, 156, 159—161.
Operationer, Flaade-. I Østersø, Sund og Bælter. I 48, 232, 338, 349, 351, 385—386, 392—395, 399—403, 411—426. II 181—183, 228, 301—302, 463. III 81—84, 88—92, 97—102, 108—126, 165—170, 172—173, 221—222, 295—298, 304—307, 314—315, 336—340, 341—347. IV 10—13, 14, 24—25, 49—54, 62—65, 67—87, 91—92, 126—127. V 64—79, 80—82, 84—85, 89—91, 115—119, 213—234. VI 31—32, 253—267, 275—278. VII 15—16, 20—34, 77, 78—81, 89—120, 122—126, 141—142, 156—164, 176—180. 217—225, 266—270. VIII 41—50, 243, 249—250, 259—261. IX 59—76, 112—122, 172—173, 226—234, 240—243. X 122—123, 127—128, 145—152.
Operationer, Hær-. Skaane. II 200—204, 250—472. X 226—230.
Norge. II 482—500. III 131—134, 232—259, 310. VIII 79—192. IX 19, 170—171, 275, 277—278, 287—304, 321—375. X 99—102, 129—132, 139—144.
Slesvig og Holsten. I 52, 273—279. 281—307, 311—312, 329—358. IV 225—242, 246—378. V 92—97. 147—179.
Sjælland 1700. I 447—458, 468—479.
Tyskland. II 212—213. III 261—354, 424—486. IV 101, 106—111, 116, 121—131. 137—141, 156—158, 162—224. V 48—59, 62—64, 76—91, 123.

VII 36—76, 101—106, 152—156, 164—176, 180—323.

Operationsplan. Danmark (og allierede). I 256—261, 336—338, 339—340, 389—390, 394, 395, 412—413. II 196—200, 303—308, 384—387, 389, 511—512. III 102—108, 172, 182—185, 266—267, 269, 276—277, 303—304, 340—341, 342—343, 373—379. IV 45—49, 56—59, 92—93, 107, 111—116, 117, 135—137, 155—157, 158—159, 164—167, 206, 211, 237—238, 241—242, 262—263, 290, 339—341. V 5—8, 55, 197—198, 201—203. VII 2—9, 11—13, 120—122, 153—156, 164—165. VIII 32, 46—47, 55, 222—225, 286—302, 311—315. IX 14—16, 21—22, 61, 63—73, 93, 113—114, 116—117, 119—121, 131—132, 195, 224, 240—242. X 13—17, 22—24, 38—41, 53—56, 60—62, 63.

Norge. I 498—501. II 478—482, 490, 496—497. III 52—53, 102—108. 131—132. 228, 239—241, 243, 244, 294, 297, 298—299. VIII 68—71, 76—77, 94—95, 105, 116—117, 128, 140—141, 324—326, 332—333, 346—347. IX 19—21, 31, 45—51, 97, 130—131, 138—140, 142, 147—149, 152, 156, 158—160, 163—164, 169, 174—179, 181—183, 199—201, 204—212, 214, 217, 263—266, 275—279, 291—292, 306, 310—311, 369, 370. X 13—17, 21—22, 68.

Sverige. II 224, 267, 272, 341—342, 350, 379—380. III 203—225, 259, 400. IV 3—8, 33—35, 101—102, 128—129, 140—141, 143—145, 160—162, 219—222, 227—229, 251—252, 253—254, 285, 292. V 207. VIII 45—46, 56, 73—74. IX 58, 280—283, 315—316, 340—341. X 32—35, 74—77, 101—102.

Andre Lande. IV 54—58, 237—238, 241—242. VII 44—46.

Opmarch. Dansk. I 48, 244—251. II 178—181, III 191—195, 202—211. VII 51. X 42—43, 54.

Norsk. II 178, 482—484, 499. III 243—246. IX 156—157, 291, 308—313. X 39—40.

Svensk. I 271, 307, 328—329, 384, 409, 497—498. II 277—280, 342, 358—360. III 219—220, 247. VIII 76—77. IX 216, 314—321. X 73.

Andre Lande. I 307, 329—330. VII 43—44.

Opraab (Proklamation). II 260, 331. III 266, 448—449, 452, 454. IV 128, 227, 230, 231, 246—247, 271. IX 120. X 66—67.

Oprør (Optøjer). III 218, IX 223.

Oste (Biflod til Elben). Kamp ved, 5/7 1711. III 205.

Ottensen, Kamp ved, 3/2 1700. I 331—332.

Overkommando. Danmark-Norge. I 242, 243—244, 302—303, 505—507. II 187—189, 287, 389—390, 460, 462, 502—503, 507. III 24—28, 200, 306, 397, 424. IV 271—272, 340. V 80, 164. VI 227—228. VII 56, 263. VIII 225, 232. 286—289, 308—309, 314—315. IX 119. X 56—60, 228.

Norge. I 492 494. II 472—474, 500. III 52—54, 228, 231. V 235. VIII 63—65, 100—101. IX 24—25, 31. 34, 49, 191—192, 213, 221—223, 251, 255—259, 265—268, 274, 334—336, 367, 369—370. X 154—155.

Sverige. I 319. II 219, 221, 266—267, 276—277. III 63, 133—134, 212—213, 216—217, 225—226, 399—400. IV 2—3, 15—16. VI 285, 286—288. VII 235. VIII 271, IX 315, 356. X 72.

Andre Lande. III 424—425. V 49. VIII 245.

Overkrigssekretær. I 62—63, 66, 110, 192—193. X 197—198, 211.

Overlanddrost. I 242.

Pardonsedler. I 301—302.

Partier, se Strejftog.

Pas (Afskedspas). X 212.
Passevolant. I 106, 116, 325.
Pengenes Værdi. I 117—118.
Pensionærer. I 82.
Pest (Pestcordon). II 183, 211—213. III 71—72, 75, 77, 130, 134, 149, 159, 160, 166, 169, 173—180, 192, 213—216, 219, 220—221, 294, 296, 317, 392—393, 448, 460, 465, 476. IV 17, 19, 151, 211, 261. V 55—56, 58, 179—181, 226. VI 112—113. VII 15. X 216—217.
Pillau, Søkamp ved. II 302.
Pinneberg, Kamp ved, 1700. I 333.
Plyndring. I 457—458, 480.
Pospolit, se Landstorm.
Postvæsen. II 299, 301—302, 306, 375, 489—490, 500. III 132, 320, 439. VII 246—247. IX 37—38. X 166.
Prerow, Kamp ved, $^{15}/_{1}$ 1712. III 430—431.
Priser (Prisepenge). III 91, 135, 137, 163, 170, 242, 289, 418. V 237. VII 22. VIII 45, 52, 186, 236. IX 89—90, 114. X 234—236.
Protektorium. V 53.
Proveditør. III 196, 384—385. X 50, 200—201.
Proviant, se Forplejning.
Præstø Fjord, Kamp ved, $^{6}/_{9}$ 1712. IV 75.

Rahlstedt, Kamp ved, $^{5}/_{4}$ 1712. III 382.
Ramsted Skanse, se Svabsted.
Randers Fjord, Kamp mellem Stavnshoved og, $^{1}/_{8}$ 1714. VI 272.
Rang, (Regimenternes). I 69. X 223.
Ratzeborg, Bombardement af. I 17.
Reduktionen. I 21.
Reduktionsakt. I 168, 170.
Regimentskasser. II 107—108. III 198—199.
Regimentsnavne. I 81—85, 137, 140, 159—160, 169, 170, 186, 243. II 69—70.
Reglement (Budget, Hæroversigt). I 79, 80, 85, 99—100, 115—116, 128, 138, 250, 255, 256. II 89, 138. IX 136. X 170—171, 174, 176, 179—182, 184—185.
Reinbek, Kampen ved, $^{30}/_{5}$ 1700. I 300—331.
Rekognosceringer, se Strejftog.
Rekrutering. I 106—107, 150—153, 166, 184, 253—254, 274, 375. II 77—78, 86, 98—101, 149, 230—234. III 65, 75—76, 213—216, 219. V 324. VI 234—239. IX 53—54. X 218, 223—224.
Relaislinier. I 404.
Religiøse Forhold (militær Gejstlighed). I 74, 115. II 343, 345, V 311. X 219—222.
Remontering, se Hestevæsen.
Rendsborg-Projekt. I 20.
Rentekamret (Dep. for Finanserne). I 250. III 225. VI 263. IX 136, 150, 193—194, 223—224, 244. X 52—53, 171, 199, 236.
Rentemester. I 192.
Retspleje og Disciplin. I 74, 98—99, 111, 114—115, 146—147, 156, 174, 179, 181, 183, 190, 193, 213—214, 256, 317, 319, 336. II 50, 71, 84—85, 97, 190, 197, 261, 287—288, 339, 410. III 41, 207, 265, 291, 401, 425, 460. IV 314—315. V 61, 210, 212, 305—308. VI 282—284. VII 45, 60, 81, 179—180, 219, 275—276, VIII 99. IX 40—41, 119, 135, 295, 303—04. X 80, 173—174, 177, 181, 184, 198, 203, 205—214, 219—221.
Ribnitz, Kamp ved, $^{26}/_{1}$ 1712. III 429.
Riga, Angreb paa. I 51—52.
Rigsadmiral. I 190—192.
Rigsdag. I 37. V 145. VI 112—113.
Rigskontingent. I 19. II 158—159.
Reserve (af udskrevet Mdskb. i norske Hær). I 137—140. II 93, 98—100, 106—107, 474—475. III 402. VIII 59—61, 104, 120, 163. IX 36, 160, 165, 191, 214.
Rigsraad (Raad), svensk. II 140—141, 161. III 12—15, 61, 73, 88—89, 139,

140—141, 212, 213, 220, 222, 223, 225, 227, 241, 251—252, 310, 311—313. IV 2—3, 7—8, 15—17, 23, 24—25, 31—37, 65, 132—133, 307. V 15—16, 53, 145, 209, 226, 230, 255—256, 259, 270, 273—274, 278, 283, 284, 317, 321, 348—349, 355—358, VI 7, 13, 15. X 122, 125—126.
Rigsstænder. III 360.
Rostjeneste. I 75—76, 78, 138, 139, 159, 168, 383.
Rotering. I 169—171, 235—236. II 144—150, 230—231. III 214—215,
Royal Danois. I 85, 112, 114.
Ruden, Kamp ved, $^{20}/_{7}$ 1715. VII 97. $^{22}/_{7}$ 1715. VII 98—100.
Rusthold. I 168—169, 235—236. II 144—150, 230—231, 293, III 65, 214—215.
Rustninger, se Mobilisering.
Rygen, Erobring af, Okt. 1715. VII 180—202. X 238.
Ryttergods (Ryttergaarde, Rytterdistrikter). I 65, 78, 81, 86, 92, 110, 115, 136, 139, 152—155, 375. II 64, 65, 72—73, 180. IX 216, 234, X 199, 224.
Rytteri. Danmark. I 69—71, 76—78, 81, 85, 89, 91—92, 247, 251, 254—255, 279—280, 374—375. II 48, 58—59, 82—83, 87, 173—174, 177, 282—283, 308, 313. III 36, 49, 153, 208, 363—365, 385—386, 425—426, 455—456. IV 59, 125, 176—181, 208, 275—276, 292. V 48, 55—56, 94—95, 198, 202, 204—205. VI 224—227, 228—230, 232—234, 240—241. VII 53—55, 182, 253, VIII 15—19, 267—269. IX 130, 133, 216. X 176—178, 180—182, 195, 223—224.
Norge. I 136—140, 143, 483—484. III 244—245. VIII 60—62. IX 28, 192—193, 255, 264, 284, 307—309.
Sverige. I 168—169, 172, 176, 314—316, 318. II 216, 220—222, 231, 233—234, 239, 241—243, 277, III 65, 215, 250. IV 16—18, 20—21, 42—43, 88—89, 104—105. V 207. VI 288—289, 309—310, 319. VII 68, 181. VIII 71—73, 271—272, 274—275, 281, 284. IX 283—284, 288, 319—321, 375.
Andre Hære. I 159—161, 178, 180, 182—183, 321—323, 156—160. IV 125, 294—295. VII 56, 61—62, 183, 255—256. VIII 244—245.
Rytter- og Dragon-Drenge. I 484.

Salpetersydere. II 220, 234, 247—248, 347, 372, 374. III 71.
Sauvegarde. III 276, 447.
Schlutup, Kamp ved, $^{25}/_{1}$ 1712. III 350—351.
Schulper Siel, Kamp ved, $^{29}/_{5}$ 1714. V 184.
Securitetsact. IV 318, 321—322, 346, 356.
Segeberg, Kamp ved, $^{10}/_{7}$ 1700. I 351—352.
Senat, se Rigsraad.
Sexmänninger. I 171.
Sjovere. IX 203.
Skanser, se Fæstningsvæsen og Forsvarsforanstaltninger.
Skatter. II 293—295, 296, 298. III 58—59, 240, 372—373. V 49. VIII 77, 115. IX 36, 186—187, 193. X 54.
Skibstyper, se Flaademateriel.
Skiløbere (Fyrrører). I 137—138. II 226. II 402. IX 164, 208—209, 213, 264, 269, 290, 307—309. X 12, 18, 69, 184.
Skipperboder. I 211.
Skyds. II 119. IX 34.
Skyts, se Vaaben og Amm. samt Artilleri.
Slaver. III 180. X 177.
Slesvig, Kamp ved, $^{21}/_{3}$ 1700. I 275.
Slotsloven (Regering i Kongens Fraværer).
Danmark. I 303, 386—389, 390, 401—406, 408, 413—414, 416, 421, 425—426, 436—437, 445—450, 455, 456, 468—471, 478.
Norge. I 303. II 472. III 131, 134, 415, 420. V 240. VI 282. VII 78. VIII 63, 65, 79, 89, 95, 98—99, 108, 109,

114—115, 121, 127, 153, 164, 165, 187, 233. IX 35, 96, 141, 163, 191, 193, 195, 218, 367. X 183.
Sognerytter. I 77, 138—139.
Soldaterkvinder. II 410. III 322, 460. V 94. IX 132. X 210, 214, 216.
Soldateske (paa Flaaden). I 83, 138, 140—142, 189, 202, 207, 208, 315, 377—379, 409, 433—434, 436—437, 443, 484—485, 491, 494—495. II 47, 133, 172—173, 177, 185, 205. III 21—22, 35, 81, 85, 87, 91, 101, 108—109, 115, 127—128, 135, 136—137, 150—151, 152—153, 168, 177, 180, 195, 235, 244, 306, 313, 387, 394, 410, 437. IV 17, 38, 67. V 70, 81, 115, 198. VI 237, 239. VII 10, 14—15, 33, 84, 99, 326. VIII 27, 187, 254. IX 26—27, 37, 39—40, 77, 94—95, 97, 130, 143, 173, 197, 211, 217, 226—228, 230, 242, 264, 299, 309. X 25, 68—69, 78, 156, 176, 230—231.
Sorenskriver. I 138.
Sorger Skanse, Erobring af, 9/4 1700. I 284—285.
Spidsbjælker. III 50. VII 84. X 55.
Stade, Erobringen af, 1712. III 454—477. Regering i. III 481—482.
Stadshauptmand. I 87.
Stadsoberst. I 87.
Stahlwerk, Kamp ved, Jan. 1713. V 69.
Statholder. I 3, 68, 241—242. III 52—53, 398. VIII 63, 164.
Statskontoret. II 142. IV 17, 22.
Steinschleuse Skanse, Erobring af, 9/4 1700. I 284—285.
Stettin, Erobring af, September 1713. V 87—91.
Stiftsbefalingsmand. I 87. II 206.
Storkansler. I 67.
Strandmil. I 235.
Strelitzer. I 33—34, 35, 185—187.
Stralsund, Blokade af. 1711—1712. III 275—284, 303—304, 307—310, 339—341, 347, 424—433, 436—440. IV 41 Belejring 1715. VII 69—76, 152—156. 164—231. X 214, 238.
Stralsundske Flotille. III 222, 297, 437, 439. V 67—68, 230. VI 261, 267, 290, 316—319. VII 11—12, 64, 67, 69, 101, 104—105, 162, 187, 196.
Strejftog (Rekognosceringer). I 340—345, 365—366, 456. II 257—262, 268—274, 309—311, 315, 317, 334, 356—357, 380—382, 385—387, 391, 410—411. III 133, 172—173, 227, 231—232, 238, 259, 292, 293, 320, 428—433, 457, 477—480. IV 165—166, 211, 215, 263—264, 269, 271, 273, 310. V 50, 69. VII 48—50, 57—59. VIII 93, 107, 123, 167, 192, 300. IX 154, 162, 214, 287, 290, 294, 297, 315—316, 349. X 71, 83, 99, 143.
Strømstad, Angreb paa, Juli 1717. IX 97—112, 131, 134—144, 171, 189. X 222. Erobring 1719. X 77—84.
Studenter. I 447—448, 453—454, 479. III 367—368. VIII 9—10, 12, 14.
Stykkestøberi. I 128.
Styrkeangivelse. Danske Hær. I 76—100, 244—246, 251—256, 274—275, 278—283, 328, 335, 353, 356—357, 374—375. II 7—8, 47—61, 68—70, 73—76, 77—85, 173, 176—177, 255, 282—286, 361, 371, 374, 411, 424, 468—470, 503, 513. III 130—131, 206—210, 278, 364—365, 368—369, 427—428, 455—456. IV 177, 208—211, 274—277, 296, 339—340. V 50, 55, 56, 93, 171, 188, 195, 204, 321, 323, 327. VI 225—226, 227, 229. VII 52—54, 182, 184, 253, 262—263, 313—314, VIII 12—13, 267—269, 321. X 66, 68—69, 176—177, 181—182.
Norske Hær. I 137—147, 482—485, 495—496, 499. II 93—97, 476, 482, 490—491, 499. III 127, 244—245, 404. VII 332. VIII 60—62, 70, 80, 90, 95—96, 192. IX 165, 279, 291, 307—308, 342. X 68—69, 140, 144, 184.
Svenske Hær. I 172, 175—176, 315—319, 334, 347, 409, 429, 456, 497—498. II 148—149, 151—156, 211, 213—218, 219, 220, 223, 226—227, 275

—278, 280, 342, 361, 427, 486—487. III 65—66, 73—74, 224, 250, 261—262, 330, 439—440, 441—442, 451, 474, 477. IV 24, 59, 88—89, 104—105, 180, 267—268, 308—309, 323—324, 370. V 51—52, 60, 62, 80, 205—207, 246—251, 314. VI 102, 288—289, 300—312, 324. VII 69—69, 166—167, 181, 196, 243—244, 265, 309—310. VIII 71—72, 271—274, 281—282. IX 42, 84, 283, 288, 317—321, 328, 350. X 75, 103.

Andre Hære. I 161—164, 178, 180, 183, 270, 293—294, 321—323, 334, 346. II 156—160. III 268—269. IV 93—95, 127, 178, 274—277, 340, 376. V 50. VI 217, 292—293. VII 56, 63, 183—184, 255—256, 295, 313—314. VIII 244—245, 263—264, 268—269.

Styrkelister. IX 34.

Styrsø, Kampe ved, April 1716. VIII 141—147.

Stænderforsamling. III 61—62.

Subordinationsordning. IV 315.

Subsidier. II 5, 7, 29, 38—39, 42—44, 61. III 58—59, 142, 267, 355, 372. VI 28—31, 78, 157. VIII 217. X 23.

Successionsakt. VI 79.

Sundhedstjeneste (Sundhedstilstand, Sygepleje). I 74, 124—125, 146, 157, 166, 212—213, 399—400, 434, 466, 489, 496. II 96, 106, 199, 211, 243, 255, 299, 305, 335, 343, 365, 372, 374, 406—407, 468, 470—471, 495. III 86, 96—101. 108—109. 110, 137, 151, 199—200, 215, 276, 278, 290, 291, 305—306, 320, 338, 340, 347, 365, 435—436, 476—477. IV 27, 29, 84, 101, 103—104, 133, 222—224, 225, 277, 283, 294, 308, 324, 340, 369, 370—371, 372. V 51, 70, 93, 96, 222, 265—266. VII 76, 107, 216—217, 218, 231, 235, 261, 265, 272, 274—275. VIII 92, 253, 273, 321. IX 19, 32—33. 43, 137, 161, 169, 188, 192—193, 197, 218, 230, 286, 288—289, 301, 308, 356, 360, 375. X 18—19, 30—31, 51, 66, 69, 73, 143—144, 154, 177, 180, 183, 214—219, 223, 238.

Sundtold. I 457—458. II 24, 45. III 175, 293, 296.

Svabsted (Ramsted-) Skanse, Erobring af, $^{16\ 18}/_{1}$ 1700 og $^{12}/_{2}$ 1713. I 289—290. IV 280—281.

Svinesund, Kamp i, $^{2}/_{6}$ 1716. VIII 154—157.

Søkadetkompagni. I 204. II 111—114. IX 171, X 174, 232.

Søkvæsthus. I 124, 212, 228. V 210. X 177, 215.

Tabsliste. I 291, 307, 442—443. II 325 326, 376, 382, 394, 395, 458, 515—518. III 126, 136—137, 289, 327, 412—413, 431, 474, 476, 479—480. IV 52, 72, 84—86, 204—205, 216—217, 265, 278, 369. Bilag II—III. V 163, 171, 318. VI 293. VII 27, 29—31, 99, 103, 106, 114—116, 191, 231, VIII 86, 109, 113, 124, 131, 156, 157, 176—177, 186, 188. IX 86, 88, 108—109, 188, 269—271, 295, 297, 302, 359—360, 373. X 97, 116, 141, 161, 238.

Taktik og Øvelser. I 129—135, 156—157, 172—173, 181, 183, 184, 231—232, 405—406. II 70—72, 73—74, 101—103, 133, 200, 313, 344—345. III 68—69, 200—201. IV 273—274, 282. VI 311. VII 96, 117. VIII 55, 62, 230. IX 56—57. X 67, 189—193, 224, 229, 236—237.

Thiessower Höwt (Iserhoved), Kamp ved, $^{28}/_{7}$ 1712. IV 51—52.

Tidsregning. I 9—10.

Tjeneste-Reglement. II 343—345. X 190.

Tjenestetid. II 62, 67—68, 71, 101.

Told. III 483—484. IX 141. X 54, 199—200.

Torse Bro, Kamp ved, $^{22-28}/_{1}$ 1710. II 318—322.

Train. I 74, 250, 251, 273, 283, 287. II 174, 243, 256, 268, 308, 477. III

308, 402. IV 105. IX 215, 284—286, 331. X 55—56, 71, 222.
Traktat. I 13—18, 31, 32—33, 39, 44—45, 47, 48—51, 53, 78—79, 85, 292—293, 350, 359, 396, 399, 462, 463, 465. II 33, 35—36, 52, 55, 57, 159. III 7—17, 75, 140, 145, 148, 149. IV 256—259. V 2, 4—8, 12—13, 17, 20—22, 25, 31, 40, 99, 109—112, 117, 133—136, 141, 283. VI 25—26, 27—28, 58, 106, 152, 157, 169, 198—201, 209—214, 222, 293, 296—297. VII 34, 73, 126, 130—132, 134—135, 138, 200—201, 202. VIII 205—207, 296. X 153, 164—165.
Transporter, se ogsaa Konvoj. Dansk-norske. I 500—501. II 52, 135, 179, 181—182, 185—187, 202—204, 300, 459—460, 462, 464—466, 468. III 166, 192, 193—194, 231, 279—280, 294—295, 297, 299—303, 305, 309, 337—340, 353, 388—390, 403—404, 450, 457—458, 463—464, 480—481. IV 27—28, 46—50, 55—56, 63, 127. V 70, 81, 218—219, 225, 236. VI 261—262, 268. VII 12—13, 123—125, 152, 197—198. VIII 33—37, 101—105, 117—120, 150, 153—154, 234, 239, 241—242, 260—269, 289—290, 308—309, 320—321. IX 20—21, 43—44, 89, 92, 120—121, 129—130, 132—135, 140, 150—51, 157, 190, 202—203, 273—274, 279, 345—346, 364—365. X 38, 48, 49, 61—65, 68, 82, 85—87, 90, 101, 129, 132, 142—143.
Svenske. I 476—478. III 224—225, 311—319, 335—337, 341—346, 436—438. IV 24, 31—41, 65—66, 69—77, 132—134, 224, 237, 248—251. V 112, 205, 214—215, 227—228, 230—231, 260, 267. VI 256, 257, 259, 314—315. VII 93, 97, 98, 196, 217, 221, 223—225, 263—265, 311. VIII 40—41. IX 143—144, 197, 215.
Andre Lande. III 390—391, 462—463. VIII 246—247.
Transportflaade. II 183—187, 202—204, 250, 256, 266, 284. III 56, 108—114, 123, 294, 312, 313, 315—316, 318, 346, 390, 403—404, 437. IV 11, 33, 37, 39, 41, 46, 48—49, 80—83. Bil. I, (Ødelæggelse af den svenske Transportflaade $^{29}/_{9}$ 1712) 85—86, 132—133, 249. V 190—191, 267, 278. VI 299. VII 85—87, 100, 164, 177—178, 184—187, 269. VIII 29—31, 153—154, 164, 230, 233—241, 246, 262—263, 265, 269, 321. IX 120, 217. X 39, 61—65, 104.
Tremänninger. I 171, 314. II 146, 147, 150, 152—153, 216—218, 219, 223, 227. IV 20—21, 23.
Trofæer. I 290—291. II 325—326, 458. III 71, 327, 474—475. IV 205, 223, 282, 326—327, 329, 332—334, 346, 350, 351, 352—353, 375—376. V 176—177, 193, 232. VI 275. VII 309, 320—321. VIII 131, 185—186.
Trospøjker (-drenge). II 149, 330, 347. IX 53, 284, 317.
Tvåmänninger, se Fordoblingsregimenter.
Tøjhus. I 71—72, 84, 95, 127—128, 209, 207—228, 465, 469, 486. II 201 202, 226, 241. III 49—50, 126, 331—332, 372, 388. IV 375. VI 242, 244, 252, 316.
Tønning, Belejring af, 1700. I 277, 291—307. Indeslutning af, 1713. IV 293—378.

Uddannelse, se ogsaa under Taktik og Øvelser. II 70—72, 73—74, 101—103, 135, 242—243. IX 286. X 74, 185.
Udskrivning (Indrullering, Session). I 75, 78, 105—106, 151—153, 167—172, 189, 206—207, 235, 252, 311, 345, 370—371, 484—485. II 61, 63, 65—68, 72—73. 75, 98—102, 117—120, 144—150, 171—172, 301. III 32—38, 56—57, 65, 151, 155—157, 213—214, 218, 231, 236, 369—370, 371—372, 377. IV 21—22. VIII 19—20, 166. IX 53—54, 285. X 175—176, 180, 184—185, 218, 224.

Udvalgte, se Landeværn.
Underofficerer. I 71, 108. V 311—314. X 178—179.
Uniform, se Mundering.
Usedom, Erobring af, $^{16-25}/_{10}$ 1711. III 283—284.
Svensk Besættelse af, $^{18-27}/_{4}$ 1715. VII 39—43. De all. Erobring af, $^{31}/_{7}$—$^{13}/_{8}$ 1715. VII 101—106.
Utskott, se Landeværn.

Vaaben og Ammunition. Danmark. I 125—128, 224—225, 381, 405, 407—408, 454—455. II 91—92, 200—202, 206. III 38—39, 48—51, 126, 195—196, 281, 331—333, 474—475, 481. IV 204, 311. V 176—177. VI 242—247. VII 235. VIII 27—28, 230—231. X 38, 48—49, 116, 176, 178, 193—197.
Norge. I 154—155, 486—487. II 108—109, 476—477. III 55. VII 334. VIII 96—97, 102, 164, 166. IX 39, 77, 94—95, 108, 129—130, 171. X 19, 71, 144.
Sverige. I 172—173. II 221, 226, 241—242, 347—348, 374. III 68—69. IV 204. V 52—53. VI 313—316, 323. VIII 20, 73. IX 54—57, 84, 284, 288.
Andre Lande. I 179, 181, 183, 187. III 331—332. V 182.
Vaabenstilstand (Vaabenhvile). I 339, 349—351. IV 145—155, 163. V 115. VI 223. VII 226. X 138, 153, 157, 164—166, 171—172.
Vagtskibe m. m. II 135—139. III 161—162. VI 274—275.
Valsbøl, Kamp ved, $^{19}/_{6}$ 1700. I 344—345, 353.
Vargeringskarle. X 33—34.
Warnemünde. Kamp ved, $^{15}/_{11}$ 1711. III 301.
Vergattering. III 201.
Veterinærvæsen. I 74.
Wismar, Indeslutning af. III 264—265, 285—292, 320—335, 341—347, 348, 443—444. IV 41, 59—60. VII 55—56, 241—323. X 238.
Wismar Bugt, Kamp i, $^{27}/_{4}$ 1712. IV 13.
Vognmester. III 201.
Vognpark. V 200. VIII 51, 53—54.
Wolgast, sv. Besættelse af, $^{23}/_{2}$ 1715. VII 36—37. Preuss. Erobring, $^{27-30}/_{7}$ 1715. VII 101—102.
Volontør. II 113.
„Store Votering". IX 17, 235, 246—250.
Værnepligt. I 56, 86, 151—153, 171. II 150.

Ystad, Strejftog til. II 375.

Ægtkørsel. I 246.